

Közöttünk éltek

PRUGG VERLAG

KÖZÖTTÜNK ÉLTEK

Prugg Verlag

1984

Szerkesztette: Benkő Antal

**Egyházi jóváhagyással. – Druck: Eisenstädter Graphische GesmbH,
7000 Eisenstadt, J. Haydngasse 10, Österreich**

Korunk embere bizonyos gyanúval követi a hosszú magyarázatokat – ha egyáltalában képesek figyelmét lekötni. Az elvont bizonyítékláncolatok rendszerint hidegen hagyják, az eszmei fejtegetések tartózkodó magatartást váltanak ki benne. Mintha megcsömörlött volna. Annyi jelszó bizonyult üres ígéretnek, annyi megdönthetetlennek lát-szó logikus rendszer kártyavárnak.

A tettekre már jobban felfigyel. Tudja azonban, hogy ugyanannak a viselkedésnek többféle értelme lehet. A kinyújtott kéz jelenthet barátságot, megbocsátást, de takarhat megvetést, haragos bosszút vagy puszta színészkedést. Meghunyáskodva, gépiesen „jól viselkedni” éppúgy nem igazi emberi érték, mint a viharzó rombolás, a robotoló termelés.

A hiteles életet keressük. Azt becsüljük, akinél a cselekvés a benső meggyőződés gyümölcse, aki életre váltja a kitűzött ideált, akiben megérezzük, hogy őszinte és tiszta ötvözet a szó és a mindennap vállalása.

A Krisztus felé vezető úton is ilyen hiteles emberek első elirányítóiink. Akiknek az élete a mienkhez hasonló körülmények között folyt le, és mégis sajátos pecsétet visel magán. A velük folytatott párbeszéd melegíti föl szívünket, ad új lendületet életünknek. Küzdelmeik, lelkesedésük vagy néha éppen bukdácsolásuk erőforrás, hogy merjünk mi is hitelesen élni, szeretetet sugározni.

Köszönetünk mindazoknak, akik közreműködésükkel lehetővé tették! ezeknek az arcéleknek a megjelenését.

GERTRUD VON LE FORT

„Himnuszok az Egyházhoz“ című művének prologusában festi meg Gertrud von le Fort azt a szellemi légkört, amelyben írásai eleven, mindeneket átfogó, egyházas hitéről tanúskodnak. Ez a kor pedig „az elveszett közép“, „az elvesztett realitás“, „a tragikus egzisztencia“, „a hazátlan-otthonatlan ember“ kora; – „a humanizmus tragédiája“, „a semmi betörése“. „Uram, egy álmod őriz rólad az én lelkem, / de nem juthatok hozzád, mert minden ajtóm lelakatolt! / Mintha ostromló sereg venne körül, / bezárattam örök magányomba! / ... Mint jutottál be ide, Istenemnek hangja? / Vagy árjaim vad madarainak kiáltása vagy te csupán? / Elvittelek a reménység ormaira, de ezek mind csak saját hegycsúcsaim! / Leszálltam a kétségbeesés vizeire, de ezek sem mélyebbek mint az én szívem! / Szeretetem olyan, mint lélekben a lépcső: mindig, mindig csak önmagamhoz érek. / De sok kamrámban sem találok nyugtot: / Legcsendesebbje is jajszóhoz hasonló.“ – E kor szellemi légkörének a félelem az alapélménye. A félelem pedig Kierkegaard meghatározása szerint a szabadság szédülete.

„Mindannak, aminek érne kell, hosszú nyugalomra van szüksége. Mindaz, ami a mélybe hatol, jóságos zavartalanságot kell, hogy őrizzen.“ Gertrud von le Fort 1876-ban született, de csak ötven éves korában tűnt fel íásaival. Ekkor azonban egymás után jelentek meg egészen kiforrott művei. Egy szilárd egyéniség mindig azonosnak maradó középpontjából folynak az írások, és zárt, szerves egységet képeznek.

Kortársaink véleménye szerint az, aki életével bizonyos fokig a nagy nyilvánosság előtt áll, elveszíti személyes életét. „Nekem azonban az a véleményem, írja le Fort, hogy a költőnek épp azért, mivel a nyilvánosság előtt áll művével, elvitathatatlan joga van arra, hogy személyes életét, sorsát, tapasztalatait, a befolyásokat, melyek alatt áll, saját véleményét ... önmaga és egy kis baráti csoport számára őrizze meg. Azt hiszem, hogy a költőnek egyenesen kötelessége ez. Mert ha valaki naponta oly sokat ad tovább belső erejének áramából, annak szüksége van egy csendes, idegen szemektől nem vizsgált élettérre, amely forrásait őrzi.“ – Sokak számára fontos szerepet játszik a költő személyisége. „Én azt hiszem, hogy ez tévedés. A költő személyisége és személyes élete nem magyarázza meg költői alkotását, hanem inkább korlátozza és elhatárolja. A költő tudja önmagáról, hogy a talentum ajándék, hogy önmagát el kell felednie, mert csak így nyilatkozhatik meg a szeretetben mindazokban a lényekben és gondolatokban, amelyeket le akar írni. Épp ezért a költészet nem a személyiség kifejezése, hanem

odaadása. Ezért utasítom vissza egy élő költő személyi adatainak nyilvánosságra hozatalát.” — Hasonlóan gondolkodott C. S. Lewis is: „A költő nem saját személyiségét fejezi ki művében. Saját személyisége kiindulópont és határ. Aki meg akarja érteni költészetét, az lásson a költő szemével, de ne a költőt nézze. A költészet nem a valóság hű másolataival, kópiáival foglalkozik, hanem a valóság átváltozásával.”

Vannak költők, akik ifjú éveikben adják teremtésük legjavát, és már életük harmadik évtizedében elérik alkotásuk csúcspontját, míg mások csak lassan nőnek. Ilyen lassan növekvő volt Gertrud von le Fort. Ez a tény visszavonultságával függ össze. 15 éves koráig magántanuló volt; apja még húszéves korában is elvette tőle a regényeket. Csak 32 éves korában kezd el az egyetemen tanulni, és minden rendszer nélkül folytatja 42 éves koráig tanulmányait. Mégis mindaz, amit 95 éves életében alkotott, élete első szakaszában gyökerezik.

Élete és életműve

A család ősei üldözött protestánsok voltak, akik Észak-Itáliából és Franciaországból vándoroltak ki Genfbe. Ott lett az eredeti li Forti névből le Fort. Genfből állt aztán François le Fort, Nagy Péter cár barátja és munkatársa, orosz szolgálatba. Azóta a család minden tagja megkapja a keresztségben a Péter vagy a Petra nevet. Később a porosz Mecklenburgban szereztek maguknak birtokot a család ősei és ott telepedtek le.

Az írónő apja, Lothár, azokhoz a magas szellemű és képzett porosz vezérkari tisztekhez tartozott, akik a háborúk történelmének tanulmányozásából jutottak el a történelemkutatáshoz. Lányát is ilyen szellemen nevelte. — Anyja, Elsbet von Wedel-Parlow, mélyhitű protestáns család ivadéka. „Jámborsága a tapasztalaton alapult. Közvetlen, gyengéd, diszkrét és vidám asszony volt, aki nevetségessé tette a kőnetteljes beszédekét.” „Az örök istenszeretet kinyilatkoztatása számára Jézus Krisztus volt. A benne való hithez vezet az én vallásos életem fonala is” — vallja be Gertrud von le Fort. — Gertrud Mindenben született, mert apja, a porosz hadsereg tisztje, épp ott teljesített szolgálatot. Itt nevelkedett Erzsébet nővérével és István öccsével.

Öt éves korától kilenc éves koráig Berlinben élt a család. „Ablakunk alatt, a Kurfürstenstrasse-n ment el a régi lovasvonat, amelyet később a villamos helyettesített.” Az akkori Berlin egy végéhez közeledő korszak utolsó fényeit tükrözte. „Még láthattam az öreg császárt kastélyának történelmi sarokablakában, ahogy anyám karjain magasra tartott, és így a tömeg felett nézhettem.” — Apja gyakran olvasott fel az újságokból anyjának, és a 10 éves Gertrud figyelemmel hallgatta játék közben. Így jön gyerekfejjel az a gondolata, hogy újságot szer-

kesszen. Ilyen részeket olvashastunk benne: „A császárnak jó dolga van.“ „Hirdetések: Egy katonát keresünk Ehrenbreitstein erődjébe. Nagyon bátornak kell lennie, ha egyszer háború lenne.“ „A 68-ik regiment egy őrmestert keres, aki jól tud kiabálni, mert egy másik tiszt rekedt, és a katonák nem értik. Neki kell segítenie.“

1888-tól Hildesheimben lakik a család. Itt írja 14 éves korában első versét a hildesheimi dómról.

Hildesheimben kerültem végre rendes iskolába. Addig minden kényszer nélkül, egyéniesen nőttem fel, és nem tudtam minden további nélkül az órarendet megszokni. Sikerült – hogy hogyan, azt nem tudom már – a számtanórákat elhagyni. Itt arattam első sikereimet az irodalmi fogalmazásban. Büszke voltam rá, hogy mindig a legjobb dolgozatot írtam, és titokban gyengébb társaim számára is írtam dolgozatokat, amit senki sem vett észre. Nekem azonban nagyon imponált, hogy ugyanazon témához több kidolgozást találtam.

1898-ban Mecklenburgba költözik a család. Itt jelennek meg első költeményei, novellái és esszéi. Nagy hatással van rá 1904-ben anyjával tett római utazása. 1908-ban beiratkozik a heidelbergi egyetemre. Mivel a különféle utazások miatt nem volt érettségije, nem lehetett hivatalosan anyakönyvezni. Etikát, filozófiát, teológiát, vallásfilozófiát, egyháztörténelmet és művészettörténelmet hallgat. 1913-ban a marburgi egyetemen találjuk, ahol a fiatal Rudolf Bultmann hallgatója. 1914-ben ismét Heidelbergben van, és Karl Jaspers Kierkegaardról tartott előadásai ragadják meg. Az 1914-es háború kitörése után vöröskeresztes nővér Ludwigslustban. 1915-től a berlini egyetemen hallgat vallásfilozófiát. 1923-ban megismerkedik és levelez Theodor Haeckerrel. 1924-ben jelenik meg Münchenben a *Himnuszok az Egyházhoz* című műve. 1925-ben kezdődik ismeretsége P. Erich Przywara jezsuitával. 1926-ban hosszabb ideig Rómában tartózkodik. Itt kéri felvételét a katolikus egyházba. P. Przywara volt vezetője a konverzió útján. „A konvertita nem az, mint a kifejezés nagyon is félreérthetően mondja, aki a fájdalmas vallási szakadást hangsúlyozza, hanem az, aki ezt felülmúlta. Élménye nem a másik hit élménye, amire áttért, hanem a hit egységének élménye, amely eltölti bensejét; a gyermek élménye, aki tudatára ébred, hogy hitének kincse, a protestantizmus krisztocentrikus hite, az anyaegyházból származik, és az anyaegyházban is megmaradt.“ Bernt von Heiseler, evangélikus költő is így látta von le Fort konverzióját: „Gertrud von le Fort Rómában a katolikus hitre tért át... De minden könyve tanúságot tesz arról, hogy ez nem jelentett törést családjá evangélikus múltjával. Könyveiben sehol sem találkozunk a szakadás szellemével. Amit ír, az a kereszténység centrumából

jön, és így az evangélikus éppúgy otthon érzi magát nála, mint a katolikus.“

1927-ben kezd megjelenni a „Hochland“ c. folyóiratban folytatásban *Veronika kendője* című önéletrajzi regénye. 1930-ban „A gettóból jött pápa“, 1931-ben *Utolsó a vérpádon*, 1932-ben pedig *Himnuszok Németországhoz* című műve kerül sajtó alá. – Megismerkedik Edith Stein filozófussal, és kapcsolatot tart vele a kölni kármelben is. 1934-es. *A gyermek birodalma. Az utolsó Karolingok legendája*, majd *Az örök nő* című három részes esszéjét olvashatjuk. 1937-től a svájci Arosában tölt egészségügyi okokból több mint egy évet. Itt születik meg *Magdeburgi menyegző* és *Az áldozati láng* c. regénye, illetve elbeszélése.

Művei nem kívánatosak a nemzeti szocialista Németországban. Támadják írásait, az irodalomtörténetek elhallgatják nevét. – 1939-ben megint Németországban, Oberstdorfban telepedik le. Az Alpok előtt írja *Farinata lányai*, *A tenger ítélete* című elbeszéléseit és megjelenik „Veronika kendője“-nek második kötete: *Az angyalok koszorúja*.

1947-ben neki ítélik oda München irodalmi díját, 1948-ban pedig Reinhold Schneiderrel együtt megkapja Annette von Droste-Hülshoff halálának száz éves évfordulója alkalmából a badeni kormány emlékdíját. A bajor tudományos akadémia szépművészeti osztályának lesz rendes tagja, majd a német akadémia nyelvi és költészeti osztályának tagja és a Bodmer alapítvány Gottfried Keller-díjasa. A Német Szövetségi Köztársaság nagy érdemkeresztjével tüntetik ki, Berlinben a művészetek akadémiaja választja rendes tagjává, 1956-ban pedig a müncheni teológiai fakultás avatja díszdoktorává. 1966-ban, kilencvenedik születésnapja alkalmából megkapja az NSZK nagykeresztjéhez a csillagot is.

1949-ben *Utunk az éjszakában* c. írása figyelmezteti svájci barátait. Aztán egymás után adja ki és lepi meg olvasóit könyveivel. Sajátos műfaj ez: akár hosszabb novellának, akár kisregénynek nevezhető: *Plus ultra*, *A hontalanok*, *Az asszony koronája*, *A kioltott gyertyák*, *A kitagadott*, *Az ártatlanok*, *Az ég kapujában* és *Pilátus felesége*. 1956-ban három kötetben jelennek meg elbeszélő írásai. 1957-től *Az állhatatosság tornya*, *Az utolsó találkozás*, *Az asszony és a technika*, *Nagy-péntek*, majd *Az idegen gyermek* c. esszéit és elbeszéléseit csodálhatjuk. 1964 *Jefta lányai* c. legendája, majd önéletrajza: *Életemnek fele* jelenik meg. Jellemző utolsó könyveinek címe: 1967-ben jelenik meg *A hallgatás* c. legendája, 1968-ban *Amiben hiszek és más dolgozatok*, 1968-ban pedig *A dóm* c. elbeszélése.

1971. november 1-én halt meg. Oberstdorf erdei temetőjében temették a Nebelhorn alatt a katolikus és evangélikus kulturális élet kép-

viselőinek jelenlétében. Hagyatékából adták ki 1975-ben *Karneváli Misszonyunk, Egy velencei legenda c. művét.*

Gertrud von le Fort írásait *három témakör* jellemzi: a természet, a történelem és az életszentségre való törekvés. A következőkben megkíséreljük érzékeltetni ezeket az élményeket, hogy rámutathassunk az élmények és írásai közötti kapcsolatra.

I. TERMÉSZET. Gyermekeveinek nagy részét családja észak-németországi birtokain töltötte el, falun, a természet ölében. „Még ma is vibrál bennem egy révület, ha az illatos szénakocsikra gondolok, amelyeken gyűjtéskor és behordáskor szoktam trónolni, a széles karámokra, ahol a ritkás fűben csikók legeltek, a szunnyadó tavakra, ahol kis récéket őriztem, és vércsék elől védtem.” (Amiben hiszek.) A nagyapjánál töltött vakációkon megcsodálja a Keleti tengert.

A tenger elbűvölő hatással volt rám. Emlékezem egy estére, mikor lenyűgözve a tengerben eltűnő nap látványától és az esti fénybe merülő végtelenségtől letérdeltem, és imára kulcsoltam kezemet. Egy idegen hölgy hajolt le hozzám, és nevemet kérdezte. Csak keresztnevemet tudtam kidagogni; – a világegyetem fénsége ragyogott felettem boldogítóan és összetörően. Még egyszer megéltem ezt az extázist; megint a lemenő nap kényszerített térdre, – a teremtet fény mint a teremtetlen szimbóluma. (Életemnek fele.)

Hasonló élménye volt az Alpokban.

Egyes-egyedül a félelmetes, hang nélküli vadonban, egészen a szakadék szélén guggolva, mélyen a magányos természet néma nagyságába ágyazva éreztem magam, mintha egygé olvadtam volna vele. A tiroli oldalon, meredeken eső sziklafal alatt, lent a mélyben lebegett a vad sasok kiáltása. Néha egy fecskéfarkú vagy apollópillangó szédelt el röptében mellettem, aztán (egy láthatatlan hegyi szellem kezétől hajítva) zuhanó kövek távoli moraja hangzott, mely valahol a völgyben halkult el. Így ment óra óra után . . . Leírhatatlanul boldog voltam ebben a grandiózus egyedüllétben. Nem féltem . . . Nem szeretném kihagyni ezeket az órákat életemből: egyedül a fénséges hegyek világában, a lenyugvó nappal szemben, az éjszakát várva. (Életemnek fele.)

A tenger és a hegyek élménye epifániává mélyül el az író életében, és ez itt is, ott is kifejezésre jut műveiben.

1949-ben ősei hazájába, a Genf melletti Cartignybe látogat.

Holdvilágos nyári éjszakákat éltem meg Cartigny sokszáz esztendőös tölgyei alatt, melyek már bizonyára zöldeltek, amikor

őseim Genf-be költöztek. Már régóta elviharzottak a történelmi viharok, melyek életük hajóját ide sodorták, de még mindig zöldelnek a régi tölgyek, még mindig ragyog csomós törzseik lábainál a hullámzó búzaföldek aránya, a szőlők és gyümölcsösök gazdagsága. Lombjaik alatt, melyek úgy ívelnek egymás felé az ősrégi kultúrföld távlatai felett, mint egy fenséges kapu boltozata, körre zárul bensőmben az évszázadok sora, eltűnik minden időleges, hogy helyet adjon az időtlennek, mert a kör az örökkévalóság szimbóluma. Cartigny tölgyei még zöldelni fognak, ha mi, mai élők, már réges-régen elmentünk. Arannyal díszítik magukat ezek a földek és áldást osztanak akkor is, ha a mi kis életszakaszunk háborúi és borzalmai már visszhang nélkül elnémultak. Mert elnémulnak a viharok, melyeket az ember idéz fel, csak az örök rendek maradnak tartósan. (Feljegyzések és emlékezések, 1951.)

Anyai örökség nála a természet itt is, ott is felvillanó humoros ábrázolása.

Legnagyobb örömömrre szolgál a remek allgäui állatokat csodálni, a legelőn a szelíd borjúkat cirógatni, és a nyájak hazatérését mint vidám színházat élvezni. Esténként hangos kolompolással vonulnak be ezek a remek állatok, ... nehéz kolomppal a nyakukon, nyugodtan, majdnem ünnepélyesen lépkedve, a főszezon nyüzsgő forgalmával is rendíthetetlenül dacolva. Amit a forgalmi rendőr nem tud elérni, azt minden fáradság nélkül eléri az oberstorfi tehének: izgó-mozgó autók és pőfőgő motorkerékpárok hosszú oszlopsorai várnak türelmesen, míg a büszke tömeg elvonul. Egyetlen állat sem gyorsítja meg miattuk még csak egy lépéssel sem a léptét. Mintha ez lenne a jelszavuk: Mi előbb voltunk itt, mint ti. (Feljegyzések és emlékezések.)

II. A TÖRTÉNELEM a második témakör és forrás, amelyben Gertrud von le Fort élményei és maradandó benyomásai születnek. Apja vezette be elbeszéléseivel, a családi archívum és az ősök portréinak magyarázatával családja és Európa történelmébe, mert a „le Fort-ok mindenütt ott voltak.“ 16 éves korában már olvasta Ranke műveit. Mikor Heidelbergben, Marburgban és Berlinben tanult, a történelmi kurzusokat látogatta legszívesebben. Ismerte korának néhány történelmi nagyságát személyesen; látta I. és II. Vilmos császárt, Bismarckot, Max von Baden herceget, Rathenaut. A forradalom és a háborúk nehéz éveiben tapasztalta és élte meg, mennyivel nehezebb történelmi időköt élni, mint történelmet tanulni vagy írni. Eleven kapcsolatban volt a múlttal.

Történelmi leírása és elemzése sohasem lesz menekvés a jelen elől, hanem „az a távlat, amelyből markánsabban megismerhetjük a

jelent, mint ahogy a hegyek jellegzetes vonulatait is csak bizonyos távolságból vesszük észre" (Amiben hiszek). Az olvasót hidegen hagyja, ha a történelmi regény pusztá történelmi tényeket ír le, minden vonatkozása nélkül a jelenre. De vannak időtlen témák is, amelyekben szétfoszlik a múlt pora a jelen fényében. Mert a változó csak az előtér eseményeire vonatkozik; az ember hasonló marad önmagához. Az emberi problémák latolgatásával saját korunk problémáit látjuk világosabban, – ha egy lépést hátrálunk.

Gertrud von le Fort történelmi regényeinek aktualitása néhány évvel megjelenésük után lesz nyilvánvaló. Tekintete látszólag a múltba néz, de a jövőt látja.

1930-ban, mikor a náciok a zsidókat kezdik üldözni, jelenik meg „A gettóból jött pápa”, – a zsidó emberiség és lelkiesség megragadó írása, de a piros vértől duzzadó Rajna folyó víziója is. Néhány évvel később megismétlődik Németországban a 12. század üldözése, a zsinagógák felégetése és pogromja. „Amikor Ön a Pierleonik legendáját írta, nem tudhatta, milyen gyorsan lesz aktuális a zsidó–keresztény viszony kérdése korunk lelkiismeretében. Az Ön könyve azon ritka könyvek közé tartozik, amelyek úgy gyökereznek az igazságban, hogy egy más korszakról beszélnek ugyan, de mintha a jelennek íródtak volna. Az a prófétai írás, amely nem mondja előre, ami a jövőben történik, hanem azt közli valódi bölcsességgel, ami a bekövetkező jövő előtt lehetővé teszi az önismeretet.” (Hans von Soden 1943. dec. 22-ről keltezett leveléből.)

Egy korával szemben nagyon is elfogult asszony mentegetőzésére, hogy „ezek a szörnyettek már régen voltak; ma ilyesmi nem történik”, célozva írja: „Ma is megtörténik mindez, éppúgy, mint a régi időkben. Sőt félek, hogy még sokkal borzalmasabb dolgok történnek, mint régen.” (A kioltott gyertyák.)

1931-ben jelenik meg *Utolsó a vérpadon* című novellája, mely a francia forradalom borzalmaiban a két évvel később kezdődő náci terort látja. „Ez a félelmetes fordulat a sátáni hatalom hirtelen megjelenése.” „Mindez megtörtént, és minden pillanatban megismétlődhet.” – A novella pontosan elemezte a bekövetkező időket. Egyik recenziója írta róla: „Gertrud von le Fort lelki világunk közepébe lát bele, ahogy ez a korszerű filozófiában is megnyilatkozik. Szinte a félelem énekének nevezhetném ezt a novellát.”

1934-ben megdöbbenve olvashatják a nemzeti szocializmustól elkábulult vagy iszonyult németek „A gyermek birodalma. Az utolsó Karolingok legendája” c. művében: „A birodalomhoz tartozni annyi, mint vele együtt szenvedni. Ez a felháborodás órája.”

Az 1938-ban megjelent „Magdeburgi menyegző” előrevételezi az európai városok két évre rá kezdődő megsemmisítését, és lobogva

látja égni „a német nép hazáját az Oderától a Rajnáig, a Keleti tenger-től Bajorországig. Láttá az egész birodalmat, mint egyetlen hatalmas romhalmazt.“

Nemcsak a forradalmak és háborúk képrombolásait, hanem az istenkép lerombolását is megírja 1940-ben megjelent műve: *Von Barby szűz elhívása*. Majdnem két évtizeddel Reinhold Schneider előtt, aki azt írta, hogy nem tudja többé Istent Atyának nevezni, mondatja von Barbyval, az apácával: „Nekem nincs többé atyám az égben . . . Nincs többé istenképem . . . mert minden képet megsemmisítettek . . . Nincs többé más, mint a mezítelen istenség sivatagja.“ — „Ez a könyv Európa órájának a könyve“ — írta róla egyik kritikusa. Le Fort azonban tudja: „Nemcsak a fényes nappalnak, az éjszakának is megvannak a csodái. Vannak virágok, amelyek csak a vadonban virulnak, csillagok, amelyek csak a sivatag látóhatárán tűnnek fel. Vannak az isteni szeretetnek olyan megtapasztalásai, amelyek csak a végső elhagyatottságban, sőt a kétségbe-esés szélén jutnak osztályrészünkül.“

A tenger ítélete című, 1943-ban megjelent elbeszélésének tartalma ugyan a 13. századból való, de a jelenre céloz. „Az embereket ráviszi a lélek arra, hogy gyermekeket öljenek . . . Mindenre ráviszi ma az embereket a lélek. Ti úgy tudjátok ezt, mint én.“ „Ha hallgatunk a szörnytetek láttán, — akkor beleegyezésünket adjuk. És én hallgattam . . . Mindegyikünk hallgatott . . . Úgy hallgattunk, hogy ez égbekiáltó volt . . . Ettünk és ittunk, mintha semmi sem történt volna, . . . sőt még aludtunk is. Nem volt egyetlen bíró sem, aki felébresztett volna. A bírók is aludtak. Aludni kellett nekik, — hisz ezt parancsolták nekik“ (Farinata leányai, 1950).

A német triumfalizmussal sohasem értett egyet. Még 1914-ben sem írt háborút dicsőítő verseket, de 1934-ben sem írta meg a sokaktól követelt verset Hitler magasztalására. Annál több megrendülés, panasz és szenvedés nyilatkozik meg írásaiban. — Az első világháborúban, mikor a német ágyuk a reims-i katedrálist lőtték, tette közzé „A katedrális a csata után“ c. versét, míg a második világháborúban „A szétrombolt dómok“ tiltakozása következett.

1918-ban fájt neki a régi birodalom letűnte. „Himnuszok Németországhoz“ c. művében annak a reménynek ad kifejezést, hogy német népe tisztító folyamaton megy át. De sohasem gondolt restaurációra. A múlt szerinte végérvényesen és visszavonhatatlanul a múlté. Tudja: „Nemcsak akkor szerethetjük népünket, ha ez hiúságunknak hízoleg, hanem úgy kell szeretnünk, ahogyan Isten szereti az embert, aki állandóan csalódást okoz neki.“

1933-ban éppúgy felemeli szavát a szenvedők, az üldözöttek és menekültek érdekében és kifejezi velük való együttérzését, mint 1945-

ben. „Wir sind am Rand der Hölle hingezogen – / uns graust nicht mehr. / . . . Wir sahen eine Welt in Trümmer fallen – / uns trifft nichts mehr.“ („A poklok peremére sodródtunk, nem undorodunk többé semmitől. Egy világot láttunk romokba hullni, minket nem ráz meg többé semmi.“ A hazátlanok.) – A felfoghatatlan eseményeket „Az Üdvözítő hangja“ c. versében próbálja elemezni.

Én voltam a fogoly, akit fojtogatott az éhség.
Én voltam az eltűnt, aki az éjben és iszonyatban elpusztult.
Én voltam a megfojtott a gonoszság méregkamráiban.
Én voltam a kínzott, akinek kiáltásától egy szív sem hasadt meg.
Én voltam a leégetett városok pincéiben az eltemetett,
én voltam lángerdeitekben az út nélkül eltévedt . . .
Én gyengéd hang vagyok a ti gyűlöletetek vad völgyeiben.
Én szeretet vagyok elkeseredés nélkül, én kérlelhetetlenül szeretet vagyok, én vagyok a kérő szeretet . . .
Szeressetek engem ismét, szeressetek engem mindnyájan!“

A városok megsemmisítése „Az ég kapujában“ 1954, a zsidók gázkamrákban való megölése „Az idegen gyermek“ 1961, a délfranciaországi Oradour-ban történt tömeggyilkosság „Az ártatlanok“ 1953, a menekültek nyomora és insége „A kitagadott törvényen kívüli“ 1953 c. elbeszélésekben talált megragadó kifejezést.

Anna Erzsébet, a „Kitagadott törvényen kívüli“ elbeszélés hőse a svéd háborúban férje egyik gyilkosának, egy fiatal svéd tisztnek az életét menti meg. Ezért vágatja ki családjá az ősök portréi sorozatából az arcképét. A svéd tiszt az áldott állapotban lévő Anna Erzsébethez menekült, és anyaságára hivatkozott, mikor a ház szolgálái agyon akarták ütni. Erre maga vezeti férje gyilkosát a mocsarakon vivő keskeny ösvényen, amelyet csak a helybeliek ismernek. Az ellenség állt előtte, férje gyilkosa volt neki kiszolgáltatva, a haza figyelmeztetése szólalt meg kételkedő szívében, de végül is győzött anyai irgalmassága. „Nem én, mondja a fiatal svédnek, hanem gyermekeim mentett meg. Mert az az asszony, aki a jövőnd életet hordja szíve alatt, nem tűrheti a halált saját házában.“ Erélyesen rántja ki ruháját a svéd kezéből. S az a mocsarakon át, a mentő ösvényen mellette futva másodszor is megragadja: „Isten áldja meg ezt a gyermeket, aki megmentett engem; gyermeked gyermekeit és gyermekeinek gyermekeit. Legyen olyan soruk mint nekem, ha ellenségeik kezébe esnek. Isten oltalmazza őket nemzedékről nemzedékre.“ Anna Erzsébet úgy érezte oltalmazó gesztusában, hogy szíve alatt hordott gyermeke testvérét kap a svédben. Halkan és gyengéden felel: „Isten őrizzen meg téged is! Te voltál az első, aki anyának nevezett!“ S a novella végén a jelenbe nő a múlt.

Anna Erzsébet nem volt áruló. Legyőzte a svédet, de legyőzött minket is mind anyasága irgalmas szeretetével. A második világháború végén „gyermekünk és unokáink mind megmenekültek és épségben vannak, mint mi. Az utolsó pillanatban szabadultunk meg. És tudod, hogyan? Azon a mocsáron vezető, öreg, régi, svéd ösvényen át, amelyen Anna Erzsébet egykor a fiatal tisztet vezette.” – Ez költészet. De a valóság költött történelme. Mert az az isteni ígélet talál itt kifejezést, hogy a megbocsátó, oltalmazó szeretet áldása száll nemzedékről nemzedékre.

III. AZ ÉLETSZENTSÉG Gertrud von le Fort elbeszéléseinek, történelmi regényeinek harmadik témaköre és forrása. Két ember személyisége volt rá lenyűgöző hatással. Mind a kettőben érezte Isten jelenlétét.

1908-ban látta X. Pius pápát. „Egy arc, melyet nem lehet többé elfeledni; jóságtól, gyengédségtől, világon kívüli fenségtől eltöltve, ahogy még sohasem láttam emberarcot. Felejthetetlenül megmaradt bennem, mint egy szent arca. Az én nagyon is protestánsan gondolkodó anyámnak ugyanaz volt a benyomása, és nem szégyellte ezt ott megvallani, ahol nem érezte magát otthon: egy pápaképet vásárolt Rómában, mely egészen haláláig szobáját díszítette” (Életemnek fele).

P. Przywara közvetítésével ismerte meg Edith Steint, a fiatal filozófust, aki zsidó ateistából lett katolikus, lépett be a kölni kármelbe, és akit 1942-ben Auschwitzban ölték meg a nácik. „Münchenben találkoztunk és ez a találkozás a legmélyebb benyomást tette rám, ami az akkori münsteri docens jámborságát, elbűvölő egyszerűségét és szerénységét, valamint magas szellemi képességeit illeti. Ezek a benyomások olyan mélyek voltak, hogy „Az örök nő” c. könyvemet lényegesen befolyásolták. Munkám közben gyakran idéztem fel magamban Edith Stein szellemi képét. A valódi keresztény nő ábrázolásakor ez a kép lebegett előttem” (Levél 1962-ből). – Gyakran váltottak egymással levelet, és 1934 novemberében meglátogatta a kölni kármelben Theresa Benedicta a Cruce nővért, ahogy most Edith Steint szerzetesi nevén neveztek. „Egy leírhatatlan örömtől átszellemült arcot láttam, amely felejthetetlen maradt.”

Szentéletű emberekkel való kapcsolata és történelmi érdeklődése volt az előfeltétel ahhoz, hogy hagiográfiai munkákat is írjon: *Szent Radegundisz*, *Bingeni Hildegard*, *Sziónai szent Katalin*, valamint a szent misztikusok és vértanúk jellemzése már említett műveiben: „Utolsó a vérpardon” és „Von Barby szűz elhívása”.

Az életszentségre való törekvés olyan téma, amely egész életművén áthúzódik. Gertrud von le Fort az életszentségben fedezte fel a legteljesebb valóságot. Csak annak tudta minden feltétel nélkül szere-

tetét adni, amiben ott volt a szentség. Boldog volt a természet ölen, amely minden érzékét örömmel töltötte el. De mégis akkor volt a természeti élmény számára fontos, ha érezte a teremtő Isten megnyilatkozását, epifániáját. Megragadták a történelem küzdelmei, győzelmei, vereségei, szenvedése, tragédiája vagy komédiája, de mégsem a hatalmasok, hanem a szentek voltak számára igazán emberek.

Vallásossága felülmúlja a felekezeti határokat, mert tágabb, teljesebb és átfogóbb minden konfessziónál. Amikor majdnem ötven éves korában a katolikus egyházba kérte felvételét, konverziójában „nem az evangélikus hit visszautasítása, hanem a két konfesszió egysége volt a fontos“. Megkísérelte ezt evangélikus barátainak is megmagyarázni:

A katolikus egyházat nem az evangélikus egyházzal ellentétben éltem meg, hanem mint annak hazáját. Elismerem a reformációt, mint annak idején szükséges és Istentől akart mozgalmat, de nem tudom elismerni a szakadás állandó állapotának szükségességét, mert a szakadást nem igazolják legyőzhetetlen vallási ellentétek. Egyetlen általános keresztény egyház van, amelyet az apostoli hitvallásban vallunk meg. Ahol ez a hitvallás a legerősebben él, ott lüktet az egyház szívverése. (Egy 1926-ban írt levélből.)

Nem minden hívő evangélikus keresztény értette meg ezt a magatartást, amint a katolikus egyházban is bírálták különösen „Az anyalok koszorúja“ c. regényét. Nehézségeire visszatekintve így ír 1952-ben: „A konfliktusok azon a félreértésen alapultak, hogy a költészet célja az épületesség; az, hogy követésre méltó példaképeket teremtsen – amennyiben vallásos témák tárgyalásába bocsátkozik –, amelyek a morális teológia törvényeit képviselik és segítik győzelemre.“ De „lehet a hitet a veszélyek elnyomásával védeni?“, – kérdi „Az ég kapujában“. – A cenzúra és az inkvizíció módszerei még mindig alkalmatlanoknak bizonyultak.

1954-ben felkeresi zürichi kiadója társaságában a dél-francia Aiges-Mortes-ban a Tour de Constance-t, ahol a francia hugenottákat és protestánsokat tartották fogságban.

Bár ez a torony a magasból a szabad tengert köszöntötte, fundamentumaiban mégis ennek az átkozott vidéknek mocsaras talaján állt... Meredeken, ablaktalanul, ijesztő magasan ágaszkodott a csendes, ezüsthelvány égbe, mintha öntudatosan szakítaná el és küzdené fel magát ettől a csúf vidéktől a szabad tenger látványáig. Marie Durand, a foglyok között az ellenállás lelke, 39 éven át egy ablaktalan börtönben, betegen és öregen, de még mindig töretlenül mondta a parancsnoknak: „Sokan jöt-

tek már ide kétségbeesve, de egy sem maradt egészen egyedül, vigasz nélkül. Mert Isten szereti a foglyokat, – Ő ad nekik belső szabadságot.” (Az állhatatosság tornya.)

Amikor szűk látókörű katolikus kritikusok Graham Greene-t is támadták, így védte: „A költészetnek az az ellenállhatatlan hajlandósága, hogy foglalkozzék a kérdéssel, a megtámadottal, a zátonyra futottal, míg a nem vitatott, senkitől nem bántott, morálisan sikerült egzisztenciák kevés vonzóerőt gyakorolnak rá. Ezen a ponton lesz a költői paradoxon világos. Nem ilyen a kereszténység paradoxona is? Nem azonos azzal az igazsággal, hogy a vámosok és a bűnösök közelebb vannak az Isten országához, mint az igazak?”

Az életszentségre való törekvés a szeretet utáni törekvés. Gertrud von le Fort meg tudja érzékeltetni, hogy nyilatkozik ez meg egy asszonyi szívben.

A „Plus ultra” c. elbeszélés főszereplője, I. Miksa császár leánya, Margit, Savoia hercegnője és Szép Philibert felesége, férje halála után templomot építtetett a halott emlékére a savoiai Brou-ban. Órák hosszat tanácskozott a világ minden tájáról jött építőmesterekkel, művészekkel, szobrászokkal és festőkkel az építendő templomról.

Ez a templom egy csodálatos ékszer. Azt gondolhatnánk, hogy nem kövekből van építve, hanem tiszta bensőségből és szeretetből virágzott ki, mint egy misztikus rózsza kelyhe vagy mint egy asszonyi gyengéd szív, – mert belőle született valóban ez a templom. Minden szép templomot férfiak építettek, de ezt egy asszony teremtette; az ő fenséges gondolatát csak épp kivitelezték az építések. . . . És valóban olyan volt, mintha asszonyi kéz emelte volna fel, oly gyengéd szeretet nyilatkozott meg benne. Úgy látszott, hogy ez a szeretet gondolt ki és alakított benne minden dísz és minden ékességet, minden formát. Ez töltötte be egész térfogatát olyan tökéletesen, hogy először nem is vettem észre, hogy mi hiányzik ezen a helyen. A szentélyben ugyanis, ahol különben a templom főoltára emelkedik, egy gazdagon díszített síremlék magasodott mint tabernákulum. A szarkofágban kőbe vésvé egy alvó férfi nyugodott nagy, nemes szépségben. Kicsi géniuszok csoportja szorongott körülötte, akik levették fegyvereit, hogy kényelmesebben pihenhessen. Egészen védtelenül feküdt itt, mintha annak a nagy, gyengéd, de erős szeretetnek karjaiba hullott volna, amely minden oldalról átölelte. Úgy látszott, hogy a templom magas térsége csak ennek a szunynyadónak kedvéért van teremtve, és minden dísz és minden ékesség csak neki van kijelölve és alárendelve . . . Hogy szeretette a kormányzó asszony ezt a férfit, hogy szerette még mindig!

Az aktuális keresztény író

Gertrud von le Fort könyvei ma sem veszítettek el semmit aktualitásukból, mert megjelenésükkor messze előtte jártak koruknak, és sok tekintetben időtlenek. Két évtizeddel azelőtt, hogy korunkat a félelem és a forradalmak korának nevezték, írt már Gertrud von le Fort „Utolsó a vérpadon“ c. novellájában a félelem, a revolúciók, a tömegek és a terror koráról. Két évtizeddel az ökümenizmus gondolatának felmerülése előtt fogalmazta már meg világosan „A magdeburgi menyegző“ c. regényében a vallási egység igényét. Két évtizeddel azelőtt, hogy a keresztény világ a hitetlenekkel való szolidaritásról kezdett gondolkodni, adott erre példát „Az angyalok koszorúja“ c. regényében. Három évtizeddel az egyházi triumfalizmus leleplezése előtt dorgálta már az egyházi fennhéjázást és mindent jobban tudást mint kereszténytelen magatartást „A gettóból jött pápa“ c. regényében.

A keresztény költészet jellegzetessége: hogy összeütközésben áll a polgári morálissal, amelyet sokáig kereszténynek tartottak; hogy független az erkölcsi sablonoktól; hogy rokonszenvezik a gyenge és bűnbeesett emberrel, de nem a bűnnel; hogy az elnyomottak mellé áll, akik nem tudnak magukon segíteni; hogy toleranciára és békére hívja fel azt az emberiséget, amelyet megosztott az erőszak és a gyűlölet; hogy leépíti a felekezeteit, vallások, fajok és népek közti ellenségeskedéseket és feszültségeket; hogy határozottan és megalkuvás nélkül keresi az igazságot és az igazsághoz való hűséget; hogy inkább lemond a sikerről, mintsem feladja meggyőződését; hogy gyengéd és érzékenyen nyitott az emberi problémák felé; hogy árad belőle az irgalmas szeretet, amely felkarol minden elesettet. – Semmi sem szükséges annyira ebben a világban, mint ezeknek a sokszor egymással ellentétben lévő vonásoknak a megtestesülése. Ezt találjuk Gertrud von le Fort írásai-ban.

Carl Zuckmayer jellemzése szerint Gertrud von le Fort korunkban a transzcendencia költője. Laudációjában így hajlik meg előtte:

Szeretem ezt a kilencven éves asszonyt, mint ahogy a tizenkilenc éveset is szerettem volna. Ezt az asszonyt, aki sohasem jegyezte el magát, és akiből mégis olyan anyai erő árad, mintha nemzedékeket hozott volna világra és nevelt volna fel; akinek külső megjelenéséről meg kell ismételni azt, amit a kis Veronika mondott a „Római kutak“ nagyanyjáról: Ne gondolj egy meghajlott, öreg anyókára, hanem egy sudár, magas asszonyra, telve kora minden kellemével, amit méltóságnak nevezünk; telve a kifinomult és kiteljesedő szellemi élet minden olyan formájával, amelyekben az évek kevésbé terhet, mint inkább gazdagságot és bőséget jelentenek. Mert Gertrud von le Fort, ha nem is magas természetű, de fennkölt gondolkozású, egyenes asszony, – olyan

ember, akinek jelenlétében semmi feleslegeset nem mondunk, de még nem is gondolunk.

Irodalom: Gertrud von le Fort-nak a következő művei jelentek meg magyarul: Veronika kendője (1928), A gettóból jött pápa (1930), Magdeburgi menyegző (1938), Utolsó a vérpadon (Vigilia 1931), Pilátus felesége (Vigilia 1969), Karneváli Miasszonyunk (Vigilia 1976).

Benkő Antal

TANÚSÁGOT TENNI

Dr. Karl Stern, pszichiáter

A szívből fakadó közlés lelkünkbe hatol. Felpattintja a védekezés páncélját, megnyílásra késztet, mint tavaszi napfény életre serkenti a bensőnk mélyében szunnyadó igazságot.

A legnagyobb tudós, a legügyesebb lélekbúvár, a legszárnyalóbb művész is mindenekelőtt ember. Neki is szüksége van a másiktól felé áradó életközelségre, a tanúságtételre. Melegénél izzik át annyira, hogy maga is sugározhassa a szeretetet, a megtalált boldogságot.

Dr. Stern pszichiáter és pszichoanalitikus körökben úgy mutatkozott be, hogy ő zongoraművész; a zenei és íróvilágban pedig mint orvospszichiáter. Megtehetette, mert mindkét téren ragyogóan működött, hírnév fémjelezte. Elsősorban azonban ember volt, ember akart lenni, akit megérintett a másokból kiáradó melegség, és ennek továbbadását tekintette életfeladatának.

Útitársai

Életútjának első felét maga vázolta föl *The Pillar of Fire* (Tűzoszlop) című, 1951-ben megjelent bestseller könyvében: milyen eseményeken keresztül, milyen emberek példájával vezette az Úr, a Tűzfelhő.

A bajorországi Cham városka körzetében született 1906. április 8-án. Gyermekkori élményei egész életére élénken lelkébe vésődtek. A jólmenő posztókereskedést már nagyapja nyitotta meg; hívő zsidó, valamikor rabbinak készült, a család pátriárkája. Gyermekének azonban szabadságot enged. Ki-ki válassza saját elgondolását, életfilozófiáját. Karl egyik nagybátyját világkörüli útjai szkeptikussá alakítják: a kézzelfogható örömök érdeklik. A másik okos ügyvéd, akinek életé-

ben a vallás szinte semmi befolyást nem gyakorol. Karl szülei ugyan-csak alkalmazkodnak a körülményekhez. Megülik a nagyobb zsidó ünnepeket, de a vallási előírásokból csak annyit tartanak meg, hogy túl sok káruk ne essék a nagy többségében katolikus hagyományoktól átitatott környezetben. Főleg az édesanya szorgalmazására Karlhoz évente eljön a Mikulás és a Kisjézus. Karácsonyeste nemcsak az alkal-mazottak kapnak ajándékot. Meggyújtják a karácsonyfát, az édesanya megkezdi a *Stille Nacht*ot, és az egész család együtt éneklí a személy-zettel.

Óvodába a kedves nővérekhez jár. Imádkozik a többi gyermekkel, hallgatja a mesébe öltöztetett ó- és újszövetségi, bibliai történetet. Az elemiben veszi észre, hogy vannak különbségek is. Nem jár a kato-likusokkal a hittanórára, hanem a zsinagógába. A kis zsidó hitközség nem képes rabbit tartani, csak kántort, aki nem túlságosan művelt a liturgiában. A kis Karl élénk szemmel figyeli tanítói életét. Nagyon megkedvelte Kaspar Russot, a templom orgonistáját. Tőle kapja az első zongoraleckéket, a nagy ünnepeken pedig meghallgatja orgona-játékát a katolikus templomban.

A gimnáziumot a második osztálytól kezdve Münchenben végzi. Itteni házigazdája Frau Kohen ortodox özvegyasszony és mélyen val-lásos családja. Ekkor csillan fel előtte a biblia szépsége. Szorgalmasan tanulja a hébert, belemerül a pászka ünneplésébe. Szívét szinte misz-tikus lelkesedés tölti el a *Torah* olvasásánál. 13 éves, amikor a *Bar Mitzvah* (a zsidó avatási szertartás) alkalmából először mondhatja ki az áldás szavait. Meghatódva és mégis biztosan éneklí Ezekiel próféta látomását a csontokkal teli mezőről. De csak később fedezi fel, hogy már ekkor az Úr vezette. Fiatalos lelkesedése a zene szerelmesévé is teszi. Már kiválóan játszik, és mély hatást gyakorol rá München gazdag zenekultúrája.

Vallásos ébredése a serdülőknél tapasztalható szigorú életformába torkollik. Mindennap elmondja a hívő zsidók imáit, megtartja a böjtö-ket, ortodox módra öltözik. Olyannyira, hogy szülei a szkeptikus nagy-bácsihoz folyamodnak: térítse jobb belátásra Karl-t. Rajongása való-ban nem sokáig tart. Felhagy túlzásaival, de nem a jó, szép és igaz keresésével. Érdeklődéssel fordul az irodalom és a filozófia felé, kutatja a szociális igazságtalanságok okait, a megoldásukra felkínál-kozó rendszereket. Mély benyomást gyakorol rá mindaz, ami tanúság-tétel, mindenki, akinél őszinte elkötelezettséget fedez fel. Megcsodálja Franz Burger tanárát. Kiváló szakember, remek nevelő: a legújabb irodalmi művekkel ismerteti meg diákjait. Ezek tudnak családi drámá-járól is: otthonában hűségesen ápolja elmebeteg feleségét. Szavai, példája kitörölhetetlenül vésődnek hallgatói lelkébe.

Kollégái Karlt választják érettségi ünnepük szónokának. Az örömet elhomályosítja édesanyja halála. Két éve érte agyszélhűdés. Egyik látát azóta is vonszolta, de rendületlenül dolgozott tovább. Csendes türelme, a szenvedés vállalásával egybekötött gyakorlati beállítottsága elgondolkoztatta Karlt. Apja hamarosan újraházasodott. Mostohaanyját tartózkodóan fogadta. De a zenén keresztül mint zongoratanárnóval hamarosan melegebb kapcsolat alakul ki közöttük.

Orvosi tanulmányai folyamán ismét azokat a tanárait értékeli, akik emberséget sugároznak. Esze nagyrabecsüli a tudós és tudományos professzort is. Később maga is éveket tölt szigorú laboratóriumi kutatásokkal. De gyökerében azok hatnak rá, akik megtanítják az embert látni a betegben. Azok, akik őszintén élnek, amit vallanak – legyenek orvosok, dajkák, vendéglői kiszolgálók, egyetemi tanárok... Ezért adózik csodálattal pl. Kati Hubernek, aki kamarazenekaruk csellósának, Erich von Baeyernek az alkalmazottja. A legnevesebb tudósok és művészek bejáratosak Erichékhez; apja világhírű ortopéd professzor.

Huber Kati alig tudott írni-olvasni. Vagy harminc éve jött föl vidékünkéről a családhoz dajkának. Ugyanúgy gondozta, büntette és jutalmazta a Baeyer család gyermekeit, mint ahogy őt magát nevelték. Nem sok fogalma volt arról, hogy mit is akartak ezek a professzorok és doktorok. De ez egyáltalában nem zavarta, jelenlétükben sem lett félszeg. Vallásos nevelése adta neki azt a formákban ki nem fejezett meggyőződését, hogy mindenkinek megvan a maga helye az életben. Az alacsonyabbrendűség érzése és az alázat két különböző dolog. Bizonyos naív egyformasággal kezelte alkalmazott társait és a Nobel-díjas látogatókat, mesélte mindkettőjüknek kissé fanyar vicceit... Mélyen vallásos életet élt, minden nap reggel 6-kor részt vett a szentmisén.

1930-ban orvossá avatják. Berlinbe megy, a Moabita kórházba, hogy idegorvosi szakképzettséget szerezzen. Tisztelettel és becsüléssel Kurt Goldsteint, az igazgatót, aki az atomizmussal és a mechanizmussal szemben az új, organikus pszichiátria előharcosa. Igazán azonban dr. Haas, az idegosztály főorvosa váltja ki csodálatát. Hihetetlen segítőkészséggel és mindent megmozgató leleményességgel, éleslátással fogadja, kezeli a testi-lelki nyomor áldozatait, az alkoholistákat, a prostituáltakat, az elmebetegeket, a férjüktől négy-öt gyerekkel magukra hagyott munkásasszonyokat. Mindjobban megrendül benne az öntelt, mindent vitató és jobban tudni akaró fiatal óriás – ami az utóbbi években életében egyre jobban felszínre jutott. Franz Burger, Kati Huber, dr. Haas – anélkül, hogy prédikáltak volna – kiérlelik benne a meglátást, hogy „az egyetlen fontos dolog az életben: az erkölcsi meggyőződés ereje“.

A következő évben ismét Frankfurtban találjuk. Volt professzora, dr. Volhard hívja meg asszisztensének. Ő irányítja Münchenbe 1932-ben, hogy folytassa idegorvosi tanulmányait. Rockefeller ösztöndíjas kutató a Deutsche Forschungsanstalt für Psychiatrie-ben (Német pszichiátriai kutatóintézet). Ez a körülmény döntő jelentőségű a következő évben. Hitler uralomra jut, és a zsidóknak azonnali hatállyal el kell hagyniok munkahelyüket. Dr. Spielmeyer, az elmeegógyintézet vezetője mégis megtartja Sternt. Arra hivatkozik, hogy nem német alkalmazott, hanem amerikai ösztöndíjas, és ha ilyen kutatót zsidó mivolta miatt elbocsátanak, nem kapnak többé sem külföldi támogatást, sem munkatársakat. Marad is 1935 tavaszáig, dr. Spielmeyer haláláig. De konfliktusba kerül: túsznak érzi magát, elkülönítettnek saját sorsátársaitól.

A kiutat több irányban keresi. A kutató intézet egyik orvosa, dr. Laudenheimer a pszichoanalízis mestere és kitűnő zenész. Vezetése alatt analízisnek veti magát alá. Dr. Laudenheimer rendkívüli tiszteletdíjat szab ki: „Olyan vagyok mint az öreg Saul király; nem pénz, hanem muzsikát akarok.” Ellenszolgáltatásként tehát hetente négyszer Beethoven-szonátákat kell játszania. Amikor kifogy belőlük, Mozart és Schubert következik. — Mestere egyébként is rendkívüli ember. Jóllehet Jung analitikus csoportjához tartozik, mégis Freud irányát követi. Ezenfelül mindenképpen hangsúlyozza az ember szabadságát: „ha nem hinnék az emberi szabadakaratban, felhagynék orvosi működéssel”. Nincs tehát mit csodálni, amikor a két és fél éves analízis után dr. Stern úgy találja, hogy mindenestül megváltozott: „Teljesen meggyőződtem a lélek elsőbbségéről.”

A hitleri nyomás visszavezeti zsidóságához. Szenvedve, de kutatja, keresi az üldöztetés, népe egész sorsának mértékét. Ebben az időben igen sok fiatal zsidó cionizmussal, saját faji öntudatának politikai kidomborításával felel a náci kihívásra. Stern rokonszenvez velük. Órákat ad a héber történelemről, kultúráról. Lelkében azonban a cionista válasz mégis kielégületlenül hagyja. Bekapcsolódik a zsinagóga vallási életébe, ahonnan csaknem 10 éve távol maradt. Istenbe vetett hite ez alatt az idő alatt sem rendült meg, csak nem hatott mindennapi életére. Most észreveszi, hogy ha hisz benne, akkor el kell fogadnia, hogy semmi sem történik Nélküle. Azaz a legborzalmasabb szenvedésben is kell, hogy valami transzcendentális értelem rejtőzzék. A próféták tanulmányozása segíti, hogy ezt az értelmet mindinkább felfedhesse. Kutatásai meggyőzik a kinyilatkoztatás abszolút igazságáról, amiben soha többé meg nem rendül. A próféták azonban a Messiást hirdetik, mégpedig egy személyt, aki majd jönni fog. „Hinni kezdtem egy személyes Messiásban olyan meggyőződéssel, mint ahogy hiszem,

hogy létezik ez a papír, amire most frok.” Ki ez a Messiás? Csak jönni fog, vagy már megjelent körünkben?

Egyik este, bibliaórán, fiatal professzor tart előadást. „A szétszóródás kétezer évét szemlélve azt gondolhatnánk – fejtegeti az előadó-, hogy talán Jézus a várt Messiás...” Bolondságnak tartja az igenlő választ. Stern azonban mind neki, mind saját magának felveti a kérdést: „honnét tudja, hogy valóban nem ő volt a Messiás?” A kérdés nem hagyja nyugton többé. Felteszi Martin Bubernek, a neves zsidó teológusnak is, aki szintén adott kurzust a müncheni zsidó fiataloknak. Válasza: a zsidóknak elfogadhatatlan a megtestesülés, teremtett dolog imádását jelentené. Stern ezzel szemben egyre jobban csodálja Jézus átalakító erejét. Látja, hogy az ún. keresztény társadalom sem jobb a zsidókénál, de megdöbben a Krisztus tanításának, hatásának univerzalizmusára. Minden nép fiait megtalálja köztük, ellentéte a zsidó nacionalizmusnak. Felfedezi, hogy az igazi, hívő keresztények nem vetik el az ószövetséget. Teljes egészében elfogadják és Jézusban beteljesedettnek látják. Nem zsidó szekta tehát a kereszténység. A szekta mindig tagad valamit az igaz tanból, a kereszténység pedig nem tagadja sem Mózeszt, sem a prófétákat, sem a többi szent könyvet.

Lelkülete lassú átforgulósában két élménynek volt még fontos szerepe. 1933 decemberében, séta közben, tekintete a müncheni Szent Mihály templom ajtajára függesztett hirdetésre vetődik. Faulhaber bíboros hívta adventi szentbeszédre az embereket. Tárnya: Zsidóság és kereszténység. A téma égető, a templom tömve. Stern ott hall először hitvalló prédikációt. Minden náci törekvés ellenére a bíboros nyíltan hirdeti, hogy Jézus „anyakönyvi kivonata szerint” zsidó; a kereszténységből nem lehet kiirtani a zsidó gyökeret. Faulhaber beszél a zsidók és keresztények viszonyáról is, Szent Pálnak a rómaiakhoz írt levele alapján. Stern lelki szemei előtt új távlatok nyílnak meg: akik nem test szerint tartoznak a zsidókhoz, életük kockáztatásával védik Ábrahám, Izsák és Jákob Istenét, Igéjét.

Hogy ez nem üres szó és politikai sakkhúzás volt, megtapasztalhatta egy rendkívüli – ma úgy mondanánk: ökumenikus kisközösségben. A pszichiátriai intézetben sok külföldi kutató végzett tanulmányokat. Többek között Dr. Yamagiwa, a mukdeni állatpatológiai intézet vezetője. A még fiatal japán tudós feleségével nemrég lett evangélikus. Éppen ószövetségi ismereteik révén roppantul érdekelte őket dr. Stern személye, felfogása; ő volt az első és egyetlen zsidó, akivel életükben eddig közelebbi kapcsolatba kerülhettek. Meg is kérték, szerezzen egy héber ószövetséget, és az eredetiből fordítsa, magyarázza nekik. „Ha belefáradtunk a középagy sejtrendszerének vizsgálatába, tíz percig Izaiást vitattuk.” – Hamarosan esténkint is összejöttek, vallási kérdésekről beszélgettek. Gyakran Frau Flammnál, az in-

tézet kiváló technikusánál tartották a találkozót. Ezt a fiatal asszonyt mindenki tisztelte, mindig kedves és készséges volt. A munka után háztartásáról kellett gondoskodnia. 18 éves lányával és Frau Weissel, egy 80 éves volt mosónővel élt egy lakásban München belvárosában, ahol egyszerű, de jó nép lakott. Egész egyéniségéből áradt katolikus meggyőződése, anélkül, hogy ezt valakire is rá akarta volna kényszeríteni, vagy akár csak hangoztatta volna. A Yamagiwa házaspárhoz hasonlóan az írások teljesebb ismeretére törekedett, mert csekély irányították életstílusát. S ez az, ami dr. Sternt megfogta. Nem voltak Ábrahám ivadéka vér szerint, és mégis hitték a zsidókkal, hogy az Úr szólította, kiválasztotta őt és ivadékát. Megvalósulva látta a prófétai látomást, hogy az Ige eljut a legtávolabbi szigetekig, a föld minden népe hódol majd Izrael Istenének. Ez a szemlélet még csak megerősödött benne, amikor összehasonlította lelki világukat cionista ismerőseivel. Nagy többségük érdektelenül állt a bibliával szemben, csak a politikai oldal kötötte le figyelmüket.

Stern lelki fejlődése Jézus vonzókörébe vezet. De még áruháznak tekinti, hogy ezekben a súlyos megpróbáltatásokkal teli napokban elhagyja sorstársait. Ugyanakkor az is világos előtte, hogy a konvertita zsidók helyzete a legrosszabb a náci társadalomban. Hitlerék zsidóknak kezelik őket, zsidó kollégáik pedig renegátnak.

Dr. Spielmeyer halálával el kell hagynia az intézetet. Sikerül Angliába kijutnia. Londonban a Medical Research Council (Orvosi Kutató Bizottság) ad neki ösztöndíjat. Folytathatja ideggyógyászati tanulmányait. Viselkedésében is ki akarja fejezni zsidó mivoltát: ortodox módra öltözködik. Londoni visszavonultságban töltött éveinek legfontosabb eseménye házassága. Elveszi Erich von Baeyer iparművész (könyvkötő) hűgát, ifjúkori ismerősét. Liselotte ősei között szintén volt zsidó, bár a család már régóta evangélikus. Ténylegesen azonban inkább csak érzelmi szálak fűzik a kereszténységhez. Szereti az ószövetséget, de Jézus és örömhíre nem sokat jelent neki. Legfeljebb annyit enged meg magának, hogy egy alkalommal kijelenti Karlnek: ha komolyan akarnék vallásos lenni, akkor csak katolikusként. – Londonban születik első gyermekük.

Négy év múlva, 1939-ben, kanadai származású kollégája segítségével kivándorolnak. A beilleszkedés nem megy zökkenők nélkül. Montreal nagy része katolikus, francia eredetű. Legtöbbjük érzéketlen a bevándorolt zsidók problémáival szemben, sokan még ellenszenvet is tanúsítanak. A keresztény szeretet ellentánúságai. Szabad-e, kell-e csatlakozni ehhez a keresztény közösséghez, amelyik ilyen szűk látókörű és kegyetlen tud lenni a hozzá közeledőkhez? Nem illúziót kergetett tehát idáig? Nem lenne-e jobb mégis csak zsidónak maradni, bár lélekben szeretni Jézust, ahogy Bergson, Werfel és mások?

Az első fénysugarat Victorin Voyer, 26 éves kanadai orvos jelentette. A kórházban Sternhez osztották be. A vizitek után először csak szakkérdésekről tárgyalnak. Lassan kerülnek szőnyegre vallási és filozófiai kérdések. Voyer mélyen hívő, lelkes katolikus. Szent Tamás bölcséletét is tanulmányozza. Egész életfelfogása tanúságtétel Jézus éltető valóságáról. Rajta keresztül nyer Stern betekintést a hitét bensőségesen élő egyszerű kanadai nép lelkébe. Felfedezi sok más katolikus pap és fiatal laikus elkötelezettségét. A láng újra fellobban.

Mint képzett és éleszemű pszichiáter és pszichoanalitikus ismeri az öncsalás veszélyeit. Tudja, hogy pusztá argumentumok senki életét sem változtatják meg, de azt is, hogy az érzelem egyedül szalmaláng. A tudománnyal foglalkozó ember szükségét érzi az értelmi síkon felmerülő kérdések tisztázásának is. – Stern tanulmányozta a legkülönbözőbb filozófiai rendszereket, irányokat. Elmerült már a bibliamagyarázatba is. Mégis úgy látja, hogy át kell beszélnie problémáit olyan személyekkel is, akik maguk is megharcoltak hitükért, akik igent mondtak szívükkel és eszükkel.

Régóta gondolt arra, hogy érintkezésbe lép Jacques Maritainnel, kora legnevesebb katolikus filozófusával. Remélte, hogy átfogó ismereteivel feleletet tud majd adni a szcientificizmustól, marxizmustól és freudizmustól átszőtt kétségeire, problémáira. – Maritain éppen Kanadában járt, barátai bemutatták neki Sternt. „Érdekes, – írja önéletrajzában –, nem emlékszem beszélgetésünk minden részletére. Röviden elmondtam élettörténetemet, és úgy látszott, hogy kezdettől fogva érdeklődéssel követte. Beszéltünk az ortodox és neológ zsidóságról, a chasszidizmusról, Dosztojevskij nagy inkvizitoráról és a látható egyház igazságtalanságainak problémájáról. Vázoltam Londonban átélte lelki tapasztalataimat és azt a félelmemet, hogy egész megtérésem talán csak a zsidó sorstól való menekülés öntudatlan vágyának délibábja. Könyörgött, ne engedjem, hogy a pszichológiai önanalízis szétmarja lelki tapasztalataim értékes gyümölcseit; higgyek a meglátások eredetiségében: ezek a primitív motivációktól különböző síkon játszódnak le. Beszélt az egyház látható testének vérző sebeiről, Jézus istenségéről, amelyik a zsidóság számára botlaskó. Sajátos, vázlatos módon beszélt; inkább utalásokkal, mint állításokkal. Mégis tisztán és a lényegre érintve . . . Jóllehet igen személyes kérdéseket tett föl lelkiéletemre vonatkozólag, egy pillanatra sem keltette azt a benyomást, hogy tolakodni vagy vájkálni akar. Első perctől kezdve különös és kedves közvetlenség áradt belőle, nagy szeretet és alázatosság összefonódása . . . Mintha megszűnt volna az idő; úgy éreztem magamat, mint egy gyámoltalan katekumen, aki a katakombákban suttog az egyik apostolnak.”

Maradandó benyomást gyakorolt rá Dorothy Day is, az amerikai munkásság vezető egyénisége. Ő is hosszú utat tett meg, míg eljutott Krisztushoz. Stern megtalálta nála mindazt a szépet és jót, amit az ortodox zsidóknál, a Franz Burgereknél, dr. Haasoknál, Frau Flammoknál tapasztalt. Ezenfelül Day élettanúsága kidomborította a keresztény közösségi elkötelezettségét. Érezte, hogy a keresztény csak a másíért vállalt önfeláldozásban teljesezhet ki. Akkor jut el ehhez igazán, ha felülemelkedik az osztályoktól, fajoktól és nyárspolgári szokásoktól emelt korlátokon. Meg kell találnia Krisztust, aki minden evilági érték eredete és foglalatja, mert ő az Atya megtestesült Igéje. „Semmit sem kell tehát tagadni, amit eddig szerettél. Mindezt megtalálod Krisztusban, és még többet.“

Stern annyira látja Krisztus hívását, hogy ismét beszél feleségével lelki fejlődéséről. Válasza ugyanaz mint évekkel előtte: Ha egyáltalában keresztény akarnék lenni, akkor csak katolikus. „Ehhez azonban – feleli Karl, – nem elég, hogy érzelmileg ragaszkodj Huber Kati emlékéhez, és az sem, hogy középkori festményeket nézegess. Hinned kell Krisztus istenségében és az Egyházban.“ Sürgetőleg teszi hozzá: „Menj és beszélj Couturier domonkos atyával, aki maga is művész, Matisse és Picasso barátja.“

Liselotte vonakodva, de mégis megy. Már az első találkozás után kijelenti: úgy látom, katolikus leszek. Stern megrendül. Matisse és Picasso nevét csak csaléteknek dobta be, és Isten mégis felhasználta. Nem blöffölhet tehát tovább, neki is színt kell vallani. Felesége és két gyermeke hamarosan, 1941 fehérvasárnapján katolizál. Ő maga még két évig küszködik.

Át kellett szenvednie a Krisztussal való egyesülést. „Pusztán értelmi úton nem juthatunk el hozzá. A hit, remény és szeretet aktusa nem nélküli sem az értelmet, sem az érzelmet, de mindkettőnél több.“ Több Isten részéről és több az ember oldaláról. Kegyelem, aminek nem állhat ellen az, aki felismerte: újjá kell születnie. Ennek a meglátásnak a fényénél írja: „A zsidó, aki felismerte Krisztust az egyházban, nem *annak ellenére* lép be közösségébe, hogy anyai népét gyűlölő és evvel szemben elfogult tagja van, hanem *éppen ezért*. Első alkalommal nyilvánul meg itt számára az evangélium félelmetesen aktuális követelménye.“

1943 őszén jut odáig, hogy kész vállalni a döntő lépést. 37 éves, a McGill egyetem pszichiátriai osztályának asszisztens professzora. Felkeresi barátját, az idős ferences atyát, Ethelbertet, és kéri, vegye föl az egyházba. Az atya annyira nem tartja különleges esetnek, hogy Miss Sharpra, egy konvertita hölgyre bízza a végső előkészítést. Vak, de lelkes és tapasztalt katekéta. Nem is sokat törődik avval, hogy Stern

egyek kérdésekről már komoly teológiai tanulmányokat végzett: végigveszi vele a Hiszekegyet, kezdve Isten lététől, az Isten-bizonyítékoktól. „Nem hiszem, hogy ne lett volna képes alkalmazni módszerét az egyének igénye szerint. Inkább az a gyanúm, hogy a jó páter óva intette: veszedelmes szabadgondolkozó vagyok. S ez jó is volt.”

1943. december 21-én kapja meg a keresztség szentségét. Kereszt-szülei: Victorin Voyer és egyik volt müncheni iskolatársa, aki 20 évvel azelőtt konvertált. Másnap, első áldozásakor, az evangélium annak az embernek a történetét írja le, aki erősködött, hogy addig nem hisz, amíg nem látja és nem tapintja Jézus sebeit. „Jézus csak ennyit mondott: ‚Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.‘” (Jn 20,29.)

Útitárs

Krisztussal vállalt életközössége hihetetlen boldogsággal töltötte el. De avval a tudattal is, hogy most még inkább tanúságot kell tennie róla. Kötelességének érezte, hogy feltárja zsidó testvérei előtt, miért választotta Jézus követését. Mint pszichiáter és pszichoanalitikus igyekezett megfelelni az oly gyakran feltett kérdésre: hogy lehetséges, hogy ilyen tudós áttérjen?

Megtéréséről írt könyvének végére hosszabb „levelet” csatolt öcsésének, aki az egyik palesztinai kibbutz tanítója lett. Hangsúlyozza, hogy nem akarta elhagyni és nem is hagyta el a zsidóságot. Csak találkozott azzal, akiben beteljesedtek a próféták, a Messiással. Rámutat, hogy a zsidóüldözés szörnyűségeire maguk a zsidók is többféle módon reagáltak. Volt, aki önkezeléssel próbált véget vetni a szenvedésnek – nem vette észre, hogy evvel végül is saját magát tette tönkre, gyökeresen. Volt, aki zsidó fajtája érdemeit, kiválóságait állította szembe az árják vélt felsőbbségével – fajelmélet a visszajáról. Volt, aki pusztán evilági síkon akart új világrendet kiépíteni – aminek egyik kétes gyümölcse a cionista állam és a vele kapcsolatos feszültségek. Stern a szeretet útját választotta – ez az igazi felelet a legnagyobb szörnyűségekre. „Jézus Krisztus szenvedésében van valami rendkívüli. Úgy látszik, hogy magában foglal minden szenvedést, és az egyének szenvedésével mégis ‚beteljesíthető.‘” Az ő szenvedésében való részvétel a megtérés kezdete, ennek a szenvedésnek a vállalása az első lépés az igazi megbékéléshez.

Dr. Stern rendkívül jól képzett pszichiáter volt. Münchenben és Londonban a legkiválóbb intézetekben kutatót, dolgozott éveken keresztül. Teljesen tisztában volt tehát az ún. klasszikus pszichiátriával és agypatológiával. Kanadába érve először egyetemi keretben kapott munkát, amíg diplomáját nem nosztrifikálták. 1940–44 között neuro-

patológiai tanársegéd a montreali, angol nyelvű McGill egyetemen, 44 és 52 között ugyanott adjunktus. 1952-ben meghívják Ottawába pszichiátriaprofesszornak. De csak három évig szenteli magát ennek az egyetemnek. Visszatér Montrealba, és az ottani francia nyelvű egyetemen magántanári címmel dolgozik. Fő munkája azonban ekkor már az egyetemen kívül folyik. Előbb a francia elmekegőrház, majd a St. Mary kőrház pszichiáter főorvosa.

A pszichiátria alapjában véve éppen olyan orvosi szaktudomány, mint a többi. Az ún. elmebetegségek azonban az ember legsajátosabb tevékenységeit: az értelem, az akarat, a személyiség működését zavarják meg, teszik lehetetlenné. Ennélfogva az ezen a téren működő szakembernek szükségképpen felül kell emelkedni a szaktudományok szokásos korlátain: képet kell alkotnia az egész emberről. Sokkal inkább kell állást foglalnia bölcseleti és vallási kérdésekkel kapcsolatban is, mint az egyéb orvosi szaktudományoknak. Stern, éppen mert jól képzett pszichiáter volt, hamar észrevette az ún. klasszikus pszichiátria gyenge pontjait, elégtelenségeit is: csak az agyműködést, az organikus oldalt vizsgálva megfelelnek az emberi dinamizmus sajátos jegyeiről. A kiegészítést a freudi pszichoanalízisben fedezte föl. Ez segítette abban, hogy megérthesse a lelki zavarok dinamikus oldalát, gyógyíthassa a tudattalan, meg nem oldott konfliktusokból eredő betegségeket.

A pszichoanalízis körül a harc két fronton folyt. Egyes orvosi és katolikus körök egyszerűen tudománytalannak bélyegezték. Ahogy Stern egykori frankfurti tanára mondogatta: „disznóság (Schweineerei) az egész”. Félreértették Freud – egyébként valóban könnyen félreérthető módon fogalmazott – tanítását a szexualitásról. Ezek felé nem szűnik meg hangoztatni a pszichoanalízis pozitív oldalát: nélkülözhetetlen eszköz a helyes emberi kapcsolatok felépítéséhez. Freud – mondja Stern – lényegében a szeretet, az agapé apostola akart lenni. Innét érthető, hogy az analízissel megtisztult emberi szeretet utat nyithat a végső, isteni szeretet teljesebb felismeréséhez, követéséhez.

Vannak azonban olyanok is, akik az ellenkező végletbe esnek: abszolutizálják a pszichoanalízist. Neve és védőszárnya alatt ítélkeznek minden kérdéstről. Ezekkel szemben hangsúlyozza, hogy a pszichoanalízis nem világnézet, és nem is képes végleges ítéletet adni a világnézeti kérdésekről. Csak eszköz, tudományos módszer. A személyek közötti viszonyt kutatja, egyenesíti ferdeségeiket. Módszer, amellyel épp úgy meg lehet magyarázni, hogy miért tért meg Szent Ágoston, mint hogy miért lett hitetlen Nietzsche. Vagyis képesít arra, hogy eljussunk a magyarázat bizonyos szintjéig, de nem meríti ki a kérdést teljességében; nem az egyetlen és nem is a végső mérce. Így nem ille-

tékes pl. ítéletet mondani a keresztény tanítás helyességéről, az erkölcsi normákról sem.

Ebbe a tévedésbe esett pl. J. Liebman, bostoni rabbi és pszichoanalitikus 1946-ban kiadott *Peace of Mind* (A lelki béke) c. bestseller könyve. „A lelkiismeret alacsonyít le, tesz rabszolgává” – hirdeti. A neurózist, a pszichózist úgy kerülhetjük el, mondja, hogy elvetjük a bűnt, a bűntudatot, az elégtételt, a parancsok gondolatát is – a régi nemzedékek maradványait. Fulton Sheen, rádió és TV apostolkodásáról híres amerikai püspök szintén bestseller könyvével: *Peace of Soul* (A lélek békéje) felel Liebmannak. Stern a szakember válaszát szövegezi meg *The Third Revolution: A Study of Psychiatry and Religion* (A harmadik forradalom: tanulmány a pszichiátriáról és vallásról) kiadványában (1955). A könyvpiacra is bombasiker arat: több nyelvre lefordítják. Alapgondolatai: Az újkor emberét a biológiai (Darwin) és társadalmi (Marx) revolúció mellett a lélektani (Freud) is megrendítette. Szembe kell néznie ösztönös, tudattalan törekvéseivel is. Freud megfigyelései korszakalkotóak, ugyanakkor el kell ismerni, hogy téves filozófiai alapokra épített. A keresztény nem eshet tehát sem a merev társadalmi szokások, sem az erkölcsi relativizmus áldozatául. A külsőségekhez való ragaszkodás éppúgy káros lehet a pszichikai egészségre, mint az elvtelenség, a szabadosság. „Ha a tudomány a hit helyébe akar lépni, istenesdít játszunk. És amikor Istent akarunk játszani, rendszerint nem szép dolgokat művelünk.”

Állást foglal a pszichiátert és pszichológust érintő egyéb erkölcsi kérdésekben is. Többek között megvizsgálja, hogy mit jelent: a terapeuta ne ítéljen betege fölött, esetleges erkölcsi botlásairól, és az egész gyógykezelés alatt legyen semleges. Kétféle megértő, semleges magatartás van – írja ötödik, halála évében (1975) megjelent *Love and Success* (Szeretet és siker) c. könyvében. Az egyiknél a terapeuta azért nem mond semmit, mert nincs is tiszta képe erkölcsi kérdésekről, vagy mert fél, hogy elveszti kliensét. Az ilyen magatartás – mondja Stern – végeredményben gyengeség, ellenátvitel. A neurotikus vagy pszichótikus beteg hamar megérzi, mit gondol, még ha szóban nem is fejezi ki. Érti, hogy nem kap erkölcsi támaszt problémáinak helyes megoldásához, s evvel az egész kezelés bizonytalanná válik, zátonyra fut. Azaz az ilyen pszichológus nem ér el több eredményt annál, aki egy erkölcsi probléma felvetésénél azonnal „kioktatja” a beteget, saját felsőbbtségét mutogatva, a klienset megszégyeníti. A másik magatartás a krisztusi „ne ítélj, hogy ne ítéltelessé” elvből fakad. A terapeuta tiszteletben tartja a beteg szabadságát, nem akar helyette lelkiismeret lenni. Ugyanakkor azonban egész egyéniségéből kisugárzik benső meggyőződése, kiérett és meg nem alkuvo felfogása. Ezt az igazán

emberi, felnőtt tanúságot is megérzi a beteg; ennek a fényénél mer új és jó útra lépni.

Stern biztosan mozog a legkülönbözőbb területeken. Minden érdekli, roppant érzékeny az ember méltóságára, és mindenképpen az igazságot akarja hirdetni, védeni. Regényt is írt: *Through the Dooms of Love* (A szeretet sorsain keresztül), 1960. Jóllehet Graham Greene igen nagyra értékelte, ennek a munkájának közel sem volt oly nagy visszhangja, mint egyéb írásainak. Témája sem volt könnyű: küzdeni az ember dologgá alacsonyítása ellen. Stern mindig felemelte szavát, ha az orvosok szinte kíméletlen vizsgálatoknak vetették alá betegeiket. Apjánál látta, mennyit kellett neki ilyesmi miatt szenvedni. A legnagyobbakkban is fel kell fedeznünk az embert, meg kell tanulnunk az igazi szeretetet – sugallja regénye alakjain keresztül.

The Flight from Woman (Menekülés a nőtől) c. kötete 1965-ben jelenik meg. Roppan értékes és érdekes tanulmány, amelyikben pszichanalitikus ismereteire és tapasztalataira támaszkodva igazolja, hogy a modern civilizáció egyoldalúan racionalizált, elférfiasodott. A tudomány és a technika vívmányai vitathatatlanok, és igen sok jóval is megajándékozták az emberiséget. De a modern társadalmat veszély fenyegeti, mert tagadja, leértékeli mindazt, ami nőies, vagy annak látszhat: a költészetet, a szemlélődést, a *sophiát* (a bölcsességet). Descartestől Sartre-ig hat példán igazolja tételét. Maritain szerint a Menekülés a nőtől civilizációnk félelmetes diagnózisa.

Milyen emberi, mindennapi tanúságot tett az ünnepezt író, a hírneves pszichiáter, a megcsodált egyetemi tanár? Nem kábították el sikerei? Tanúskodott Krisztus mellett egyéni, családi életében? Társuk maradt Istenhez vezető útkon azoknak is, akik nap mint nap hozzá fordultak?

Kétségtelen, hogy írói hírneve sok ajtót nyitott meg. Előadásokra hívták, konferenciákat kellett tartania. Ezeket szívesen vállalta is. De akik közelről ismerték, tudták, hogy családjában érezte igazán jól magát, és szűkebb baráti körben, ahol a zenét kedvelték. Nyugodtan mondhatjuk, hogy élete végéig inkább visszavonult életet élt. Ebbe belejátszott az egész kanadai társadalomhoz való viszonya. A nagy többségében angol nyelvű protestáns kanadaiak megtérése után sem fogadták be: most még inkább a katolikust látták benne. A katolikus francia nyelvű kanadaiak pedig ezután sem tudtak felülemelkedni sovizmusukon: zsidónak tekintették továbbra is, aki ezenfelül angolul beszélt. Stern érezte ugyan ezeket a fonákságokat, de nem reagált rájuk. Nagyobb hiányt jelentett számára a megszokott európai kulturális környezet. Ezért örült, ha valakivel jól el tudott beszélgetni Dantéről, Tolsztojról, a klasszikus zenéről . . .

Többször akadt problémája munkahelyén. Elég kritikusan felemelte szavát, ha valami nem tetszett neki. Ezen a téren nem volt jó politikus. Az eredmény az lett, hogy ki is túrták a nagy montreali elmeegógyintézet vezetői állásából, ahol először dolgozott. Nem sikerült beilleszkednie az ottawai egyetemen sem. Kissé fanyar mosollyal emlegette ezeket a tapasztalatait, de azért megelégedetten dolgozott a kisebb St. Mary kórházban. Betegei viszont rajongtak érte. Közvetlen, emberi kapcsolatot teremtett velük. Mindent megtett érdekükben, semmi áldozatot nem kímélt. Élte, amit könyveiben hirdetett.

Feleségét igazi szerelemből vette el, és ez kötötte össze őket Liselotte 1971-ben bekövetkezett haláláig. De a kereszt itt sem hiányzott. Liselotte érzékeny, művészi lélek volt, hajlott a depresszióra. Egy időben erős krízisen ment keresztül. Egyik pszichiáter barátjuk sikeresen kigyógyította, de élete végéig meg-megnyilvánult baja. Karl részéről sok türelmet és szeretetet kívántak ezek a momentumok.

Három gyermeküket mindkét szülő meleg szeretete kísérte. A jó nevelés jó talajba hullott. A legkisebb kiváló hegedűs és biológus lett, leányuk rendkívül jó csellista, a legidősebb fiú pedig orvos és pszichiáter. Ez azonban depressziós állapotokat fedez fel önmagában. Attól félt, hogy örökölte édesanyja baját, és majd neki is lesznek komolyabb krízisei. Három kisgyermeké van és felesége a negyediket várja, amikor megtörténik a tragédia. Valóban nem képes ellenállni egyik depressziós rohamának, és véget vet életének. A szülők keserves hónapokat éltek át. Karl Jóbbal kutatja szenvedése miértjét. De Isten kegyelmével megbirkózik ezzel a kereszttel is. Gondoskodik fia családjáról mindaddig, míg menyé állást nem talál.

Alig múlik ötven éves, amikor két szívinfarktust kap, egyiket a másik után. Itt tapasztalja meg újból kollégái nem éppen keresztény magatartását. „Leírják“, klienseit elosztják maguk között, a konc érdekli őket. Fájtn neki a nyílt harc, de haragot nem tartott. Pár hónapos kezelés és pihenés után újra munkába áll. 1968-ban kapja a második figyelmetést: trombózis, féloldali bénulással. Mind ebben, mind előbbi betegségében Liselotte odaadó szeretettel gondozta, ápolta. S mégis ő távozik elsőnek ebből a világból. Halála után dr. Stern kisebb lakásba költözik, ahol egy néger származású ápolónő gondoskodik róla. Bénulása után kb. másfél évi küzdelembe kerül, míg annyira helyreáll, hogy rendesen tud beszélni, és betegeket kezelhet. Megnyilvánult benne édesanyja roppant akarateréje: nehezen vonszolta magát, de nem tört meg. Utolsó könyvét már ilyen állapotban írta.

Míg egészséges volt, mindennap reggel szentmisére sietett, a szentáldozásban találkozott Krisztussal. Fontos programpont volt életében az elmélkedő ima. Betegségében erre még több ideje maradt. Általá-

ban lelki öröm kísérte ezeket az órákat, de néha kemény megpróbáltatás perceivé lettek. Kutató és bizonyos fokig tépelődő természete nem szűnt meg megtérésével. A pszichoanalitikusoktól elvárt önreflexió fokozta vizsgálódó hajlamát. Egyre visszatérő nála a gondolat: mit kíván tőlem az Isten? jól jártam-e el életemben? helyes volt-e, hogy külsőleg is csatlakoztam Jézus követőikhez? Lelkében rendíthetetlen volt: Jézus messiáni küldetése, isteniújsága benső világának központját alkotta. De szemlélődésében néha akaratlanul is Isten helyett saját problémái kerültek központba.

Érdekesen fejezte ezt ki egy beszélgetésben. Szívinfarktusa után egyik közeli munkatársa felkereste a kórházban, és ajánlotta, hogy együtt dúdolják el a Salve Reginát. Evvel a munkatársával egyébként is sokszor beszélgetett hitéről, lelki fejlődéséről, személyes problémáiról. Mindketten mélyen hívő pszichoanalitikusok voltak, az irodalom is érdekelte őket, sok szál erősítette barátságukat. Stern a Salve Regina elimádkozása után említette, hogy szereti és tiszteli a Szűzanyát. Mégis úgy érzi, hogy nem áll annyira lelkiélete központjában, mint egyes konvertita barátainál. Ő mindenekelőtt Jézusra, a Messiásra összpontosította hitét, reményét. A Szűzanyához való kapcsolatába belejátszhatott az is – s itt jut szóhoz a pszichoanalitikus –, hogy közte és édesanyja között se volt túl meleg a viszony. Úgy érezte, hogy ez tükröződik vissza magatartásában.

Legidősebb fia tragikus halála, bénulása, majd felesége halála alig pár év különbséggel követte egymást. A csapások sorozata súlyos teherként nehezedett rá 1975. november 7-én bekövetkezett haláláig. Legbizalmasabb barátainak megvallotta, hogy emberileg nem egyszer a kétségbeesés szélén állt. Isten kegyelme azonban erősítette. Meg mert nyílni barátainak, s a megértő szeretet megkönnyebbülést hozott. Itt is élte, amit ilyen helyzetekben klienseinek ajánlott. – A zsidósághoz való viszonyában pedig kitartott eredeti meglátásánál: nem lett hűtlen Ábrahám, Izsák és Jákob ivadékaihoz, csak követte őket, elfogadta, akit előre láttak, vártak. Lelkiségeinek sajátos vonása maradt, hogy a zsidók főbb ünnepeit is imában, a hosszúnapi böjtben töltötte. Evvel is ki akarta fejezni a két szövetség egységét, boldogan akarta megköszönni Istennek, hogy felismerhette Fiát, akit a próféták hirdettek, akihez most már teljesen tartozhatott.

Betegsége egészen Krisztussal kapcsolta egybe. Eddig is hite alkotta élete központját, most még inkább eszerint irányította életét. Sugározta ismerősei, családja felé. Találón mondta róla egyik barátja: „Ritkán találkoztam ilyen mélyen vallásos emberrel; érezhető volt, hogy boldog, mert megtalálta Jézus Krisztust.”

GABRIEL MARCEL

A „Homo viator“ lelki útja

„Néha – találóan – úton levő filozófusnak neveztek. Mindig is ‚úton levőnek‘ tekintettem magamat; ezt fejezte ki egyik drámahősöm: ‚menetelünk egy olyan cél felé, amelyet közösen látunk is, de ugyanakkor nem is látunk‘ . . .“

„A filozófus önmagával szembeni felelőssége csak elvontan választható el a többi emberrel szembeni felelősségétől: soha, semmilyen körülmények között sincs megengedve neki, hogy megtagadja a szolidaritást másokkal, valamiféle kiváltságos státust tulajdonítva magának. Minden olyan filozófia, amely méltó e névre, szerintem csak úgy bontakozhat ki és definiálhatja magát, ha a testvériség jegye alatt áll.“

Ez a két kiragadott idézet Gabriel Marcel két öregkori írásából már jelzi, hogy alapvetően keresztény gondolkodóval állunk szemben. Hívó keresztény ember, kérdező és kereső filozófus: mindig visszautasította a zárt rendszereket, az „izmusokat“, – a „keresztény egzisztencializmus“ címekjét is, amelyet mások akasztottak életművére. Hogy milyen értelemben volt „egzisztencialista“, vagy helyesebben: „egzisztenciális“ gondolkodó, azt később majd látjuk. A másokért vállalt felelősség, a *testvériség* égisze alatt kibontakozó szellem alapbeállítottsága már az 1929-es megtérés előtt is keresztény volt, az „anima naturaliter christiana“ mély jelentésében. Mielőtt mindezt megvilágítanánk, életútja főbb állomásait jelöljük meg.

1. „Másokkal élni!“

Gabriel Honoré Marcel 1889. december 7-én született Párizsban agnosztikus apától és zsidó anyától. Egyetlen gyermeke volt szüleinek. Törékeny, a szerető gondoskodásra nagyon érzékeny. Könnyen becsukódhatott volna, csak önmagára figyelve, nem törődve másokkal. Valójában már egész korán jelleme egyik alapvonása a mások iránti érdeklődés. Másokért élni! – ez lényge alapirányulása; ezt aztán a kommúnió-szeretetközösség filozófiájában bontja ki.

Négyéves korában meghalt édesanyja. A gyász mélyen érintette a gyermeket; későbbi eszmefuttatásait is meghatározta. Hányszor elméledett a szeretett lény halála miatti fájdalomról!

Apja feleségül vette anyja nővérét. A nagynéniből lett mostohaanya vállalta tehát a kis Gabriel nevelését, aki vallási ismereteit úgyszólván olvasmányaiából szerezte. Apja államtanácsos, francia követ Stockholm-

ban, majd múzeumigazgató, illetve könyvtári igazgató Párizsban; mély irodalmi, művészeti, zenei műveltséget biztosított neki. G. Marcel már 1910-ben filozófiai képesítést szerzett.

A mély emberi rokonszenv iránti érzék nélkül valószínűleg nem jutott volna el Istenhez, az Abszolút Te-hez. Agnosztikus apja ugyan nem csatlakozott a múlt század második felének durva antiklerikalizmusához, de nem tudta kivonni magát Taine, Spencer és Renan divatos gondolkodása alól. Pozitívista, szkeptikus magatartásának tudható be, hogy Gabriel fiát nem kereszteltette meg, és semmiféle vallásos nevelést nem biztosított neki. Az izraelita mostohaanya is közömbös volt, később protestánssá lett. Maga Marcel mondja el, hogy a nagynéni-mostohaanya a liberális református vallást választotta, mivel így nem kellett dogmákat elfogadnia. A XIX. századi pesszimista költőkből táplálkozott. Azt vallotta, hogy nem lehet a természetre hagyatkozni, amely, ha önmagában nem is romlott, legalábbis közömbös a jóval és a rosszal szemben. A világ lényegében lakhatatlan, véletlenekből alakul, érthetetlen. Egyetlen feladatunk van: enyhíteni megpróbált embertársaink bajain, feledni önmagunkat; ez pedig önfegyelmet, önmegtartóztatást, erkölcsi tartást követel.

Érdekes, hogy éppen az elszigeteltség érzése vezette Gabriel Marcelt a színház felé. A drámák ugyanis életműve jelentős részét alkotják, és a gondolkodó eszmevilágának megértéséhez éppoly fontosak, mint filozófiai írásai. Másik érdeklődési köre a zene: ez belső életének ihletője, míg drámahősein keresztül önmagát fejezi ki. Annyira azonosult hőseivel (szereplőivel), hogy azok benne éltek. „Mindig azt gondoltam és gondolom, hogy drámahőseim, akiket szórakozásként megszólaltatok, kezdettől fogva fivéreim és nővéreim helyét foglalják el, akikre annyira vágyakoztam. Egy másik körülmény is hozzájárult a színházi képességek kibontakozásához: gyermekkorom óta megfigyeltem, hogy családi környezetem személyei nagyon eltérő nézetekkel és jellemeikkel rendelkeznek, és elég korán megértettem, hogy a látzólag legegyszerűbb emberi problémák igen gyakran megoldhatatlannak.”

Említettem, hogy anyja korai halála milyen megrendülést okozott a kis Gabrielnek. Erről maga így vallott: „Nem töltöttem be még negyedik életévemet, amikor elveszítettem. Függetlenül attól, hogy csak kevés határozott vonást őriztem meg róla, mindig jelen maradt, mindig mellettem volt. Hogy ez miként történt, nem tudom megmagyarázni. Elkerülhetetlen volt, hogy a nagynéni el ne homályosítsa képét, aki lelki adottságai szerint hasonló volt anyámhoz, mégis nagyon különböző tőle. Ma azt hiszem, hogy ez a különös dualizmus: egy halott lény és egy élő teremtmény kettőssége (az élő rendkívül eltökélt és uralomvágyó), ez a titokzatos polaritás a látható és a láthatatlan között

olyan titkos hatást gyakorolt gondolkodásomra, sőt egész létemre, hogy az minden más, írásaimban felfedezhető hatásnál hatalmasabb.”

Gabriel Marcel tulajdonképpen ez az alapvető kérdés vezette el Istenhez: „Mi lesz a halottak sorsa?” A túlvilág, illetve a halhatatlanság, a meghalt szeretett lény „jelenléte” és Isten, az abszolút Te, a Szeretet jelenléte mintegy összefonódik gondolkodásában. A belső örökkévalóság, a „másik világ” megsejtésében segítségére volt a zene is, főleg Bach zenéje (később pedig Giotto festészete). „Azt hiszem – vallja –, Bachot mindig ismertem és szerettem. Emlékszem: tizenhat éves lehettem, amikor megvásároltam hatvan-nyolcvan kantátát, kisillabizáltam és játszani kezdtem őket. Ha jól meggondolom, a keresztyén élet a Bach-kantáták és passiók révén szüremkedett belém . . .”

Gabriel Marcel az első világháború alatt vöröskeresztes szolgálatot teljesített. Itt került igazán szembe az emberi szenvedéssel, a rossz misztériumával. 1919-ben kötött házassága pedig egy mélyen vallásos protestáns családdal hozta kapcsolatba. (Feleségének apja a protestáns missziók igazgatója volt.) Marcel maga nem gondolt arra, hogy áttérjen felesége hitére. 1929. március 2-án felvette a katolikus keresztséget. (Felesége 1944-ben követte a katolikus vallásban.)

Megtérésében két személynek volt döntő szerepe, – természetesen: a kegyelem mellett; vagy inkább: ők voltak a Gondviselés eszközei. Az író Charles du Bos a saját megtérése és barátsága révén egyengette útját. De a döntő lépésre François Mauriac felszólítása indította. Marcel ismertetést írt Mauriac „Isten és Mammon” című vallomásáról. A regényíró ebben végleg tisztázta saját álláspontját, viszonyát a katolikus hithez. Miután Mauriac elolvasta Marcel recenzióját, levelet írt neki, amelyben többek között ez állt: „De végül is, Uram, miért nem tartozik Ön hozzánk?” Ez a felszólítás felkavarta. Később így vallott akkori élményéről: „François Mauriac úgy jelent meg előttem, mint Isten képviselője. Isten szólt hozzám általa. Mindjárt arra gondoltam: miért is lenne jogom ahhoz, hogy a keresztyénségen kívül maradjak? E döntő pillanatban éreztem, hogy el kell köteleznem magam. És mindjárt a katolicizmusra gondoltam, mert ez képviselte számomra a keresztyénség teljességét.” Később *Etre et Avoir* c. filozófiai jegyzeteiben ezeket írja megtéréséről: „Tulajdonképpen nem tudom megmagyarázni magamnak, hogy azon a napon, amikor (. . .) F. Mauriac ezt a felszólítást intézte hozzám, miért választottam inkább a katolicizmust, mint a protestantizmust. Azt mondtam magamnak: ‚Igen, keresztyén vagyok; gyávaság lenne tőlem, ha még elodáznám a döntő lépést’. De akkor egy olyan hívást éreztem, amely sokkal messzebből jött, mint Mauriac-tól, s a katolicizmust *kellott választanom*.”

Rövid előkészület után a negyvenedik évében járó férfi felvette a keresztséget. Anyja izraelita tanítójának, Altermannak a fia keresztelte

meg. (Altermann abbé volt Charles du Bos lelkiatyja.) A keresztség és az első áldozás után kimondhatatlan béke szállt lelkébe. Aznap ezt jegyezte be naplójába: „Ezt a belső állapotot alig merem remélni: semmi egzaltáció, hanem a béke, az egyensúly, a reménység és a hit érzése.“

Marcel „Metafizikai Naplója“ (1909-től kezdte írni, ezzel kezdődik 1927-ben filozófiai publikációinak sora) arra enged következtetni, hogy megtérését jórészt a már említett élmények készítették elő: anyja korai halála és a világháború alatti tapasztalatok a túlvilág-halhatatlanság misztériuma felé fordították figyelmét; felesége családja révén pedig a mély protestáns pietással került kapcsolatba. Egy ideig élénken érdeklődött az okkult jelenségek iránt, és spiritiszta körökkel is érintkezett. De ezen túl – mint filozófust – jelentősen befolyásolta Victor Delbos és Henri Bergson gondolkodása (mindkettőhöz meleg barátság is fűzte). Az új filozófiai irány a századvégi materializmust és racionalizmust ellensúlyozta. (Itt említem meg: Delbos Blondelre, Bergson pedig – sokak között – a mi Babitsunk világszemléletére gyakorolt „felszabadító“ hatást.) Ezenkívül megemlíti a katolikus költő, Paul Claudel ihlető befolyását. Kétségtelenül Claudel zsenijének köszöni a test és a nyelv döntő szerepének felismerését, és mindazt, amit a „megtestesült szellemről“ ír filozófiai műveiben.

Marcel korábban filozófiát tanított; majd lektor volt kiadóknál; tanfolyamokat, előadásokat tartott szerte a világon. Több díjjal tüntették ki. Műveit számtalan nyelvre lefordították. 1973. október 8-án halt meg Párizsban szívroham következtében.

Mielőtt néhány alapvető témáját megvilágítanám, egészen röviden a *keresztény embert* mutatom be. A katolicizmus képviselte számára a kereszténység teljességét, amint maga állította megtérésére emlékezve. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a katolicizmust, a látható Egyházat minden kritika nélkül elfogadta volna. Bírálta az egyházi szervezetet, a külsőségességet, a jogi szemléletet; inkább a misztikus Egyházhoz ragaszkodott. Ugyanakkor a katolicizmusban a Megtestesülés vallását látta és szerette. Paradox módon protestáns (később katolikus hitre tért) felesége nyitottabb volt a katolikus liturgia, a szentégi élet felé, mint maga Marcel, akinek magatartása nem igen változott megtérése után. Ne feledjük, hogy elsősorban filozófus volt: szkeptikus, közömbös vagy materialista kortársait filozófiai eszmélődéseivel akarta elvezetni a hit kapujához. A hitetleneket akarta „evangelizálni“ a maga módján; vallotta – a beszűkült prozelitizmussal szemben –, hogy abszolút tiszteletben kell tartani mások vallási-világnézeti meggyőződését, és a maga számára is a kutatás szabadságát követelte. A protestánsok és ortodoxok nem voltak idegenek számára. Erről az *ökumenikus beállítottságról* így vallott:

Sok olyasmi van a katolicizmusban, amit egyáltalán nem szeretek. Van egy nehézkes oldala, az adminisztratív gépezet, amittől elborzadok. A katolicizmushoz a következő köt: abszolút bizalmam számos olyan lényben, akik ugyanolyan lelki követelményekkel rendelkeznek, mint én, és akik katolikusok. Hozzájuk csatlakozom, és kezet nyújtok nekik. Katolicizmusom eléggé laza, így bizonyos készséget tesz lehetővé, nyitottságot a protestánsok és ortodoxok felé, akik nem idegenek számomra. Elfogadom a szentségeket, mert hiszek a szentségi rend transzcendenciájában. Teljesen szemben állok azokkal, akik racionalizálni akarják a katolicizmust és korlátozni a csodás elemeket. (. . .) Nem lehet elviselni a megcsontított, elférfiatlanított katolicizmust. (. . .) Mély meggyőződésem, hogy a homály elválaszthatatlan a hittől, de ugyanakkor e homályban kirajzolódik számomra a reménység, amelynek az én tapasztalatomban a zene az érzékelhető tanújele. *Állandóan szoros kapcsolatot kell teremtenem a hit és a reménység között; ez számomra szükséges a hit megalapozásához.* (M. M. Davy, *Gabriel Marcel*, 52; a filozófus személyes közlése.)

G. Marcel maga reflexióiban megmaradt a hitetlenség és a teljes kereszténység közötti filozófiai szinten, de mindig nyitott arra, hogy gondolatait meghosszabbítsák teológiai szinten, illetve, hogy a keresztény élet és tapasztalat számára kamatoztassák eszmélődéseit. Az említett „meghosszabbításokat” elvégezte R. Troisfontaines S. J. Marcelről írt nagyszabású monográfiája két kötetében (*De l'existence à l'Etre*). Marcel maga a könyvhöz írt bevezetőjében elismeréssel szól a vállalkozásról, teljesen hűségesnek tartja. Troisfontaines a II. kötet két utolsó fejezetét az imának, illetve a keresztény életnek szenteli. Itt most csak az *imáról szóló* megfontolásokból adok ízelítőt (II, 315–342).

Az ima lényegi *hitaktus*, következésképp azonos a szellem életével. Amikor imádkozom, Istent *Te*-nek szólítom és lelkem is *te* lesz Istennek. Igazában csak annyiban *vagyok*, amennyiben megőrzöm az Istenhez fűző *szeretetkapcsolatot*, a kommúniót a végtelen Léttel. Az imának több formája van, első az imádás, a Másik elismerése a szent (sacrum) megélésében, ahol jelen van a tisztelet, a gyermeki félelem és a határtalan szeretet. Az igazi hívő sohasem tekintti Istent „eszköznek”, amelyet „birtokolhat”, amely rendelkezésére áll. A hívő első sorban nem azért imádkozik, hogy kérjen (bár a kérő imának is megvan a létjogosultsága), hanem főleg Isten jelenlétét keresi; valamit meg akar változtatni, cselekedni akar, keresi Isten akaratát. Az Isten misztériumában felfedezem, hogy Ő végtelenül közelebb van hozzám, mint én önmagamhoz (amint Ágoston is mondotta). „*Te* velem *vagy és én* veled *vagyok*. Ez elég nekem, mert *Te szeretsz*. Mihelyt jelen *vagy*, már nem kételkedhetem. Imádkozni annyi, mint hagyni magunkat sze-

retni.“ Akik nem akarnak imádkozni, visszautasítják a végtelen szeretetet.

Amikor Isten kinyilvánítja magát nekem, megadja az erőt, hogy neki szenteljen magamat. A helyes imádság ebben a vágyban fejeződik ki: „Kérem Tőled, hogy nyilatkoztasd ki Magad nekem, tedd magad jelenvalóvá, hogy tudatosan Neked szentelhessem magamat.“ Istent nem lehet „harmadik“-ként kezelni, mint valami idegen tárgyat vagy eszmét, amiről az ember értekezik. Nem Róla kell szólni, hanem szólónagatni, megnevezni, segítségül hívni Őt, a kimondhatatlan *Te*-t, akivel szeretetkapcsolatban vagyok. Ez az egyetlen mód arra, hogy a hitelent segítsen abban, hogy személyesen találkozzék Istennel és Vele éljen. *Az ima tehát személyes párbeszéd Istennel.* Amikor nem fordulunk közvetlenül a legfőbb *Te*-hez, formuláink mechanikussá válnak és többé-kevésbé a bálványimádásba csúsznak. Amikor Istennel párbeszédet folytatok, jelen vannak mások is, testvéreim. A testvérekkel való egység – a másokkal való közösség – elengedhetetlen ahhoz, hogy az imának vallásos értéke legyen. Együtt *vagyunk* Isten előtt: keressük akarátát életünkben. Együtt részesedünk a Szeretetből, hogy teljesebben, isteni módon legyünk.

2. „Szeretni anyyi, mint lenni“

A személyek kölcsönös nyitottsága (*intersubjectivité*) és a közösség-szeretetközösség eszméje Gabriel Marcel gondolkodásának középpontjában áll. Marcel is vallja Kierkegaard-ral, hogy „az igazság: szubjektivitás“; vagyis – az egzisztencialistákkal együtt – a szubjektivitásnak, a szabad személynek tulajdonítja az elsőbbséget. Anélkül, hogy itt tulajdonképpen filozófiáját elmélyítenénk, néhány megjegyzést kell tennünk „egzisztenciális“ gondolkodásáról, mert csak ennek háttérében érthetjük meg elkövetését, alapvető tanítását.

Mindenekelőtt jól ismert megkülönböztetésére figyeljünk: a *probléma* és a *misztérium* közötti különbségre. Marcel szerint a „probléma“ olyasvalami, ami előttem van, amibe beleütközöm, amivel szellemi utam során találkozom. Ezzel szemben a „misztérium“, a titok bennem van, lényemet érinti, elkötelezettségre sarkall; teljesen nem objektiválható és nem oldható meg, mint a probléma. Így is mondhatjuk: a lét a misztérium, a birtoklás a probléma síkjához tartozik. A kettő között van testem, amely ugyan részben fizikai valóság, mégsem úgy birtoklom, mint egy tárgyat. Bizonyos szempontból a testem én magam vagyok, mivel az ember megtestesült szellem. Marcel elvet mindenfajta dualizmust a test-lélek kapcsolatnál. Testem: jelenlétem a világban: összeköt a külső dolgokkal és más személyekkel, akikkel együtt-léte-

zem. (Az „együtt-létezés“ az egzisztencialista filozófia és általában a personalista gondolkodás egyik kulcskifejezése.)

Marcel visszautasította azt, hogy egzisztencialista filozófusnak nevezzék, még ha hozzá is teszik a „keresztény“ jelzőt. (A háború után Sartre és Heidegger „ateista“ egzisztencializmusával állították szembe Marcel és Jaspers „keresztény“ ihletésű egzisztencializmusát.) Élete végén Marcel ezzel kapcsolatban a követzőket írta: „Ma már mindenki tudja, vagy tudnia kellene, hogy ez az osztályozás nem helytálló. Még ha meg is engedjük, hogy Heidegger egzisztencialista, ami nagyon kétséges, ő maga határozottan elvetette azt, hogy ateistának minősítésék. Hozzáfűzném, hogy ő és én sokkal közelebb állunk egymáshoz, mint ő Sartre-hoz vagy én Jaspershez.“

Marcel számára az egzisztencia több, mint az élet; lényegében az értelemmel és szabadsággal rendelkező emberi lényt jelöli, aki a szabad önteremtéssel *lesz* igazán (*être*), vagyis ha megnyílik a világnak, másoknak és Istennek, a Létteljességnek.

Marcel mindig vallotta, hogy az emberi létezőt megjelölte az isteni: halhatatlan sorsra hivatott. Egzisztenciális – nem egzisztencialista! – gondolkodása, mindig elkerülve a rendszerezést, az egzisztencia (emberi létező) teljes misztériumát igyekezett kikémlélni, amelynek – mint már említettem – jellemzői: a jelenlét, a személyek közösségének keresése, a teremtő szabadság, a megnyílás a legfőbb Te, Isten felé.

Ezeket a témákat állandóan variálja „Metafizikai Napló“-jában és más filozófiai írásaiban, vagy pl. *A széttört világ* c. drámájában. „A szeretet fogalma felel meg annak, amit *intersubjectivité*-nek nevezek. Ezen azt kell érteni, hogy az alany csak akkor alany (*sujet*, személy), ha elismeri a másikat is alanynak, személynek.“ A másik nem „akárki“, nem a névtelen „az illető“. Hogy általa *legyek*, hogy *ő velem együtt legyen*, találkoznom kell vele. A találkozás nemcsak pillanatnyi érintkezés, hanem ontológiai (léttani) esemény: egymásra jelentős befolyást gyakorolunk, lelki fejlődésünk alakul a találkozásban. De ehhez az szükséges, hogy elismerjem a másikat mint személyt, hogy kész legyek a befogadásra (= kapni tőle); vagyis kölcsönös „csere“ jön létre (ezt a gondolatot Saint-Exupérynél is megtaláljuk). A kölcsönös nyitottságban az „ő“ számomra „te“ lesz, és mindketten a „mi“-ben egyesülünk. Ez a barátság, a szerelem és minden igazi szeretet jellemzője. Amikor „mi“-t mondok, akkor veled vagyok és te velem, együtt *vagyunk* a szó szoros értelmében. (Tehát nemcsak fizikai együtt-lét, hanem *együtt-létezés*.) Marcelnél a *présence* (jelenlét) valóságos intimitást, bensőséges személyes együtt-létezést, tehát szeretetet jelent. Az ilyen közösség kimeríthetetlen: részesít bennünket a végtelen Lét misztériumában.

„Szeretni annyi, mint ezt mondani a szeretett lénynek: Te nem halsz meg!” – jelenti ki Marcel egyik drámahőse. A szeretetben van valami abszolút: a végtelenre tör, azt szereti a másikban, ami örök, és örök életet akar biztosítani neki. De ha ezt a vágyat a halál botránya keresztelzi, elhatalmasodhat rajtunk a tragikum érzése. Marcel a dilemmát úgy oldja fel, hogy az abszolút Szeretet ajkára adja a szót: „Te, te nem halsz meg!” Vagyis a Szeretet-Isten mondja ezt nekem és minden személynek. Ez halhatatlanságom garanciája.

Marcel egyik tanulmányában („Halálom és én”) így ír erről a számára alapvető kérdésről: „Gyakran megtörténik műveimben, hogy valamelyik drámám hősének ajkán találom meg azokat a szavakat, amelyek jobban és azzal a konkrét pontossággal fejezik ki mondanivalóm lényegét, amire a filozófia nem igen törekedhet. Antoine Sorgue szavai az *Emissaire* utolsó jelenetében, úgy tűnik, egész életművem egyik legmegvilágosítóbb mozzanatát képviselik: ‚Szüleim halála után fedeztem fel valamit. Az, amit mi továbbélésnek (*survivre*) nevezünk, valójában csökkentett élet (*sous-vivre*), és azok, akiket továbbra is szeretünk lényünk legjavával, mintegy remegő, láthatatlan árkádokká válnak – megérezzük és mintegy érintjük őket: alattuk haladunk előre egyre inkább meghajolva, egyre inkább elszakadva önmagunktól, egészen addig a pillanatig, amikor mindent elnyel a szeretet’ . . .”

Marcel számára a láthatatlan világ valósága a szeretett lények halála, illetve a megholtak *jelenlétének* megtapasztalása útján merült fel. Túljutva bizonyos spiritiszta tapasztalatokon, elfogadva a keresztény hitet, filozófiailag is kifejtette, hogy a kommúnió, a szeretet erősebb, mint a halál. És ebben a távlatban új fényben ragyogott fel Isten, az abszolút Te titka.

Az átmenet a birtoklástól (*avoir*) a léthez (*être*) a társadalmi-egzisztenciális közösségtől (*communauté*) az ontológiai egységhez (*communio*) a szeretet révén történik. Ez pedig feltételezi az elkötelezettséget, a készséget (*disponibilité*), az önfelejtést és önmegtágadást, az önző én feláldozását a másikért, a hűséget és a reménységet. A teremtő szabadság a másikkal együtt megnyílik a Transzcendencia, Isten felé. Az igazi szeretetkapcsolatban a transzcendens Isten tör be világunkba: Ő a létet fenntartó és az öröklétet biztosító abszolút Jelenlét.

Tény az, hogy az emberi kapcsolatok nem mindig nyitottak az abszolút Te, Isten felé. Az ember ragaszkodása a másikhoz lehet helytelen, tévedésen is alapulhat, és csalódásba torkollhat. Néha az ember nem a másikhoz, hanem a róla alkotott képhez vagy eszményképhez hűséges. „Te, te nem halsz meg!” – ezt csak az Abszolút Szeretet mondhatja úgy, hogy *teremtő* szó legyen. Emberi szinten a reménység megcsalhat. És itt lép közbe a hit aktusa, a szeretett lényhez valós hű-

ség átadja helyét az Istenben való hitnek, következésképp reménykedésem abszolút alapot kap: eszkatológikus reménység lesz, amely többé meg nem csal.

3. *Filozófiai testamentum: egyetemes testvériség*

Célunk itt nem az, hogy elemezzük Marcel filozófiáját, inkább csak lelki útját akartuk bemutatni. Maga a filozófus 1968 szeptemberében (tehát öt évvel halála előtt) Bécsben a Nemzetközi Filozófiai Kongresszuson összegezte életműve lényegét *Testament philosophique* c. közleményében. (Szövege megjelent a „Présence de Gabriel Marcel“ nevű Társaság 4. füzetében, 1983-ban.) Ebből idézek befejezésül részleteket. Az agg filozófus visszatekint életútjára, tudja, hogy már nem messze a halál: őszinte lelkiismeretvizsgálatot végez. Mi volt hát a lényeges életművében? Mivel járult hozzá a filozófiai gondolkodáshoz?

Miután hangsúlyozta a zene szerepét életében, miután elkülönítette gondolatvilágát az egzisztencializmusoktól (és általában a rendszert alkotó „izmusok“-tól), így folytatja:

Az 1910-es évek körül francia filozófiai körökben sokat beszéltek az ún. immanencia-elvről (L. Brunschvicg, aki Spinozából és Kantból táplálkozott, továbbá Edouard Leroy, Bergson tanítványa). Jól emlékszem, hogy ezt mondtam egyik barátomnak: ez az immanencia-elv posztulátumnak tűnik nekem, meg kell tőle szabadulnunk. Már a kezdetnél felfedeztem tehát azt, amit a transzcendencia hívásának nevezhetnék. De természetesen kezdetről fogva óvakodtam attól, hogy a túlvilágot, amely felé ellenállhatatlan vonzást éreztem, a térbeliség szerint képzeljem el. Állandóan Isten létéről eszmélődtem, én, aki semmiféle vallásos nevelést nem kaptam, és olyan környezetben éltem, ahol a szabadgondolkodás uralkodott. Ezt az előzetes kérdést tettem fel magamnak: ha Isten létét kutatom, vajon abszolút biztos vagyok-e abban, mit jelent ez a lét, amelyet Istennek tulajdonítok vagy nem. Tudtam, hogy Jules Lagneau (Alain és Brunschvicg mestere) egészen addig ment, hogy megtagadta Istentől a létet, anélkül, hogy elvitatta volna valóságát. De megelégedhet-e az ember egy posztulált Istennel, aki nem lenne más, mint az ész által követelt eszmény? Erre a redukciós kísérletre választott első közzétett színdarabom, a *Grâce* (Kegyelem) hőse, Gérard Launoy. Halála órájában ezt a tiltakozást, ezt a beethoveni hasonóra emlékeztető kiáltást hallatta: „Isten szabad!”

Marcel folytatja még vívódása leírását, amely az 1929-es megtéréssel zárult. Majd vázolja mindazt, amit az *intersubjectivité-communion* témájáról elmondtam. Ezután az 1968-as párizsi eseményekre, a fiatalok kontesztálására utalva ezeket írja: „Fiataljainknál csak arról volt szó – egyébként nagyon gyakran tudtukon kívül manipulálták őket a

hivatásos agitátorok! –, hogy lerombolják a létező társadalmat, hogy olyan tabula rasát készítsenek, amelyre felépíthetnek egy új, még szerkezetében ismeretlen társadalmat. Anélkül, hogy tagadnánk bizonyos kritikájuk megalapozottságát, a valóban embertelen társadalommal szembeni kifogásaikat, én határozottan rámutattam a halálos illúzióra: hamis képzelgés azt hinni, hogy az ember bármiféle szilárdat építhet valami nullpontról elindulva, ami valójában nem lenne más, mint az anarchia csúcspontja és szerencsétlenség mindenki számára. Igazi méltatlankodással keltem ki e törekvés ellen, amely globálisan elveti a társadalmat. Ha hosszú életem során valamiről biztos meggyőződést szereztem, akkor ez a következő volt: minden globális nézet hamis és veszélyes. Mindenfajta ideológiának az a sajátja, hogy ilyen globális nézetekben, rendszerekben merevedik meg, és eltömi az utakat, amelyek az értelem lélegzését biztosítják.“

Ha összegezni akarom lelki utamat, azt hiszem azt mondhatom: fokozatos tudatosítása volt az egyre égetőbb társadalmi igazságtalanságnak, számtalan szempontja szerint. A náci (és más) koncentrációs táborok poklának megrendítő felfedezése, ha nem is jelentett döntő fordulatot életemben, mindenesetre olyan pont volt, amely után egyre sürgetőbben éreztem felelősségemet: virrasztónak kell lennem, nemcsak leírni vagy elemezni az eltévelyedés jelenségeit, mintha körülhatárolhatók lennének a térben és az időben. Fel kell ismernünk bennük azoknak a képességeknek elrettentő megvalósulását, amelyek az emberben szunnyadnak, és amelyeket mindannyiunknak fel kell fedeznünk lényünk mélyén. Az auschwitz-i vagy birkenau-i pokol, mondtam, a megalázás pokla. Mihelyt az egyik ember megalázza a másikat, megnyitja az utat e pokol felé; és az egyre inkább megnyilatkozó fajgyűlölet – még Angliában is – mindenütt ugyanazt az utálatos arcot mutatja. De a megalázási szándékkal – miként ezt jól látták az oroszok, elsősorban Dosztojevszkij – nem elvont egalitarizmust kell szembehelyezni (ez a neheztelésen alapul és mindenfelé erőszakot szül), hanem a *testvériség konkrét tapasztalatát*, amely minden szabványos nézettől eltérően egészen új dimenzióban bontakozik ki. Az egyenlőség egocentrikus: állítom, hogy egyenlő vagyok veled. A testvériség heterocentrikus: testvérként üdvözöllek, és ha testvérem vagy, nemcsak tőlem különbözőnek ismerlek el, hanem még annak is örülök, hogy különb, felsőbbrendű vagy, legalábbis a mi viszonylatunkban, ha téged és engem tekintünk; így elkerülöm az egalitarizmus viszketegségét. (...) Szerintem számtalan ideológus – sőt bizonyos haladó vallási gondolkodók – megfélemlíthetetlen tévedése ez volt: nem látták, hogy egyedül a testvériség irányul az emberi lényekre, míg az egyenlőség – vagy inkább: azonosság – csak a jogokra vonatkozik. Ez a fő tévedése az egalitárius eltévelyedéseknek.

Feladatunk tehát az, hogy „testvéri világot” építsünk. Ezt sürgette Gabriel Marcel; szüntelenül a „Morális Felfegyverzés” mellett tanúskodott. „A megfoghatkozhatatlan, amiről beszéltem, nemcsak ontológiai konvergencia helye, hanem egyben annak a gondolkodásnak teljessége, amely önmagával szemben és az őt Túlhaladóval szemben azt a kötelezettséget vállalta, hogy sohasem mulaszt ott, ahol az igazság forog szóban. Az elkerülhetetlenül dadogó segélykéréssel, az igazság szelleméhez való fohászkodással szeretném zárni ezt az elmélkedést. Dadogó, ismétlem, mert ott, ahol a Legfőbbről van szó, nem óvakodhatunk eléggé a dagályos mondatoktól, amelyekkel a szónok önmagának akar tetszelegni és elcsábítani a hallgatóságot. Dadogó, mert itt abszolút alázatra van szükség. De ez az alázat természetesen nem hízeleg a mindenfelé terjedő divatos szólamoknak.”

Irodalom: Gabriel Marcel művein kívül a következő munkákat használtam: Marie-Madeleine Davy, *Un philosophe itinérant, Gabriel Marcel*, Flammarion, 1959; Paul Ricoeur – Gabriel Marcel, *Entretiens*, Aubier, 1968; Roger Troisfontaines, *De l'Existence à l'Être. La philosophie de Gabriel Marcel*, I–II. köt., Nauwelaerts, 1968; G. Marcel et les injustices de ce temps (Cahier 4, „Présence de Gabriel Marcel”), Aubier, 1983. Vö. még: Szabó F., „Gabriel Marcel egzisztencializmusa”, *Párbeszéd a hitről*, 1975, 80–97 (itt kicsit bővebben foglalkoztam Marcel filozófiájával).

Jesús Delgado

ROMERO ÉRSEK

Teljes nevén: Oscar Arnulfo Romero Galámez. Hazájának, El Salvadornak keleti részén, Ciudad Barrios nevű kis faluban született 1917. augusztus 15-én. Családja szegény, de nem nyomorgó. Sőt a szegényes falu átlagát tekintve jómódúnak számít. Ugyanis anyja, Guadalupe de Jesús Galdámez őseitől kisebb tanyát, művelhető földet örökölt. Itt

-----
Jesús Delgado a San Salvador-i érsekség papja és Msgr. Romero közeli munkatársa. Tanulmányában többször tesz említést Medellínről és Puebláról. Az első Kolumbiában van; 1968-ban ott tartották 2. általános konferenciájukat a latin-amerikai püspökök. Pueblában (Mexikó) pedig 1979 elején II. János Pál nyitotta meg a latin-amerikai püspökök 3. konferenciáját. Mindkét megbeszélésen igen fontos dokumentumokat dolgoztak ki.

termett meg a mindennapi kenyér, és itt tenyésztettek néhány tehenet, ezek szolgáltatták a család gyermekeinek a napi tejet. Apja a szegényebb néposztályhoz tartozott. Félénk, de jó és tisztelt munkásember: táviratkezelő.

Az öt testvérből négyen nevelkednek föl; Oscar a harmadik. A hat osztályos elemi szülőfalujában végzi. 13 éves korában belép a San Miguel-i küsszemináriumba, ott fejezi be középiskolai tanulmányait. 1937 januárjában kezdi a nagyszemináriumot a fővárosban, San Salvadorban. Ugyanabban az évben, szeptember 22-én hajóra száll, Rómába utazik teológiai tanulmányaira. 1943-ban tér vissza hazájába. Pappá Rómában szentelték 1942 áprilisában.

Hazatérte után egyházmegyéjében működik 1967 szeptember 3-áig. Ekkor kinevezik az El Salvador-i Püspökkari Konferencia titkárájának, és átköltözik a fővárosba. 1970 június 21-én szentelik San Salvador segédpüspökévé. 1974-től Santiago de Maria megyéspüspöke, majd 1977 február 22-től San Salvador érseke. Ott éri mise közben a halálos golyózápor 1980. március 22-én.

A vértanúság keresztény szempontból a pásztor életének legegységibb koronája. Mindaddig a felséges pillanatig azonban a pásztor nem szűnik meg ember is lenni.

Az ember

Oscar Arnulfo Romero kitartóan tudott küzdeni, ugyanakkor finom és a kedveskedésig gyengéd volt; aggályosságig menően szomjazott a jóra és a tökéletességre, egyszersmind keményfejű, néha makacs volt a kitűzött célok elérésében. Olyan fából faragták, hogy habozás nélkül eltávolította útjából azt, akit akadálnak tekintett feladatai megvalósításánál. Végsőkéig igényes volt magával szemben, de ilyen tudott lenni másokkal is. Romero főpap született „magányos egyéniség”: kedves és félénk, merész és tépelődő, darabos és gyengéd.

Neveltetésének körülményei csak előmozdították magányosságra hajló természetének kifejeződését. Törekedett jó tulajdonságai kifejlesztésére, de ezek a magányos emberéi. Érzelmét elfojtotta, s bár voltak barátai, sohasem fogadta el, hogy magányosságából kilépjen. Volt benne valami a misztikusból, ami arra készítette, hogy megvágassa barátait, és azokra korlátozza, akik még inkább kedveznek magányának. Barátai általában hasonszőrűek voltak, de ezek is kevesen. Akiket viszont barátságába fogadott, azokhoz hű maradt mindvégig. Megbántott valakit? Kétszeresen próbálta jóvátenni.

Akik bensőbb kapcsolatba kerültek vele, értékelték nemességét. Törekedett, hogy a jót valósítsa meg, bár nem mindig sikerült neki. Amikor el is érte, csaknem mindig hibákkal keverte, amelyek emberi

korlátaiból eredtek. Romero ugyanis bensőleg finom lelkű ember volt, nemes idealokkal és gyengéd érzelmekkel, de meglehetősen ügyetlen a kivitelezésben. Kétségtelenül kitartott eszményei mellett, és igyekezett természetesen hibáit legyőzni. Élete harc volt. Küzdött önmaga ellen, hogy természetes hajlamait alávesse a papi hivatás magas eszményének. Küzdött, hogy bevésse nevét a történelembe. Mindig volt célja, amiért és ellenségei, akikkel szemben küzdött. Ellenségei a közép-szerűek és a hitelesség nélküliek voltak. Egész életét küzdelemnek tekintette, hogy minél készségesebbé tegye magát az egyház szolgálatára.

Gyermekkorra óta betegeskedett, meglehetősen gyenge szervezetű volt. Ez pszichológiailag is érzékenyvé tette. Bizonyos fokig állandó és örök küzdelmet vívott saját magával. Jóllehet törekedett arra, hogy meggyötört bensejét elrejtse, lelkülete mégis tükröződött arcának meglehetősen kemény vonásain. Szenvedett korláta és hibái miatt. És szenvedett, amikor látta, hogy ezekkel másoknak okoz szenvedést. De akik értékelné tudták lelke mélyét, azok nem sokat törődtek emberi esetlenségeivel, hisz nagy nemességet és egyenességet fedeztek fel szívében.

Mélyen vallásos volt. Teljesen az Isten és az egyház szolgálatára kötelezte el magát, ilyen életformát választott. Pap akart lenni, s ennek teljességére jutott. Eszményképül Isten és az emberek mind nagyobb szolgálatát tűzte ki. Lelkisége nem szorítkozott pusztá ajátatos jámborságra; mélyen imádságos, mintegy misztikusan elmélkedő ember volt. Ápolta az irodalmat és a művészetet. Született szónok: lelkesen tudott beszélni. Istentől kapott testi és lelki adományait nem önmagukért, hanem az egyház szolgálatáért fejlesztette: hogy minél alkalmasabb eszköz lehessen. A mélységek szerelmese, irtózott a közepszerűségtől.

Vagy minden akart lenni, vagy semmi. Kétségtelen, hogy meglehetősen misztikus nevelést kapott. Rendkívül intelligens volt, és értelmi képességeit nem annyira tudományokra, hanem az emberi lélek mélységeinek kutatására fordította. S mivel teljesen meg volt győződve, hogy a közepszerűség legyőzésére merészen a lelkiélet csúcspontjaira kell törekedni, életpéldáinak Keresztes szent Jánost és Avilai Terézt választotta. Az ő segítségükkel teljesen elmerült a megtisztító szeretet eszményképeibe, amelyek lehetővé tették, hogy még jobban megnyíljék Istennek. Papi élete alakításában szerzeteseket igyekezett utánozni – egy lekipásztor konkrét körülményeinek megfelelően.

A szegénység, tisztaság és engedelmesség elkísérte egész életében. Bár nem tett fogadalmat, jó szerzetes módjára törekedett ezeknek az erényeknek tökéletesítésére. S ha benső világa minden gazdagságát nem sikerült kisugározni, egyszerűen azért volt, mert tempera-

mentuma és karaktere nem segített. Gyakran öntötte el harag, megmutakozott robbanékony természete, mások iránti keménysége. Mindez azért mert túlságosan fáradt és ideges volt, ami viszont gyermekkori betegségeinek volt maradványa. Oly gazdag benső életének kisugárzása letompult, mivel – minden jó akarata ellenére – nem mindig sikerült uralkodnia korlátozottságain. Temperamentumát valóban mindvégig tehernek és akadálnak érezte.

Hogy egyházát jobban szolgálhassa, a papi hivatás teljes megvalósítására törekedett. Ezen a téren Szent Ágostont vette példaképül. Őt akarta utánozni bűnbánó életstílusával. Sok önmegtagadást gyakorolt, hogy megtörje rossz tulajdonságait. Ebben az értelemben Romero érsek nagyon is adósa volt ifjúkora jezsuita nevelésének. Papi életének világos fonalát képezte saját magának gyökeres megtisztítása, hogy így jobban szolgálhasson Istennek. Ennek a tisztulási váagnak koronájaként adta meg neki Isten a vértanúság kegyelmét.

Lelkipásztori működésében is törekedett a kiképzése folyamán elsajátított életszabályok megtartására. Itt szent Ignác volt a példaképe. Az ő elve – szemlélődő a cselekvésben és tevékeny a szemlélődésben – volt apostolkodásának kulcsa. Aszketikus életformája kellemtelenül hatott egyes paptársaira, akik szolgálatukat gyakorlatibbnak tekintették. De még ők is elismerték Monseñor Romero eszményeinek nagyságát. A probléma abból eredt, hogy nem mindannyiunkat faragtak egy fából, s ő mégis azt akarta, hogy mindenki hozzá hasonló legyen.

Ennek az Istennel annyira töltekezni kívánó léleknek az ima állandó és féltékenyen betartott gyakorlat volt. Nem akart órarend rabja lenni, de igenis az imában való kitartásé. Szorgosan gyakorolta, és nem engedte, hogy valaki vagy valami is eltérítse ettől. Minthogy teljesen elmerült Istenben, nem tűrte a megalkuvást szolgálatában. Számára Isten volt minden, és példájára nekünk is mindenestül az egyház és az emberek rendelkezésére kell állnunk. A Végtelen Szeretet előtt el kell tűnni minden szeszélynek, személyes igénynek, izlésnek. Még a barátság és a családiasság legtermészetesebb emberi hajlamait is meg kell tisztítani az isteni szeretet és az egyházi szolgálat olvasztó tégyelyében. Imaéletének csúcspontját a szentmise alkotta. Mindig úgy mutatta be, mint első miséjét: nagy szeretettel, önátadással, áhítattal és gyengédséggel.

Mélyen emberi szívét a Szent Szív és a Szűzanya iránti áhítatgyakorlatokkal töltögette. Máriát főképpen a Béke Királynőjeként tisztelte. Amikor a papi szolgálat teljességében részesült, Jézus Szíve püspöke kívánt lenni. Jelezni óhajtotta, hogy egész életét az emberiség és főleg saját bűnei kiengesztelésére akarja szentelni. Ugyanakkor Mária tisztelete segítette, hogy természetfeletti értelmezést adjon a férfi nő irán-

ti vonzalmának. Mondhatjuk, hogy Romero a Szűzanya szerelmese volt. Elég elolvasni az ország keleti részében megjelenő Chaparrastique c. hetilapnak ifjúkorában írt cikkeit. Az Üdvözítő Anyjának ajánlott szép tanulmányok és versek születtek könnyed tollából.

A bűn értelme nagyon tisztán állt Romero lelki szeme előtt. Kétségtelen, hogy bizonyos állandó skrupulista hajlam gyötörte. Részben abból a természetes vonásából eredt, amelyik a tökéletességre való törekvést perfekcionizmusként fogta föl, részben pedig neveléséből. A skrupulizmus terhe akadályozta az annyira óhajtott szentség útján. Nem sikerült megszabadulnia múltjától, amit napról napra bűnösebbnek látott. Nem csodálhatjuk tehát, hogy a bűnbánat és testi fenyítés gyakorlatainak vetette alá magát, amihez a klasszikus eszközöket használta. Idők folyamán azonban a munka lett fő önmegtagadása. Igen sok kötelezettséget vállalt magára, s ezeknek legtöbbször eleget is tudott tenni, ámbár nagy kimerültség árán, ami ideges krízisekhez vezetett. Idegállapotát még csak terhelte, hogy a megérdemelt éjszakai nyugalom óráiban is, kora hajnaltól késő éjszakáig dolgozott. Ez a munkatempó szinte elviselhetetlen volt gyenge fizikumának és már egyébként is érzékeny pszichikai állapotának. Megerőltetett munkatempójának és felgyülemlett idegességének következményei: kiborulások, türelmetlenség, feszült arckifejezés. Munkatársai megbocsátották temperamentuma hullámzásait, mivel tudták, mi vezette: teljesen az egyház rendelkezésére akart állni, meg akart felelni a mai világtól megkövetelt szintnek. Aprólékos gond jellemezte lelkipásztori működését, mert így is az egyház tekintélyét akarta emelni.

A jó pásztor

Azután, hogy püspöknek nevezték ki, és főként érseksége idején meglepően kiegyensúlyozottabb lett testileg-lelkileg. Azt mondhatná az ember, hogy sikerült kibékülnie önmagával. Egész személyisége, tervei és eszményképei felszabadultak. Teljes erővel vetette magát a küzdelembe. Jellemének megfelelő szerepet kapott. A zárt, határozatlan ember nyílt és határozott lett, a félnék bátor, az idealista gyakorlati.

A változást sokan megtérésnek tekintették. Ténylegesen több tényező játszott közre. Mindenekelőtt sikerült kilépnie eddigi, szinte állandó kisebbségi érzéséből. Haszontalannak és jelentéktelennek ítélte magát? Most a salvadori egyházi hierarchia első személyisége. A San Salvador-i egyházmegye vezetésével bízták meg, amelyik tele volt problémákkal és politikai krízisekkel. — Harmadik helyen belejátszott a konfliktusokkal teli egyházmegye ismeretéből származó kötelesség, hogy az egész ország tényleges problémáit vizsgálja közelebbről. — Végül

és főleg megértette, hogy Isten kívánja: olyan elhatározással álljon az elnyomástól annyira meggyötört nyája élére, hogy életét is adja juhaiért. Ezt a mélyen evangéliumi elhatározást egyesek – főként az ún. népi szervezetek – tévesen értelmezték. Romero érsek evangéliumi elkötelezettségét a saját zászlójukra függesztett politikai célok érdekében akarták gyümölcsöztetni. Jóllehet ezek a szervezetek támogatták az érseket, ennek ellenére gyökerében nem tudták megváltoztatni az ő evangéliumi döntését, hogy lelkipásztori minőségében szolgálja népét.

Ha történt is megtérés Romero érsek életében, ezt semmi esetre sem hasonlíthatjuk a szentpáli fordulathoz. Inkább az evangéliumi elkötelezettség szárba szökéséről beszélhetünk. Attól kezdve tudatosodott benne az ország szegényeinek problémája, hogy 1974–1977 között az ország keleti részén fekvő Santiago de Maria püspökének nevezték ki. Pl. a kávészedés idején tapasztalta, mennyi „campesino“, szegény földműves érkezett a Hondurassal határos vidékről Santiago de Maria városába. Ekkor tette magáévá az evangélium szavait: szánom a sereget... A szegény kávészedőknek kinyitotta az egyházmegyei Caritas folyosóit, a székesegyházhoz csatolt rendház folyosóit és üres szobáit, sőt a saját püspöki palotájában nem rég felavatott, a papi összejövetelek céljára készített nagy fogadótermet. Ezenfelül felhasználta ezeket a napokat arra is, hogy saját maga oktassa, katekizálja az összegyűlteket. Filmvetítésekkel megtűzdelt, hosszúra nyúlt és közvetlen beszélgetések hirdették az evangélium felszabadító örömhírét. Mély hatást gyakorolt rá Jiquilisco öblében tett lelkipásztori körútja. Saját maga láthatta a campesinók tengerbe vert cölöpökre épített kunyhóit.

A közösségért érzett szociális felelőssége azonban már régebbi kelteű. Felébredt benne már akkor, amikor mint fiatal pap San Miguelben, szintén az ország keleti részében fekvő városkában működött. Buzgón segített minden szenvedőn és mellőzöttön. Erkölcsileg és anyagiilag szeretettel támogatta azokat, akiket valami szenvedély taszított a porba, és most föl akartak kelni. E célból jótékonyági alapot létesített már Santiago de Maria-ban és később San Salvadorban. A különbség csak az volt, hogy az első helyen a kiadások csaknem kizárólag saját zsebét terhelték. Ritkán esett meg, hogy üres kézzel engedte távozni a hozzá forduló igazán rászorulókat. Maga VI. Pál is elismerte szeretetszolgálatának szociális jelentőségét, amikor 1978 májusában így nyilatkozott egy interjúban: az apának mindig telt zsebekkel kell járni, hogy adhasson gyermekeinek.

San Salvador szélsőséges ellentétek hazája, s a lakosság már tudára ébredt ennek. Ide érkezve Monseñor Romero látta, hogy a megoldás igazságos szeretetet követel. Santiago de Maria egyházmegyé-

jének zöme földműves, míg San Salvador érseksége az ország „vihar-sarka”: kiélezett a munkáskérdés, és a campesino eredetű népi szervezetek igen erősek.

San Salvadorban Romero érseket nagyon gazdag, a II. Vatikáni Zsinat és Medellín dokumentumaira épített lelkipásztori hagyomány várta. Ezt az átfogó és jól kidolgozott tervet elődje, Msgr. Luis Chavez y Gonzales hívta életre, Msgr. Arturo Rivera y Damas, akkori segédpüspök – jelenlegi érsek – közreműködésével. Romero érseknek jó ideig kételyei voltak, hogy Medellín elgondolásában vezesse-e lelkipásztori munkáját. Ennek a tartózkodásnak az oka nem volt ugyan teljesen meggyőző, de neki döntőnek látszott: a medellini elvek megfogalmazása sértette az ország gazdag rétegének érzékenységét. Barátai és munkatársai közül pedig sokan tartoztak ehhez az osztályhoz. Innét érthető, miért irányult érseki kinevezése után az első gondja a papság benső életére és arra, hogy nagy részükkel elfogadtassa magát: gyanúval, előítéllettel és kétkedve nézték az új érseket.

Másrészt az ország pénzes rétege és a támogatásukkal uralkodó kormány ekkor ment át támadásba – az eddigi gyanúsításokból – minden katolikus szervezet ellen, valamint azok ellen a papok és civilek ellen, akik Medellín szellemében igyekeztek dolgozni a lelkipásztorkodás terén. Talán nem is annyira mivel Medellín követék, hanem mert az ellenzéki erők ezeket a szervezeteket és az egyházi bázisközösségeket ki akarták használni, és felforgató tevékenységükbe keverni. Alig pár napja volt érsek Romero, s máris katekisták, liturgia-vezetők, sőt papok holtestét kellett összeszednie; áldozatai lettek a fennálló rendszert biztosítani akaró elnyomásnak.

Ha tehát egyéni meggyőződése szerint nem is követte volna Medellín pasztorális módszerét és ha gyanúval tekintett is az elején azokra, akik egyházmegyéjében ezt vallották, attól kezdve hogy elnyomást gyakoroltak az egyház papjaival és felelős laikusaival szemben, előítélet nélkül állt az elnyomottak oldalára. „Nekem halottakat kell összeszedni” – ismételte érseksége első napjaiban. Evvel akarta kifejezni, hogy mások kezdték el ezt a módszert, amelyikre elnyomással feleltek, s most neki kell az áldozatok terhét viselni.

De az elnyomás pozitív hatást is váltott ki benne: egyre jobban megnyílt a salvadori társadalom szegényeinek, kissemmizettjeinek, keserves szociális helyzetüknek. Felfedezte, hogy ők is remélték: lesz számukra is igazságosabb és emberibb élet. Felfedezte a kemény, nyers valóságot: a gazdagok és az uralkodó osztály semmit sem törődik a szegények sorsával. Azt is felfedezte, hogy a keresztény laikusok azért akarták politikai irányba terelni a népi szervezeteket, hogy így a szociális igazságosságért küzdjenek.

Nem sok időbe került, és Msgr. Romero hivatalának és személyének teljes erkölcsi tekintélyével a szegények és mellőzöttek védelmére kötelezte el magát. A döntés egyáltalában nem volt könnyű számára, de még nehezebb volt úgy átültetni a gyakorlatba, hogy mindebben megőrizze az egyház emberének sajátos szerepét. Ezt a fogós és kényes problémát 1978 augusztusában közzétett híres harmadik pásztorlevele tárgyalja: *La Iglesia y las Organizaciones políticas populares* (Az egyház és a népi politikai szervezetek). Nem egyszerű feladat olyan társadalomban megőrizni az egyház emberének sajátos szerepét és megkülönböztetés nélkül mindenkinek rendelkezésre állni, ahol érdekek ütköznek össze, és mindkét oldal katolikusnak valja magát.

Főleg egyik legjobb papjának, P. Rutilio Grande jezsuitának meggyilkolása indította arra, hogy a védtelenek és mellőzöttek érdekében foglaljon állást. Még nem telt el három hét sem érseki beiktatása óta. Az evangéliumra épített éles kritikával fordult azok ellen, akik elnyomják a szegényeket és az egyház tagjait. Súlyos döntés, ami gyakori sűrűlősokra adott okot még az ország egyes katolikus vezető személyiségeivel is. De Msgr. Romero már döntött, és semmi és senki sem akadályozhatta, hogy végre is hajtsa. Sajnálatra méltó, hogy míg egyrészt napról napra növekedett a népi rétegek támogatása, a másik oldalon püspökök és papok távolodtak el tőle, mert kuszának találták az utat, amelyet az egyház embereként vállalt. Erről az oldalról mindinkább érezte az egyedüllétet. Látta, hogy a halálos szorítás egyre jobban fenyegeti, hiszen mindig több és több ilyen irányú hír jutott tudomására. Élete végzetes betetőzése gyors lépésekkel közeledett. De ahelyett, hogy meghunyászkodott volna, mindig több erőt és bátorságot merített az ország elnyomottai érdekében vállalt elkötelezettsége megvalósítására.

A vértanúság kegyelme

Az El Salvadort széttépő konfliktus főszereplői a kisemmizett szegények – akikért Msgr. Romero kész volt életét és vérért áldozni, és a társadalmi változások ellenségei – a status quo fenntartói. Az utóbbiak nem túrték, hogy az egyház átálljon a szegények oldalára. Hiszen hosszú időn át maga is kiváltságokat élvezett, amelyekkel a kormány és a gazdagok megajándékozták. Msgr. Romero pedig úgy döntött, hogy szóvivője akar lenni az elnémított igazságosságnak, a szociális követelményeknek. Sokan ezt értelmezték úgy, hogy fellázítja a népet, a katonaságot a gazdagok ellen fordítja. Ezenfelül árulónak is tekintették. Nem voltak gazdag barátai, nem vette maga is igénybe őket céljai megvalósítására? Most pedig a szegények oldalára áll, hátat fordít: izgat a gazdagok ellen.

Cserébe a campesinók és a munkások ajándékozták meg teljes támogatásukkal. Szavaiban az elnyomott nép igazi érzelmeit fedezték föl. Megtapsolták bátorságát, amelyikkel áttörte a félelem gátját, amit az elnyomó rendszer rakott a kisemmizettek nagy többségére. „A nép soha sem téved” elve itt is beigazolódott. Érezték, hogy érsekük szavai nem üres szólamok, valóban elkötelezte magát nekik. A San Salvador-i szószékről égve tartotta a remény lángját a köztudatban és azok szívében, akiket megvetett egy túlságosan öntelt társadalom. Éppen ezért a szegények lelkesedéssel hallgatták Romero érsek homíliáit. A félelemtől és fenyegetésektől oly régóta elnyomott saját hangjukat érezték kicsengen. A szegények megnyitották neki a szívüket, mert szavait igazságosságra és emberi méltóságra törő szomjuk szerint értelmezték. Kezüket nyújtották neki, együtt imádkoztak vele, hogy az az igazságos követelmény, amelyikért életét felajánlotta, erőszak és gyilkosság nélküli mederben valósulhasson meg.

Közismert, milyen gyakran tapsolták meg a székesegyházban tartott vasárnapi szentbeszédeit, homíliáit. Ő ebben elsősorban a II. Vatikáni Zsinat döntéseinek örvendező jóváhagyását látta: az evangélium legyen Isten felelete a mai embernek. Nagyon is jól tudta, hogy ez veszélyes is, mert főleg az ilyen jellegű beszédeit manipulálhatják a politikai csoportok. Mégis igen fájt neki, hogy egyes körök tévesen értelmezték szentbeszédeit. Főleg azok, akik az országban elleneztek a szükséges szociális változásokat.

Tény az, hogy El Salvadorban a nép nagy részének sohasem nyílt lehetősége arra, hogy követeléseit nyilvánosan kifejezhesse. Az ország elvileg mindenki számára elismeri a szabad véleménynyilvánítás jogát. A gyakorlatban azonban a tömegtájékoztatási eszközöket bizonyos társadalmi osztályok tartják kézben, amelyek teljességgel a szegény campesinók és munkások követeléseit ellen vannak. Röviden: El Salvador mellőzöttjeit a nyomorúság éveken keresztül gúzsba kötötte, szó nélkül kellett tűrniök az ország hatalmasainak basáskodását. Msgr. Romero elsőnek merte áttörni a nagyurak érdekeit kiszolgáló kormánytól megszabott játékszabályokat. Le merte leplezni a korrupciós rendszert, bátran rámutatott az okokra, félelem nélkül bírálta a szociális igazságtalanságok előidézőit. Mindezt nem tűrhették, mert a játékszabályok világosan mondták: csak a gazdasági élet élvezőinek van joguk a nyilvánosság előtt beszélni. Aki ennek ellenére szólani merészelt, az „beavatkozik a politikába”. Azaz a salvadoriak nyelvén: beavatkozik abba a szférába, amit egy kis csoport magának tulajdonít, és eddig senki hozzányúlani nem mert, sem megzavarni.

Sokféle módon igyekeztek Monseñor Romerót elhallgattatni: szépszerével és erőszakkal. 1979 közepétől a halálos fenyegetések gyakori- vá és rendszeressé váltak. Támadták magánéletét, becsületét. Félelem

fogta el a pásztor lelkét, de ahogy maga mondta üldözött híveinek: lábunk remeg a félelemtől, de mindig ott remegjen, ahol állnunk kell.

A politikai pártok is szenvedtek az elnyomás, a korrupció és a csatlások következtében. Néhány évtizede az uralkodó osztály, a katonaság egyik részének támogatásával, „hivatalos pártot” állított föl, amelyik csalással és korrupcióval tartotta magát hatalmon. A demokrácia pusztá látszat maradt. 1972-ben a Democracia Christiana (a Keresztény Demokrata párt) megnyerte ugyan a választásokat, de a „hivatalos párt” – mint más esetekben is, módját ejtette, hogy kiüsse a nyeregéből, és uralmon maradjon. Monseñor Romero tisztában volt a helyzettel. Jóllehet elengedhetetlennek tartotta, hogy ezen a téren is az igazság érvényesüljön, tudta, hogy ez a feladat a laikus keresztények hatáskörébe tartozik. Erkölcsiséget hirdetve és magánbeszélgetésekkel támogatta őket. Ugyanakkor mindig visszautasította, hogy egyik vagy másik politikai párt mellett kötelezze el magát. Még akkor is, amikor keresztény felfogású politikusok igyekeztek maguk javára kamatoztatni szavait, a nép és a demokrácia érdekében kifejtett lépéseit.

Kétségtelen, hogy ebben a kaotikus politikai helyzetben, ahol fenyegetések nyomása alatt mindenkit elhallgattattak, Monseñor Romero személye egy politikai vezér látszatát kelthette – anélkül, hogy ezt maga akarta volna. Alakja rokonszenves lett az ország politikai megtisztulását remélő körök előtt, jóllehet a megtorlástól való félelmükben semmit sem mertek csinálni. Az érsek bátorsága a nép nagy többségének szimpátiáját vívta ki. Viszont akik találva érezték magukat kritikák megjegyzéseitől és a tények feltárása miatt, azok kíméletlenül támadták. Elsősorban avval, hogy túl szoros kapcsolatot tart kommunista vezetőkkel.

Romero valóban megkülönböztetés nélkül, nyílt szívvel fogadott mindenkit, aki hozzá fordult. Érdeklődött mindazok iránt, akik ténylegesen törődtek a mellözöttek számára oly szükséges szociális változások előmozdításával. Hasonló módon azonban gyakran fogadta a tőke és a független sajtó képviselőit is. Kívánta, hogy minden oldalról felvilágosítsák, bár tudta, hogy nem mindenki tetszését nyerheti el. Elkötelezettsége végérvényes: az egyház a II. Vatikáni Zsinaton tisztán követelte, Latin-Amerika püspökei először Medellinben, majd Pueblában eldöntötték, hogy az evangéliummal a kézben, de a szegények és a mellözöttek mellé kell állni.

Romero rengeteg jóindulatot talált a kapitalistáknál és a nagyvállalkozóknál is, csak hiányzott a határozottság, hogy mindezt a gyakorlatba átültessék. Tudta, hogy ezek a férfiak és nők egyenként bőkezű alamizsnát adnak a szegényeknek, de becsukódnak a szociális igazságosság követelményei előtt. A nagyobb nyereség hajhászása megsemmisíti jószándékukat. Ezenfelül korrupcióval telt múltjuk, valamint

a hatalom szenvedélye nem volt jó ajánlólevél a jövőre nézve. Jobb beállítottságot talált a másik oldal vezetőinél. Magától értetődően ezeknek nem volt veszteni valójuk; készen álltak saját életüket is kockáztatni a kismizettségért, a szociális helyzet javításáért. Ugyanakkor letörte, hogy ezek közül igen sokan erőszakot hirdettek, bosszút és elégtételt követeltek. Az erőszak alkalmazásának kérdése sok fejfájást okozott az érseknek: súlyos lelkiismereti problémákat vetett föl. Elég volt csak arra gondolnia, hogy beszédei, elkötelezettsége olyan erőszakosságokkal teljes helyzetet idézhetnek elő, amely fölött már nem lehet úrrá. Éppen ezért harmadik és negyedik pásztorlevelében igyekezett maga és hívei számára megvilágítani az erőszak problémáját.

Főleg a népi szervezetek csoportjai előtt hangsúlyozta határozottan: az erőszak útja mint jogos önvédelem csak elméletben fogadható el, a gyakorlatban meg kell tiltani a legvégső pillanatig. Egyes vezetők az érseknek ezekben a határozott megnyilatkozásaiban a fegyveres leszámolás akadályát látták. Romero mindenképpen meg akarta akadályozni a polgárháborút. Éppen mivel egyesek sürgették a fegyveres felkelést a jómódúaktól támogatott katonai elnyomás ellen, elhatározta, hogy – utolsó, 1980. március 23-i homíliájában – felszólítja a hadsereg katonáit (akik maguk is campesinók, szegények és mellőzöttek): ne engedelmességedjenek, ha tisztjeik a campesinók leverését parancsolják meg. Pátosszal teli szavai: Kérem, könyörgök, Isten nevében parancsolom, szűnjék meg az elnyomás.

Monseñor Romero célja nem az volt, hogy engedetlenségre uszítsa a legénységet, hanem hogy kihúzza a talajt a fegyveres felkelés szükségessége alól. Szavai azonban erős visszatetszést váltottak ki a felsőbb katonai körökben. Közbelépését egyesek a nemzet biztonságát veszélyeztető súlyos kihágásnak, a hadsereg fegyelmébe való beavatkozásnak tekintették.

De a legsúlyosabb következménye 23-i beszédének a személye és küldetése elleni hangulat lett. Teljes kavargás állt elő. Azzal, hogy a nemzet ellenségének hirdették, lehetőséget nyújtottak arra, hogy mind a jobb, mind a baloldaltól próbálkozhattak meggyilkolásával: halálát nyilvánosan a nemzetnek tett szolgálatnak, a biztonság megmentésének magyarázhatták. A jobboldali csoportok arra használhatták a kavargást, hogy rákényszerítsék a hadsereg: egyszer s mindenkorra, kemény kézzel irtsa ki a baloldaliakat. Ugyanakkor egyes baloldali akciók is halászhattak a zavarosban és Romero életére törhettek, élve a 23-i beszéd teremtette kaotikus helyzettel. Mert ezek a csoportok sem egyeztek mindenben, inkább csak felületesen és propagandájukban. Főként a fegyveres felkelés szükségességét illetően tértek el egymástól. Ezt elsősorban a keresztény részlegek, Msgr. Romero hűséges hallgatói elleneztek. Viszont mások remélhették, hogy ha Romerót

mégis csak meggyilkolják, s ezt a kavarodásban a jobboldaliaknak tulajdoníthatják, az ellenzéki erők tüze lángra lobban; még azok is harcba szállnak majd, akiket eddig visszatartott az érseknek a fegyveres felkelést ellenző magatartása.

Március 24-én Msgr. Romero szentmisét mutatott be a reménytelen betegeket gondozó kórház kápolnájában. Ebben a nővérektől vezetett kis kórházban lakott. Lemondott a szép palotáról, amit pénzes barátai a főváros gazdag negyedében ajánlottak föl. Már 1976 decemberében, érseki beiktatása előtt döntött így, még mielőtt kezdetét vette volna az elnyomás szörnyű hulláma. Az elhatározás kifejezte lelkületét, benső világát.

1980. március 24-e, délután öt óra 25 perc. Msgr. Romero szentmisét mond. Csaknem befejezi homíliáját, amikor mindannyian látják, hogy hirtelen hátrazuhan. A résztvevő hívők csak másodpercek töredékével később hallják meg a lövedékek zaját, amelyek eltalálták. Halála pillanatok műve. Minden orvosi segítség, újjáélesztési kísérlet késő. Meghalt, elnémították hangját.

Ki gyilkolta meg Msgr. Romerót? Erre majd csak a történelmi kutatás tud fényt deríteni. De az ami március 24-én du. 5 óra 25 perckor abban a kis kórházkápolnában történt, túllépi a történelem kereteit: Isten a vértanúság kegyelmével ajándékozta meg egyik gyarló, de hűséges gyermekét. Egy egész nép szenvedését fogadta el. A megváltásra gyümölcsöztette mindazt a felajánlást, amit az evangélium szellemében Msgr. Romero és vele annyian jószándékkal és elkötelezetten akartak megvalósítani — bár ideológiai és gyakorlati tévedések közepette.

A tévedés az ember velejárója. Csak Isten képes az emberi tévedésekből is az üdvösség útját kovácsolni.

Puskely Mária

JOZEF KALINOWSKI

Szent Józsefről nevezett Boldog Rafael OCD

1878 novemberének utolsó napjaiban egy poros barna köpenybe burkolt szerzetes kanyarodott fel a Rába-partról a győri Bécsikapu tér, vagy ahogyan már akkoriban nevezték, a Kármeliták tere felé. A sarokhoz érve kissé kifulladásosan megállt, és szemmel látható izgalommal te-

kintett az előtte magasodó templom és a mögötte húzódnó épülettömb felé. Szűkre húzott szemmel, szakértőként méregette az olaszos homlokzatú, barokk volta ellenére nyugodt harmóniát sugárzó templomot. Egy mérnök és építész elégedettségével bólintott, amikor tekintetével végigfutott a nyugati oldalon magasodó három szintes torony karcsú vonalán. Igen, Martin Wittwer ezt is jól megálmodta, ügyesen kőbe öntötte, akárcsak a linzi kármel templomát. Kilométerről rá lehet ismer-
ni ennek a zseniális tiroli kármelita testvérnek minden alkotására!

Közelebb lépett a templom bejáratához, hogy el tudja olvasni a kármelita címer körül futó felírást: *Zelo zelatus sum pro Domino meo exercituum*; itt Illés próféta, balra Avilai Szent Teréz, jobbra meg Keresztes Szent János . . . A „rendi triumvirátus“ fölött pedig a Kármelhegyi Boldogasszony! Az ismeretlen szerzetes egyszerre otthon érezte magát. *Ave Maria, Mater mea dulcissima!* – suttogta félhangosan, és határozott mozdulattal meghúzta a kolostorkapu harangocskáját. – Frater Raphael a S. Joseph! – mutatkozott be a kitekintő portástestvérnek, aki azonnal szélesre tárta a kaput és két karját. Szapora szóval magyarázott valamit, de a láthatóan messziről érkezett kármelita félreérthetetlen mozdulattal jelezte, hogy nem ért egy fia szót sem. A szabálytalan négyszögű belső udvar végében most megjelent a perjel, P. Atanáz. Magyaros vendégszeretettel átölelte az érkezőt, és ékes latin nyelven mondott neki Isten-hozottat. Addigra előkerült a kolostor mintegy tucatnyi lakója is. Németül és latinul folyt a kölcsönös bemutatkozás. Rafael testvér elegáns meghajlással viszonzta az üdvözléseket, aztán ő is kedvet kapott, és egyenként megölelte új testvéreit. Három évig ez a kolostor lesz otthona. A gráci újoncú után itt kell elvégeznie filozófiai és teológiai tanulmányait, felkészülnie ünnepélyes fogadalmára és a papszentelésre.

Az osztrák Szent Lipót tartományhoz tartozó győri rendi főiskola nyitva állt mindazok előtt, akiket a linzi tartományfőnök osztrák, magyar vagy lengyel földről ide küldött. Így került Győrbe a lengyel Jozef Kalinowski. A tanítás latin és német nyelven folyt, a teológusoknak ugyanezen a két nyelven kellett vizsgázniuk. A filozófia berkeibe P. Bonifác vezette be hallgatóit, a szentírástudományt és a dogmatikát P. Sebestyén adta elő. Ebben az évben a rendi főiskolán Kalinowski mellett még másik három fiatal klerikus tanult. Középkiskolás korú fiúk is lábatlankodtak a kolostorban. Ezek a bencés gimnáziumban tanultak, a kolostorban pedig egy idősebb kármelita foglalkozott velük. Közülük jónéhány lett „kiskármelitából“ igazi, „nagykármelita“. A győri kármel a város egyik lelki központja volt, sokan látogatták a templomot, szívesen hallgatták a kármelita prédikációkat. A ház zavartalan élelritmusát öt testvér biztosította. A közösségen belül a magyar és a német járta.

Rafael testvér gyorsan belesimult a kolostor mindennapi életébe. Legfőbb kötelessége a tanulás volt. A rendi krónikák szerint minden vizsgáját kiváló eredménnyel tette le. Az esti hangulatos rekreációk során gyakran kellett rendtársai érdeklődő kérdéseire válaszolnia. Olykor belemelegedett, és izgalmas történetekkel szórakoztatta hallgatóit. Így három esztendő alatt sok mindenre fény derült . . .

Filozófiai és teológiai tanulmányai végeztével, alapos lelki felkészülés után a győri kármel imakórusán tette le ünnepélyes örök fogadalmát: 1881. november 27-én. A szertartáson jelen volt a rend akkori legfőbb előljárója, P. Girolamo Maria Gotti. Az esti ünnepi rekreációban, amely egyben búcsúösszejövetel is volt, elejétől végig össze kellett foglalnia rendkívüli kalandokból, megpróbáltatásokból és kegyelmekből szőtt életét: Vilniustól Szentpétervárig, Kronstadtól a szibériai Ussoléig és végül Gráctól Győrig. A rendi krónikás az elbeszélésből rövid summát állított össze arról, hogyan jutott el a Kármelig a lengyel Jozef Kalinowski, hadmérnök, cári vezérkari tiszt, a lengyel forradalmi kormány hadügyminisztere, a halálraítélt, majd Szibériába száműzött fogoly és végül egy hercegi sarj nevelője.

Üssük fel most mi is a régi rendi krónikákat, lapozzunk bele P. Rafael Emlékirataiba és levelezésébe: Isten minden fogalmat meghaladó szeretetének újabb csodái tárulnak fel előttünk.

1. *Történelmi keret*

Hogy a lengyel Jozef Kalinowski életútjának kanyargóit megértsük, mindennek előtt azt a tényt kell szem előtt tartanunk, hogy születése idején és egész pályafutása alatt Lengyelország nem szerepelt Európa térképén. Mint ismeretes, az egységes lengyel államot I. Mieszkó teremtetette meg a X. században. Az európai vérkeringésbe lassan bekapcsolódó fiatal ország határai egészen a Balti tengerig terjedtek. I. Mieszkó a római pápa védnöksége alá helyezte nemzetét, fia, I. Boleszláv azonban tudatosan kereste a kapcsolatot Bizánccal és a kiievi fejedelemséggel. A fenyegető német veszéllyel már ekkor föl kellett vennie a harcot. Lengyelország mintegy egyensúlyozó szerepet kívánt betölteni a német, a keleti sláv és a bizánci hatalmi érdekek között. Nagy Kazimir, az utolsó Piast uralkodó halála után új fejezet kezdődött Lengyelország történetében. Nagy Lajos leánya, Hedvig lett Lengyelország királynője; a szentéletű Jadwiga, jóllehet mást szeretett, hogy elősegítse az akkor még pogány litvánok evangélizálását, 1385-ben házasságra lépett Jagello litván nagyherceggel. A litván nagyhercegség akkoriban magában foglalta Fehéroroszországot és a rutén területet egészen a Dnyeperig és a Fekete tengerig. A Jagello dinasztia megszilárdította a két ország perszonálunióra alapuló szövetségét. Ez a

kapcsolat az utolsó Jagello uralkodó, August Zsigmond halálával, ill. a XV. században Rettenetes Iván uralkodása idején kezdett felbomlani.

A XVIII. században Lengyelország körül három nagyhatalom állt ugrásra készen, újabb területek megszerzésére éhesen. II. Frigyes, Mária Terézia és II. Katalin, kihasználva a lengyel-litván állam meggyengülését és erősen vitatható történelmi szempontokra hivatkozva, 1772-ben nagy területeket kanyarítottak ki az ország testéből. Ez volt Lengyelország első felosztása.

A lengyel-litván állam népei e súlyos politikai helyzetben az ország belső életének megújítását tartották legfontosabb feladatuknak. 1791. május 3-án megszületett a lengyel alkotmányos monarchia és demokratikus alkotmány. A következő évtizedekben kibontakozott a lengyel felvilágosodás, és az ország ún. második felosztása után kitört az első lengyel felkelés. Vezetője, Tadeusz Kosciuszko 1794-ben csak kezdeti sikereket tudott elérni. 1795-ben a három nagyhatalom a lengyel-litván államot lesöpörte Európa térképéről. Bonaparte Napoleon pártolta ugyan a felosztást követő nemzeti megmozdulásokat és 1807-ben megteremtette a Varsói Hercegséget, de Waterloo után a bécsi kongresszus ezt is felosztotta.

Az 1830. november 29-én kirobbant nemesi-nemzeti felkelés tíz hónap alatt vérbe fült. Utána Párizsban és Londonban alakult ki a két legerősebb emigráció-központ. A párizsi ellenállás és diplomácia élén Ádám Czartoryski herceg állt. Számos lengyel felkelő jutott át Magyarországra is. A magyar reformkor vezető egyéniségei – Kölcsey, Wesselényi, Eötvös, Deák Ferenc, majd Kossuth –, valamint Vörösmarty igyekeztek ébren tartani a nemzet lelkiismeretét a „lengyel kérdéssel” kapcsolatban.

1846-ban Galíciában robbant ki felkelés. A tervek szerint egyszerre kellett volna fegyvert ragadni Lengyelország mindhárom részében, de nem így történt. Társadalmi ellentétek is bomlasztották a felkelők egységét, így Metternich viszonylag gyorsan elintézte a rebelleket. Hiába tiltakozott Anglia és Franciaország, a Habsburgok a birodalomhoz csatolták a krakkói köztársaságot. Amikor Európán végigzúgott a 48-as forradalom vihara, a lengyelek saját nemzeti ügyük támogatására mindenütt megjelentek csapataikkal. Lengyel légiók küzdöttek Garibaldi mellett, Rómában, Szicíliában. Legjelentősebb segítséget a magyar szabadságharcnak nyújtottak. Elég, ha Dembinszki fővezérre gondolunk, vagy Bem apó Erdélyben csodákat művelő lengyel légiójára. Bem különben Czartoryski párizsi köréhez tartozott. 1849 nyarán egymás után hunytak ki a forradalom tüzei.

Czartoryski herceg párizsi köre a diplomácia ösvényein kereste tovább a nemzeti függetlenség helyreállításának lehetőségét. A híres

Lambert Hotelben megjelent többek között Teleki László is, hogy a csehek közreműködésével egy Duna-föderáció tervéről tárgyaljon. Az 1850. május 18-án tartott tárgyalásokból azonban nem születtek konkrét eredmények. Az 1856-os párizsi békekongresszus újból megerősítette a tragikus felosztás állapotát.

Ebben a történelmi miliőben született és élt Jozef Kalinowski.

3. Vilniustól Pétervárig

Andrzej Kalinowski és Jozefine Polonska második fia, Jozef 1835. szeptember 1-én látta meg a napvilágot „Észak Firenzében“, az ősi litván Vilniusban. Szeptember 9-én keresztelik meg a Keresztelő Szent János templomban. Az édesanya két hónappal Jozef születése után meghal. 1838-ban az apa feleségül veszi sógornőjét, Wiktoriát. Ebből a házasságból három gyermek származik. Kilenc évi boldogság után ismét özvegyen marad, most már öt árvával. Harmadszor is megnősül, Sophia Puttkamer grófnőt hozza otthonába. A következő években Wiktor, Jozef, Emilia, Karol és Gabriel újabb testvéreket kapnak: Máriát, Aleksandert, Monikát és Jerzyt. Sophia asszony alig néhány évvel idősebb, mint a két első fiú. Jozefnek nemcsak anyja, hanem egyben nővére és barátnője is lesz.

Szüleikkel vagy később a nagyobb testvérek társaságában a gyermekek gyakran keresik fel az ősi város egy-egy nevezetességét. Rendszeresen járnak ki az Ostra Brama (védelmi kapu) Mária-szentélyéhez. Az itt tisztelt Mária-kép szelíd mosolya egész életén végigkíséri Jozefet. Megfordulnak a székesegyházban, a Szentlélek templomban és a Szent Teréz templomban. Ez utóbbiban kereken 40 freskón szemlélhetik az avilai Szent csodálatos életét. Szívesen jár a Kalinowski család a baziliták Szentháromság-templomába. Itt nyugosznak azoknak a vértanúknak maradványai, akik a keleti egyház és Róma egységéért életüket adták. A nagyobb fiúk megismerkednek Vilnius egyetemével és az 1500 óta működő obszervatóriummal.

A rendkívüli szellemi és lelki képességekkel rendelkező Sophia asszony nagy hozzáértéssel tartja össze a népes családot. A három házasságból származó gyermekek között soha nem tesz különbséget. Ő vezeti be valamennyiüket a hit világába.

Jozef nyolc éves, amikor megkezdje tanulmányait Vilnius Nemesi Intézetében, ahol apja matematikatanár, ill. később igazgató. Andrzej Kalinowski szigorúan fogja gyermekeit, Jozefet azonban soha nem kell tanulásra ösztönöznie. A fiú máris kitűnik a matematika iránti érzékével. Nyári vakációra a gyereksereget Polonski nagyapa látja vendégül. Amint telnek az évek, Jozef egyre világosabban felismeri a politikai elnyomás félreérthetetlen jeleit. Több tanárt deportálnak, köztük Jozef

hittantanárát, a domonkos P. Mokryczkit. Nyilvános kivégzést is nem egyszer láthatnak. Különösen súlyos volt a helyzet, mióta Siemaszko, Vilnius görögkatolikus metropolitája több püspökkel együtt 1839-ben hátat fordított Rómának és visszatért az ortodoxiába. Vilniusnak és egész Litvániának ő maradt ortodox érseke. A domonkos kolostort ekkor alakították át börtönné. Ennek falai között raboskodik majd néhány év múlva Jozef Kalinowski és vár a kivégzésre.

1850-ben Jozef befejezi tanulmányait a Nemesi Intézetben, még hozzá kiváló eredménnyel. Nevét márványtáblára vésik a legjobbak mellé, a zárőnnepségen aranyérmét kap jutalmul. A zárővizsgán jelen van Miklós cár is. Beszédében a katonai karrier előnyeit csillogtatja meg a litván és lengyel fiatalok előtt. Aztán elvonul a fiúk sorfala között . . . Jozef ünneprontóan keserves képet vág, olyannyira, hogy a cár megáll előtte:

- Mi baja van, fiam?
- Fáj a fogam, Felsőg!

Valóban, a cári kormány mindent elkövet, hogy a tehetséges fiatalokat a maga szolgálatába állítsa, s felejtessen velük minden bolond szabadságvágyat. Minthogy lengyel és litván földön egyetlen felsőoktatási intézmény sem működhet, aki tovább akar tanulni, külföldre kell mennie. Visszaemlékezéseiben (*Pamjetnyiki*, 1904) Jozef ezeket írja: „A tanulmányok befejezése után senki sem utazhatott a lengyel királyságba. Arra kényszerítettek minket, hogy vagy Oroszországban maradjunk, vagy külföldre utazzunk. Én egy Horkiban működő Mezőgazdasági Főiskola mellett döntöttem.“

1850–52 között tanul itt nem túl nagy lelkesedéssel. Végképp nem neki való a mezőgazdaság. Jozef az elvont tudományok, a matematika, a mértan embere. Mérnök szeretne lenni. Apja tudomásul veszi döntését, bár ez azt jelenti, hogy fia még messzebb kerül a családi otthontól. Jozef nem sokat habozik, unokatestvérével, Luciusz Polonskival Pétervárra, „Észak Velencéjébe“ utazik, és felvételét kéri a Mérnöki Akadémiára. Építész és útépítő szeretne lenni, de sajnos ezen a karon már betelt a jelentkezők száma. Kénytelen-kelletlen a hadmérnöki kar előkészítő iskolájába iratkozik be, 1853. október 10-én.

A szigetekre épült pompás város a nemzetiségi csoportok és a kultúra virágzó központja. Lengyel és litván fiatalok százai végzik itt különféle tanulmányaikat, Jozef tehát nem mozog teljesen idegen közegben. A tanulás itt sem jelent számára semmiféle nehézséget, de a katonaságra előkészítő drill halálos teherként nehezedik rá. Látóköre nem az iskolában, hanem a lengyel csoportokban és a pezsgő pétervári életben tágul szélesre. Lengyel, litván fiatalok forradalmi gondolkodású orosz barátaikkal lelkesen deklamálják Puskin és Lermontov

költeményeit, rajonganak az angol romantikusokért, különösképpen Byron és Walter Scott műveiert. Gyakran járnak a színházba, amelyben orosz és külföldi színtársulatok szerepelnek. Jozef is szívesen megnézi a színpadra kerülő Shakespeare-drámákat és társaival együtt szenzációsnak találja Gogol Revizorjának előadását. Ennyi kritikát még a hivatalos cári cenzúra is eltűr. . . . A rendszeresen összegyűlő lengyelek Miczkiewicz epikus műveit olvassák, és szívük mélyén valamennyien hazájuk elvesztett függetlenségét siratják. Jozef rendszeresen jár ezekre a találkozókra. Amikor imádkozni akarnak, akkor a lengyelek templomát, a Nyevszkij Proszpekten fekvő Szent Katalin templomot keresik fel. Az első nagybőjtben Jozef – vagy ahogyan barátai nevezik: Josik – részt vesz a lelkigyakorlatos beszédeken. Meghatja a francia domonkos prédikációja, de arra nem tudja magát elhatározni, hogy rendszeresen a szentségekhez járuljon.

Egyszer kezébe kerülnek Szent Ágoston Vallomásai. Lelkében megindul valami, kielégítetlen boldogságvágya magasabb eszmények után kiált. De még nem találja önmagát. Felébred benne a házasság gondolata. Gyermekkori ideálja, Celine képét egy angol színésznő, Margherite váltja fel. De a kapcsolat megszűnik, mielőtt még egyáltalán létrejött volna. Margherite nyomtalanul eltűnik életéből. Jozef különben már kezdettől tudja, hogy a házasságban nem lenne boldog. De hogy hol találhatná meg ezt az annyira vágyott harmóniát, arról fogalma sincs. A tanulmányok nem kötik le annyira, hogy ne keresne egyéb szellemi táplálékot. Sokat olvas, töpreng. Egyik végletből a másikba esik, közben maga is csodálkozik közepszerűségén. Annyi szélsőséges gondolattal viaskodik, hogy olykor már azt sem tudja, hová meneküljön.

1855-ben befejezi a hadmérnöki iskolát, beiratkozhat a Hadmérnöki Akadémiára. Megkezdődik élete legszomorúbb korszaka. Barátságára, szeretetre vágyódó szelíd természetét sérti az Akadémia vad légköre, a hallgatók durvasága, a kegyetlen összeütközések, a vak fegyelem, a szigorú büntetések. Akkor lélegzik csak fel, amikor elmerülhet egy érdekes differenciálszámításba, vagy mértani rajzot szerkeszt. A vakációk hoznak némi enyhületet, hogy aztán újból kezdődjék az egész. Barátságos természetével itt is hatással van társaira, de lényegében nem tudja őket megváltoztatni. Nem hagyhatja ott az Akadémiát, apja ugyanis megvált a Nemesi Intézettől, magánórákból tartja el a népes családot. Jozefnek segítenie kell őket. 1855-ben, 20 éves korában, már matematika-tanársegéd.

A krími háború éveit az ő életükbe is változást hoznak. Komoly hadgyakorlatokat szerveznek számukra, hajóval Kronstadt szigetére járnak át. Közben azt a feladatot is kapják, hogy építsék ki a sziget erődít-

ményét az angolok esetleges támadása ellen. A háború végén Jozef több társával együtt bronz emlékérmét kap. Zsebrevágja, nem nagyon látja, miféle érdemeket szerzett az angolok ellen viselt orosz háborúban. Különben is betegségére hivatkozva hosszabb szabadságot kér. 1856 júliusában megkapja az alhadnagyi fokozatot, tanulmányai végzetével pedig főhadnaggy lesz, egyben kinevezik a matematika professzorának. Ezzel a ranggal és kinevezéssel tagja lesz az Akadémia hadmérnöki karának. A nyári szünetben foglalkozást változtat, barátja, Zurov tábornok két gyermeke mellett nevelősködik.

1859 tavaszán búcsút mond a Hadmérnöki Akadémiának, és május elején megkezd munkáját a pétervári parancsnokságon. De itt sem érzi jól magát, nyomasztja az értelmetlen katonai fegyelem és a rideg szellem. Barátja, Kierbedz tábornok közbenjárására bekerül abba a mérnökcsoportha, amely a Kurzk–Kiev–Odessa vasútvonal kidolgozását kapta feladatul. Jozef szeret terepen dolgozni, itt szabadabbnak érzi magát. Sajnos a téli hideg megakasztja a munkákat. 1859–60 telén így ismét Pétervárott látjuk. Íróasztal, rajztábla mellett dolgozik. Mint-hogy közben a tervezett vasútvonal építését bizonytalan időre elnapolják, Kalinowski kedvetlenül otthagyja a Vasútépítő Társaságot. 1860 októberében másik munkát talál. Saját kérésére a lengyel határhoz közel eső Breszt-Litovszk-ba helyezik, ismét parancsnokságra. November 27-én érkezik meg azzal a feladattal, hogy mint mérnök hadbiztos felügyeljen az erőd állapotára, és erősítse meg. Emlékirataiban az általa végzett munkák között megemlíti a lőporraktárt. Hadnagyból itt léptetik elő az orosz hadsereg vezérkari kapitányává. Hivatalos ügyek miatt gyakran utazik Pétervárra, illetve Varsóba.

A hadmérnöki munka nem tölti ki minden idejét. Egy apostoli szellemű lengyel nő segítségével vasárnapi iskolát nyit szegény és elhagyott gyermekek számára. Nevelői képességei most már bizonyos apostoli buzgósággal társulnak. Sokat foglalkoztatja a keleti egyházak és Róma kapcsolata. Ismeri a kijevi metropolita keleti egyháza és a lengyel-litván állam római egyháza között 1596-ban megkötött unió történetét. Az ortodoxia és a katolikus egyház közeledésének ügyét gyermekkorától szívén viseli; Breszt-Litovszk-ban úgy érzi, életfeladata az egység szolgálata. Hogy hogyan, ezt nem tudja.

Az orosz jobbfelzabardítás hírére csak legyint; régen elkésett a cár e „nagylelkű” lépése. Örömmel üdvözlí viszont az egyesült Olasz Királyság megalakulását. Valami mégis csak mozdul Európában! Lengyel barátai meghívják egy titkos találkozóra, szeretnék vele megvitatni egy újabb fölkelés tervét és lehetőségeit. Kalinowski kapitány jól ismeri a cári hadsereg erejét és összetételét. Minden rábeszélő tehetőségét latba veti tehát, hogy eltérítse őket a reménytelen kezdeményezéstől. Esztelen vérontásnak tennék csak ki magukat. Alig hallgatnak

azonban a tapasztalt cári tisztre. A tervek már sokkal kidolgozottabbak és ismertebbek, mintsem azt Jozef befolyásolhatná. Amikor látja, hogy az összeütközés elkerülhetetlen, beadja lemondását. Egészségügyi okokra hivatkozik. Szeretne ismét a Vasútépítő Társaságnál munkát találni és visszatérni Vilniusba, családjához. Minden másképpen történik.

4. Varsótól Irkutzkig

Varsóban robban ki a felkelés 1863 január 22-én. Kalinowski kapitány Breszt-Litovszk erődjében várakozik felmentésére, és valahogyan eléri, hogy vezérkari tiszt volta ellenére kimaradjon az azonnal meginduló megtorló katonai akcióból. Május 17-én végre megérkezik a felmentési okirat: Kalinowski kapitány egészségi állapotára való tekintettel nyugalomba vonulhat. Jozef egyenesen Varsóba utazik, felveszi utolsó fizetését, és munkát keres. A vilniusi gimnáziumban matematika–geometria tanári állást kínálnak fel neki, örömmel mond igent. Már éppen csomagol, amikor június elején felkeresi Galezowski ezredes a Forradalmi Kormány Parancsnokságáról, és arra kéri, hogy bocsássa hazája rendelkezésére értékes katonai tapasztalatait, legyen a lengyel forradalmi kormány hadügyminisztere. Kalinowski nemet mond, és választ alaposan meg is okolja. Nemcsak a cári haderőket ismeri, hanem azt is tudja, hogy a felkelők hiába reménykednek III. Napoleon vagy esetleg Törökország segítségével. Az ezredes erősködik, végül is Jozef három napi gondolkodási időt kér. Mérlegelni akar, kikérni barátai tanácsát, és meghallgatni lelkiismerete szavát. Az Europejszki Hotelben lakik, Varsó szívében. Három nap múlva igent mond. Mindössze egyetlen kikötése van: soha senki ellen nem hoz halálos ítéletet. A feltételt elfogadják, ő pedig átveszi megbízatását. „Mindez azt jelentette, hogy biztos halálnak tettem ki magam. Ha nem imádkoztam volna, soha nem vettem volna részt a felkelésben. Ki tudta volna nekem a jogot megaadni arra, hogy magam és mások életét feláldozzam, még ha az az ellenfél is?! Lelkiismeretem igen sok szemrehányást tett.”

Családja tudta nélkül Vilniusba érkezik, és saját házában berendezi főhadiszállását. Most ismét felkeresi az Ostra Brama Mária-képét, többet imádkozik, hogy mindig lelkiismerete szerint tudjon cselekedni.

A felkelés vezetőit és résztvevőit egymás után fogják el. Legtöbbjüket azonnal kivégzik. Az mondhatja magát szerencsésnek, akit csak Szibériába deportálnak. A piactéren naponta akasztanak. Murajev, „Vilnius hóhéra”, szemrebbelés nélkül írja alá a halálos ítéleteket. Annyit azonban minden elítéltnak megenged, hogy pap kíséretében tegye meg utolsó útját.

A Szentlélek utcában, Kalinowski házától pár lépésre, a volt domonkos kolostorban tartják fogva a felkelés több vezérért, másokat meg a varsói citadellában.

Ezekben az apokaliptikus hónapokban kapja meg Kalinowski a megtérés kegyelmét. Mégpedig egészen „banális“ módon. A kényszer-munkára ítélték között van egyik unokatestvére is. Mielőtt Szibériába indulna, Jozef szeretne neki valami emléktárgyat, valami vigasztalót, erőt adót adni . . . Amint ezen töpreng, meglát kishúga, Mária nyakában egy kis arany keresztet. Megkérdezi, odaadná-e. A kislány igent mond, de felnőttes bölcsességgel feltételt szab: Josik menjen el ismét gyónni, és vegye magához az Eukarisztiát. Tudja ugyanis, hogy bátyja, jóllehet van egy-két pap barátja és gyakran betér egy-egy templomba, már hosszú évek óta nem járul a szentségekhez. Jozef egy pillanatra meghökken, aztán elmosolyodik és igent mond. Lélekben már régen felkészült erre a lépésre, már csak egy utolsó bátorító szóra volt szüksége. 1863. augusztus 15-én „teljesíti a feltételeket“. Ezt a napot megtérése ünnepének szokta nevezni. Hosszú évek múlva is hálálkodik Máriának, megtérése angyalának nevezi. Ettől az áldott naptól kezdve intenzív lelki életet folytat, naponta rendszeresen elmélkedik.

Hadügyminiszteri tevékenysége gyakorlatilag már csak abban áll, hogy menti, ami menthető. Ő maga természetesen helyén marad. Eszébe sem jut a menekülés, pedig már szinte teljesen egyedül maradt. Egy közeli rokona haláláról így számol be:

Konstantin mindvégig feddhetetlenül viselkedett. Házunk abban az utcában volt, amely a domonkos börtöntől a kivégzőhelyig vezetett. Amikor a kürtök a menet indulását jelezték, az éppen nálam lévő kis Moriconi gróffal letérdeltünk az ablaknál és a Szent Szűz litániáját imádkoztuk azért, akinek most meg kell halnia. Istennek ajánlottuk lelkét. Vele zárult a kivégzettek sora.

1864 márciusában ő is Muravjev hálójába akad.

1864. március 24-ről 25-re virradó éjjel egy hang riasztott fel.

A város rendőrkapitányságának vezetője volt. Ezt kérdezte:

– Itt lakik Kalinowski mérnök, nyugalmazott kapitány?

– Igen, válaszoltam, itt lakik.

– Kérem, öltözzék fel.

Aztán felszólított, hogy nyissam ki az íróasztalt, de beérte a keze ügyébe eső első papírokkal. Az első szemle után látható zavarban ezt mondta:

– Bocsásson meg, de le kell tartóztatnom!

Szó nélkül meghajoltam. Isten az ő jóságában nem fosztott meg lelki nyugalmamtól.

A volt cári kapitányt, a Forradalmi Kormány hadügyminiszterét szintén a domonkos börtön egy cellájába zárják. Fogságában sem inog

meg belső békéje és külső nyugalma. Szerzetesi módon rendezkedik be, pontos napirendet tart.

„Reggel ötkor keltem, imádkoztam, elmélkedést tartottam. Nagy vígaszomra szolgált, amikor néhány lelki könyvet kaptam. Minthogy cellám ablaka a kolostor négyszögletes udvarára nyílt, és ennek egyik oldalán állt a Szentlélek templom, kinyitottam ablakom kis részét, és így végighallgattam a szentmisét.”

Többször kihallgatják, szeretnének tőle másokra vonatkozó terhelő adatokat kicsikarni. Kalinowski, anélkül, hogy hazudna, mindent elkövet barátai megmentéséért. Amikor nincs más választása, hallgat. Saját tevékenységéről viszont nyíltan elmondja értékítéletét. Tudja, hogy nincs vesztenivalója. Lelkiismerete szerint akar cselekedni ebben a helyzetben is. Egyszer maga a hadbíró kiált rá:

– Hallgasson, szerencsétlen, csak magának árt!

Az ellenségszeretet evangéliumi parancsának engedelmeskedve még egy merész lépésre szánja rá magát. Levelet ír Muravjevnek és javaslatokat tesz a kölcsönös megbékélés előmozdítására. Igyekszik vele beláttatni, hogy a terror, a kivégzések és a kegyetlen megtorlás nem segíti elő a megbékélést. Muravjev, csodák csodája, elolvassa és értékeli a javaslatokat, szeretne Kalinowskitól további gondolatokat hallani. Jozef azonban hallgat. Elmondta, amit akart, többre nem kötelezi lelkiismerete.

1864. június 2-án halálos ítéletet hoznak ellene. Főbelövés, tekintettel magas katonai rangjára. Jozef nyugodtan fogadja az ítéletet, nem várt mást. Kereken egy hónapig kell várnia. Átviszik egy másik cellába, amelyet meg kell osztania valakivel. A másik fogoly, látva rabtársa tornagyakorlatait, összeszedett imáját, azt hiszi örüllé zárták össze! Csak lassan érti meg, amikor Jozef baráti szeretete megérinti szívét, kivel hozta össze a sors.

Július 2-án elővezetik és közlik vele, hogy Muravjev kormányzó a halálos ítéletet tíz évi kényszermunkára változtatta. Megfosztják katonai rangjától és állampolgári jogaitól.

A megkegyelmezés elsősorban a család közbenjárásának tudható be. Voltak barátai Pétervárott, akik közbe tudtak lépni a volt cári vezérkari tiszt megmentése érdekében, Kalinowski az oroszok között is nagy megbecsülésnek örvendett, a Hadmérnöki Akadémián több magasrangú tisztet mondhatott barátjának. De maga Muravjev is óvakodott attól, hogy a közismert és tisztelt Kalinowskiból vértanút csináljon. Egy Szibériában kényszermunkát végző, polgárilag halott rab kevesebbet árthat, mint egy dicsfényvel övezett kivégzett forradalmár.

Jozef elköszönhet családjától, és amikor egy püspök is meglátogatja, még gyónhat, áldozhat is. Otthonról egy táskában fehérneműt,

némi gyógyszert kér, és hozzáteszi: „Tegyétek mellé fényképeteket, az Evangéliumot, Jób könyvét, a zsoltárokat, Kempist és egy feszületet.” Meglátogatja őt lelkevezetője, P. Antoniewicz, akivel különben egész száműzetése alatt levelezésben marad. Az az elhatározása, hogy bármibe kerüljön is, megőrzi bensőséges imaéletét.

Július 11-én indul, sok már elítélttel együtt. Vilnius lakói szeretnének búcsút venni szeretteiktől, de a deportáltak menetét kísérő lovas kozákok ellőknek minden közeledőt.

Olyan volt mindez, mint egy temetés. És hány ilyen menet haladt már el előttünk a felkelés kezdete óta! Volt közöttünk minden korú, társadalmi állású ember: földbirtokos, orvos, vállalkozó, munkás, földműves, asszony, lány. Olyan volt ez, mint egy áradás, amely Távol-Kelet felé sodorta vizeit. Egyetlen pap sem kísért minket. Amikor a vonat elindult, és lassan gurult a magasan fekvő vágányokon, virágot dobáltak rá, akárcsak a temetőben a holtak sírjára.

8000 kilométeres út áll előttük. 1864 júliusában indulnak s majd csak 1865. április 15-én érkeznek meg rendeltetési helyükre, Ussoléba. Az útvonal egy-egy állomásán Jozef levelet küld családjának:

Holnap elhagyjuk Moszkvát. Nyizsnyij-Novgorodban behajóznak minket, aztán a Volgán és a Kámán utazunk Permig, ahová július vége felé kell megérkeznünk. Szeptember végén szeretnénk már Tobolszkban lenni . . . Nem mondanám, hogy boldog vagyok, de Isten megadja nekem a lélek nyugalmát. Kegyelme segítségével fáradtság nélkül viselek el mindent, a vezeklés szellemében bűneim bocsánatáért.

Nyizsnyij-Novgorodból ismét hírt ad magáról:

„Lelkemben változatlan a béke, egész bizalmam Istenbe helyezem. Ő majd ad erőt, hogy ennek az életnek megpróbáltatásait elviseljem. Miattam ne aggódjatok . . .”

A városban van katolikus templom, és Jozef engedélyt kap, hogy néhány társával felkeresse. A templom azonban zárva van . . . Ki írhatja le csalódásukat! Csak Josik marad nyugodt, és egy baráti gesztussal erőt önt a többiekbe is.

Kazányban újabb deportáltak csatlakoznak hozzájuk. Folytatják útjukat a Kámán. Permben nagy meglepetés várja. Hirtelen öccse, Gabriel öleli át, akit a felkelésben való részvétele miatt hasonló büntetés sújt. A foglyok között tifuszcsepp út ki.

Perm városa gyűjtőhely volt, az elítélteket innen küldték szét Keletre. Perm és egész Távol-Kelet, az Uralon inneni és túli terület határtalan temetőjévé vált annak a sok tízezer áldozatnak, akiket kivetettek a Szülőhaza öléből. Maga Perm is a szó legszorosabb értelmében valódi temető lett. A rabok között rettenetes tifusz dühöngött: megfelelő gyógyszerek segítségével nél-

kül, szentségek nélkül, a kórházakba zsúfolva távoznak társaink ebből a világból . . .

Permből kibitsán folytatják az utat. Jozef és Gabriel egymás mellett szoronganak, de legalább egy kis időre újból családban élnek. Jekatyarinburgban el kell válniuk egymástól. Jozef egy szép fehér prémel ajándékozza meg öccsét. Tíz év is eltelik, mire viszontlátják majd egymást.

Jozef csoportja Tobolszk felé indul. Reggeltől estig gyalognak. Hideg van, de még elviselhető. Dubrovna falucskában megállnak két hétre. Itt is le kell hagyniuk azokat, akik nem bírják tovább az utat. Jozef együtt szenved társaival, legnagyobb gyötrelme, amikor nem tud segíteni. A fiatalokat igyekszik lefoglalni, kit angolra, kit matematikára, kit sakkozni tanít. Maga is küzd az elbátortalanodás ellen. Levelei most szomorúbb regisztereket szóltatnak meg, ugyanakkor változatlan belső békéről tesznek tanúságot. Egyetlen erőforrása a szakadatlan ima. Október végén Tomszkba érkeznek, onnan lovas kocsikon folytatják útjukat. Lassan haladnak, vontatott a menet, a hideg kezd elviselhetetlen lenni. Kalinowski a latin nyelvtant gyakorolja, hogy lekösse értelmét és megőrizze türelmét. Január 20-án érik el a tartomány fővárosát, Krasznojarszkot.

„Csak az isteni Gondviselés különös kegyelme segítségével tudtuk elviselni ezeket a fáradalmakat, és ilyen hidegben egész nap, sőt az éjszaka egy részében is úton lenni.“

Február elején érik el Irkutszkot, még a húsvétot is itt ünneplik. A Kalinowski család közbenjárására a kormányzó megkérdezi Jozefet, milyen munkára menne a legszívesebben. Jozef egy vasgyárat említ, de aztán készségesen elfogadja a tanácsot, menjen inkább Ussoléba, ott ugyanis jó társaságban lehet. Az Irkutszk–Ussole útszakaszra így emlékezik:

„Esős volt az idő, az út sártenger, tele gödrökkel. Nagyrészt gyalogoltunk, sokszor jégen, amely közben megolvadt, darabokra tört. Kiéhezetten, holtfáradtan és jéggé dermedve érkezünk meg Ussole börtönéhez.“

5. Ussolétól Párizsig

Április 15-én vánszorognak be az Angara egy kis szigetén emelt börtönbe. Egyetlen nagy hodály az egész. Innen járnak a sótelepre. Munkájuk igen egyszerű. Néhány órát dolgoznak csak, amikor pedig nagy a hideg, a munka teljesen szünetel. Az első időkben mindnyájan lábbilincset viselnek. Jozef a magát olyan fényesre csiszolja, hogy tréfásan megjegyzik: ezüst láncot visel, mint egy hadvezér!

Öt pap van közöttük, kápolna is lenne a városkában, mégis engedély híján szentségek nélkül maradnak. Irkutskból jön át nagyritkán a plébános, és szentmisét mutat be a társaságnak. Jozef mindennap hajnalban ébred, hogy míg a többiek alszanak, nyugodtan imádkozhasson. Belső békéjének, Istenre hagyatkozásának mélységeit ismét levelei sejtetik:

Tudom, semmi sem történik Isten akarata nélkül sem velem, sem veletek. Ez a gondolat bizalommal és békével tölt el.

Imán kívül nincs mit felajánlanom Istennek. Bőjtölni tilos, alamizsnát alig tudok adni. Egészségi állapotom miatt nem tudok túl sokat dolgozni. Ima és szenvedés, ez minden, amim maradt. De soha nem volt nagyobb kincsem. És nem is lesz soha . . .

Társai ezer kérdéssel fordulnak hozzá. Rá bízzák gazdasági ügyeiket, Josik aféle gondnoka lesz a közösségnek. Jó hasznát veszi technikai tudásának, sőt még a két éves mezőgazdasági iskola tapasztalata is most hoz gyümölcsöt. Pótolniuk kell a hiányos élelmet, ezért konyhakertet létesítenek. Ebből még valami zsebpénzre valót is előteremtene. A fiatalokra fordít legtöbb gondot és szeretetet, tanítja és nevelgeti őket. Mindenkinek mindene. Társai Isten emberét látják benne, a Mindenszentek litániájához még egy könyörgést fűznek: „Kalinowski imái által kérünk téged, hallgass meg minket!” Jozef lelkében valóban a béke és a szeretet ismeretlen energiái fakadnak. De hogy érzékeny természetét nem könnyen győzi le, arról például egy anyjának írt levele árulkodik; a levél végére egy könnycseppje hullott:

„Ez a szeretet könnycseppje, a legértékesebb ajándék, amelyet nektek adni tudok. Mellékelek hozzá egy ussolei virágot . . .”

Honnan, honnan nem kezébe kerül Loyolai Szent Ignác Lelkigyakorlatos könyve, valamint egy lengyel jezsuita által összeállított Szentek élete. Egy napon valamelyik kármelita szentről olvasva felvillan benne egy sajátos gondolat. A Kármel Keleten született meg és vert gyökeret, utána pedig Nyugaton is elterjedt. Vajon nem a Kármelhegyi Boldogasszony Rendje lenne a legalkalmasabb arra, hogy Kelet és Nyugat kereszténységének egységét szolgálja? Később majd azt is sürgeti, hogy a Rend Keleten kezdjen missziókat.

1867-ben sok szó esik egy lehetséges amnesztiáról. De a szabadság sokkal messzebb van, mint gondolnák. Tény, hogy 1868. május 15-én rendelet érkezik, amely a kényszermunkát egyszerű száműzésre változtatja, azonban senki nem hagyhatja el Irkutsk tartomány területét.

Jozef rövid keresgélés után a város katolikus plébániáján talál szálást és munkát. Munkatársa és barátja lesz az ugyancsak száműzött Krisztofor Swerniczki plébánosnak. Fiatalokkal foglalkozik, katekizmust tanít, közben maga is belekóstol a teológiába. Igyekszik felfris-

síteni nyelvészeti, matematikai, mechanikai, geometriai és építészeti tudását, részt vesz meteorológiai megfigyelésekben, klimatológiai adatokat gyűjt, etnikai kérdésekkel foglalkozik. Elbűvöli őt a Bajkál-tó természeti szépsége, a burját gyermekek bájával meg egyenesen nem tud betelni. Tapasztalatairól családjának írt leveleiben számol be. Szükség esetén fordít, pl. egy német matematikakönyvet oroszra. Franciát tanít egy barátja két kislányának, otthonról francia nyelvkönyvet kér számukra. Vértel pedagógus, ahol gyermek akad az útjába, már igyekszik valami értéket lelkébe lopni.

Egyik vallásilag közömbös barátja iskolát szervez, és Jozefet is meghívja tanárnak.

„Elvi alapon kezdeményezésed ellen vagyok, jóllehet kiváló pedagógusnak tartalak. Amíg szemedet nem nyitod meg Krisztus világosságának, addig szerintem alkalmatlan vagy a nevelésre. Éspedig egyszerűen azért, mert alkalmatlan vagy az emberi lélek minden igénye felismerésére.”

Hogy valójában mennyire eltemetettnek érzi magát, arról 1869 októberi levele tanúskodik:

„Már hat év telt el polgári kivégzésem óta, hat év egy igazi sírban! De el kell ismernem, hogy vannak ennek az állapotnak szép oldalai is. A személyes tehetetlenség megadja nekünk azt a képességet, hogy legyűrjük a minket övező nehézségeket, megköti akaratumkat, és arra késztet, hogy az ember teljesen Istennek vesse alá magát.”

1872. július 24-én engedélyt kap arra, hogy átjöjjön Európába, s az Ural melletti Permben tartózkodják. 5350 km-t kell megtennie. Augusztus 18-án érkezik, és egy bérkocsin egyenesen a templomhoz viteti magát. A szentségi Jézus egyetlen reménye, támpontja. Hosszú ima után indul neki, hogy lakást és munkát keressen. Először egy szegény öt gyermekes asszony nyújt neki albérletet, majd rövidesen átköltözik a plébániára. Száműzött a plébános, száműzött a közelben lakó Borowski küspök. Fischer plébánossal és néhány buzgó lengyellel rendszeresen tartanak összejövetelt. A püspök a jog és a teológia doktora. Nem takarékoskodik sem tudásával, sem megfelelő könyvekkel. Kalinowski sokat tanul, egyre világosabban látja jövődő hivatását. Kenyerét Permben is mint nevelő keresi meg, egy gazdag gyáros három gyermeke mellett kap alkalmazást. Ő maga kevéssel beéri, inkább a még szegényebbeket segíti. És ezek a nincstelenek nem hiányoznak... Élénk levelezésben marad az Irkutszkban hagyott gyerekekkel is, és amikor levelükben hibákat fedez fel, ír az illetékeseknek, fordítsanak nagyobb gondot tanításukra.

Családja közben minden követ megmozgat, hogy kieszközölje végleges szabadulását. Jozef egészségi állapota sok aggodalomra ad

okot, jóllehet a levelek erről csak igen hiányos adatokat közölnek. Az erőfeszítések eredménye egyelőre csak annyi, hogy hazatérhet két hónapi „betegszabadságra”. 1873. június 27-én ölelheti át ismét szüleit. Apja, aki az elmúlt évtizedben szinte teljes hallgatásba burkolózott, most könnyes szemmel köszöni meg, hogy legalább Jozef írt neki. Fia nem tesz szemrehányást, jóllehet egyik legsúlyosabb szenvedése éppen az volt, hogy apja teljesen bezárult előtte. A család anyagi helyzete eléggé bizonytalan, szükség lenne Jozef anyagi hozzájárulására. A legkisebb fiú, Jerzy, még csak 12 éves. Hirtelenjében az irkutszki plébánostól kér kölcsönt, aki – száműzött a száműzötteknek – 200 rubelt küld. Jozef semmiképp sem akar Permbe visszatérni, hogy közelebb lehessen családjához. Megint Mária húga ügyeskedésének köszönheti, hogy Szmolenszkben telepedhet meg. Itt várja ki a szabadulási végzést, amely végül is 1874. február 2-án érkezik meg. Szabad, de Litvániába nem térhet vissza. Sem ő, sem családja nem sejtji, hogy soha többé nem látják viszont egymást.

Április végén Varsóba érkeznek, és egyelőre az időközben ugyancsak kiszabadult Gabriel nyújt neki otthont a Krakowskie Przedmiescie 39. számú házban. Az ablakból rálát a kármeliták templomára. Szeretne kolostorba lépni, de felelősnek érzi magát családja anyagi támogatásáért. Végül is elfogadja Wladislaw Czartoryski herceg meghívását, aki August fia mellé keres szakavatott nevelőt. Egy napot végigimádkozik Czestochowában, aztán szeptember 9-én Krakkóban hivatalosan átveszi feladatkörét. Október végén érkezik neveltjével Párizsba. A következő három évet egészen Augustnak – vagy ahogyan a család becézi, Gucionak – szenteli. Betegápolója, nevelője, testvére, tanítója, játszótársa, szórakozópartnere, lelki irányítója.

A párizsi lengyel emigráció központja, a híres Lambert Hotel lesz most Jozef ideiglenes otthona. August édesanyja fiatalon meghalt, a ház jelenlegi úrnője, Marguerite d'Orléans, Lajos Fülöp király unokája, elvonult életet él. Míg férje a politikával foglalkozik, ő észrevétlenül jótékonykodik. A Lambert szálló szalonjában gyakran találkoznak diplomaták, művészek és hazafiak. A herceg, hűségesen a Czartoryski hagyományhoz, minden képességével a lengyel szabadság ügyét szolgálja.

A következő három évben Jozef szinte árnyékként kíséri neveltjét. Mindent megtesz érte, de olykor alig tudja legyőzni nyugtalanságát. Szokatlan neki az előkelő társaság, a hangversenyek, a színházak világa. Alig tud magának valami időt szakítani az imára, ritkán maradhat az annyira áhított magányban. Gucio egészsége miatt rendszeresen járnak fürdőhelyekre, illetve a svájci hegyekbe. Jozef negyvenedik éve körül jár, és még mindig nem élheti a maga hivatását. A fiatal herceg

elég zárkózott, de szemmel láthatólag nem lesz a Czartoryski diplomácia továbbvivője. Európai utazásaik főbb állomásai: Nizza, Mentone (a Pireneusokban), Eaux-Bonnes, Davos, Trouville (az Atlanti óceán partján). Hosszabb-rövidebb időre megállnak Lyonban, Lourdes-ban, Genovában, Milánóban, Velencében, Bécsben. A davosi magányban, 1877-ben, Jozef Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János műveiben mélyed el, Guccio pedig Gonzága Szent Alajos életét tanulmányozza. A 42 éves férfi itt dönti el, hogy a legrövidebb időn belül kármelbe lép.

Jól ismeri a Lambert Hotelből Witold Czartoryski özvegyét, aki sógornőjével együtt már a krakkói kármel nővére. Jézusról nevezett Mária Xavéria és közössége azért imádkozik, küldjön már a Gondviselés egy olyan lengyel kármelita hivatást, akivel el lehetne kezdeni a lengyel kármel újjáteremtését. Lengyelország szétdarabolása óta ugyanis mindössze két közösség maradt meg, egy női kármel Krakkóban, valamint a Szent Illés remete-kármel Czernában. Mária Xavéria nővér már Párizsban kiszemelte magának Jozefet, és szíve mélyén sejti, hogy nyitott kapukon kopogtat. Jozef azonban csak a maga lelkére gondol, és amikor megtud valamit Mária Xavéria nővér távolabbi terveiből, válasza kategorikus nem. „Csak a bűnbánat eszménye vonz a kármelbe, elutasítok minden más gondolatot.”

1877 júniusában még elkíséri Gucciot Trouville fürdőhelyére, aztán július 5-én búcsút mondanak egymásnak. A fiatal herceg még ekkor sem mondja meg neki, milyen hivatás vonzza. Kalinowski majd csak a kármelben hallja meg, hogy neveltje szalézi szerzetes lett. Guccio a Lambert Hotelben találkozott Don Boscoval, 1883-ban. Néhány év múlva maga a Szent adta rá a szalézi szerzetesek ruháját, Torinóban, a Maria Ausiliatrice bazilikában. August Czartoryski hősiecs erényekben és mély alázatban eltöltött élet után fiatalon, 35 éves korában halt meg, 1893-ban.

6. Linztől Czernáig

Az osztrák tartományi előjárónak Linzben mutatkozik be, aztán néhány nap múlva folytatja útját Grácba. 1877 július 15-én, Kármelhegyi Boldogasszony ünnepének előestéjén kopogtat a kármelita kolostor kapuján. A házi krónikás ezt jegyzi fel: „Jozef Kalinowski, Czartoryski herceg fiának nevelője érkezett hozzánk. Magas, szakállas, 42 éves.” Négy hónapos próbaidő után kapja meg a rendi ruhát és új nevét: Szent Józsefről nevezett Rafael.

Újonc éve nagy csendben telik el. *Pax animi silentium!* – írja érdeklődő családjának. Ebben a rejtett csendben siratja el fiatalon elhunyt húgát, Máriát, majd édesapját. Magáról noviciátusi évről ké-

sőbb csak annyit mond, hogy tíz éves szibériai száműzetése alatt nem alázták meg annyira, mint Grácban.

1878. november 26-án leteszi első fogadalmát, és azonnal indul Győrbe, hogy az osztrák Szent Lipót tartomány ottani rendi főiskoláján végezze el három éves filozófiai és teológiai tanulmányait. Ünnepléses fogadalma után másnap már utazik is Czernába, az egyetlen megmaradt lengyel kármelita kolostorba. Ott készül fel a papszentelésre, amelyet 1882 január 15-én Krakkó püspöke, Albin Dunajewski végez.

A Szent Illés kolostorban nyolc pap – közülük négy lengyel –, hat testvér és három újonc élt. Ebből a közösségből kell kiindulnia a lengyel kármel újjászületésének. Az előjárók P. Rafaelt azonnal megteszik társ-újoncmesternek, majd a következő évben már a kolostor perjelének. Ezt az utóbbi hivatalt kisebb megszakításokkal élete végéig viseli. „Órizz meg Istenem mindig a te jelenlétedben!” – ezzel a sóhajjal fogadja a megbízásokat és azonnal munkához is lát. Íme néhány gondolat az újoncoknak adott tanításából:

„Krisztus szeretete azt jelenti, hogy halálunkig küzdünk az önzés ellen.”

„Csak egy a szükséges, az, hogy egyesüljünk Megváltónkkal.”

„Kinek kellene jobban utánoznia Máriát, ha nem nekünk, akik kétszeresen is fiai vagyunk?”

„A tisztaság fogadalma révén megtaláljuk Istent, a szegénység fogadalma által megértjük Őt, az engedelmesség fogadalmával pedig soha többé nem hagyjuk el.”

„Három jele van a szeretet engedelmességének: gondolatunkat szívesen fordítjuk Isten felé, készségesen adjuk át neki önmagunkat; önkéntes örömmel szenvedünk.”

1883-ban megkezdheti a lengyel női kármel újjáélesztését. Mária Xavéria anya álmai most kezdenek megvalósulni. P. Rafael gyóntatója lesz az időközben kettőre szaporodott krakkói kármeleknek. Mivel a nővérek különböző közösségekből kerültek össze, egységes életstílust, szellemet kell közöttük kialakítani. A krakkói kármelből indulnak majd el a nővérek és két újabb kolostort alapítanak: 1884-ben Przemyslben, 1888-ban pedig Lvovban. P. Rafael hamarosan mint vizitátor és helyettes tartományi előjáró is szolgálhatja őket. P. Girolamo Maria Gotti lengyelországi útja alkalmával őt veszi maga mellé tolmácsnak és titkárnak. Barátságuk akkor is megmarad, amikor Gottit a következő évben kinevezik bíborossá és a Propaganda Fide kongregáció prefektusává. Hasonló megbecsülés övezi az osztrák előjárók részéről. Gotti generális bátorításával megalapítja, felépíti és vezeti a wadowicei Kis Kollégiumot és kolostort. Hamarosan templomot is épít. A Kis Kollégium – ma is működő kármelita kisseminárium – biztosítja a lengyel

kármelita hivatások 4/5 részét. P. Rafael Wadowicében tölti legboldogabb éveit. Maga irányítja az építkezéseket, de legszívesebben a rendi utánpótlás nevelésével foglalkozik. Gyöngye egészsége ellenére hihetetlen munkabírással dolgozik. Hajnaltól gyóntat, megszervezi a harmadrendet és a Kármelhegyi Szűzanya Testvériségét. Ezt az utóbbit Theresa Moruzi román hercegnő buzgó közreműködésével Romániában is elterjeszti.

Czernában találkozik és köt egy életre szóló bensőséges barátságot a nála néhány évvel fiatalabb Albert Chmielowski testvérrel, kora nagy szociális apostolával. Amikor látja, mennyire szemlélődő lelkületű, mennyire Keresztes Szent János és Avilai Szent Teréz szellemében él, egyszer nyíltan felveti neki a kérdést: miért nem lép be hozzájuk? Albert testvér egy pillanatnyi gondolkodás után mosolygós kérdéssel válaszol: – Mi lesz akkor szegényeimmel? – Az ügy ezzel lezárult, Albert testvér megmarad ferences harmadrendinek, majd rendalapító lesz. De barátságuknak csak P. Rafael halála vet véget.

Arra is talál időt és munkatársakat, hogy felkutassa a lengyel kármeliek krónikáit. Munkára fogja a nővéreket, maga is több értékes dokumentumot ment meg a pusztulástól. Valamennyi lengyel kármel kutat, másol és kiadásra készít elő kötetnyi történelmi dokumentumot. „Az a nép, mondogatja a czernai perjel, amelyik nem őrzi hűségesen a múlt értékeit, saját magát ítéli halálra.“

1900-ban kiadja a vilniusi női kármel krónikáját, 1902-ben a varsói kármelét. Előző évben megjelentette az *Egy lélek története* lengyel fordítását. 1904-ben elkészül a krakkói kármel krónikája. Ő maga megírja a szentéletű, zsidóból kármelitává lett Herman Cohen, Augustinus a S. Sacramento életét. 1904-ben előljárói parancsára megkezdí Emlékeinek összefoglalását (*Pamjetnyiki*); sajnos csak Kármelbe lépéséig írja meg.

A wadowicei Kis Kollégiumba özőnlenek a fiatalok. Szükség van továbbképzésükre. Felépíti tehát a Nagy Kollégiumot is egy Szent Józsefnek szentelt templommal együtt. Egyre fáradtabb, mégis hihetetlen munkamennyiséget vállal mindig magára. A legnehezebb helyzetekben is megmarad mély összeszedettségében, hallgatásban. Kedvenc mottóját Szent Páltól kölcsönzi: „*Caritas, gaudium et pax!*“ (Gal 5,22). Igen, mondogatja, amikor ereje végső megfeszítésével fáradhatatlan készséggel áll mások szolgálatára: „Itt lent kereszt, az égben öröm, mindenütt szeretet!“

Keresztes Szent János szellemében így foglalja össze életeszményét:

„A Kármelben az a fő feladatunk, hogy mindig Istennel járjunk, bármit teszünk is. Vágyódják arra, hogy Istent határtalanul

szerezse. Ez a vágy erősödjék lelkében egyre jobban, és áraszsa el halandó élete minden pillanatát. Mindenek felett arra kell törekednünk, hogy mindattól szabadok legyünk, ami futásunkat akadályozhatná, és azon kell fáradoznunk, hogy tekintet nélkül a külső vagy belső nehézségekre mindent megtegyünk, amit Isten akar. Ne bízzunk saját erőnkben, helyezzük reményünket Isten végtelen irgalmába!"

1907. május 7-én ismét Wadowice perjelévé választják. Most még gyakrabban elmélkedik Jézus szenvedéséről, hogy egyáltalán lábton tudjon maradni. „Ó Istenem, ha még élnem kell, add, hogy egyedül Teérted éljek, és egyedül a te szeretetedért tevékenykedjek!” Rendkívül gyöngé, olykor a ceruzát sem tudja kezében megtartani. A nagyböjtöt ágyban tölti, de aztán ismét erőre kap és folytatja megszokott szolgálatát: a kolostorban, a Kis és Nagy Kollégiumban, leveleivel pedig valamennyi lengyel kármelben. Még arra is talál erőt és időt, hogy összegyűjtse és kiadásra előkészítse egy szentéletű kármelita, Theresa Marchocka írásait. Szívén viseli boldoggá avatása ügyét. Július 20-án öt fiatal kármelita teszi le első fogadalmát. A szertartást P. Rafael végzi. Beszédében arra buzdítja őket, éljenek egyedül Istenért és a lelkekért a Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére. Emlékképükre ezt a szívből fakadt imát írja: „Cor Jesu, caritatis Victima, fac me Tibi Hostiam Viventem, Sanctam, Deo placentem.” (Jézus Szíve, a Szeretet Áldozata, tégy élő, szent, Istennek tetsző áldozatoddá!)

Egy hónap múlva, augusztus 20-án misézik utoljára, utána véglegesen ágnak dől. Ceruzával még papírra vet egy-egy sort szeretett kármelita nővéreinek: „Imádkozzék érttem, minden tekintetben szegény Lázárért, és legyen hálás mindenért!”

November 13-án felveszi a betegek szentségét, aztán minden erejét összeszedve felül, hogy még utoljára megáldja körülötte térdelő szerzetesfiat. Haldokolva egy krakkói nővérnek egyetlen szót üzen: „Hűség!” Utolsó napig imádkozza a zsolozsmát. November 15-én hajnalban a betegápoló testvér kiveszi a könyvet kezéből, kérve, hogy inkább pihenjen. Engedelmesen ezt válaszolja: „Jó, most kipihenem magam.” Ezek utolsó szavai. Valamivel nyolc óra után könnyező testvérei körében megtér a földi száműzetésből igazi hazájába: Jézushoz, az Atya országába.

Testét átviszik Czernába és a kolostori temetőben helyezik nyugalomra. 1936-ban exhumált földi maradványait a czernai templom Keresztes Szent János kápolnájában temetik el.

Jozef Kalinowski kármelbe lépésekor lengyel földön egy férfi és egy női kármel működött. Ma a lengyel kármelita tartományban 12 férfi és 17 női kolostorban szolgálják a kármeliták Istent és az Egyházat.

A közelmúltban Afrika egyik legszegényebb országában alapítottak kármelt. És nem hiányoznak a fiatal hivatások . . .

7. Utószó Krakkóban

1983 június 22-én délelőtt 10 órakor II. János Pál pápa ünnepélyes szentmisét mutatott be Krakkó hatalmas parkjában: ennek során boldoggá avatta Szent Józsefről nevezett Rafaelt, valamint kortársát és barátját, a harmadrendi ferences Albert testvért. Íme néhány gondolat a Szentatya homíliájából:

Különös örömet jelent számomra a mai boldoggá avatás, mivel lelkileg mindig igen közel állt hozzám ez a két egyéniség. Mindig az életszentség felé vezető utat mutatták nekem, és Krisztus Jézusban ez az életszentség mindnyájunk hivatása. Az Úr Jézus ezt mondta: „Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben“ (Jn 15,9). Íme az isteni Mester két tanítványa, akik földi zarándokútjuk során teljeseen felfedezték Krisztus szeretetét, és kitarítottak ebben a szeretetben.

Az életszentség lényege valóban a szeretet. A szeretet főparancsán alapul. „Ez az én parancsom – mondta Krisztus –: szeressétek egymást, mint hogyan én szerettelek titeket“ (Jn 15,12). És meg hozzáteszi: „Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait és szeretetében maradok“ (Jn 15,10).

Az életszentség tehát a Krisztushoz való hasonlóságot jelenti. Ez a szeretet hasonlósága. Mivel a szeretet által maradunk meg Krisztusban, amint Ő is a szeretet által marad meg az Atyában.

A szeretet a parancs első és örök tartalma. Krisztus kijelenti, hogy ő maga is megtartja ezt a parancsot. És ő adja nekünk ezt a parancsot, amely magában foglalja Istennel való hasonlóságunknak lényegi tartalmát Krisztusban.

P. Rafael és Albert testvér a szeretet ösvényén haladva elérték életükben az életszentségnek ezeket a csúcseit. Nincs más út, amely ezekre a csúcsokra elvezetne. Ma ezt mondja nekik Krisztus: „Ti barátaim vagytok“ (Jn 15,14), „Barátaimnak mondalak titeket, mert mindent tudtul adtam nektek, amit Atyámtól hallottam“ (Jn 15,15).

Ezt a „mindent“ a szeretet parancsa foglalja magában.

„Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért“ (Jn 15,13).

P. Rafael és Albert testvér megértették ezt az igazságot: a szeretet az élet odaadásában áll. Aki szeret, annak önmagát kell adnia, vagy még inkább „életét kell adnia“, amint azt Krisztus az apostoloknak mondta.

Hogy életüket adták barátaikért, honfitársaikért, az többek között 1863-ban nyilvánult meg, a felkelésben való részvételük

által. Jozef Kalinowski akkor 28 éves volt, mérnök, a cári hadsereg magasrangú tisztje. Adam Chmielowski 17 éves volt és egy mezőgazdasági intézet hallgatója. Mindkettőjüket a haza iránti hősi szeretet lelkesítette. A felkelésben való részvételéért Kalinowski szibériai száműzetéssel fizetett, Chmielowski pedig rokkant maradt.

A januári felkelés centenáriumán, 1963-ban, összegyűlve a kármeliták temploma előtt, megemlékeztünk erről a két személyiségről, amint ezt az emlékkő is tanúsítja.

A januári felkelés Jozef Kalinowski és Adam Chmielowski számára az életszentség felé vezető út egy szakasza volt, az életszentsége, amely az egész élet hősiességét jelenti.

Az isteni Gondviselés mindegyiket a maga útján vezette. Jozef Kalinowski, mielőtt belépett volna a kármeliták noviciátusába, Szibériából való visszatérése után August Czartoryski nevelője volt, aki egyike lett az első szalézieseknek, és szintén Isten szolgája. Adam Chmielowski festészetet tanult, több éven át művészi tevékenységet folytatott, mielőtt saját hivatása útjára lépett volna.

Mindketten megvalósították a Megváltó és Mester szavait: „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja . . .” P. Rafael a Kármel egy szigorú kolostorában adta oda életét, szolgált egészen a végsőkig, különösen a gyóntatószékben. Kortársai a gyóntatás vértanújának nevezték. Albert testvér pedig a legszegényebbek és a társadalmilag legelhagyatottabbak szolgálatában adta oda életét. Mindketten teljesen Krisztusnak ajánlékozták életüket. Mindketten benne találták meg az ismeret, a szeretet és a szolgálat teljességét.

Mindketten elismételhették Szent Pállal: „Uramnak, Krisztus Jézusnak fönséges ismeretéhez mérten mindent hátránynak tartok. Érte mindent elvettem . . .” (Fil 3,8).

P. Rafael és Albert testvér a kenózis, az önküresítés csodálatos evangéliumi misztériumáról tanúskodnak; ez nyitja meg a kaput a szeretet teljességéhez.

P. Rafael ezt írta hűgának: „Isten egészen nekünk adta magát; hogyan áldoznánk mi is magunkat egészen Istennek” (1866 júl. 1.)

Albert testvér pedig így vallott: „Nézem Jézust az Eucharisziában; tehetett-e volna szeretete valami szebbet? Ha Ő kenyér, nem kell-e nekünk is ugyanannak lennünk? Adjuk oda önmagunkat.” (W. Kluz, A. C. 199.)

Mindkettőt „magához ragadta Krisztus” (Fil 3,12).

Mindketten elnyerték Krisztust, és igazzá váltak benne a hit által, remélték, hogy ha hozzá hasonulnak a halálban, eljutnak a feltámadásra is (vö. Fil 3,8-11).

P. Rafael ezzel a reménnyel fejezte be életét a wadowicei kármelben, az én szülővárosomban, 1907-ben; Albert testvér pedig Krakkóban, 1916-ban, az ő szegényotthonában.

Századunk hajnalán, Lengyelország függetlensége visszaszerzésének előestéjén fejezte be földi pályafutását a lengyel föld e két nagy fia; az életszentség útját mutatták meg kortársaiknak és a jövőendő nemzedékeknek.

Irodalom. Ilse LEITENBERGER: Ein Engel für Tobias, R. K. Herder, Wien 1983. — Oda SCHNEIDER: Kraft in Schwachheit. Leben des Unbeschuhnten Karmeliten Joseph Kalinowski. Kézirat. — In guerra, in esilio, in monastero. P. R. K. Testo e fotografie da P. Girolamo Salvatico. Messaggero del B. Gesù di Praga, Marzo 1979. — P. Paszkál OCD összeállítása nyomán Balázs Károly: Egy vérbeli kármelita, P. Ráfael élete. Kézirat. — L. Saggi O. Carm.: I Santi del Carmelo. Institutum Carmelitanum, Roma.

Sántha Máté

JAKOB KÜNZLER, A DIAKÓNUS

„Régesrégí vágyam volt, hogy egy egészen egyszerű embert fessek le, valakit a népből, egy szentet, akinek nem voltak nagyszabású adományai, nem tett csodákat, de mégis Isten világosságában élt. Ez szép, hatásos képet adna, és ösztönzően hatna az átlagkeresztényre. Vannak ilyen egyszerű lények a világon: emberek, akik semmi mást nem akarnak, mint Istennek szolgálni. Minden egyszerűségükben olyanok ők, mint a kristály, amelyen átszillog az Örökkévaló. Ekkor eszembe jutott Jakob Künzler, és benne megtaláltam azt a személyiséget, aki után mindig kutattam.“ Így vezeti be Walter Nigg, a neves hagiografus — akinek tanulmányára a következőkben támaszkodunk — Künzler életrajzát.

Ezt az életet a leghitelesebb forrásból ismerjük: saját maga írta meg önéletrajzát 72 éves korában, néhány barátja sürgetésére, — bal-kézével, mert jobb karját akkor már elvesztette. Címéül ezt adta: „Köbi, az ötödik kerék az élet szolgálatában.“ Köbi Jakab beceneve, az „ötödik kerék“-kel (Lückenbüßer) pedig azt akarja kifejezni, hogy mindig ott ugrott be, ahol más nem állt rendelkezésre, — jobb híján, mondánánk. Nem volt a toll embere, úgyhogy egy teológus barátja, Paul Schütz kicsit átjavítgatta stílusát, mielőtt a kézirat nyomdába került volna, anélkül, hogy hozzányúlt volna egyszerű közvetlenségéhez.

Künzler a svájci Appenzell tartományban született 1871-ben. Vonzó, dombos vidék, falvai a magaslatokon épültek, a faházakat barnára égeti a nap, kifogástalan rendben és jól karbantartva sorakoznak egy-

más mellett. Lakói barátságosak, vidámak, de ha valami félresikerül, hamar elvesztik a talajt a lábuk alól. Nagy patrióták, idegenben honvágy kínozza őket. Künzler is mindig büszke volt származására. Pedig sorsa hamarosan elszólitotta onnan.

Szülőhelye Hundwil volt, ahol kétévenként a tartományi gyűlés folyik. Apját, aki kőműves volt, hat éves korában elvesztette. Az édesanya hét gyermekkel, vagyontalanul maradt hátra. Kénytelen volt gyermekei közül néhányat rokonok gondjaira bízni. Azonban már öt év múlva ő is meghalt. Az apátlan-anyátlan árva keresztapjához került a szomszéd faluba, Steinbe. Iskolázása bizony elég hiányos volt, mert csak félnapig járt, a nap másik felében meg kellett keresnie az eltartására valót. Kitanulta az ácsmesterséget. Szívesen tette, mert örömet okozott neki, ha házak építésénél segíthetett: az ember látja a nap végén munkája eredményét.

Amikor eljött az ideje, az evangélikus fiú részt vett a lelkészlakban a konfirmációs oktatáson, hetenként egy délelőtt. Később egyszer elmondta, hogy az oktatások nagy részét rég elfelejtette, de egy mondat nagyon az emlékezetébe vésődött: „Fiúk, ne legyetek ám majd fejlődő emberek!” Ez kedvére való intelem volt, mert vidám természettel volt megáldva, és élete végéig ilyen is maradt. Az első úrvacsora vételekor zokon vette, hogy egy közismerten részeges presbiter nyújtotta neki a kelyhet. Ettől függetlenül konfirmációja napján szentül elhatározta, hogy igazi és nemcsak névleges keresztény lesz. Amit a templomban Istennek megfogadott, ahhoz hűséges is maradt.

Amikor kitanult, ácssegédként Baselba költözött. Mielőtt istenhozadót mondott volna szülőföldjének, még egyszer elzarándokolt édesanyja sírjához Teufenben. Magában csendesen elbeszélgetett vele, és áldásával indult további élete elé.

A nagyváros szokatlan látvány volt a fiatalembernek. Csodálkozva nézegette a hatalmas épületeket. Már ekkor ébredezett benne az emberek szolgálatának vágya. Ingadozott a misszionárius és a diakónus hivatása között. Úgy képzelte, hogy a misszionárius méltóságosan sétálgat a távoli földrészekeken hosszú fekete kabátjában, és mindenki tiszteletében részesül. Jelentkezett is a missziós házban. De a bizottság hiányos iskolai képzettsége miatt visszautasította.

Közben sérvvel kórházba került, és ez az epizód döntővé vált életében. Megtetszett neki a betegápolói hivatás. Nem sokat tétovázott, hanem fölvétette magát a baseli diakónusok házába, és kitanulta ezt az akkoriban nem sokra becsült hivatást. Egy napon lábamputálásnál kellett segédkeznie. Mikor látták, hogy nem lesz rosszul, elhatározták, hogy ezután az operációknál fog segíteni. Közben pontosan megfigyelte, hogyan folyik minden, és így sok fontos ismeretet szerzett. Lelkesen dolgozott új helyén.

Ebben az időben szörnyű hírek érkeztek a távoli Örményországból Európába. A Fekete tenger és Mezopotámia közt fekvő ország történelme mindig nagyon viszontagságos volt. Az egyik legrégebb kereszény vidék, ahol a kereszényiség teljesen összeforrta a nemzeti öntudattal. A Bibliát már igen korán lefordították örményre, és gyönyörű kifejezéssel „Isten leheletének“ nevezték. Különösen sokat szenvedtek a török uralom alatt. Amikor ellenszegültek a mohamedán vallás fölvetelésének, a törökök egyszerűen elhatározták, hogy kiirtják az örmény népet. Így került sor az első nagy mézszárlásra 1895-ben. Emberek százait gyilkolták le az utcán vagy otthonukban, a nőket elrabolták. Urfában a templomba menekültek, de az ellenség rájuk gyűjtotta, úgy-hogy elevenen odaégték. A török jelszó ez volt: „Az örmény kérdés akkor van elintézve, ha minden örmény el van intézve.“

Köbi ebben az időben már évek óta végezte diakónusi munkáját Baselben. Ekkor odaérkezett Lepsius doktor és megkérdezte, nem menne-e el Törökországba, hogy a szerencsétlen örményeknek segítségükre legyen. Azonnal beleegyezett. „Elhatározta, hogy igazán szolgál minden embernek Keleten, és amennyire csak lehet, szereti is őket, a hamis próféta, Mohamed híveit is“ — írja magáról. Először nyelvilleg kellett fölkészülnie új munkájára. Eközben maga is meglepetéssel fedezte föl rendkívüli nyelvtelenségét. Olyan könnyen tanult idegen nyelveket, hogy végül beszélt németül, franciául, angolul, arabul, örményül, törökül és kurdul.

Amikor megérkezett Urfába, Ábrahám ősi városába, nem volt túlságosan elragadtatva. A svájci rendhez és csinosághoz szokott Köbi piszkot és elhanyagoltságot talált mindenütt. Az utcán dögölt macskák és kutyák heverték. A kórházban, ahol működnie kellett, ugyancsak kevés nyoma volt a tisztaságnak és rendnek. Tehát nekilátott takarítani, tisztogatni, míg végül a hely kezdte egy kórház képét öltetni.

Sok keserűség és csalódás, de sok öröm is érte itt. Mindig barátos, tréfás ember volt, jól kijött környezetével. Könnyen beleélté magát a keleti ember sajátos gondolkodásmódjába. Ezért a Közel-Kelet egyik legjobb ismerője lett, „fehér keleti“-nek tekintették. Minthogy vezetéknévét nehezen tudták kimondani, a „Jakob Effende“ (Jakab úr vagy Jakab testvér) nevet kapta. Nemcsak az embereknek segített fáradhatatlanul, gondja kiterjedt az állatokra is. Ezekkel keleten igen kegyetlenül bánnak; ha megbetegszene, kikergetik őket a pusztába, ahol éhen-szomjan pusztulnak el. Köbi igyekezett a beteg állatokon is segíteni.

Egyszer, amikor a kórházorvos néhány napig távol volt, vakbélgyulladásos beteget hoztak be. Azonnali műtetre volt szükség. Jakab testvér egy kicsit gondolkodott, Istenhez fohászkodott segítségért, és először életében kézbe vette az operációs kést. Egész testében reszketett

ugyan, mikor hozzáfogott, de megtette a helyes vágást, és az operáció sikerült. A beteg élete meg volt mentve. Később is megesett még többször, hogy – senki más nem lévén kéznél – operálnia kellett, néha bonyolult esetekben is. Minden műtétje sikeresen végződött, és kiérdemelte a „testvérorvos“ nevet. Később a baseli egyetemen sebészetből és belgyógyászatból vizgát kellett tennie, amit szerencsésen kiállt. Sőt az egyetem idővel tiszteletbeli orvosdoktorává avatta!

Maga is több betegségen ment át. Malária és kiütéses tífusz a sír szélére sodorta.

Az idő telt, és a testvérnek kezdett nehezebbé esni a magányos élet. Eszébe jutott, hogy odautaztában találkozott egy Elisabeth Bender nevű lánnyal, aki akkor mély benyomást tett rá. Érdeklődött felőle, és megtudta, hogy közben betegápoló nővér lett belőle Kanadában. Levelezni kezdtek, és az ismeretség házassággal végződött. Feleségének felfogása teljesen megegyezett az övével, s hamarosan a kórház lelke lett. Köbi nagyon elismerő szavakkal emlékezik meg róla önéletrajzában. A házasságból öt gyermek született.

Másfél évtizede élt már a diakónus Urfában, amikor kitört az első világháború. Törökország a németek oldalán küzdött. Hogy a sanyargatott örmények esetleges támadása ellen biztosítsák magukat, deportálásukhoz folyamodtak. Ez az a korszak, amelyet Franz Werfel örökített meg „Musa Dagh negyven napja“ c. nagyszerű regényében. De a történész is igazolja az ott ábrázoltakat (vö. Karl Meyer: Armenien und die Schweiz, 1974). A mi Köbink az események kevés hiteles tanúja közé tartozott, hiszen végig ott volt. „A toll vonakodik leírni, amit halottam és láttam. Abban az időben nem lehetett Urfán kívülre kilovagolni anélkül, hogy már kikezdett holttestekbe ne ütközzék az ember.“ A törökök brutálisan elszakították egymástól a családtagokat, és állítólag az ország belsejébe deportálták őket. Valójában ezek a halálménetek azzal végződtek, hogy legyilkolták vagy egy magas sziklafalról a mélybe taszították foglyaikat. Dühöngött a kiütéses tífusz, sokan szomjan pusztultak a pusztában, vagy önként menekültek a halálba. A világ kevés figyelmet szentelt ezeknek a szörnyű eseményeknek: a háborúskodó népeknek megvolt a maguk gondja. Csak Skandinávia, Hollandia és Svájc tudott némi segítséget nyújtani.

Jakab testvér kitarzott Urfában, és mindent megtett, amit csak tudott. Sok örmény meneküléssel próbálta kikerülni a fenyegető halált, és őt hívták segítségül. „Amikor egyszer kenyeret vitt nekik, az aszszonyok így kiáltottak feléje: „Kenyeret hozol nekünk? Nekünk, a halál gyermekeinek? Nem, mérget hoz, sok mérget! Legyen rá gondod, hogy itt halhassunk meg.“ Mit tehetett a kis diakónus? Nem volt politikai hatalma, még csak valami hatalmas szervezet sem állt a háta mögött. Egyedül állt szemben az idegenben a határtalan nyomorúság-

gal. Nap mint nap reggeltől estig operált, ápolta a betegeket, és segített a menekültek tovább jutásában.

Ezekben a rettenetes napokban állt oldala mellé Karen Jeppe, egy dán tanítónő, aki az újságban olvasott az Örményországban lefolyó borzalmakról, ennek hatása alatt feladta biztonságos életét, és elutazott Urfába segíteni. Nagyszerű munkát végzett itt.

Köbit természetesen lelkileg is nagyon megviselte, ami körülötte folyt. Még álmában is üldözték a rémképek. Nem gondolt ő ki elméleteket a kisebbségi problémáról, az emberi gonoszságról stb., hanem egyszerű és mély kereszténységével megtalálta az egyetlen lehetséges gyakorlati feleletet: „Ha vannak olyanok, akik rabolnak, olyanoknak is lenniök kell, akik ajándékoznak. Ha vannak, akik üldöznek és elhurcolnak, olyanoknak is lenniök kell, akik megvendégelnek és befogadnak.“ Nemcsak az üldözött örményekben látta testvéreit. A török katonák ellen sem fenyegetőzött. Minden gyűlölet és bosszú távol állt tőle. Igyekezett a törökökkel is jót tenni. „A diakónus szívesen dolgozott értük, szívesen élt köztük, és sokak szeretetét és tiszteletét élvezte.“ Megszívlelte Lepsius intelmét: „Miközben örmény testvéreinknek segít, arról se feledkezzék meg, hogy ellenségeiket is szeresse egy kicsit, és keresztény módon fizessen meg nekik.“

Ez a nem könnyű feladat sokszor jelentett neki magának is problémát. Úgy tűnt neki, mintha álarcot hordana, kettős életet élne, kétfelé hordana vizet. De nem hallgatott ezekre a gondolatokra, hanem továbbra is segített mindenkinek, aki hozzá fordult. Sohasem kérdezősködött nemzeti hovatartozása iránt. Jakab testvér nem beszélt a szeretetről: ő megtestesítette a szeretetet.

Az első világháború végén a politikusok befolyásuk kiterjesztésével voltak elfoglalva, és nem gondoltak arra, hogy az örmények jogait biztosítsák. Először önálló államot ígértek nekik, de az 1923-as lausanne-i békeszerződésben még csak szó sem esik róluk. Ez volt a szövetségesek árulása Örményországgal szemben.

Jakab testvér még egy területen halhatatlanná tette nevét. Nem tudta elnézni a deportálás során elárvult gyerekek nyomorát, és eltökélt, hogy segít rajtuk. Ehhez természetesen anyagi eszközök is kellett, neki pedig nem volt vagyona. Elutazott Amerikába, és ott, saját kifizetésével élve, „hivatásos koldusként“ lépett föl. Előadásokat tartott, propagandát fejtett ki a gyerekek érdekében, és nagylelkű adományokkal tért vissza. Megbízást kapott, hogy gyűjtse össze a Törökországban szétszórt gyerekeket, és vigye ki őket az országból. Könnyű mondani! Roppant munkába került a gyerekek felkutatása. Gyűjtőhelyeket létesített, és végül nagy gyereksereget toborzott össze. Ezután elindult velük Szíria felé – gyalog. Hamarosan kiderült, hogy ez lehetetlen vállalkozás. A kicsik nem tudják megtenni a hosszú utat a pusz-

taságon át. Láruk kisebesedett, erejük felmondta a szolgálatot. A testvér ezt látva mindenféle járművet szerzett, azokra ültette föl őket. Még így is mérhetetlen fáradságába került a gyerekek százait, ezreit biztonságba juttatni. De sikerült, és ezzel Jakab testvér az örmény gyermekek megmentője lett. Több mint nyolcezer gyermeket vitt Szíriába, a modern történelem egyik legnagyobb mentőakcióját valósítva meg. Tettét csak Pestalozzi vagy a lengyel orvospedagógus Janusz Korczak teljesítményével lehet összevetni.

Szíriába érkezve előtte állt a nehéz kérdés: hol és hogyan helyezze el a gyerekeket. Több jóindulatú ember segítségével ez is sikerült. Ő maga feleségével egy gyermekotthon vezetését vette át a Libanon hegységén. 1400 lány volt ott. Valóságos szervezői tehetséget követelt, hogy ekkora seregnek mindennap enni adjanak, és foglalkoztassák őket. Bevezette a szőnyegcsomózást, amiben az örmény nők igen ügyesnek bizonyultak. Sok felnövekvő lány keresetét is biztosította ez. Jakab testvér nem annyira igazgatója volt a háznak, hanem feleségével az árvák apja és anyja, s azok szüleikként szerették őket. Így lett az egykori appenzelli árvából árvák százainak édesapja.

Közben fölvette a küzdelmet a nyomorúságos barakkélet ellen is, ami sok szíriai menekült sorsa volt. Svájci barátok anyagi segítségével, ácsstudományát igénybe véve kis házakat épített, emberhez méltó hajlékokat a menekültek számára.

Ebben a külsőleg jelentéktelen megjelenésű emberben rendkívüli lelki adottságok éltek. Egy kis epizód jellemzi hidegvérét és kedves jóindulatát. Egyszer Aleppóba kellett utaznia a konzulhoz a magányos pusztaságon át. Utazókocsijában rajta kívül csak egy szolga és a kocsis volt. Amikor egy folyóparton letáboroztak, hirtelen rablók tűntek fel a folyó túlsó felén. A halálra rémült kocsis azt indítványozta, hogy azonnal meneküljenek. Jakab testvér kinevette: „Meneküljünk? És ezzel mutassuk meg a rablóknak, hogy félünk tőlük? Nem, csak ezt ne!” Nyugodtan ülve maradt, és átkiáltott nekik: „Gyertek, egyetek velünk!” És íme: az egyik rabló elfogadta a meghívást!

A gyerekek gondozása közben Jakab testvér roszindulatú fertőzést kapott. Orvost hívatott ugyan, de az kevés figyelmet szentelt az esetnek. A gyerekek viszont környezetben vonultak a kápolnába, és ott imádkoztak jótévedjükért. Vérmérgezés következtében rövidesen le kellett vágni a jobb karját. Ez nagy csapás volt számára, nehezen tudott belenyugodni. „Miért? Miért kellett ezt az értékes tagomat áldozatul hozni, a jobb karomat, orvosi hivatásom eszközét? Miért éppen ezt?” Végül is belenyugodott Isten végzésébe, és belátta, hogy nem minden „miért”-re van a földi életben felelet. Ezután balkézzel írt. Azt sem engedte meg, hogy fölsegítsék a kabátját. Nyomorékká lett, de föltette magában, hogy „vidám nyomorék” lesz.

Még a második világháború egész tartama alatt is végezte munkáját. Hetvenes évei közepén szívbaj vitte el, 1949-ben. „Ha egyszer meghalnék – mondta gyakran feleségének és gyermekeinek –, akkor ne sírjatok miattam, ne sajnáljátok tőlem a nyugalmat!”

Libanon hegyén temették el, a gyermekotthon közelében. A temetést örmény katolikus pap végezte. Kiemelte rendíthetetlen hitének gyökereit, és hangsúlyozta, „mennyre szerette Krisztust legszegényebb tagjaiban“. Élete hitből fakadó élet volt; Isten embere volt, Krisztus Lelkétől eltöltve. Végül a zsoltárverset idézte: „Értékes az Úr előtt szentjeinek halála“ (Zsolt 116,15). Így búcsúztatta a katolikus pap az evangélikus diakónust, az örmény nemzete nagy segítójét.

A már említett evangélikus teológus, Paul Schütz, „A Nílus és a Kaukázus között“ c. könyvében (1953) szép emléket állított Jakab testvérnek. Ő kísérte ugyanis Keleten tett útján, és nálánál jobb kísérőt el sem képzelhetett volna. Így írt róla: „Ez az egy szál ember, aki sohasem veszítette el nagy, gyermeki hegyiparaszt-szívét, véghezvitte ebben a dühös korban a nagy tettet, hogy szívét megossa a között a két nép között, amelyek a föld minden népe közül a legkeserűbb ellenségeskedésben állnak: törökök és örmények között, és mind a kettőnek lakást nyújtson benne.“ Szerinte Jakab testvér „egyedülálló jele a keresztény ember szuverénitásának“. A megsemmisítésre törő világban „Isten pártjára állt“. Dicséri egyéniségének kedves vonzóerejét. „A karizmatikus ember ritka példája volt.“

Jakab testvér diakónusként élte életét. A diakónusi hivatás az őskereszténységre nyúlik vissza. Az Apostolok Cselekedeteinek 6. fejezete elbeszéli, hogyan került sor bevezetésére. Mindmáig végzik hűséges diakónusok nagyon is szükséges, sokszor kevésbé figyelembe vett munkájukat. Sőt újabban a világ sok részén felvirágzik ez a hivatás. Jakab testvér sokszor mondta, hogy ő „Istentől vezetett diakónusnak“ tekinti magát. Hitt az isteni Gondviselésben, és ez biztonságot kölcsönzött neki. Örményországba sem véletlen vagy kalandvágy vezette, hanem Isten hívása.

Mindig megmaradt egyszerű, szerény embernek, saját humoros kifejezése szerint „ötödik keréknek“. Nem volt intellektuális ember, nem foglalkoztatták teológiai problémák. Nem a szó, hanem a tett embere volt. Azt is bevallotta, hogy nem tudott mélyebben behatolni a Kelet szellemi világába. De később már nem mondta Mohamedet „hamis prófétának“. Hanem így írt róla: „Mindinkább arra a nézetre jutottam, hogy Mohamed Isten elhivatottja volt.“ Akkoriban missziós körökben nem találkozunk ilyen fölismeréssel. Az volt az általános felfogás, hogy Krisztus az Igazság, a Világosság, tehát aki nem keresztény, az tévedésben és sötétségben él; a kereszténységen kívül a legjobb esetben is csak út lehet valami Krisztushoz. Jakab testvér nem esett bele

ebbe az erős leegyszerűsítésbe. Hogy Mohamedben is fölismerete Isten eszközét, azt nem értelmi megfontolásoknak, hanem a mohamedánok iránti szeretetének köszönhetette. A szeretet tárta ki előtte az újfajta látás kapuját.

Vallásos életét illetően igen tartózkodó volt. Nem felelt meg természetének, hogy belső élményeiről beszéljen. Sőt gyanakvó volt olyanok iránt, akikből csak úgy áradt az istenes beszéd. Arra sem volt rögtön kész, hogy együtt imádkozzék valakivel. Nem mintha kevésre becsülte volna az imádságot, hanem tudta, hogy ezzel legbelsejét szolgáltatja ki, és ez nem ment neki könnyen. Tiszteletet parancsoló hallgatagságot tanúsított a lelki dolgokban. De kétségtelen volt, hogy személyes viszony fűzi Krisztushoz, és érezhető volt benne Isten jelenléte. Nem kellett szót ejtenie róla, hiszen szavak nélkül is sugározta mindennapi életében.

Újfajta módon volt misszionárius, aminek jelentőségét csak ma látjuk igazán. Azt kérdezhetnénk: hol maradt életéből az ígéhirdetés? De az ő feladata az ápolás és segítség volt, nem a prédikálás. Segített válogatás nélkül. A keresztények sohasem boldogultak pusztá szavakkal; azok visszapattantak az idegen vallásokról, mint valami falról. A tettek nagyobb benyomást keltenek, és végső soron elnémítanak minden ellentmondást. Ebben a szótlan ígéhirdetésben ismertük ma fel az életszentség egyik formáját.

Aki Jakab testvérrel találkozott, finom mosolyt vett észre az arcán. Nem egy ismerőse csodálkozott, honnét van ez. Hogyan képes mosolyogni, amikor annyi bajt, annyi nyomorúságot lát? Mosolya nem gyökerezhetett másban, mint abban a keresztény derűben, amelynek alapja a megtapasztalt megváltás az élet minden kínján-baján túl. Ezért nem kerítette hatalmába a csüggedés, a világmegvetés. Azzal sem törődött, hogy egymagában édes-kevésre megy a gyűlölködő világban. Csak egyre törekedett, amit így fogalmazott meg: „Isten irgalmának jelét állítani.” És ez sikerült is neki. Kitörölhetetlenül.

Szigeti Miklós

A LELKI GYERMEKSÉG ÚTJÁN

Msgr. Vernon Johnson

1925. május 17. Lisieux utcáin egy anglikán szerzetesaport lehet látni. Belép a Kármel kápolnájába, hogy megtekintse Szent Teréz sírját. Az első benyomás: minden olyan idegen, érzelgős, mesterkélts. S

rádásul az a sok papírrózsa! Később tudja meg, hogy ezen a napon avatták szentté Terézt Rómában, s ezért volt annyira feldíszítve a város. De az anglikán pap ekkor még mit sem sejtett. Délután meglátogatja az ereklyék csarnokát, majd a város szélén a Cserjést (Buissonets), Terézék családi otthonát. Visszajövet még benéz a Szent Péter székesegyházba is, ahova Teréz szentmisére szokott járni.

Másnap ismét a Cserjésbe megy. Elbeszélget egy belga pappal, és annyira elmélyednek a beszélgetésbe, hogy nem veszik észre a nővérek távozását. Egyszerűen bezárták őket a Cserjés kertjébe. „A kis Teréz foglyai vagyunk!” – mondja boldogan a belga pap. Végül is létrát találnak a hátsó udvarban, falnak támasztják, de nem mernek leugrani a magasból. A belga pap követ tesz egy ott heverő kannába, és addig rázza a fal tetején lovaglóülésben, míg a szomszédok oda nem csödülnék és ki nem segítik őket.

Vernon Johnson, az anglikán pap számára különös eseménysorozat kezdetét jelenti ez a kaland. Emiatt ugyanis később ér zarándokházába, s így nem megszokott helyére kerül az étteremben. Egy ír férfi ül vele szemben, aki mindenáron rábeszéli: kísérje el a temetőbe, ahol 1923-ig nyugodott Teréz. Johnson kellenlően mond igent. A temetőben összekerülnek egy francia házaspárral. Az asszony mindent elmond, amit Teréztől tud. Johnson bevallja, hogy ő anglo-katolikus ferences. Mindez újdonság a francia hölgy számára, s kijelenti, hogy elviszi a Kármel társalgójába Teréz élő nővéreihez. Így történt meg, hogy Vernon Johnson találkozott Ágnes anyával, a szenttéavatáskor élethosszigan kinevezett főnöknővel. A beszélgetés végén Szent Teréz nővére kiejti a félelmetes szót: „abjurer”, ami annyit jelent, hogy az anglikán papnak le kell mondania eddigi hitéről, és katolikussá kell lennie.

Johnsonban minden megmozdult erre a szóra. Nem, erre ő még nem gondolt. Hogy eddigi szentmiséi érvénytelenek lettek volna? Hogy papsága is érvénytelen? Hiszen mindent az anglo-katolicizmustól remélt, s kételye sem támadt afelől, hogy az Anglikán Egyházat ez az irány fogja megmenteni a liberális veszélytől.*

-----
* Az anglikán egyházi közösségben nincs központi közigazgatás, sem központi tanítóhivatal, amely biztosítaná a tanbeli egységet. A múlt század óta tulajdonképpen három irányzat vezet a tanításban: a protestáns-bibliai elv (evangélikusok, Low Church = „alsó Egyház”); a katolikus-szentségi elv (konzervatívok, High Church = „felső Egyház” s ennek szárnya: az anglo-katolikusok); és a kritikai-racionalista elv (liberálisok, latitudináriusok, Broad Church = „széles Egyház”). A három irányzat nem külön egyház, hanem ugyanannak az anglikán Egyháznak a „szárnyai”.

Az anglo-katolikusok, főleg a múlt században, felelevenítették és ápolták az ősi katolikus hagyományokat, szertartásokat (innen „ritua-

-----
lista“ elnevezésük is). Elvetették a protestáns nevet, és magukat a római Egyház anglikán ágának tekintették. A mozgalom tetőpontja az ún. Oxford-mozgalom, amelynek szellemi vezetője a későbbi bíboros, J. H. Newman (1801–90) volt, de társadalmi helyzete alapján a nyilvánosság előtt E. B. Pusey (1800–82) képviselte. A mozgalom nevét központjukról, Oxfordról nyerte. „Traktáriánusoknak“ is nevezték őket, mert 90 „Tracts“-ben (= traktátus, tanulmány) fejtették ki nézeteiket. Ezeket röpiratszerűen terjesztették, és nagy vitát váltottak ki. Newman szerint az anglo-katolicizmus tulajdonképpen „via media“, középút a katolikus „elferdülés“ és a protestáns radikalizmus között. Newman az 1563 óta kötelező 39 anglikán hitcikkelyt a 90. traktátusban katolikus módon értelmezte. Amikor egyháza elvetette ezt a katolikus értelmezést, rájött arra, hogy a „via media“ elve tarthatatlan, és katolizált (1845). A mozgalom számára nagy csapást jelentett áttérése, de Pusey vezetése alatt ismét megerősödtek. Elsősorban a liturgiát, a templomokat alakították át ősegyházi-katolikus szellemben. Az Oxford-mozgalomnak ezt a későbbi szakaszát nevezték el „ritualizmusnak“. 1874-ben állami törvény fékezte törekvéseiket.

Az anglo-katolikusok 1844 óta az English Church Union-ba tömörültek, amelynek élén 1866 óta a híres Ch. L. W. Lord Halifax (1839–1934) állott. Ő kezdte meg komolyan az anglikán–katolikus párbeszédet is az egyesülés érdekében. Fokozatosan visszaállították a szerzetesi életet is 1841-től kezdve. Századunk közepén már 8 férfi és 47 női rend működött, amelyek a hasonló jellegű és lelkiségű katolikus rendek hagyományát elevenítették fel anglikán szinten. Ezek egyike volt az anglikán ferencrend vagy hivatalos nevén Society of the Divine Compassion (az Isteni Könyörület Társasága).

Mivel az anglikánok VI. Edvárd király alatt 1550–52 között új szentelési szertartáskönyvet vezettek be, amely a valós jelenlét (Eukarisztia) és a szentmise áldozati jellege ellen irányult, a katolikus egyház ettől kezdve nem tekintette érvényesnek az anglikán szenteléseket. Jóllehet később módosították a szöveget, 1559-ben M. Parker canterbury érseket még az Edvárd-féle szöveg szerint szentelték, és minden későbbi szentelés Parkertől származik. A katolikus álláspontot az anglikán szentelésekkel szemben a Szent Officium 1685, 1704 és 1875-ben ismét megerősítette. XIII. Leó pápa 1896-ban az Apostolicae curae kezdetű bullában (DS 3315-19 és S 3317a-b) a formahiány és a megfelelő szándékhiány alapján végleg eldöntötte a kérdést: az anglikán szentelések érvénytelenek. Napjainkban, a dialógus korában sokan szeretnék felülvizsgálni ezt a döntést az anglikánok javára, de törekvésük eredménytelen, mert történelmi tény, hogy a maga idején – amikor bevezették – a szándékosan homályos kifejezéseknek jelentése már nem katolikus volt. XIII. Leó ugyanis bullájában nem a szövegek objektív értelmére hivatkozik, hanem arra, hogy az akkori hívek mit értettek rajta. Más szóval: ugyanaz az anglikán szentelési formula katolikus környezetben katolikus értelmű lett volna, de reformátori környezetben katolikus alapigazságokat elvető protestáns értelme volt.

Johnson hazatért, s a Kármel imádkozott. 1926-ban visszatér Lisieux-be. Ettől kezdve nem tudott a gondolatától szabadulni: az Újszövetség egyházát abban az Egyházban lehet megtalálni, amely Terézt adta a világnak. Ezt a lelkiállapotot nevezték abban az időben az anglikánok „római betegségnek”. Johnson tehát „beteg” lett. Küzdelme négy évig tartott. 1929 szeptember 13-án vették át a katolikus Egyházba. De ki volt ez a Johnson? Hogy került Lisieux-be? Hogyan élte meg katolikus papságát?

Vernon Cecil Johnson 1886. július 6-án született egy anglikán plébánián (Chapel St. Mary, Ipswich, Suffolk). Édesapja Alfred Cecil Johnson anglikán plebános. Még egy nővére volt. A gyermek – nővére feljegyzései szerint – mindig pap akart lenni. Sohasem támadt kételye hivatása felől. Mint annyi gyermek, ő is már nyolc éves korában papsodtit játszott.

Következnek az iskolás évek. 1905-ig a Charterhouse School (Godalming, Surrey) növendéke. Majd Oxfordba megy, 1909-ig. Egy évet tölt még az Ely Theological College-ban. Oxfordban kezdődik fél évszázadig tartó barátsága Ronald Knoxszal († 1957). Ronniet 1917 szeptemberében megsiratja: ugyanis katolizált. A két barát ismét egymásra talál, amikor Johnson is követi tizenkét év múlva. Msgr. Knox utolsó irodalmi munkája: lefordítja angolra Szent Teréz önéletrajzát.

Vernon Johnson kezdetől fogva az anglo-katolicizmus híve az Anglikán Egyház keretében. 1910-ben szentelik pappá. A nőtlen papságot vállalja, mert ez felel meg legjobban a Krisztus követéséről alkotott felfogásának. Másrészt nem akarja magát kitenni a veszélynek, hogy beteg gyermekeket hozzon világra, mert rokonságában volt néhány elmebeteg. Később ebben a döntésében is az isteni Gondviselést fedezi fel: ha akkor nem vállalja a nőtlen papságot, megtérésekor nem lehetett volna katolikus pap.

Első állomáshelye St. Martin's, Brighton, ahol három évig volt segédlelkész. A plébánia igazi nyomortanya. Itt lett a szegények papja. Azonban nem talált magára. Többre vágyott. Úgy érezte, hogy élete csak fél-áldozat. Vágyott a szigorú szerzetesi élet után. 1913-ban elhagyta Brightont és a kicsi Caldey szigetre ment, a walesi tengerpartra, az anglikán bencésekhez. Négy hónapig élte életüket, de amikor rájött, hogy az egész kolostor katolizál, csalódva távozott és belépett az anglikán ferencrendbe. A rend hivatalos neve: Society of Divine Compassion (az isteni könyörület társasága).

Noviciátusát Stanford-le-Hope-ban tölti (Essex). Későbbi állomáshelyei: Plaistow és St. Giles' Home (mindkettő Londonban). Ez utóbbi az első angol lepratelep! 1914 áprilisában indult meg két beteggel, két ápolónővérrel és két anglikán ferencessel. Az egyik Vernon atya volt.

A környék majdnem elűzte őket. Alig akarták elhinni a kegyetlen valószínűséget, hogy a brit birodalom fővárosában is lepratelepet kell felállítani. Rádásul a ferences habitusban járó anglikán testvérek túl „rómaiak” voltak a protestáns központ számára. Szeretjük azonban győzőtt. Johnson két évet töltött a telepen. Plaistowi házukat 1918 májusában földig rombolta egy német Zeppelin.

Időközben „Father Vernon” – ahogy nevezték – közkedvelt szónok lett. Őzönlöttek szószéke alá. Kedvenc témái nagyon egyszerűek voltak: az isteni Szeretet megnyilatkozása Betlehemben, a Kálvárián, az Oltárszentségben. Az alap mindig az Evangélium volt. Szavában mély hite, őszintesége csengett, s ez vonzotta a tömegeket. Beszédei nyomtatásban is hatottak. Igazi „bestsellerek” lettek. Édesapja, az öreg plébános, amikor fia sikereiről hall, csak csóválja a fejét: „Azt mondják, fiam népszerű szónok. Ez nagy veszély a pap számára!” Vernon atya azonban töretlenül halad útján. Népszerűsége egyre nő. Előadásai megtöltik az Albert Hall-t az anglo-katolikus kongresszuson és St. Paul's-t (Knightsbridge). V. György király nővére, Mária Lujza hercegnő kérésére kinyomtatják beszédeit Happiness (Boldogság) címen. A könyv három év alatt tizenkét kiadást ért meg! A hercegnő feszületet küldött az atyának, ezzel jelezve, hogy lelki vezetőjének tekinti. Amikor Vernon atya katolikussá lett, a hercegnő levélben fejezte ki csalódását.

Elérkezett 1924 ősze. Vernon atya lelkigyakorlatot tart anglikán nővéreknek. A tisztelendő anya egy este kezébe adja Szent Teréz önéletrajzát. Vernon ellenszenvvel néz a könyvre. „Francia és római katolikus”, mondta. „Mit mondhat egy anglikán papnak egy katolikus apáca? Nem érdekel.” A főnöknő erősködött: „A római katolikusok jövőre szentté fogják avatni.” Végül is engedett az unszolásnak. Magával vitte a könyvet szobájába, hogy ne sértse meg a főnöknőt. A továbbiakról így vall Vernon atya:

„Szobámba vittem Szent Teréz Életét, és elkezdtem olvasni. Az első két fejezet egyáltalán nem ragadott meg: valójában nehezen rágtam át magam rajta. Lassan-lassan azonban kezdett megragadni a történet. Nehéz lenne érzékeltetni lelkiállapotomat, amikor végül is jóval éjjel után letettem a könyvet. Csak annyit mondhatok, hogy más könyv még nem hozta ennyire mozgásba egész lényemet. Itt volt valaki, aki Urunkat olyan mértékben szerette, amilyenel előbb sohasem találkoztam.”

A többit ismerjük. A könyv nem hagyott nyugtot neki. Ő, aki sohasem hagyta el a szigetországot, sohasem látta közlelő a katolikus életet, nővére tanácsára útra kel, hogy megnézze a helyet, ahol ez a Teréz élt. Az utazási irodában megkérdik: „Hova óhajt menni?” – „Lisieux-be, asszonyom”, feleli. – „Hát Ön katolikus?”, kérdik. –

„Nem, asszonyom“. Erre az alkalmazott megjegyzi: „Ha nem katolikus, azzá lesz. Én vagyok az egyetlen katolikus ennél a vállalkozásnál. A kis Teréz majd katolikussá teszi. Csak katolikusok mennek Lisieux-be.“

1925-ben és 1926-ban volt először Lisieux-ben. 1929-ben felkeresi régi barátját, Ronniet, aki lelkiyakorlatra viszi magával. A sajtó közben elhíreszteli, hogy Vernon atya, az anglo-katolicizmus csillaga katolikussá lesz. Egymás után érkeznek a levelek: szemrehányás, bátorítás, felelősségre vonás. Úgy érezte, magyarázattal tartozik azoknak, akik benne látták az anglo-katolicizmus reményét. Megszületik vallomása, a „One Lord, One Faith“ (Egy az Úr, egy a hit), amely 29 kiadást ért meg 1963-ig. Közben megjelent az anglikán válasz: „One God and Father of All“ (Egy az Isten és mindnyájunk atya), amit nagy csend követett. Az anglikán társadalom és egyház a feledés homályába süllyesztette egykori csillagát, aki új életet kezdett. Malcolm Muggeridge – kalkuttai Teréz anya első krónikása s napjainkban követője a katolikus Egyházba – így ír róla Jesus Rediscovered c. könyvében (Az újra felfedezett Jézus, 29–30. o.): „Jól emlékszem Vernon atyára, a Stanford-le-Hope-i anglikán szerzetesre, akivel néhány napot töltöttem ott. Borús, megragadó, lángoló férfi volt, aki rövid ideig figyelemre méltó népszerűségnek örvendett. Azután, amint homályosan tudomást szereztem róla, római katolikussá lett, és többé nem lehetett róla hallani.“

Vernon atyát P. Vincent McNabb domonkos atya vette át az Egyházba 1929. szeptember 13-án. Az áttérés élete legfájdalmasabb s egyben legvigasztalóbb pillanata volt. Amikor erről beszélt, fátyolos hangja elárulta fájdalmát. El kellett szakadnia rokonaitól, híveitől, s vállalnia a megnemértést. Így beszélt erről:

„Amikor a sekrestyébe értem, felszólítottak, hogy egy közeli kápolnába menjek. A pap velem tartott. Rám borult az éjszaka, már azt sem tudtam, hol az igazság. Családomra gondoltam, amelyet annyira érintett áttérésem. Az újságok közlik eskütételemet, a lelkek ezrei zavarba jönnek, akiket eddig vezettem, megbotránkoznak. Az éj sötétje egyre nőtt lelkemben. Könyörögve emeltem fel tekintetem. A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz szobrát vettem észre. Erre eltűnt homályom, és békében ejtettem ki az eskü szavait. Amikor visszatértem a sekrestyébe, megkérdeztem, miért vezettek abba a kápolnába. A sekrestyés válaszolt: ‚Rendszerint egy másik kápolnát használunk erre. Ma azonban tévedtek. Nem tudom, miért vezették oda.‘ Én azonban mindent megértettem. Áttérésem óta mindig éreztem Teréz nővér támogatását.“

Áttérése után Rómába küldik, a konvertiták és késői hivatások házába, a Béda kollégiumba. Három évig tanul Rómában. A rektor jónak

látta, hogy betekintsen a skolasztikus bölcseletbe is. Sokszor beszélt az első előadásról. Browne zavartan tekint a professzorra. „Nos, nem a négy lába, hiszen más állatnak is van négy lába. Farka sem lehet az, mert más állatnak is van farka. Mondjam meg hát, mi teszi a lovat lóvá?” — kérdezte. Vernon zavartan tekint a professzorra. „Hát a ló-ság, természetesen!” Így nyert Vernon bevezetést a lényeg és járulék skolasztikus fogalmába, s közvetve a katolikus átlényegülés-dogmába is. Érezte: pontosan azt kapja, amit a skolasztikáról gondolt anglikán korában.

Az első karácsonyi szünetben Assisibe megy, hogy imádkozzék a Szent egyszerű sírján. Szent Ferenc egykori anglikán fia hű maradt mindvégig a ferences szellemhez. Loretóba is elzarándokolt. Emléklül egy érmet vett. Amikor kiemelte az elárúsító dobozából, csodálkozva látta, hogy Kis Szent Teréz érme. „Hát ön Szent Teréz érmeiket is árul?” — kérdezte. Most az elárúsító volt megdöbbenve: „Nem, uram, itt csak Szűzanya-érmek vannak.” Majd mindkettő keresgélni kezdett, de a dobozban valóban csak Szűzanya-érmek voltak. Vernon mindig kiemelte az ilyen kis eseteket, amelyek egy jelenlétről beszéltek.

1933. június 29-én szentelte pappá Myers püspök a St. Edmund's College kápolnájában (Ware, Herts), huszonhárom évvel anglikán papszentelése után, 47 éves korában. Másnap mutatta be első miséjét a Westminster székesegyházban. Emlékképén ez állt: „Szeretet, öröm, béke. Mindörökké pap. Taníts meg megtenni akarodat!” A másik oldalán a szokásos személyi adatok után: „Ó Jézus, áldd meg mindazokat, akik Oltárodhoz vezettek. Mária, Anyám, áldj meg isteni Fiad szolgálatában.” S egy idézet Szent Teréztől: „Édes Jézusom, mekkora szeretettel hordoználak kezemben, amikor szavam lehozna az égből. Mekkora szeretettel adnálak a lelkeknek!”

Szentelése után mosolyogva szólt hozzá Bourne bíboros: „Ön csodabogár. Nem lesz jó plébánosnak, sem káplánnak. Önt nem lehet egyedül hagyni. Edmontonba küldöm, de közvetlenül alám tartozik. De bármivel bízzák meg, előbb nekem kell arról számot adnia.”

Katolikus papi életének állomáshelyei: 1933 „számfözlött káplán” Lower Edmonton, London (a Szent Vér és Szent Edmond templomnál); 1936-tól a Katolikus Missziós Társulatban tevékenykedik (Brondesbury, London) P. Owen Dudley vezetése alatt; 1938-tól londoni egyetemi segédlelkész a későbbi érsek, Dr. David Mathew mellett; 1940-től oxfordi egyetemi lelkész; 1947-től szabad rendelkezésre álló szónok; 1948-tól „rendkívüli káplán” a spanyol téri Szent Jakab templomnál (St. James's, Spanish Place, London). Közben 1951-ben pápai prelátus lett. Végül 1957-től haláláig „a kék apácák” (Little Company of Mary, Mária Kis Társulata) lelkésze, majd maga is ápolít beteget a Kálvária szanatóriumban (Calvary Nursing Home, Sudbury Hill, Harrow).

Mélyebb betekintést nyerünk lelkébe, ha működési területét vizsgáljuk meg.

Első lisieux-i szentmiséjét 1933. július 6-án mutatta be. Ezen a napon be is iratkozott a Szent Terézről nevezett Papi Egyesületbe. Ettől kezdve minden év augusztusában feltűnt alakja a lisieux-i zarándoklat papságának körében. Külön kiváltságban is részesült: misézhetett egyszer abban a betegszobában – a pápai klauzurán belül –, amelyben Szent Teréz meghalt.

Először egyedül ment Lisieux-be, másodszor már zarándokkal, akik között papok is voltak. Mindig ő maga vezette a zarándoklatot, amelyet lelkigyakorlattal kötött össze. Kifejtette előttük Szent Teréz „kis útját“, a lelki gyermekséget, s elvezette őket azokra a helyekre, amelyek Szent Terézről beszéltek. Idővel a lisieux-i zarándoklatok szervezett formát öltöttek. Mindig tíz kispapot is vitt magával, kettőt-kettőt minden angol szemináriumból. A lisieux-i Kármel testvéreinek tekintette, ő pedig Ágnes anyára, Kis Szent Teréz „kis mamájára“ gyermeki bizalommal nézett.

Egy lisieux-i zarándoklat után 1938-ban megalapította Londonban a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz Papjainak Társulatát (Association of Priests of St. Thérèse of the Child Jesus), amely a lisieux-i Papi Egyesület (Pieuse Union Sacerdotale de Lisieux) angol ága lett. A kezdeti 25 tag ma már kétezerre növekedett szerte az angol nyelvű világon. Folyóiratot is alapított számukra, a címét McNulty, nottinghami püspök sugallta: Sicut Parvuli (latin: olyanok mint a kisdedek, Mt 18,3). A folyóirat ma is működik. A laikusok részére is alapított egy társulatot és folyóiratot is The Saint of Lisieux címen, de 1965-ben a Zsinat szellemében a kettőt egyesítették. A folyóiratnak alapítója és szerkesztője volt harminc éven át haláláig, 1939–69-ig.

Tulajdonképpen a lisieux-i Szent Teréz bazilika angol kápolnája is Vernon műve. A Walsinghami Boldogasszony és az angol vértanúk tiszteletére szentelték. 1939-ben ezt írta Ágnes anyának: „Örömmel közlöm, hogy megvan a 2650 font a bazilika angol kápolnája részére, mégpedig nyilvános felhívás nélkül. Valódi csoda. Kétszer tartottam kilencedet, s a kilencedek alatt kétszer találkoztam valakivel, aki 1000 fontot adott.“

Lisieux-i – s egyúttal angol – zarándoklatai csak 1940–44 között szüneteltek a háború miatt. Amikor öt év után feltűnt Lisieux-ben az első angol pap, a nővérek első kérdése ez volt: „Hogy van Vernon Johnson atya, a mi kedves barátunk?“ A látogató – később Salford püspöke – ebből megállapította, hogy a lisieux-i Kármel részére Vernon atya egész Angliát jelenti.

1969-ben, halála előtt két hónappal még utoljára elment Lisieux-be, hogy megtartsa a zarándok-lelkigyakorlatot. Hat előadást tartott végső

erőfeszítéssel, de előadások előtt mindig erőre kapott. Utolsó lelki-gyakorlata mélyen belevésődött hallgatói emlékezetébe.

Valaki megjegyezte, hogy a „One Lord, One Faith” nem említi a Szűzanyát. A megjegyzés nagyon fájt Vernon atyának, hiszen gyermeki szeretettel ragaszkodott a Szűzanyához. 1934-ben elkísérte a lourdes-i Nemzeti zarándoklatot. A vezető, Msgr. Carton de Wiart kérésére 1935-ben ő volt a zarándoklat szónoka. Előadásai olyan hatást tettek a betegekre és az ápoló személyzetre, hogy a vezető kijelentette: „Hála Istennek, megtaláltuk emberünket a betegek zarándoklata számára!” Ettől kezdve haláláig mindig ő volt a lourdes-i nemzeti zarándoklat beteg-káplánja, minden év májusában, a háborút kivéve. Még 1969-ben is, májusban, ott van a zarándoklaton, de már a betegek között, tolókokcsiban.

1939-től havonta rekollekciós napot tart a papsággal. Évente legalább egyszer vagy kétszer ő maga tartja az elmélkedést. A téma mindig: a lelki gyermekség útja. Nem romantikus lelkesedésből vagy megtérése miatti hálából teszi ezt, hanem azért, mert meg van győződve, hogy a Kis Virág (Kis Szent Teréz angol nyelvterületi elnevezése: Little Flower) tanítása – a lelki gyermekség – az életszentség útja mindenki számára. Persze a meghívott előadók – jezsuiták, bencések, domonkosok, ferencesek, redemptoristák és világi papok – szabadon választhatták a témát, de az ő jelenléte mindig biztosította a terézi vonást is. A rekollekciós napokat még London bombázása idején sem adta fel. Az utolsó alkalommal már csak telefonon köszöntötte az egybegyűlteket, betegágyáról.

Tevékenyen részt vett a konvertitákat támogató szervezet (Convert's Aid Society) gyűlésein. Tisztában volt azzal, milyen áldozatot jelent főleg nők anglikán papok részére a konverzió: fel kell adniuk papságukat, és civil életpályát választani. (Ma már más megoldás is van kivételképpen.) Nem csoda, hogy nem tartott ki mindenki. A szervezet összegyűjtötte a konvertitákat, segítette őket, hogy ne érezzék magukat egyedül lelkileg.

Egyesek szerint Vernon atya áttérése után sohasem érte el azt a népszerűséget, szónoki sikereket, amelyeknek anglikán korában örvendett. Azzal magyarázzák, hogy katolikus papként mindig érezte a felelősséget, hogy most már az Egyház nevében beszél, s minden szavának súlya van. Viszont beszédei, lelki-gyakorlatai, könyvei sokkal mélyebb hatásról tanúskodnak, mint előző külső ragyogó sikerei. Beszédei most is lelkesek, meggyőzőek voltak. De nem emberi bölcsesség, hanem a Lélek beszélt belőle. 1955-ben és 1964-ben ő tartotta Dublinban a kármelita templomban a Szent Teréz novénát. Boldog volt, hogy annyi embert vezethetett a kis útra. A beszédekét este 8-kor kezdte, de a kétezer ülőhelyes templom már sokkal előbb zsúfolásig megtelt.

Sokan levélben fordultak hozzá tanácsért, és ő vállalta ezt a levél-apostolságot is.

80 éves korában ismét abban a kiváltságban részesült, hogy Szent Teréz betegszobájában misézhetett. Utolsó liseux-i lelkigyakorlatát már betegen tartotta. Hazajövet ágyba parancsolták. Az eddigi beteg-lelkész most maga is ápolott beteg. Halála előtt így szólt a betegápoló kedves nővérhez: „Nővér, úgy érzem, hogy nem tettem meg mindent a papokért, amit meg kellett volna tennem.” A nővér megnyugtatta. Erre mosolyogva mondta: „Köszönöm, nővér. Most már boldognak érzem magam.” Ezek voltak utolsó szavai, 1969 október 21-én, kedden délután.

Az ünnepélyes gyászmisét 1969 október 27-én, hétfőn tartották meg a Westminster székesegyházban. Tíz barátja koncelebrált, köztük két püspök. Annak a szanatóriumnak a kis temetőjébe temették, amelyben élete utolsó tizenkét évét töltötte (Calvary Nursing Home, Sudbury Hill, Harrow).

A temetési emlékképen Bede Jarrett domonkos atya kedves imája áll: „Istenem, úgy tűnik, hogy visszaadjuk őket Neked, azokat, akiket Te adtál nekünk. De ahogy Te sem veszítetted el őket, amikor nekünk adtad, úgy mi sem veszítjük el őket hazatértükkor. Ó, lelkek Kedvelője, Te nem úgy adsz, mint a világ. Amit Te adsz, azt nem veszed el, mert ami a Tied, az a miénk is, ha a Tied vagyunk. És az élet örök, és a szeretet halhatatlan, és a halál csupán látóhatár. A látóhatár pedig nem egyéb, mint látókörünk korlátja. Emelj fel minket, Isten erős Fia, hogy messzebb láthassunk; tisztítsd meg szemünk, hogy tisztábban láthassunk; vonj magadhoz egészen, hogy felismerjük: közelebb vagyunk szereteteinkhez is, akik Veled vannak. És miközben készíted a helyet számunkra, minket is készíts fel arra a boldog helyre, mert ahol Te vagy, ott akarunk lenni örökké.”

* * * * *

Munkái:

Anglikán korában nyomtatásban közölték elhangzott előadásait és beszédeit:

(Az első kivételével – Society of SS. Peter and Paul – minden anglikán könyve a londoni Mowbray's kiadónál jelent meg.)

1. Notes on the Catholic Religion (Jegyzetek a katolikus vallásról), 1923. A könyv az 1922 februárban tartott négy beszédének foglalata, amelyek a Public Hall-ban, Ipswich-ben hangzottak el a város anglo-katolikusai előtt.

2. Happiness (Boldogság), 1926. Négy beszéd, amely a St. Paul's-ban (Knightsbridge) hangzott el fiatalok előtt. Az ötödik beszéd a Szent Szívről szól. Tizenkét kiadást ért meg 1926–29 között!

3. *The Heart of Religion* (A vallás szíve), 1927. Három beszéd az Oltárszentségről. Két beszéd Pilátusról és Heródesről, amelyek művelt, vagyonos közönség előtt hangzottak el.

4. *Youth and the Older Generation* (Az ifjúság és az idősebb nemzedék), 1927. Az Anyák Szövetsége előtt tartott előadás.

5. *Self Expression* (önmagunk kifejezése), 1928. Hét tanulmány az imáról.

Katolikus korában már közvetlenül a sajtónak ír:

(Kiadók: Sheed and Ward, London [SWL]; Catholic Truth Society, London [CTS]; Burns and Oates, London [BOL].)

1. *One Lord, One Faith* (Egy az Úr, egy a hit), SWL 1929. Megtérését indokolja meg. 1963-ig 29 kiadást ért meg. Franciául is kiadták.

2. *The Message of St Teresa of Lisieux* (Lisieux-i Szent Teréz üzenete), CTS 1936.

3. *Our Guiding Star* (Vezércsillagunk), BOL 1940.

4. *The Little Way of St Teresa* (Szent Teréz kis útja), CTS 1946.

5. *The Mission of a Saint* (Egy szent küldetése), BOL 1947.

6. *St Teresa of Lisieux*, CTS 1947.

7. *The Prayer of St Teresa* (Szent Teréz imája), CTC 1948.

8. *Suffering and Lourdes* (A szenvedés és Lourdes), CTS 1953.

9. *In Lisieux with St. Teresa* (Lisieux-ben Szent Terézszel), M. H. Gill, Dublin 1954.

10. *Spiritual Childhood* (Lelki gyermekség), SWL 1953. A *Sicut Parvuli*-ban folytatólag megjelent cikkeit adta ki könyvalakban. Még 1977-ben is újranyomták. A *One Lord, One Faith* után talán legnépszerűbb katolikus könyve.

11. *Memories of Ronnie* (Emlékezés Ronniera). Msgr. R. Knox halálakor írt személyes megemlékezés, amelyet magánúton adott ki, és baráti körben osztogatott.

12. A *Sicut Parvuli*-ban 1939–69 között minden vezércikket és számos cikket ő írt. Teréz-tanulmányait a lisieux-i Teréz-folyóiratok is közzölték francia nyelven.

* * * * *

A One Lord, One Faith előszava:

Ezt a könyvet azért irtam, hogy rövid magyarázatot adjak feleletként azokra a levelekre, amelyeket kaptam. Az után érdeklődnek, mi vezetett abban, hogy katolikus lettem. Hónapokig tartó küzdelem után, amikor végre beláttam, hogy elkerülhetetlen a közeledő végpont, elkezdtem gyűjtögetni jegyzeteimet. Azért tettem ezt, hogy tisztázzam saját felfogásomat, és legyen írásbeli feljegyzésem, amihez majd hozzányúlhatok azokban a pillanatokban, amelyekről tudtam, hogy el kell jönniök – amikor emberi érzelmeim felül akarnak kerekedni értelmi belátásomon. De azért is tettem ezt, hogy szükség esetén magyarázattal szolgálhassak mások számára is.

A számtalan levélből, amit kaptam, kitűnik, hogy szükséges ez a magyarázat. És így alázattal és féltéken ajánlom ezt kedves barátainak, akik szerettek és bíztak bennem, és akik egyáltalán nem tudják megérteni, miért tettem azt, amit tettem.

Tehát semmiképpen sem vitairatról van szó, amely felölelné minden lehető és lehetetlen érvet mellette és ellene. Csupán egyszerű elbeszélés ez, elmondja azokat a sajátos eseményeket és okokat, amelyek oda vezettek, hogy megtegyem ezt a lépést.

Kitűnik majd, hogy a legvégső indok, a többi mellett, az volt, hogy már nem tudtam ellenállni a Katolikus Egyház igényének, hogy ő az egyetlen igaz Egyház, amelyet a Mi Urunk Jézus Krisztus alapított, hogy őrizze és tanítsa az igazságot minden embernek az idők végezetéig. Egyedül ő állítja azt, hogy tanításában tévedhetetlenül vezet a Szentlélek. Egyedül ő van annak a tekintélynek és egységnek a birtokában, amelyet ez az isteni hivatás megkövetel. És egyedül ő adja meg a pápaságban a hatékony és meggyőző értelmezését annak a szerepnek, amelyet Szent Péter tölt be a Szentírásban. Nem tudtam szabadulni a Katolikus Egyház pozitív tényétől.

Az Anglikán Egyház állapota tehát nagyon is másodlagos nehézséget jelentett és csak arra szolgált, hogy megerősítse a Katolikus Egyházba vetett növekvő hitemet. Az Imakönyv (Prayer Book)-vita számomra jellegzetesebb volt mindennél. Jóllehet komoly volt, mégsem volt számomra olyan komoly, mint a modernizmus. A modernizmus – beláttam, amikor jobban megértettem – világosan arra törekedett, hogy lerombolja Krisztus Személyiségének és istenségének valódi fogalmát és a belévetett hitet, pedig ez a keresztény vallás alapigazsága.

Elkerülhetetlen, hogy ne vádoljanak szökéssel. Csak arra hivatkozhatom, hogy eddig mindig a kellős középben voltam. Komolyan sohasem támadtak nehézségeim egészen addig, amíg oda nem jutottam, hogy kétségbe vonjam a teljes álláspontot, nem a nehézségek miatt, hanem azért, mert megláttam valami mást, és egyre inkább meggyőződtem, hogy isteni eredetű.

Először 1925-ben Lisieux-ben találkoztam a Katolikus Egyházzal mint élő valósággal. Az olvasók csodálkozni fognak, hogy miért olyan későn tettem meg a végső lépést.

A felelet az, hogy én is közönséges angol vagyok, s mint ilyen, bennem is megvolt ízig-vérig a Rómával szemben táplált félelem, aggodalom és gyanú, és a bizalmatlanság azzal szemben, amit egyházi ármánykodásnak és olasz kormányzásnak tekintettem – egyszerűen az a lappangó ellenségeskedés, amelyet a szokásos angol neveléssel és hagyománnyal örököltem. S mindez meglehetősen rendkívüli mértékben volt meg bennem.

Tetőtől talpig szigetlakó voltam. 1925-ig sohasem voltam külföldön. Ha jól emlékszem, addig csak kétszer álltam szóba katolikus pappal, s akkor is véletlenül. Sohasem voltam katolikus istentiszteleten, és csak alkalomadtán mentem be katolikus templomba. Azért mondom ezt, mert általában az emberek, és főleg a katolikusok, nem nagyon veszik észre, hogy mennyire távol áll egymástól a katolicizmus és az anglo-katolicizmus. Ami engem illet, számomra 1925-ig egymástól teljesen különálló világot jelentettek.

Sohasem zavart a Katolikus Egyház. Teljesen kielégített az anglo-katolicizmus. Amikor kezdtem rájönni, hogy „Rómának talán igaza van“, akkor kezdtem észrevenni, milyen mélyen gyökerezik tudatalattimban a bizalmatlanság „Rómával“ szemben.

Így még akkor is, amikor bizonyos dolgok már majdnem világosak voltak előttem, mindez számomra idegen világ volt. Még mindig az előítélet és félelem rabja voltam.

Másrészt az is visszatartott, hogy egyre inkább visszariadtam attól, hogy olyan irányba haladjak, amely fájdalmat okoz majd számtalan léleknek, akiket annyira szerettem. Arról is meg voltam győződve, hogy ameddig megvan a lehetőség a folytatásra, nem hagyhatom abba azt a szolgálatot, amelyet olyan nagy áldás kísért.

Minden nagy döntésnél reménytelenül nehéz meghatározni, hogy hol állott be a döntő fordulat.

Úgy érzem, amikor ez a pillanat közeleg, akkor a küzdelem annyira megfeszíti és kifárasztja a lelket, hogy csak azt ismeri fel, hogy egy bizonyos lépés elkerülhetetlen, és csak éppen feltápaszkodik, és tovább tántorog a sötétben.

Azok számára, akik mindig is katolikusok voltak, ennek a könyvnek az érvelése nevetségesen egyszerűnek tűnhet, és sok minden túlzónak látszhat. Tudom, észre fogják venni, hogy ezt átmeneti állapotban írtam, és abban a sajátos pillanatban tükrözi felfogásomat, amikor még a küszöbön állok. Szerintük a nyereség messze felülmúlja a veszteséget. De ők belül vannak, ismerik az Egyházat, és az otthonuk. A kívül álló lélek számára azonban, aki tapogatózva indul a fény után, éppen hogy elhagyta otthonát és számtalan kedves szeretett színhelyet és arcot, és határozottan megindul a száműzetésbe: az ilyen lélek számára a csupasz hit aktusa ez. Csak később értheti meg ez a lélek, hogy látszólagos száműzetési helye tulajdonképpen otthona.

Ha ennek a könyvnek további lapjain úgy tűnik, hogy túlságosan fellebbentettem a fátyolt, gondoljunk arra, hogy nagyon is féltékeny tettem, mégpedig két okból:

Először is azt akartam, hogy az a sok lélek, aki szeretett és bizalommal volt irántam, vegye észre, hogy nekem is végtelen fájdalmat

jelentett az a tudat, hogy végtelen fájdalmat és aggodalmat okoz nekik eljárásom.

Másodszor azért tettem, mert megtapasztaltam, amit azok a lelkek tapasztalnak, akik hasonló lépést tettek, vagyis azt, hogy nem könnyű tetről van szó a megindultság pillanatában, hanem valóban nagy szenvedéssel jár ösvény ez, amelyre majdnem teljes sötétségben lépnek, de amelyet megvilágít a hit nyújtotta biztonság.

Vernon Johnson

1929. szeptember 8-án.

* * * * *

Források:

Elsősorban a One Lord, One Faith önéletrajzi részei.

A Sicut Parvuli folyóirat halála alkalmával emlékszámot adott ki In Memoriam – Mgr Vernon Johnson 1886–1969 – ,The Vernon we knew’ – Tributes from his friends címen (Msgr. Johnson emlékére. ,Vernon , ahogy mi ismertük’ – Hozzájárulások barátai részéről). (1970 január, vol. 32 no. 1, 138 oldal fényképekkel.) Fenti életrajzunk ebből veszi a legtöbb adatot.

A Sicut Parvuli folyóirat évente háromszor jelenik meg, egy szám 32 oldal. Megrendelhető: Mgr F. G. Horsfield, St Anne’s Presbytery, Devonshire Gardens, Cliftonville, Margate, Kent, CT9 3AF. A folyóirat utolsó rovata állandóan közöl Vernon atya írásaiból The Voice of Monsignor Vernon. Lest we forget címen (Msgr. Vernon hangja. Hogy ne felejtsük el).

Kardos Klára

„A RONCSOLT ANYAGON DIADALMAS LELKED MEGÁLLT“

Harangi László

Milyen szóval szeresselek?
Az atyafiság nemcsak vér közöttünk:
Isten előtt atya és fiú lettünk,
Mert lélek szerint én nemzettelek.

Emlékszel a kis vézna fiúra?
Pici voltál és fázó és beteg,
Mikor anyád a tenyeremre tett:
Animula blandula vagula.

És most – ó talán meg sem ismernének,
De napról-napra láttam a csodát:
A gyám karókat hogy sudárod át,
A test háncsain hogy nő túl a lélek.

Lebéklyóztottan, béna kötelek közt,
Szép szabad lélek, épeknél egészség,
Derült homlokkal hordozod a részed,
Felnőtt ember a sok rokkant gyerek közt.

Két emberrésznyit tűrsz és dolgozol,
És hallgatsz és gondolkodol és értesz,
És egyengeted, ami érdes,
És vigasztalsz és nem panaszkodol.

Így állsz előttem: két botorka lábom
Súlyos férfiszív, kemény férfiagy.
Betegen is gyengék ereje vagy.
Nekem is az vagy: leghívebb barátom.

Nekem is az vagy, több mint vérrokon:
Oltártestvér és néma bátorítás.
Vedd ezt a verset, mint egy kézszorítást,
Mint férficsókot férfihomlokon.

Sík Sándor e sokatmondó versének (*Kézszorítás*) címzettje nem volt pap. Dehát „oltárszolgálatot“ sokféleképpen lehet végezni. Harangi Lászlónak a szépség és a szeretet szolgálata volt a feladata harminc-hét évig tartó életében. Arany Jánosnak Juliska lánya sírkövére írt és a címben idézett felirata százszorosan áll erre a pályára.

Gödöllőn született 1897. febr. 27-én. Édesanyja, Winternitz Ilma, testvére volt Sík Sándor ügyvéd (a költő édesapja) feleségének, Flórának. Apja, Harangi Vilmos, jómódú gazdálkodó Mezőkövesden. Fiának egy nagyobb és egy kisebb házat is építtetett Gödöllőn; itt lakott a Sík-család is, előbb csak nyaranta, majd állandóan. Flóra néni nyolc gyermeket hozott világra; az első három tragikus halála után – egy vörhenyjárvány egyszerre vitte el őket – Sanyi maradt a legidősebb, két fiú és két lány mellett. Csak természetes, hogy az egyszem Laci hatodikként valósággal beleolvadt a Sík-testvérek vidám körébe. Minden okunk megvan föltételezni, hogy az az eleven, játékos, boldog gyermekkor, gazdag természeti környezetével, sokféle élményével, amit Sík Sándor verseiben az „édes Gödöllő“-ről fölidéz, Lacinak is ugyanúgy osztályrésze volt. Egy kis életképben elő is lép édesanyjával együtt, a karácsonyi készülődés boldog lázában: „Karácsonyeste délutánja, / Ereszkedik az alkonyat. / A Ház a gyerekeket várja. /

Ilma néni a nagy szatyorral / Sajtért és almáért szalad, / Anyus a harmadik szobában / Most szeleteli a halat, / A dióspatkót hűlni rakja, / És ablak közé a vaját. / Fát vet a kályha paraszára, / (Lacika, ne légy láb alatt!) ... A karácsonyfa készülődik / Az abroszlepte zongorán, / A pásztordal akkordja bújkál / A váró billentyűk során ... És mindenhol visszacsókol / Ami az égi s földi jóból / Itt egy helyen ütött tanyát“ (*Az egyetlen Kéz*).

Egy apró epizód nem mindennapi lelkületet sejtet meg a fiúcskában. Egyszer étkezésnél belenyúlt a tálba, és kivette, amihez kedve volt. Felnőtt unokanővére a kezére csapott. Laci szégyenkezve húzta vissza a kezét, aztán halkán mondta: „Köszönöm, hogy neveltél!”

Ez a ragyogó gyermekkor nem sokáig tartott. 1905-ben – nyolc éves akkor – előbb vörhenyt, majd tuberkulotikus agyvelőgyulladást kap, ennek következményeképpen bénulás indul meg testében. Lassan, alattomosan, szünetekkel, de feltartóztathatatlanul. A betegség igazi természetét azonban csak sokkal később ismerték fel az orvosok. Sőt ő maga halála előtt alig három évvel egy darabig azt hitte, rákja van. Orvostól orvoshoz, egyik fürdőhelyről a másikra vitték. Két évet töltött édesanyjával Abbáziában. A bénulás először a lábon mutatkozott, s a kislának több kínos operációt kellett elviselnie. „Egy kisebb fajta igazi halálfélelmet kiállottam akkor is – írta később –, főleg az elsőnél, amikor még gyerek voltam.“ Hogy összezsugorodott lába kiegyenesedjék, átvágják Achilles-izmait. A bénulást egyelőre csakugyan sikerült megállítani, s előbb gépbe szorított lábbal, majd botra támaszkodva – ha bicegve is, de tudott járni. Sőt egy időben még futballozni is. Élete végéig rajongott a futballért. Élete utolsó évében is kint volt az iparosok futbalmeccsén, s a szokásos kedves barátságossággal izgult együtt a borbélyal és a levélhordóval a gödöllői csapat esélyei miatt. Már gyermekkorában kieszelt egy asztalon játszható gombfutballt, amit szenvedélyesen játszott. Utolsó évében két kis fiúcska járt el hozzá futballozni, ezeknél már csak a bíró szerepét tudta betölteni, hisz sem állni, sem járni nem tudott már.

Volt idő, amikor az orvosok azt tartották szükségesnek, hogy összes hátsó fogait kihúzzák, naponta kettőt–hármat. Majd állandó szemgyulladás kínozta. Jobbkeze is korán megbénult, de megtanult a ballal írni – később, mikor már ez is nehezen ment, kis írógépén dolgozott –, sőt hegedülni is, édesanyja zongorakísérete mellett. Már nagy gyerek volt, mikor még mindig kicsiknek való játékokkal játszott, amelyeket áradó képzelőereje eleven élettel töltött meg.

Lesújtott, aggódó édesanyja meg Olga nagynénje dédelgette, agyonkényeztette. Anyjának egész életét az ő ápolása, gondozása töltötte ki. 1925. aug. 12-én azonban az édesanya – miután fiát Sík Sán-

dor oltalmába ajánlotta – gyomorrákban meghalt. Elvesztése mérhetetlen fájdalom volt a fiatalembernek, aki már örülni kezdett, hogy anyagi gondjaiban segítségére lehet. Utolsó kínos éveiben gyakran mondogatta: „Ha az édesanyám halálát túléltem, akkor már mindent elbírok!” De a mindennapi életben is valóságos csapás volt ez, hiszen eddig mindig édesanyja gondozta, mosdatta, öltöztette béna fiát. Most egyszerre meg kellett tanulnia az önállóságot!

De térjünk vissza a beteg gyerekekhez, akinek minden kívánsága parancs környezete számára. Ennek persze megvolt a jellembeli hatása. „Úgy indult, hogy az elkényeztetett, elbizakodott gyermek kiállhatatlan típusává fejlődik” – írja Sík Sándor, aki mint testvér, mint jóbarát, mint lelkiatya legjobban ismerte. „Mindenki elhalmozta gyengédséggel, ajándékokkal. Övé volt a méregdrága primörgyümölcs, a legválogatottabb nyalánkság. Fehérneműjét és ágyruháját puha flanelből készítették, mert bőre annyira érzékeny volt, hogy minden érintés fájta neki. Természetes, hogy ilyen körülmények között szeszélyes és akaratos kis zsarnokká lett, aki megszokta, hogy minden kívánsága teljesül, és nem tűr ellentmondást. Kényelemszeretet, lustaság, önzés, indulatosság fejlődött ki benne” (Lantos-Kiss Antal). Ha nem volt kedve tanulni, nem erőltették, hiszen megéri-e egyáltalán a vizsgát? Ha tanult is, vizsga előtt többnyire megbetegedett, s nem tehetette le. Jó értelmi képességeivel az elemít még könnyen befejezte, de tovább tanulni sehogy sem volt hajlandó.

Ekkor avatkozott be életébe a Gondviselés Sándor bátyja személyében, aki nyolc évvel volt idősebb nála, akkoriban már piarista kispap, föltétlen tekintély az egész családban, hát még a beteges, visszavonultságra kényszerült fiú előtt. Egész tüzes odaadásával mellé állt, és állandó ösztönzéssel, támogatással sikerült fölkeltenie becsvágyát. Laci elvégezte a középiskolát, sőt az egyetem bölcsészeti karát is, és 1924-ben „summa cum laude” ledoktorált. Disszertációját (*Anakreon a magyar irodalomban*) az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzí. Iskolába járni természetesen nem tudott: otthon tanult. Mikor látása meggyengült, édesanyja olvasta fel neki a tananyagot. Nyelvtanára is ő volt, mert több nyelven beszélt. László így elsajátította a németet, angolt, franciát, sőt olvasni olaszul is tudott. Döntő tényezőként tört elő belőle sokoldalú érdeklődése, hatalmába kerítette az irodalom, a filozófia és a lélek világának bővölete. Mindebben családi környezete eszményi példa volt számára.

Ebből a sajátságosan ambivalens gyermek- és ifjúkorból marad meg benne mindvégig egy bizonyos kettősség: nagy lelki mélység és intenzív belső élet, ugyanakkor pedig kívül valami étellel nem kapcsolódó gyerekeség és naívság, tréfás, játékos modor. A legtöbb ember,

aki összekerült vele, nem is sejtette, micsoda mélységeket takar külső viselkedése.

1924-ben fellángolt a tüdőbaj. Állandóan lázas. Orvosai két hetet jósoltak neki. Mégis elvitték a nógrádverőcei cserkész tábor idején a tábor melletti kastélyba, a többiekétől elkülönítve, – s itt harmadnap megszűnt a láza. Gyógyultan jött haza, s újult erővel kezdhette a munkát.

1925-ben az az öröm érte, hogy apai örökségéből eljutott Olaszországba. Sík Sándor akkor tanulmányúton időzött ott, az ő kalauzolásával szívhatta magába a szentévet ünneplő Örök Város légkörét. Ugyanebben az évben jelent meg az „Élet” kiadásában első munkája: a *Buckó királyfi* c. mesegyűjtemény. Egyesek ezt becsülik legtöbbször abból a gazdag ifjúsági irodalomból, ami keze alól kikerült.

Most már nem adja meg magát a sorsnak, és nem is marad magányos. Igaz, szüleinek halála lelkileg is, anyagiakban is nagy csapás. De a család jóbarátja, Boros Vilma egyre gyakoribb vendég Gödöllőn. Elgondolható, mennyi lelki küzdelem, töprengés, önvizsgálat előzte meg elhatározását, hogy megnősül. Hiszen félig nyomorékon hogyan láncolhat magához egy másik életet, hogyan lesz belőle családfenntartó? De Sanyi bátyja és orvosai is biztatják. Végül is 1928. nov. 22-én a budapesti piarista kápolnában Sík Sándor összeesketi őket. Házasságuk első heteiben a halál felé tartó Flóra anya mellett vannak. Sík Sándor édesanyja 1929. febr. 2-án halt meg. Halála Harangi számára egész gyermekkorának és a régi otthonnak végleges elmúlását jelentette, és nagyon letörte. Tüdőcsúcshurutja kiújult, az orvos magaslati levegőt tanácsolt; így jártak Altenbergben (Stájerország), majd a tiroli Imstben, ami sok szép élményt hozott a betegnek. 1930-ban Mátraházán nyaraltak, itt kezdődött, hogy járása teljesen elnehezedett. 1931-ben a cserkészparkban töltöttek pár hetet, itt mindig az öregcserkészek vitték le öliben a kertbe. Egy esős délután egyedül maradt otthon. Felesége odakészítette a könyveket melléje, de azok leestek, és nem bírta fölvenni őket. Csak az angol szótára maradt nála, ezzel szórakozott egész délután. És nem panaszkodott miatta! Előbb másra támaszkodva lépkedett, majd önhajtású tolókkocsiba kényszerült. Otthon egy darabig még kétségbeesetten erőlködött, hogy az ebédlőasztaltól az íróasztalig vivő néhány lépést megtegye, de végül is beletörődött, hogy ez is csak kocsival megy. „Mióta odaadtam a járásomat a jó Istennek, teljes lelki békém van” – mondta.

Férj és feleség műveltségében, érdeklődésében, lelkiekben nagyon megegyezett. Harangi zenére és angolra tanította Vilmát, az őt művészettörténetre meg franciára. Gyakran megesett, hogy a másik folytatott egy mesét, elbeszélést, amit az egyik elkezdett.

Harangi már gyermekkorától írogatott verseket, színdarabokat. Utóbbira az ihletet nyilván azok a szabályos házi színelőadások adták, ahol író, rendező, szereplők egyaránt családi körből kerültek ki. Hét éves korában hexameteres drámát írt Ephialtésről! Sik Endre (Sándor öccse, a későbbi követ, majd külügyminiszter) ki akart adni a 13 éves „költő” verseiből egy füzetre valót, hogy örömet szerezzen a beteg gyerekeknek. Szerencsére a többi családtag lebeszélte. László később igen hálás is volt, hogy nem hagyták „csodagyerekké” lenni. Először a *Zászlónk* „Fakadó rügyek” rovatában jelentek meg versei, majd ugyanott a „nagyok” között, 13 éves korától már az *Élet*-ben is. 1924 szeptemberétől a *Kis Pajtás* c. gyermeklap szerkesztője lett. Itt aztán elemében volt: jóformán ő írta tele folytatásos regénnyel, mesével, elbeszéléssel, színdarabbal, verssel, tréfakkal, külföldi nevek alatt. Rajzolni persze nem tudott, az illusztrációkat munkatársai készítették. Amellett fordított is németből, angolból, úgy, hogy feleségének diktált. Így magyaráította meg Baden-Powellnek, a cserkészlet alapítójának fölserdült fiúk számára írt kitűnő könyvét „A boldogulás ösvényei” címen. Más katolikus folyóiratokba, ifjúsági lapokba is írt. Önállóan is megjelent néhány ifjúsági regénye és vígjátéka.

Dehát hogyan értette így ez az élet szélére sodródott ember a gyerekek és fiatalok nyelvét? – Nemcsak korai emlékeiből és nemcsak írói adottságból. Állandóan érintkezett gyerekekkel. Kimondhatatlanul szerette őket, körükben teljesen fel tudott oldódni, azok pedig rajongtak „Laci bácsiért”. Ha önhajtású betegkocsiján kigördült az Isaszegi útra, a gyerekek mint legyek a mézre gyűltek köréje. Szabad volt valakinek csengetni az egyes házakba vivő kis hidacsokánál, ami boldoggá tette őket. Közben beszélgettek. Mindnyájukat meghívta mesédélutánra. Ez a kerti lugasban folyt le. A fiúk „törpék”, a lányok „tündérek” voltak. Megmondhatták, mi legyen a mesében (kitűnő öntevékenységre nevelés!), és mikor csakugyan jött a sárkány vagy a manó, örömtől sugárzott, aki kérte. Darabjait – amíg bírta – betanította nekik, és előadták őket. Máskor a kicsiknek babauzsonnát rendezett, babaedényekkel, játékkállatok voltak meghíva. Magántanítványai is voltak, főleg a helybeli iskolások közül, akik szinte naponta jöttek.

Egyszer kétévesforma unokahúgát bízták rá, mert mindenki elment hazulról. Tudta, hogy utána futni nem tud, hát a térdére ültette. Csak-hogy cikket kellett írnia egy lapba Tolsztojról... Hát a kislányra bízta a feladatot, hogy nyomja le a váltót, ha nagy betű következik. A kicsi elbűvölten ült a térdén – és a cikk is elkészült.

A *kis barátok* c. versében szépen jellemzi azt a valóban „barátinak” mondható, mert mindkét oldalra termékeny viszonyt, ami a gyerekekhez fűzte: (Figyeljük meg a gyermeki lélek pompás jellemzését is!)

Estefelé, ha elfeküdt a nap
S udvaromban csak szürkéséget látok,
S fáradt lelkem is már szürkülni kezd:
Akkor jönnek hozzám a kis barátok.

Ketten vannak: még elemista egyik,
Szőke, huncut, játékos és beszédes,
A másik cserkész, komoly gimnazista,
S mikor gondol rá, igen tekintélyes.

Az öccse lesi minden kis szavát,
S a tisztelettől szája szinte tátva:
Amit a Pötyi mondott és csinált,
Azt ő is mondja, ő is megcsinálja.

A gyerekek egy liliputi cserkészszátrat hoznak, „hogy a Laci bácsi lássa”, fölverik, még apró tábortűzet is gyújtanak előtte; s a tolókcosis rokkant (a vers 1933 októberéből való, alig félévvel halála előtt) meg a két gyerek szárnyat növesztve éli bele magát mindabba, amit ez számukra jelképez.

Játékos kedvvel dudorászunk halkán,
Ködben, homályban, kis udvarban hárman,
S én érzem, hogy könnyebbedik a szívem,
És benne édes, langyos estű nyár van.

Frissülő lelkem, testem félredobja
A nyugós terhet, ami húzott, bántott . . .
Két oldalról két vidám kis barát
Élesztgeti a játszi rőzselángot.

Elgondolhatjuk, milyen mély fájdalom lehetett számára, hogy betegsége miatt nem is gondolhatott arra, hogy neki magának gyereke legyen. Egy kis feljajdulás a naplóban utal erre: „Jól esik azt remélnem, hogy öreg ember nem lesz belőlem. (Gyermektelen öregség! Bár az Úristen elég hatalmas volna ezt is pótolni valahogy.)” Elég hatalmas volt: közvetlen kispajtásainak köre országnyira bővült a Kis Pajtás szerkesztői üzeneteiben, aztán a határokat is átlépte: a cserkészmozgalom révén angolokkal, indusokkal, színesbőrűekkel került levelezésbe. Halála után országszerte 40 000 gyermek ajánlotta föl szentáldozását érte: lelki családjá.

A levéllírást különben is egyik missziójának érezte. „Mindenkinek mindene iparkodott lenni, aki vele érintkezett. Családjának szétszakadt tagjai között az ő levelei tartották fenn az összeköttetést; az ő háza otthona volt mindnyájuknak. Ahol emberek közt félreértést talált, ipar-

kodott elsimítani. Haragosokat kibékíteni, sértéseket jóvátenni, távollevőknek apró figyelmességekkel örömet szerezni, örömszerzési alkalmakra mások figyelmét is felhívni: effélékben fáradhatatlan volt leleményessége“ (Sík S.).

A filozófia, irodalom és önboncolás iránti hajlama az ifjúsági irodalmon túl a novella lélektani válfaja felé vonzotta. Néhány elbeszélése megjelent a katolikus folyóiratokban (*Barabbás, Útitárs, A kapu* stb.), nagy reményeket keltve. Legnagyobb szabású műve *Az utolsó állomás* c. lélektani regény az „Élet“-ben. Könyvalakban is ki akarták adni, de erre már nem került sor. Abbáziai élményeiből merít, s főleg a beteg gyermek átélt lélekrajzában kiemelkedő.

A Harmath–Sík-féle Szent Vagy Uram-ba szintén Sík Sándor vonta be munkatársként. Olyan népszerű énekszövegek valók tőle, mint: *Templom csendes mélyén, Jézusomnak Szívén megnyugodni jó, Zeng a harang, Sziklahitű László . . .*

Verseit egyre inkább csak magának és bizalmasainak írogatta. Halála után felesége gyűjtötte össze apró cédulákról, és még abban az évben, 1934-ben megjelentek. Szerb Antal – aki iskolatársa volt – meleg hangú ismertetést írt róluk a *Nyugat*-ban: „Sohasem vett erőt rajta a betegek és foglyok elkeseredése, tehetetlen lázadása. Mélységes vallásossága nemcsak hogy elviselhetővé tette életét, hanem derűssé, csaknem boldoggá is. Verseiből, egy egészen befelé fordult léleknek ezekből az intim vallomásaiból a megbékéltség, a bizakodó Istenhez fordulás és valami már alig emberi tisztaságú szeretet hangja szól az olvasóhoz, gondos, előkelő és halk formák között.“ Alszeghy Zsolt, a neves irodalomtörténész így ír róluk: „Minden irodalmi szépség haszon és ajándék. Jóideje nem éreztem ezt annyira, mint mikor H. L. postumus verskötete pihent a kezemben. Az egész élet, amit ezek a versek élénk tárnak, a szenvedő testből az ég felé törő léleknek imádsága. Szavainak csendes melódiája, képeinek halk beszédje, ritmusának tiszta csengése megkap és felemel. Mert a szenvedő ember magasztos békéjét csillogtatja meg előttünk.“ És Boldizsár Iván: „Mindenkinek, aki szenvedett és imádkozott, a saját fájdmájára és a saját hangjára ismer H. L. költeményeiben.“ Czapik Gyula egyenesen lelkiolvasmányul ajánlja papok számára.

Összefoglaló írói jellemzését Sík Sándortól vesszük: „Harangi mint író azok közé tartozott, akik elsősorban a szívükkel írtak. Könnyed, behízelgő, magát olvastató stílusán és ügyes, érdekesítő mesebonyolító módján kívül főleg ennek köszönhetette népszerűségét, de értékét is. Írásait két olyan dolog tünteti ki, melyek közül egyik sem gyakori. Az egyik igaz, mély emberszeretetéből, alakjaival és olvasóival való eleven együttérzéséből fakadó, helyenként már-már lírai melegsége,

a másik pedig tiszta, ártatlan, de magával ragadó humora, amellyel annyiszor megneveltette olvasóit, és amelynek minden árnyalatában – a pattogó szójátéktól a könnyek közt való mosolyig – mestere volt.“

1925-től kezdve rövidebb megszakításokkal rendszeresen naplót vezetett. Az első években inkább csak vázaltszerű pontokban jegyzi le elmékedéseit, jófeltételeit. 1931-től kiszélesednek a följegyzések. 1932 vízkeresztjén ezt a címet találjuk a naplóban: „Elnyugvásom az Úrban. Utolsó életszakaszom feljegyzései.“ Ez jelent meg folytatásokban a Vigiliában 1936/37-ben, majd *A lélek erősebb* címmel 1939-ben a Szalézi Művek kiadásában. Bizonyos értelemben – és ezt ő maga is érezte – ez volt legnagyobb írói és emberi „tette“. A régóta elfogyott könyvecske azóta is másolatokban jár kézről kézre, küldetést töltve be sokak, nem utolsó sorban beteg és sérült lelkek közt. Az életrajzírónak pedig a legértékesebb közvetlen forrás. Ezt olvasgatva járunk azon a forrásvidéken, ahonnan ez a rendkívüli lélek a legmélyén táplálkozott: Isten közelségéből és a hűséges, következetes vallásgyakorlatokból. A hitbe és vallásosságba természetsszerűen nőtt bele, családi környezete itt is példakép volt, amit sokszor, hálásan emleget. De az már megrendítő kegyelem, hogy rengeteg szenvedése és gyenge idegzete ellenére sohasem találjuk nyomát nála a hit megingásának, a sorsa elleni zúgolódásnak. Sőt egyre tudatosabban viselte sorsát mint hivatást. A betegség lélektani hatásaitól: a félelem, a sötétenlátás, a szomorúság, kimerültség gyötrelmeitől korántsem maradt megkímélve. De ezeket sohasem vetítette ki életének nagy Társára.

Roppant következetességgel dolgozott önmagán. Reggeli elmékedése végén pontokba foglalta jófeltételeit, és nyilván azért jegyezte föl, hogy számon kérje önmagán. Az első időkben szinte valami lázas sietség tölti el: minden téren és minél hamarabb megjavulni, haladni! A nagyigényű ember igyekezete ez, aki érzi, hogy kevés az ideje. Önmagát mindig nagyon szigorúan látta és bírálta. Egy részlet 1932-es születésnapj önvizsgálatából:

Az életem csodálatos fény- és árnyjáték, ahogy visszanézek. Ami az enyém benne, az csúnya félszegség, ösztönösség, ábrándos hóbort, sok elkövetett rossz és még százszor több mulasztás. Sohasem a valóságot éltem, és nagyon ritkán használtam úgy az életet, ahogy kellett volna . . . Sem külső, sem belső sikerekről nem tudok beszámolni, ami emberi ambíciómat kielégítette volna. (Ma már neves írónak kellene lennem, sok derék művel – mondja világi hiúságom!) A jellememnek kidolgozott-nak, nagyszerűnek kellene lenni, ennyi kedvező behatás alatt és ilyen magamnak élő, ráérős, csendes levegőben. Minden megvolt hozzá, hogy szent legyek, csak használnom kellett volna az élet alkalmait és a kegyelmeket. Alig volt öntudatos óram, és alig használtam valamit. De a kegyelem mégis omlott szünte-

len... Így lett az életem, amit én magam folyton összekuszáltam és elrontottam, mégis a Gondviselés remekműve.

„Sohasem a valóságot éltem...“ Tény, hogy fizikai adottságainál fogva nem állhatott bele a mindennapi életbe. A megélhetés terén próbálta megtenni, ami tőle tellett, s ez kettejük megfeszített munkájával sikerült is úgy-ahogy. Az élet napi nehézségei, ahogy mondani szokás: „próza oldala“, lényegében környezetére hárult: anyjára, majd feleségére. Megindító volt látni, amint néha próbált félszegen beavatkozni, kivenni a részét ezekből is, azután kimerülten abbahagyta. Bő kárpótlás volt viszont ezért szereteteinek az a szellemi és lelki légből, amely belőle áradt. „Az ön közelében éreztem az Istent“ – mondta egy hindu tanár barátja.

Látta és átgötrögte, de meg is tudta oldani ezt a problémakört:

Néha olyan, mintha minden vágyódó imám és bizakodásom hiábavaló volna. Mintha a csendes remeteség egy álomvilágot teremtetett volna, melynek agyrém a vezércsillaga. Ha a külső világból jönnek hozzám, goromba rázkódtatást érzek. Ott sokkal keményebben, keserűbben, feketébben zajlik az élet... „Képzeldő bolond— mondom magamnak —, hát csakugyan azt hiszed, hogy kis parfümös fohászaiddal, tétlen rájuk gondolással, miattuk való aggódással belenyúlhatsz az ércküllők forgásába, szirteket hengerítesz el? A te szereteted nagyon is gyenge, földi, szeszélyes. Jaj, nem apostolok és mártírok elemi erejű lángja!“ — Hiszen igaz, nagyon is érzem. De másom nincs, és többet tenni eddig nem bírtam (szeretnék!). A csillagom pedig nem agyrém, mindenek ellenére. Rendületlenül bízom a Gondviselésben (si fractus illabatur orbis) és az imádság erejében. — Nem nádszál az, melybe elmerülő életem kapaszkodik... Az Isten az egyetlen bizonyosság és megtapasztalható valóság. A többi nekem mindinkább álomszerű. És aki Őrá épít, nem kártyavárat épít, akármilyen ügyetlen, lomha, képzeldő, irreális kontár legyen is.

„Még papok közt is kevés embert ismertem — írja Sík Sándor —, akinek életében a legszorosabb értelemben vett lelkiélet akkora is annyira központi helyet foglalt volna el. Ennek az életnek két sarkontja volt: az Eukarisztia és az elmélkedés (a harmadik, a szenvedések békeességes tűrése, amely mindenki másnak a legszembetűnőbb volt ebben az életben, az ő szemében mint mindennapi dolog számba sem jött). A szentáldozáshoz annyiszor járult, ahányszor csak betegállapota engedte. És ha templomba nem mehetett, otthon imádkozta végig a misét misszáléjából, teljes elmerüléssel. Beteg idegrendszere hamar kimerült. Ezért a nap kezdetét, a legfrissebb órát (néha órákat) az elmélkedésre fordította. Nem egyszer volt olyan napja, hogy sem-

mit nem tudott dolgozni; az elmélkedést ilyenkor sem hagyta el. Igazán azt lehet mondani, hogy az Isten igéjéből élt.”

Lássuk elmélkedéseinek egyik legérdekesebb példáját. Jézus nemzetségfájáról van szó, amivel magunkfajta ember legtöbbször nem is tud mit kezdeni. Abból indul ki, hogy ezek a többnyire jelentéktelen nevek a Gondviselés eszközei voltak, de nem is sejtették az illetők, micsoda fölséges szövődék láncszemei.

Milyen szűk a mi látókörünk! Még életünk nagy jelentőségét sem fogjuk fel önmagában sem, nemhogy összefüggéseit a jelenben, múltban és jövőben. Nemcsak az átöröklés, de minden egyes tevékenység az okok és okozatok végtelen sorából indul és fut tovább. Nemcsak a test szerinti utódok által hatunk a világra, hanem minden lélegzetvételünk halhatatlan, mert a következmények végtelenbe futó mozgását indítja tovább.

Mennyi hálaival tartozunk ismeretlen őseinknek, akik segítettek kulturális, testi, sőt lelki javaink megszerzésében! Mennyi okunk van szerénységre, hiszen ha valamilyen kiválók vagyunk, hány ősről tevékenységének, munkájának van ebben nagy része. Jó gondolataink, eszes ötleteink, ügyes szokásaink talán őbennük villantak fel először, vagy idegződtek be, és sokszor mennyi erő és munka árán!

Mennyi engesztelni való! A rossz tulajdonságokban sokszor az ő botlásainak átkát nyögjük. Vegyük és viseljük el ezeket a hátrányokat áldozatos lélekkel, az ő hibáikért. Mennyire kívánják most jóvátenni, amit vétettek! De az érdemszerzés ideje lejárt számukra. Ivadékaiknak a földön tovább kanyargó láncsora az utolsó reményük, a horgony, a csákiya, mellyel még közelebb vonhatják magukat Istenhez. Küzdjünk olyan elszántsággal, tökéletesedjünk olyan igyekezettel, mintha mindnyájunkért nekünk kellene harcolnunk, és az ő összegyűjtött vágyuk égjen bennünk. Őseinknek éppúgy megváltói lehetünk, mint unokáinknak megoltalmazói. Itt is áll az, hogy az ember nem önmagáért él, sem időben, sem (a jelenben) térben. Ha „meg nem érdemelt” (mi az, amit magunk is meg nem érdemelnénk!) csapások érnek, ki tudja, melyik ősről vétkeztünk bennünk Isten igazságosságára. Ez nem igazságtalanság. Mert bár a csapás az ősről vétkeink büntetése, de nekünk egyenesen áldásunk, győzelmünk is lehet, ha jó lélekkel hordozzuk. Micsoda perspektíva! Egy ilyen hosszú menetnek előjárója, előmunkása, szószólója lehetni Isten előtt! Türelemmel viselem terheltségeimet, de elszántan és a népfel-szabadítók lelkesedésével küzdök ellenük.

Mennyi reményem van Isten irgalmasságára! Sohasem kell kétségbeesnünk. Ki tudja, milyen öröklött sötét hatalmak dolgoznak bennünk, melyekért nem vagyunk felelősek. Lelkünk állapotát csak Isten ítélni tudja meg. Sem elbizakodnunk, sem csüggednünk nem szabad. Ha pozitívan nem haladunk is, de tartjuk meg az elszánt akaratot, bűnbánatot, alázatos könyörgést és rendü-

letlen bizalmat. Nem tudjuk, milyen láthatatlan koloncok csüggnek rajtunk.

Azt is le meri írni, hogy emberben még sohasem csalódott. „Hiszem, hogy az a sok jó, melyet bennük látok, igazán megvan a gyengeségek alatt, ha esetleg ritkán tud is érvényesülni, és hogy mégis az az értékes rész bennük, az igazi én. Hisz tudom magamról, milyen ritkán sikerül olyannak lennem, amilyen forró vággyal lenni szeretnék, és aminő lelkeséget igazinak érzek magamban. Vágyai szerint pedig minden ember jó, ‚rossz‘ lenni, tudatosan senki sem akar... ha ferde és tökéletlen módon is, de a jóságból él mindenki.“ Erős elvévé is teszi, hogy mindenkiről csak jót tételezzen fel. És boldogan vallja, hogy hozzá mindenki jó volt. Idegenek is hányszor segítettek neki! Eszébe jut, hogy egyszer Pesten az utcán gyerekek megdobálták és kicsúfolták, amint bicegve sétált a napon. „De azok sem rosszaságból tették, és én hivatam is őket magamhoz, mert szerettem volna cukrot adni nekik.“

Boldog volt, ha valamit tehetett másért. Már súlyos betegen is örömmel teljesített minden kérést, megbízatást, bármennyire nehezebbre esett is.

Ugyanilyen meleg és pozitív módon látja, értékeli az élet apró örömeit. Hisz beteg embernek ezek kétszeresen drágák. „Minden ‚csoda‘, minden nagy és ünnepélyes esemény.“ Utolsó jegyzetében azt írja, hogy a tavasz „az ő örömére“ jött meg korábban, és még a tárgyak is „előzékenyek“ hozzá. Mikor utoljára vitték be autón a klinikára, a kertben egy sárga tulipánágy mellett haladtak el. „Nem tudtam, hogy itt ilyen szép!“ – kiáltott fel örömmel. Jó önjellemzéssel írja:

Képzeldő voltam világéletemben. A képzelet sokszor segített megsejteni az igazat, még többször vitt tévútra. Sok gyönyörűt álmodtam így, de sok retteneteset is. Mégis a vallás után ez a képzelet volt a legnagyobb kincsem. A mindennapi életet vagy érdekes „nagy“ eseményekkel tölti meg, vagy egyszerűen kiemeli belőle: embert, munkát, lelki élményeket megnagyít, megszipít, gyönyörűre színesít. Sokszor szinte roskadozom az átélt nagyszerűségek súlyától. És mégis több ez, mint pusztán álom. Sokszor úgy érzem, hogy a képzelettel a világ és az élet igazi valóságát fogom át.

Másutt: „Belőlem az élmények ki akarnak törni. Soha ennyi mondanivalóm nem volt. A legkisebb esemény is csodálatos gazdag élmény. Csupa nagy, szent, gyönyörű történik bennem és körülöttem.“ – A következő mondatokat akár Prohászka is írhatta volna: „Ő én lélekem, emberi lélek, milyen csodálatosan szép, nagy és gazdag vagy! Milyen elragadtatott megrendüléssel állok mélységeid felett. Most értem az Evangéliumot, hogy a lélek több, mint az egész világ.“

Megérti: egész testi-lelki alkatából világosan kiolvasható, hogy Isten őt nem elsősorban munkára teremtette. „Engem penitenciának szánt az Úr szegény szüleimnek, és talán még arra, hogy türelmes étellel és szép halállal bizonytságot tegyek az igazságról.“ E bizonytságtétel eszközeként, hála a lerovásául szánja utolsó naplójegyzeteit is. „Ha békét és emelkedést adhatna egyeseknek, boldog volnék.“ Úgy érzi, ez lesz „főműve“, „lelki sírköve az Isten dicsőségére.“ Ady nagy feljajdulása: „Szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak“, minden vérbeli írónak lelki szükséglete. De itt most teljesebben, mélyebben, őszintébben kifejezheti magát, mint a szépirodalomban. „Nem magamról szeretnék hősköteményt írni, hanem az isteni kegyelem erejéről.“ A nagybetegek többnyire mindinkább magukba vonulnak. Harangi kitárult. „Szeretnék mindenkinek elmondani mindent. Szeretném, ha a lelkeket ismernék mindazok, akik szeretnek és akiket szeretek. Az utóbbiak között ott van minden ember.“

Hogy ez a kitárulkozás mennyire nem természetéből fakadt, az saját maga előtt is világos. Amikor egy ízben nagyon meghitten tud elbeszélgetni Sándor bátyjával („Nála vagyok igazán ‚otthon‘ legmélyebb énemmel ezen a földön“), hozzáteszi: még kettejük között is ritka az ilyen alkalom. „Külső-belső gátlások csak néha engedik, hogy a lelkem egészen ki akarjon vagy ki merjen bújni a csigaházából.“ És vágyakozva sóhajt föl: „Istenem! Milyen lehet az üdvözültek boldogsága! Isten fényében ragyogó lelkek akadálytalan, örökös egymásra sugárzása . . .“

Egyre búcsúzkodik a világtól és a körülötte lévőkötől, meghatottan, de minden szomorúság nélkül. „Nincs bennem az élet vágyának még szikrája sem. Csak olyan szép volt, olyan nagyon szép volt.“ Elevenen él benne a tudat, hogy mindent és mindenkit megtalál újra az örök életben. Sőt odaátrol jobban tud majd segíteni azoknak, akiket szeret. „A metafizikai valóság kézzelfoghatóbb és bizonyosabb nekem a földinél.“ Apáca unokatestvérétől így búcsúzott az operáció előtt: „És ha meg kell halni? Mi az *nekünk?*“

Mindez persze csak az érem fényesebbik oldala. A napló és környezetének emlékezései megmutatják a másikat is, rávilágítanak az egész gyötrelmes útra, amit meg kellett tennie.

Világra „hozzák“ az embert, az életben lehet sok segítője, de meghalni mindenkinek magának kell. És a halál igen sokféle. Naívság lett volna azt gondolnom, hogy egészségesen és teljes jóérzéssel egyszerre alszom majd el, mint a lecsavart lámpa . . . Mindenesetre különös érzés, tudni és látni, amint egy titokzatos folyamat egyre terjed bennem, egymásután foglalja el a pozíciókat, itt is, ott is furcsa meglepetést okoz . . . Szívesen halok meg akár Izenkint is, ha az Isten úgy akarja. Majd ad erőt hozzá . . .

Mintha mindennap egy nótát felejtenék, akár az öreg cigány. Emlékezetem, szellemi erőm mintha fogyóban volna. És napról napra kevésbé találom helyemet ezen a világon.

Új vendég érkezett, de nem váratlanul: a halálfélelem. Valahogy rohamszerűen jött rám, és éjjel keveset alszom a gondtól. De jó az Isten és nem hagy el. Teljes lélekkel felajánlom ezt (és az eljövendő rosszabbakat) édeseimért. Jézus az Olajfák hegyén ezerszer többet szenvedett a lelki gyötördéstől. Nem, meghalni nem „csendes elnyugvás”, hanem szép, nagy, férfias harc is. Isten ád hozzá erőt.

Megint biztatnak, megint mondogatják, hogy évekig, évtizedekig eltarthat. Nem vigasztalás! Én nem akarok „kétszer meghalni”, visszailleszkedni az életbe és újra bizakodni... Különben, ha a testi halál talán messze van még, a szellemi már észrevehetően közeledik. Néha van egy-egy fellendülő munkanap, aztán a beteg agyszerkezet megint elkezd csikorogni, és csütörtököt mond. Ezek a legnehezebb óráim. Hiszen még annyi szépet tudnék dolgozni – ha „tudnék”. A munka – az olyan rettenetesen nélkülözött tevékeny hősiességnek, a férfiasságnak ez a számomra eddig megmaradt utolsó darabja is kezd elhagyni. – Azaz nem utolsó mégsem: a derült béketűrés még megmarad. Itt ugyan, éppen ennél a pontnál el-elcsuklik az is (legalább is a derű, ha a türelem nem is). Az agybeli gyengeség érzése már többször megrikatott. A tehetetlenségnek sokféle deprimáló formáját tanultam és tanulom folyvást elviselni. Ezt még nem tudtam megszokni, de Isten kegyelmével majd ez is sikerül... Tégy velem, amit akarsz, csak el ne hagyj!

Máskor elülnék a hullámhegyek és hullámvölgyek, s úgy érzi, hogy az eltompulás, elfásulás veszélye fenyegeti. „Kezdek beletörődni a tehetlenségbe, a lassú, hosszú elmúlásba, mely talán előttem áll. Mert olyan gyorsan nem megy, ahogy először gondoltam. Ilyen nagyszerű étvággal igen sokáig élél a szervezet. Hát ahogy Isten akarja, – tiszta szívből mondom. Sem élni nem kívánok, sem meghalni, csakhogy ő mellettem maradjon. Akkor nem félek a magam gyengeségétől.”

A betegség folyamata most már felgyorsul. A „csikorgó agyszerkezet” annak a jele, hogy a tuberkulózis oda is áterjed. Látása szakszosan ki-kihagy. Aztán a füle kezd zúgni, csengeni. „A fülem csengését úgy hallgatom, mint a jó Isten hazahívó harangocskáit. Nem félek, ő vezet.”

Lehet, hogy már nem sok van hátra.
Jól van úgy minden, ahogy kellett:
Nem kérek mást, csupán kegyelmet.

Mégis, ha füled nyitva szómra:
Oly drága nékem minden óra:

És minden perc egy nagy ajándék.
... Alig lüktet az érverésem
S mégis a Te munkádat végzem,
Világot váltok és megszentelek.

Ameddig, addig ... Ó felséges
Csodást alkotó beteg-élet!
Aldassék érte szent neved.

Ez a részlet egy 1933 januárjában naplójába írt versből való. Ezen a télen annyira megbénult, hogy nem tudott többé lábra állni, és a balkezét is alig tudta már használni. Tréfásan megjegyezte: „Rájöttem, hogy amikor szenvedünk, csak az történik velünk, ami a ruhával, amikor kimossák. A ruha nem sír, ha szappanozzák, gyúrnák, dörzsölik. Ez az élet is csak pucéráj.” Később is, nagy fájdalmai között mosolygva ismételte: „Nem baj, nem baj, csak pucéráj.”

De a legrosszabb még hátra volt. Az év elején rettentő előérzetek gyötörték. Fásultság, csüggedés, lelki-testi kimerültség, „sötétlátás, idegesség” ülte meg, míg végül a meggyötört idegek egészen felmondták a szolgálatot. „Ágyba feküdt, elkészítette végrendeletét, fel akarta venni az utolsó kenetet, és hozzátartozóitól érzékenyen elbúcsúzott. Halálát most már biztosra vette, pedig betegsége semmiben sem súlyosbodott. Rendelkezett temetése felől, megmondta, mit tegyenek koporsójába, s mi történjék halála után. Három napi szörnyű izgalom és önkínzás után végre elhitte, hogy rémképeket látott, nincs nagyobb veszedelem. Felkelt. Hetvenedvasárnap hetében azonban újból rettenetes halálfélelem támadta meg. A legkülönfélébb rémképek gyötörték. Teljes összeroppantságában a leggondosabb felügyeletre és ápolásra volt szüksége, mert féltő volt, hogy csillapíthatatlan és beszámíthatatlan idegállapotában kárt tesz életében. Döbbenetes félelem szállotta meg, állandóan üldözőktől rettegett. Előbb az Új Szent János-kórházba, majd a hárshegyi szanatóriumba került, és félévet töltött ott valószínűségi élhalottként. Szemeiben halálos rémület ült, és szörnyű bűnök-ről vádolta magát. Látogatóinak rémképeket festett, és könyörgött, hogy revolvert, mérget hozzanak számára, mert végezni akar magával. Gyerekes módon öngyilkossági kísérleteket is tett. Kidobta magát az ágyból, s így akarta tönkrezúzni béna testét” (Lantos-Kiss Antal).

Isten megengedte, hogy ezeket a mélységeket is megjárja. Utána egyszer megvallotta: „Mondtam a jó Istennek: Ha akarod, vedd el a lábamat, vedd el a kezemet, a szememet – csak az eszemet többé ne!”

Ekkor azonban ismét szinte hihetetlen fordulat következett be életében. Élete utolsó évtizedében szoros kapcsolatba került a cserkészmozgalommal. Természetesen nem tevékeny élettel. De beleélte magát a gyerekek révén, akikkel érintkezett, segített írói, fordítói műkö-

désével, és tagja lett a „Magános Öregcserkészek Csapatának.“ Ennek a vonzalomnak van egy világos lelki és egy világos lélektani oka. Lelkületében, egész éleletszemléletében örvendező visszhangot vert a cserkészideál. Másrészt így mintegy lélekben átélhette, ami sohasem jutott osztályrészéül: a vidám, szabad, mozgalmas fiatal életet.

1933-ban járunk, a gödöllői világjamboree évében. Harangiban elemi erővel ébred fel a vágy: részt szeretne venni rajta. Orvosai boldogan üdvözlik az egészséges érdeklődésnek ezt a jelét. A jamboreet megelőző napokban hirtelen magához tért, félelmei elmúltak, és lelki-
leg teljesen meggyógyult. Tolókocsijában részt tudott venni a nagy esemény minden mozzanatában, tábortűznél, tanácskozásokon, szerkesztőségben, istentiszteleten. Az a nagy kívánsága is teljesült, hogy személyesen megismerkedhetett és kezét szoríthatott Lord Baden-Powellel (akinek, mint említettük, lefordította egyik könyvét; ezt már a szanatóriumban fejezte be). Boldogsága teljes volt. Hátralevő rövid hónapjait ennek az élménynek emlékei és hatásai töltötték be, aranyozták meg. Érintkezett, levelezett új ismerőseivel, barátaival, külföldre is. 1933 augusztusában írja naplójába leghatalmasabb versét:

A vitorlás repülő

Életem az Isten kezében:
A vontatógép elhagyott.
Az ég merev kék óceánja
Szárnyára vett, körülfogott.

Birkózni, szállni, fennebegni!
És nézni, nézni, míg lehet,
A nap kiomló szíve-véré
Hogy festi meg a felleget.

Lomha dagálya és apálya
Fölém kerül, alám tolul,
Emel, süllyeszt, lendít, el-elhagy,
Testetlenül, láthatlanul.

Az árnyak lassu tolvaj-lépte
Hogy oson a domboldalon,
Sárgából kékbe, majd homályba
Hogy süllyed át erdő, halom.

A nap hanyatlik, kél az este.
Lilás a kék mennyboltozat.
Lankad a szél hullámverése.
Álmosodik, ernyed, apad.

Feszült szárnyal magasba törni,
Egy kis métert sem adni fel,
De alázattal hullni lejjebb,
Ha lassan mégis hullni kell.

De én feszült vitorlaszárnyam
Minden kis habra rávetem:
Szellő ha rezdül, lég ha mozdul,
Szállok, küzdök, emelkedem.

Lenn a mezők már ködbe vesznek,
Nyirkos setét rájuk terül.
Kerengek elszántan felette,
Kékben, napfényben egyedül.

Ne még! Ne még! Azért se! Nem
még!
Hisz oly szép minden pillanat:
A szél, a szín, az illat-pára,
A rézsut szálló sugarak.

Felnézni, fel! Fogom a kormányt!
El nem bocsátom percre sem,
S halk dudolászó imádságot
Mormolok békén, csendesen:

Köszönöm magasságos Isten,
Végzetlenül jószágodat,
Hogy szállnom napsugarad fényén
Most még lehet, most még szabad.

Hogy minden percem a magasban
Álomszerű boldog csoda,
Hogy porba, rögbe, sárba, zajba
Le nem merítettél soha.

Hogy tiszta égben rámragyogtad
Boldogságos kegyelmedet,
S azúros-kék szűz kupolában
Lebegtetem az életet.

Hogy nyirkos réten nem lapultam,
Reménytelen, virágtalan:
Hogy olyan jó és olyan drága
A hulló nap minden sugára,
És olyan szép az, ami van!

„Egy kis métert sem adni fel . . .“ Naplójában jelszóként idézi Baden-Powell mondását: „Sohase mondd azt, hogy halálodon vagy, ameddig igazán meg nem haltál.“ És most kiteljesedik benne, amiről már korábban is írt: „az Úr Jézus eleven átélése, aki élő valóságban itt van mellettem.“

Csodálatos érzés, hogy gyengén, tétovázó akarattal is a főbb dolgokban milyen világosan vezet és tanít. A dolgok értelmét, és hogy mi az, amit tennem kell, tisztán látom vagy érzem. Melen, őszintén tudok beszélni az emberekkel, és mindennek a legbensőbb magvát élem át. Azért olyan szép és ünnepélyes az életem. Most mindig tudom, mi az igazán fontos, s amiben több lélek van, azt érzem elsőbrendű kötelességnek.

Ámulva látom, hogy egy napról a másikra bölccsé: látóvá és szentté: kereszténnyé tett az Isten ereje. Nem ismerem magamra: arra a nyafogó, aprólékosan aggodalmas, felületes, elkényelmesedett, gyáva nyárspolgár magamra. Mintha a lelkem pislákoló kanóca most hirtelen nagyot lobbant volna, hogy most már természetfölötti erővel világoskodjék a hátralevő kis időben. Ezek a látások az én boldogságom. Valami ilyen lehet a mennyország.

Megjárta a mélységeket és a magasságokat. Megérett a nagy Találkozásra. A halált valahogy úgy képzei el, mint az operációk utáni ébredését. „Elsüllyedni a semmibe lassan, Jézus nevében, aztán kínosan vergődve ébredni, egyre erősödő fájdalommal, de azzal az észvesztő boldog tudattal, mely lassan felhajnallik a lélekben, hogy íme túl vagyok rajta!“

1934 húsvétja táján rohamosan fogyni kezdett. A röntgenvizsgálat megállapította, hogy a gyomorszájat daganat zárja el, s az operáció halaszthatatlan, hiszen nem tud táplálkozni. Először hallani sem akart róla. Eleget volt eddig már szerettei terhére, minek hosszabbítgassák az életét. Ezt tréfás formában így fejezte ki: „Mégis csak luxus, hogy egy ketrecben azért tartsanak egy oroszlánt, hogy olykor meg lehessen nézni.“ Amúgy is egyik kedves gondolata volt, hogy az ő halála

mennyi problémát meg fog oldani a családban. Nagynehezen mégis sikerült rávenni a műtetre. Áprilisban beszállították a Verebélyi klinikára. Nagy örömmel ismert az orvosok között néhány régi jóbarátjára, iskolatársára. A többi között arra, akinek Abbáziában felolvasta hét éves korában írt drámáját. Orvosok, ápolónővérek szeretettel, gyengédséggel vették körül. Majdnem egész napját a kertben töltötte a virágos fák és bokrok között. Rokonai, barátai, akiknek társaságától a gödöllői magányban meg volt fosztva, itt nap-nap után látogatták. Betegsége egyáltalán nem érdekelte. „Egészen elfelejtettem már, hogy mért jöttem ide. Olyan jól érzem magam itt” – mondta. És: „Ha a jó Isten azt kérdezné tőlem, hogy mit akarok, teljesíteni fogja, én nem merném azt kérni tőle, hogy meggyógyuljak.” Csak azt kívánta, hogy a műtét előtt a családból jöjjön el hozzá még egyszer mindenki. Derülten beszélgetett velük. Az operációt megelőző szombaton életgónást végzett Sándor bátyjánál. Vasárnap megáldozott, és fölvette a betegek kenetét.

Verebélyi Tibor, a híres sebészprofesszor operálta. Altatni nem lehetett: ébren tűrte a hosszú és gyötrelmes beavatkozást. Néha felsőhajtott, de rögtön hozzátette: „Semmi! Nem fáj nagyon, csak folytassátok.” Biztatták: próbáljon kicsit aludni. „Aludnék én szívesen, de maguk nem hagynak!” Mikor kihozták a műtőből, a hordágyon fekvé mosolyt erőltetett arcára, de érezte, hogy igyekezete nem sikerült, azért megjegyezte: „Ez mosolygás akar lenni!”

A műtét feltárta a rideg valóságot: gyomorfalát valósággal átfúrta a tuberkulotikus fekély. Mindenütt elharapózott a tuberkulotikus gyulladás. Az orvosok még reménykedtek, hiszen aránylag fiatal szervezetről volt szó. Másnap reggelre azonban a beteg teste verejtékben fűrdött, keze-lába jéghideg és lila volt. A szív nem bírta. „Az operáció jól sikerült – állapította meg higgadtan ő maga –, a beteg meghalt.” Nem kérdezett semmit, nem érdeklődött semmi iránt sem, amit vele csináltak. Tudta, hogy mi következik, s azt is tudta, hogy mi az ő dolga. „Vilmikém – mondta feleségének –, ha valami történik velem, nehogy azt érezték: talán így is jó volt, hanem azt, hogy ez volt az Isten akarat.” Látogatóba jövő barátját szívesen fogadta, hogylétéről, munkájáról érdeklődött.

Délfelé már nagyon gyöngült. Átvitték egy üres kötözőbe. Derűsen és szerencsekívánatokkal búcsúzott betegtársaitól, mintha csak kirándulásra indulna. Délután még egyszer áldozni kívánt. A piaristáktól Zimányi atya hozta el a Szentséget. Mikor magához vette, lelkesen felkiáltott: „Deo gratias!” Aztán megtette utolsó nagy, döbbenetes tanúbizonyosságát – ilyen élet után, a halál küszöbén – Isten kegyelme mellett: „Nagy az Isten, igazgató úr! Boldog életet adott nekem!” És

egy verssort idézett: „Töltetlen vágyam nem maradt.“ „Ez egy Sík-vers“ – tette hozzá magyarázólag.

Az operáció óta égető szomjúság gyötörte, de nem vehetett magához semmit, mert az görcsöket okozott volna. Nem panaszkodott, csak felcsillant a szeme, ha egy kanálka jégbehűtött teát nyújtottak neki. Este felé mégis felkiáltott egyszer: „Ha úgys meg kell halnom, adjatok citromfagylaltot!“ Az orvos tagadó mozdulatára szó nélkül lemondott erről is.

Hét óra tájban megérkezett Szegedről Sándor bátyja, akit telefonon hívtak föl halálos ágyához. A beteg apró fohászokkal hívogatta az Úr Jézust: „Jézus, Neked élek! Jézus, Neked . . .“ Itt megakadt, és nem bírta folytatni. Bátyja följe hajolt, és bizatta: „Lacikám, te mindig igent mondtál. Mondd végig Isten nevében most is.“ És ő csendesen folytatta: „Neked halok, tied vagyok életemben és halálomban!“

Egyideig nyugtalan volt. Percenkint kérte, hogy fordítsák meg. Néhányszor felkiáltott: „Félek! Félek!“ De ha körülötte álló szerettei tekintetével találkozott a pillantása, mindig újból mosolyt erőltetett az arcára. Egyre kevesebbet beszélt, csak néha suttozta maga elé: „Jézusom . . . Jézuskám . . . Olyan jól . . .“

Este 11 óra tájban, mikor az agónia már szemmel látható volt, Sándor bátyja hozzá hajolt: „Lacikám, mondjunk el együtt egy imát?“ Megértette, hogy az utolsó imáról van szó. Halkan mondta: „Nem lehetne, hogy még egy kicsit várjunk?“ Nemsokára kérte feleségét, igazítaná el fekvőhelyét. Elhelyezkedett, aztán megszólalt: „Most már kezdhetjük.“

Ebből a helyzetből nem mozdult többé. Nemsokára elaludt, s másnap, április 25-én délfelé csendesen kiadta lelkét. Olyan csendesen, hogy alig lehetett észrevenni. Felesége fogta a kezét.

Egyik orvosa mondta aznap délután: „Sok embert láttunk már meghalni itt a klinikán, de így még senkit. Rendesen azt tapasztaljuk, hogy az utolsó órákban a test uralkodik a lélek felett. De itt a lélek legyőzte a testet.“ Egy másik pedig: „Így szeretnék meghalni én is.“ Halála után felboncolták elgyötört kis testét. Orvosi szempontból is olyan rendkívüli eset volt, hogy két klinika orvosai hajoltak a boncolásztal fölé. Itt derült ki, hogy agyvelejében galambtojás nagyságú elmeszesedett góc volt, és egy aktív tuberkulotikus gyulladás volt folyamatban egyéb beteges tünetek mellett. Orvosa és iskolatársa, Horváth György megállapította: „Az orvostudomány mai álláspontja szerint ezzel az aggyal csak idiótának lehet lenni. Hogy ezzel az aggyal hogy élhetett Laci ilyen szellemi életet – én, mint orvos, nem tudom megmagyarázni. Nem tudok mást mondani, mint hogy itt egy felsőbb hatalomnak kellett közreműködnie.“

Gödöllőn temették, előre ment szeretettel mellé. A szertartást végző plébános, évek óta gyóntatója, beszédében azt mondta: a halottakért imádkozni szoktunk, de most azt kérhetjük, hogy ő imádkozzék értünk. Azzal is zárta beszédét: „Könyörögj érettünk!”

Sík Sándor lírai jellemzésével kezdtük ezt a rövid pályaképet; az ő lényeglátó összefoglalásával fejezhetjük be legalkalmasabban:

Aki jó lélekkel, a lelkiek iránti érzéssel olvassa, arra aligha fogja eltéveszteni békítő és emelő hatását ennek az életnek képe, amely olyan szegény volt külső eseményekben és olyan gazdag belsőben, olyan törékeny, szomorú, szinte szálnalmas annak, aki csak kívülről nézte, olyan szép, derűs, erős, hősi és termékeny annak, aki belelátott igazi valójába.

Ma annyi a szenvedés a világban: Íme egy élet, mely jóformán másból nem állott, mint szenvedésből, és mégis szép volt, alkotó volt, *érdemes* volt. Ma annyira hajlunk rá, hogy testi-lelki adottságokkal, „természetünkkel”, környezetünkkel, külső eseményekkel mentegessük hibáinkat, letöréseinket: íme egy lélek, akitől a természet jóformán mindent megtagadott, amit fizikumban, idegekben, testi felszereltségben adhatott, és mégsem tört le; mégis egész ember tudott lenni, atlétákat megszegyenítően erős, eleven cáfolata az *ép testben ép lélek* felületes szállóigéjének: mindenkiénél betegebb testben a legnagyobbakra emlékeztetően *ép lélek!* Botorkáló, botladozó, kényelmeskedő és szeszélyeskedő kis életünkben ösztönzést, példát, lendületet, szenvedésünkben, gyengeségeinkben, szerencsétlenségeinkben vigasztalást, biztatást, megerősödést meríthetünk a lélek szuverén erejének és a kegyelem csodálatos hatalmának ebből a kivételes művéből.

Irodalom. Lantos-Kiss Antal: Harangi László író. (Kiny. az „Elragadottak” c. könyvből.) Budapest, Stephaneum nyomda 1939. 30 o. – Sík Sándor két Előszava (H. L. verseihez 1934, naplójához 1939.) – Életének ma már egyedüli élő tanúja felesége, akinek számos értékes felvilágosítást köszönhetünk.

Parentiné Ipacs Katalin

ALBERTO MARVELLI

1982 augusztusának végén az olasz vezető értelmiségiek jelentős nemzetközi találkozót hívtak össze az Adria kedvelt fürdővárosába, Riminibe. A „Népek Barátsága Meeting”-nek nevezett összefüggést,

amelyet egy idő óta minden évben megrendeznek Riminiben, II. János Pál pápa is megtisztelte jelenlétével. 1982 augusztusának utolsó vasárnapján több mint 100 000 fiatal gyűlt össze a városból és környékéről, hogy ünneplésben részesítse a Szentatyát. A fiatalokhoz intézett beszédében a Pápa a rimini egyházmegye katolikus világi mozgalmainak két rendkívüli apostolát állította eléjük példaképnek: Alberto Marvelli és Igino Righetti.

A Szentatya beszédét a találkozó témájához fűzve – „Az ember erőforrásai” – arra irányította a fiatalok figyelmét, hogy csak egyetlen erőforrás valóban kimeríthetetlen: az érettünk emberré lett, keresztre feszített és feltámadt Krisztus. „Erről éppen itt Riminiben – mondotta szószerint a pápa – személyes tanúságtételek lebegnek előttetek. Olyan emberekről van szó, akik mindennapi munkájuk végzése közben teljesen Krisztusnak adták magukat, és akiknek példája egyre jobban szétsugárzik. Ilyen ember volt Alberto Marvelli mérnök, akinek megkezdődött boldoggá avatási eljárása és dr. Igino Righetti, a leendő VI. Pál munkatársa és vele együtt a Katolikus Diplomások mozgalom alapítója, valamint első elnöke. Két világi, két apostol, két férfi, aki tudott meríteni a krisztusi erőforrásból. Saját maguknak a lelki, szentségi és az imaélet által merítettek, mások számára pedig követendő példaképpé, hívássá váltak.”

E két sugárzó ember közül a mostani tanulmány csak az egyikkel: Alberto Marvellivel foglalkozik. A teljesség kedvéért azonban Igino Righettiről is mondunk néhány szót. XI. Pius pápa 1925-ben, a katolikus egyetemisták mozgalmanak egy válságos pillanatában őt hívja meg a FUCI (Olasz Katolikus Egyetemisták Szövetsége) országos elnökének. Mint az előbb idézett pápai beszéd is említi, Msgr. Montinivel, a későbbi VI. Pállal karöltve tevékenykedett, aki a mozgalom lelkesítője volt. Az 1929-es konkordátum és a II. világháború közötti Olaszország legnagyobb katolikus vezéregyéniségei között tartják számon. Isten akaratából olyan rendkívüli személyiségeket készített elő az országnak, mint Giorgio La Pira, Aldo Moro és Vittorio Bachelet. A katolikus vezető értelmiségi réteget nagy veszteség érte, amikor a világháború előestéjén, 1939-ben, mindössze 35 évesen befejezte földi pályafutását.

Most térjünk vissza Alberto Marvelli alakjához, akinek sorsa annyiban is összefonódik Righettiével, hogy ő is tragikus hirtelenséggel halt meg, alig 28 évesen, 1946-ban. Mivel Marvelli élete elválaszthatatlan a két világégés közötti korszak katolikus ifjúsági szervezeteinek történetétől, elsősorban is az ACI (Olasz Katolikus Akció) keretein belül vagy azzal összhangban működő mozgalmaktól, most néhány adat tükrében felvillantjuk az ACI történetét.

Az ACI hivatalos születési dátuma 1868, de már két évvel korábban megkezdte működését a Katolikus Ifjúság Társulata elnevezés alatt. Mint szerte Európában, itt is azzal a céllal jött létre, hogy országos szinten is szervezetbe tömörítse az egyházi hierarchiával szoros egységben működő katolikus világiakat, nem politikai, hanem kizárólag lelki-vallási tevékenységre. Kibontakozása XI. Pius megválasztásával (1922) kezdődött, akit nem véletlenül szoktak a katolikus akció pápájának nevezni. Mindjárt első enciklikájában – (Ubi arcano Dei) – világosan körvonalazta az ACI természetét, céljait, cselekvési módját és szervezeti felépítését. A központi, országos vezetőség az egyházmegyei vezetőség munkáját, ez utóbbi pedig a plébániai vezetőkét hangolta össze. Az ACI kebelén belül ebben az időszakban már négy nagyobb, jól meghatározható tömegszervezet működött: Olasz Katolikus Ifjúság Társasága; Katolikus Nők Uniója; Katolikus Olasz Női Ifjúság és a már emlegetett FUCI (Olasz Katolikus Egyetemisták Szövetsége). A fasizmus előretörése súlyos veszélyt jelentett az ACI virágzó szervezetei számára. A pártok fokozatos felszámolása után 1931-ben kemény sajtóhadjáratot indítottak ellene; a feloszlatast XI. Pius pápa bátor, megalkuvást nem ismerő magatartása hiúsította meg. Híres körlevelében: „Non abbiamo bisogno“ (1931. június 29) védelmébe vette a katolikus akciót, és megbélyegezte a kormány törvénytelen, erőszakos rendelkezéseit. Hosszas tárgyalások után a kormány engedett, az ACI folytathatta tevékenységét. A külső nehézségek nem törték meg belső életerejét, új részlegek jöttek létre. XII. Pius pápasága újabb lépést jelentett a kibontakozás terén. A második világháború rettenetes éveiben az ACI nemcsak túlélte a vihart, hanem teljes erejével elkötelezte magát szenvedők megsegítésében, a háború áldozatainak felkarolásában. Alberto Marvelli egyike volt annak a sok-sok ACI-tagnak, akik hősiek fokozatosan gyakorolták a testvéri szeretetet ezekben a tragikus esztendőknél.

*

Alberto 1918. március 21-én született az északolaszországi Ferrarában, anyai nagyszülei házában. Valójában a család ezidőtájt Rovigóban élt, ahol az apa bankigazgató volt. Mivel azonban Rovigo jobban ki volt téve a háborús időszak veszélyeinek, a Marvelli család gyakran a nyugalmasabb Ferrarában talált menedéket. A következő hat Marvelli gyerek már Rovigóban látta meg a napvilágot; az öt fiú közül egy kiskorában meghalt. A család 1925-ben végleg megvált a várostól, következő állomásuk Mantova, majd Ancona, míg 1931-ben végre megtelepedtek az adriai fürdővárosban, Riminiben. Alberto szerencsés családban nőtt fel. A jómódú polgári környezet kiváló nevelést és iskoláztatást biztosított számára, de ami ennél sokkal fontosabb: ragyogó Istennek szentelt példaképek vették körül. Anyai nagyanyjának három test-

vére – egy domonkos szerzetesként – választotta a papi hivatást. Két klarissza nővér is volt a rokonságban, továbbá apai részről egy kármelita nagybácsival is büszkélkedhetek, aki egy ideig rendje perjeli tisztét viselte. Jezsuita hittanára szerint Alberto 7 éves korában társainál felkészültebben járult az első áldozáshoz.

Jókötésű, ragyogó egészségnek örvendő gyermek, szenvedélyes, robbanékony természete ellenére már 10 éves kora körül felnőtte jellemző önuralommal rendelkezik. Az elemi iskola és a gimnázium alsóbb osztályai után szülei klasszikus líceumba iratják be, amint a hozzá hasonló jómódú értelmiségi gyermekeket általában.

15 éves, amikor apja váratlanul fellépő betegség következtében meghal. A rettenetes veszteséget felnőtt lélekkel viseli, fájdalomtól összetört édesanyjának ő lesz legnagyobb vigasza. Idejét és energiáit nem köti le egészen a tanulás. Már 17 éves korában az ACI keretein belül működő Katolikus Ifjúság mozgalom egyik egyházmegyei vezetője. Érdekes paradoxon, hogy miközben figyelme egyre tudatosabban saját belső élete felé fordul, annál teljesebben kibontakozik nagylelkű, mások felé nyitott, sőt másokért élő jelleme. Ez a tökéletes önátadás lesz élete legfőbb megkülönböztető jegye. Valóságos rejtély, hogyan tudja összeegyeztetni a megerőltető tanulást, később pedig felelősségteljes mérnöki munkáját lankadatlan apostolságával, amely már önmagában is egész embert kívánt volna. A líceumot ragyogó eredménnyel fejezi be, 60 érettségiző közül a második helyen. 1936-ban a bolognai egyetem mérnöki karára iratkozik be. Ezzel megkezdődik ingázó élete a két város között. Riminihez köti a családon kívül mozgalmi tevékenysége, Bolognához előbb csak a tanulás, de hamarosan itt is bekapcsolódik a katolikus mozgalmak apostolságába. Bolognában idős nagynénjénél kap szállást. Pálma, a nagynéni cselédje, így emlékezett vissza Albertónak ezekre az éveire:

Éjt nappá téve agyonhajszolta magát az egyetemért és az apostolságért. Gyakran a könyvekre borulva alva találtam, rózsafüzérrel a kezében. Reggel 6 órakor misére ment; ha elfoglaltsága miatt reggel nem tudott megáldozni, délig is koplalt. Nagybőjtben igen önmegtartóztató életet élt. Maga gondoskodott élelméről: diót, gesztenyelisztból készült kenyeret és más apróságot evett, alaposan megzabolázva egyébként tekintélyes étvágyát.

Alberto az Úr szőlőjének fáradságot nem ismerő munkása. Napjai lázas tevékenységben telnek, mintha érezné, hogy nem sok ideje van hátra. 21 évesen, 1939 októberében jegyzi fel naplójába:

Az élet nem más, mint tevékenység, lendület. Az én életemnek is szüntelen, állandó lendületnek kell lennie, mégpedig az egyetlen emberi cél felé: hogy üdvözljek és másokat is az üdvös-

ségre segítsek. Ez a motorizált lelki élet, így is mondhatnám: Isten és a jó iránti tüzes vágy, a fizikai életlen keresztül oldódik fel bennem. Egyre határozottabban érzem, hogy a tevékeny életre születtem . . . Új eszmék, új országok, új világ vágya mozgat, a gyorsaság, sürgősség, hatékonyság vágya.

1940 augusztusától 4 hónapig a milánói Bagnagatti öntőműhelyben végzi szakmai gyakorlatát, mint utolsó éves mérnökhallgató. Egyik munkatársa a következő emlékeket őrizte meg róla:

Mindjárt az első napokban észrevettem, mennyire összemelegedett a munkásokkal, főként a legfiatalabbakkal és a legegyszerűbbekkel. Érdeklődött a munkások családi problémái iránt, felhívta figyelmemet egyesek súlyos nehézségeire, sürgette a megfelelő segítséget. Meglátogatta a betegeket és engem is tájékoztatott állapotuk felől; biztatta a kezdő segédmunkásokat, hogy végezzék el az esti szakmai tanfolyamot, próbálta velük megértetni, hogy áldozataiknak később erkölcsi és anyagi előnyei lesznek. Mentés volt a jóság mindennemű édeskés vagy keresett megnyilvánulásától; bárkivel került kapcsolatba, mindjárt felébresztette benne a rokonszenv érzelmeit. Úgyes volt apostoltársai kiválasztásában és megnyerésében.

1942-ben a legmagasabb pontszámmal szerzi meg gépészmérnöki diplomáját. Ezek már a háború évei, amelyekre még visszatérünk.

Alberto életének eddig felvillantott néhány epizódja világosan azt jelzi, milyen tudatosan halad előre az életszentség útján. A kor engedékenységre hajlamos szellemével szemben, amely kétkedve tekint az aszkézisre, szigorú fegyelemre szorítja önmagát. Tisztában van azzal, hogy áldozatok nélkül nincs életszentség. „Sanyargatom és rabságba vetem testemet, hogy míg másoknak hirdetem az igét, magam érdemtelenül ne váljak.” Szent Pálnak ezek a szavai (1Kor 9,27) vezérelték.

Naplója tanúskodik arról, hogy lelki élete alapszabályait gondosan pontokba szedve megfogalmazta:

1. Reggel ima és ha lehetséges, egy kis elmélkedés.
2. Naponta betérni a templomba, és minél gyakrabban járulni a szentségekhez. Bárcsak naponta áldozhatnék!
3. Naponta elmádkozni a szentolvasót.
4. Semmi módon nem keresni a bűn alkalmait.
5. Este: ima, elmélkedés, lelkiismeretvizsgálat.
6. Legyőzni a legnagyobb hibákat, mint a lustaság, torkosság, türelmetlenség, kíváncsiság, és sok más.
7. Az Úr Jézushoz fohászolni segítségért a nehéz percekben. Ha nem így tennék, büntess meg valamilyen fizikai gyötrellemmel.

Ugyancsak naplójában jegyzi fel:

Tisztaságban akarok élni. Milyen értékes ez az erény, annyi szenny között. Nehéz megtartani a tisztaságot? Azoknak nehéz,

akik a saját eszközeikkel próbálkoznak, de azok számára lehetséges, akik az Oltáriszentségen, az elmélkedésen és az akaterőn nyugodó kegyelem és szeretet forrásából merítenek.

Alberto – ugyancsak naplója szerint – hófehér, ragyogó szívről álmodik, hogy megtapasztalhassa az evangéliumi boldogságot: „Boldogok a tisztaszívűek, mert meglátják Istent.” (Mt 5,8) Nem kolostor falai között, szerzetesi ruhában járja a keresztény tökéletesség útját, hanem egy lényegében sokkal nehezebb terepen: a világban, a mindennapok ezer teendője, az emberek között élve. Krisztus szeretete már-már túlzásnak tűnő hajszára sürgeti, mint előbb idézett vallomásából is láthatuk. Ebben az állandó rohanásban, tevékenységben csodával határos módon mindig talál időt az imára, elmélkedésre. Első életrajzírója, Maria Massani tanárnő, aki személyesen is jól ismerte, ezeket jegyzi fel róla: „Az elmélkedés lényeges, tökéletesen megélt dolog volt számára. Mindaz, amit ezzel kapcsolatban szabályként kirótt önmagára, azonnal beépült egyéniségébe.” Elmondja azt is, hogy Alberto magával ragadó társalkodó volt. Azok is jól érezték magukat közelében, akik egyébként nem osztoztak vallási meggyőződésében. Kedvesen érdeklődött ugyanis életük, problémáik iránt, meg tudott hallgatni másokat. A munka, a társadalmi problémák, a pillanat eseményei, a technikai vívmányai vagy a sajtó hírei mind alkalmul szolgáltak, hogy érdekesítő beszélgetés elindítói legyenek. „Mindenki – írja Massani, – jók és rosszak, hitetlenek és buzgók vonzóznak, kellemesnek találták társaságát. Mindig az apostolságot helyezte előtérbe: ez tette képessé arra, hogy mindenkivel megtalálja a hangot, és mindenki jól érezze magát közelében.”

A háborús időszak szolgált alkalmul arra, hogy kibontakoztassa a benne rejlő szeretetenergiákat, hogy tanúságot tegyen hősielelkűségéről. A Marvelli család egyik tagjában személyesen is megtapasztalja a háború iszonyatát: Lello öccse az orosz fronton esik el, mindjárt azután, hogy a szerencsétlen Amir hadoszlop megérkezik az orosz jégmezőkre. Alberto, aki édesanyja szavaival, az apa halála után apaként szerette kisebb testvéreit, olyan fájdalommal éli át Lello halálát, amit csak egy szülő érezhet fia elvesztésekor. A háborúról azt vallotta, amit az egyház feje. XII. Piusszal ismételte: „el kellett volna kerülni.” „De legalább arra lenne jó – írja naplójában –, hogy az emberek megértsék: vissza kell térniök Istenhez, az Evangéliumhoz... A háború Isten büntetése gonoszságunkért, Isten és az emberek iránti kevés szeretetünkért... Minden ember a békéről beszél, a békéről álmodik, de kevesen vannak, akik mint a Pápa, valóban munkálkodnak is a béke visszatértén.”

1942 végén behívják katonának, de minthogy családfenntartó, a következő év szeptemberében felmentik. A katonaelet szigoráért két dolgot kárpótolja: Pollien „Belső élet“ c. művének tanulmányozása, amely segíti abban, hogy teljesen Isten akaratára tudjon hagyatkozni, valamint az új helyzet által sugallt apostoli lehetőségek. A laktanyában minden szabad percét arra használja fel, hogy társainak tudatosan közvetítse Krisztust, hogy keresztény reményt öntsön az elcsüggedők szívébe. Felveszi a kapcsolatot a Katolikus Akció helyi szervezeteivel. Társainak örömmel írhatja levelében: „a laktanyai hatósugár eredményes, Isten áldása van rajta.“

1943 szeptemberében tehát visszatérhet Riminibe, s folytatja korábbi munkáját: tanít egy ipari technikumban, és apostolkodik az ACI kezei között. 43 vége felé bombázni kezdik az adriai városokat. Családját Riminiből vidékre menti, ő pedig visszatér a városba, hogy folytathassa a rászorulókat megsegítését. Leleményessége kimeríthetetlen. Egy ideig német nyelvtudását kamatoztatva próbálja kimenteni a németek karmaiból azokat a fiatalokat, akik valamiképp hálójukba kerülnek. Hamarosan őt magát is elfogják, és egy csoporttal észak felé indítják. Ismét leleményessége siet segítségére. Az éj leple alatt sikerül kijátszani az őrköt, valamennyien megszöknek. A Marvelli családot újabb háborús megpróbáltatás éri: Carlo öccse az afrikai fronton fogásba kerül. 44 tavaszán a közel 300 szőnyegbombázás következtében Rimini pusztasággá változik. Alberto maga köré gyűjti a Katolikus Akció fiataljait, hogy megszervezzék a módszeres mentő munkákat: bújtatják a menekülőket, ápolják a sebesülteket, összegyűjtik az pusztítást átvészelt tárgyakat. Egy asztalra, matracra, lámpára mindig szükség lehet valakinek... Kerékpáron vidékre jár élelemért. Gránátzilánkoktól átluggatott hátizsákja tanúsítja, hogy a szolgáló szeretet vágya milyen vakmerőségre ragadja.

„Reggel a menekülőktől zsúfolt templomban ministrált, áldozott, majd irány ki az utcára, hogy enyhítse a szükségeket – írja Maria Masani. – Jegyzetet készített a teendőkről és ahová személyesen nem jutott el, oda valaki mást küldött maga helyett.“ Massani egy apró, de jellemző epizódot is elmond. Egy katonaszökevénynek feltétlenül cipőt kellett szerezni, de senki sem tudott segíteni rajta. Amikor Alberto megérkezett és értesült az esetről, ránézett a szökevény, majd pedig a saját lábára: „az enyém biztosan jó lesz neki“ – mondotta, és gondolkodás nélkül odaajándékozta egyetlen pár cipőjét. Ő maga papucsban járt, amíg nem tudott másikat szerezni.

A szövetségesek közeledtével a németek visszavonulnak, felpusztított falvakat, erdőket, olajfaligeteket hagyva maguk mögött. Rimini újraéled. Alberto tűrhető állapotban találja családi házukat, ahová az

angol katonák mellé bevonulnak a hajléktalanul maradt rokonok, barátok is. A háborút közvetlenül követő időszak ismét csak a túlhajszolt munka korszaka. A városzerte ismert és szeretett fiatal mérnökre felősségteljes feladat hárul: a tanács mérnöki osztályán a lakásrészteljes vezetését bízzák rá. A hivatalban örökös a jövő-menés, de a szegények mindig nyitott ajtóra találnak. Akik napközben nem jutnak hozzá, este otthonában keresik fel. Gyakran még éjjel is hivatalos ügyeket intéz, leveleket ír, készíti a város újjáépítési tervét. Halála után testvérei hónapokig dolgoznak azon, hogy az általa elkezdett ügyek révbe jussanak.

Közben kinevezik a Keresztény Demokrata Párt városi végrehajtó bizottsága tagjává. Püspöke pedig arra kéri, hogy vállalja a Katolikus Diplomások egyházmegyei elnökségét. Egy másik katolikus szervezettel, a Munkás Társulattal is felveszi a kapcsolatot még korábban. 1945 nagyhatén egy lelkipraktórium után maga is belép a Társulatba, létrehozva annak egyházmegyei részlegét, amelynek haláláig elnöke marad. Néhány katolikus akciós társa bírálja politikai elkötelezettségéért. Ezekkel az érvekkel védi ki magát: „Szerintem ezek olyan idők, amikor a katolikusoknak minden téren egységesnek kell mutatkozniuk. Legyetek nyugodtak, amint úgy látom, hogy politikai munkámra nincs szükség, abban a pillanatban beszüntetem.” Politikai tevékenységét is teljes egészében a keresztény alapelvekre helyezi. „Néhol rengeteget dolgoznak – mondja –, és mégsem tesznek semmit. A hazafias munkában is Isten kegyelmével kell dolgozni.” A kommunista párt tagjaiban nem ellenfeleket, hanem politikai ellenzéket lát. A kommunisták tisztelik emberi magatartásáért. A városi vezetőség választása előtt mondta egy kommunista jelölt: „Ha pártom veszítene, legalább azt szeretném, ha Marvelli mérnököt választanák meg polgármesternek.”

1945 végéig vasárnaponként a Szent Kereszt templomban megszervezik a szegények miséjét. A kétkedőknek, akik nem tudják, honnan kerül elő az anyagi fedezet a misékkal párhuzamos jótékonykodásra, Alberto bizakodva ismétli: „Kezdjük a templomi perselyezéssel, és majd alakul. A pénz majd jön, mitől féltek?” Don Oriane és Don Guanella módszerét követi: kész helyzet elé állítja az Isteni Gondviselést. „A szegények, Uram, a tied – mondja. – Szükséget szenvednek. Én megtettem a részemet, most Rajtad a sor.” Sokak emlékezetében még ma sem homályosodott el Alberto magatartásának emléke. A szegények miséjén a templom oldalhajójában, középtájt helyezkedik el. Mindig állva marad, és a templom közepe felé fordul, hogy hangja jól hallható legyen. „Milyen sokan láthattuk őt – írja Maria Massani –, és hatására párás szemmel jöttünk ki a templomból.” B. ügyvéd, aki először látta a szegények miséjén, így vallott: „Egy szent, aki imád-

kozik.“ Püspöke szerint pedig: „A mise alatt Istennel beszélgetett, miközben imádkozni tanította a szegényeket. Szerénység és áhitat jellemezte magatartását, ezért volt üdvös őt látni.“

Barátai egy nap leendő feleségéről beszéltek neki. A válasz arra enged következtetni, hogy a gondolat nagyon is vonzó volt számára, a lemondás áldozatba került. „Hogyan nőülhetnek meg, hogyan törődhetnek aztán a diplomásokkal és a többiekkel?“

Alberto tevékeny, lendületes élete stílszerűen ért véget: Isten a gyorsaságban vette magához. A halálos baleset 1946. október 5-én történt, a választások előestéjén. Valahol választási beszédet tartott, majd mielőtt hazatért volna, hogy bekapjon valamit vacsorára, betért a Szent Kereszt templomba egy fohászra. Sietségében a vacsora után szokásos cigarettát sem szívta el, anyjától már a lépcsőházból búcsúzott el, és beszállt autójába, hogy egy következő választási gyűlés színhelyére rohanjon. Mindössze néhány méterre házuktól egy örült sebességgel haladó teherautó belerohant kocsijába, majd pedig áldozatát cserben hagyva eltűnt a sötétségben. Mentőt hívtak, beszállították a kórházba. Fiatal, erős szervezete két óráig küzdött a halállal, anélkül, hogy viszanyerzte volna öntudatát. „Leírhatatlan, hogy a város mit érzett azon az éjszakán és a következő napokban“ – írja Maria Massani. – Végeleláthatatlan tömeg rőtta le tiszteletét ravatala előtt és kísérte el utolsó útjára. Mindenki, aki csak ismerte, meg volt győződve arról, hogy egy szent költözött el az örök hazába. Legjobban kedvencei, a város szegényei siratták, rózsafüzérrel és más kegytárgyakkal érintették koporsóját, mint a szentnek tartott személyekkel szokás. A kommunista párt városi bizottsága ezzel a felirattal búcsúzott tőle: „Tisztelettel hajtjuk meg fejünket a fiú és a testvér előtt, és köszöntjük Őt, aki annyi jót tett e földön.“

Rimini püspökének kezdeményezésére 1968-ban elkezdték a boldoggá avatásához szükséges dokumentumok, tanúvallomások gyűjtését. 1976-ban holttestét a temetőből átvitték a Szent Ágoston templomba. Emilio Biancheri, Rimini püspöke ez alkalommal jelentette be, hogy az Isten Szolgája, Alberto Marvelli hősiességét vizsgáló egyházmegyei per befejeződött, tehát a boldoggá avatási kérelem eljuttat utolsó állomásához.

*

Alberto Marvelliről szóló megemlékezésünket egy homíliából kiragadott idézettel zárjuk. A szentbeszédet Rimini püspöke tartotta azon a szentmisén, amelyet halála 20. évfordulójára mutattak be:

Alberto Marvelli erős egyéniség volt: az Evangélium és az Egyház tanítása gazdagította gondolkodását. Ebből származott elhivatottsága is, hogy tanúskodjék a fényről, és ezzel összhang-

ban munkálkodjék; előbb az egyetemisták, majd a katolikus diplomások között. Tanúságtétele a háború pusztításai és kimondhatatlan szenvedései között érkezett el csúcspontjára. Szent Pál magasztos kifejezésével Krisztusba öltözött ember volt, aki életével nagylelkűen, felelősségteljesen és ujjongva válaszolt kora és Isten hívására.

Vertse Márta

CONTARDO FERRINI – A FRAKKOS SZENT

Az Egyház az újabb időkben a sok szentéletű személy közül egyre több világot emel oltárra – a régi gyakorlattól eltérően –, hogy minden rendű és rangú, minden foglalkozású keresztény elé eszményképet állítson. Amikor XII. Piusz pápa 1947. április 13-án a boldogok sorába iktatta a híres jogászt, Contardo Ferrinit, nemcsak példás erényeit akarta elismerni, hanem tudományos kutatásait is. Ferrini az „olasz egyetemek dicsősége, a keresztény élet tükré, a tudomány ragyogó példája” – mondotta róla XII. Piusz a boldoggáavatás másnapján tartott kihallgatáson megjelent hétezer olasz, francia és más nemzetiségű zarándoknak, a számos magasrangú egyházi személyiségnek és neves tudósnak. A Pápa hosszú beszédében felvázolta az új boldog életútját, méltatta tudományos tevékenységét, életszentségét. (Vö. La Documentation Catholique, 1947. júl. 20.)

„Contardót a tudomány és a hit tette híressé, az a tudomány, amely nem sérti a hitet, hanem éppen a hit lépcsőjéül szolgál, hogy az ember felemelkedjék Isten és ősei vallása felé. Ferrini életében megvalósította az emberi és a vallásos tudomány szintézisét, hogy ezáltal elérje a legmagasabb rendű tudományt, „Krisztusnak minden ismeretet fölülmúló szeretetét” (Ef 3,19). Emberi tudomány, vallásos tudomány és Krisztus szeretetének tudománya: ezek Contardo Ferrini zsenijének, erényeinek és életszentségének fokozatai.” Rövid, de tevékeny élete során megtanulta, hogy az ember „ens finitum, quod tendit ad infinitum”: vagyis a végtelenre törekedő véges lény (Ferrini „Un po' d'infinito” c. naplójegyzeteiből); halhatatlan lelke átfveli az anyagi és a szellemi világot elválasztó szakadékot, és a testtől elszakadva az örökkévalóság partján leszáll bírójára, Isten tekintete elé.” (XII. Piusz beszédéből)

Ferrini életútja

Contardo Ferrini 1859. április 4-én született Milánóban. Szülei, Rinaldo és Luigia Buccellati példás vallásos nevelést biztosítottak neki. Nagy sikerrel befejezett középiskolai tanulmányai után a tudományos kutatások felé fordul érdeklődése. Figyelmét egy száraznak ítélt tudományág, a római jog eredete és története köti le. Behatóan tanulmányozza az ókori nyelveket, biztos alapokkal rendelkezik tudományos kutatásaihoz. Az a tiszta és magasrendű eszménykép vezeti, amely a római jogban felfedi számára a pogány gondolkodás szerint is örökévalónak és isteni eredetűnek ítélt természeti törvény visszfényét. Jogi doktorátusát a páviai egyetemen szerzi meg. Diplomamunkáját a büntetőjog történetéről írja, ehhez sokat merít Homérosz és Hésziodosz költeményeiből. A fiatal jogdoktor külföldi tanulmányi ösztöndíjat nyer.

Ferrini a berlini egyetemet választja. 1880 őszén érkezik meg a Hohenzollernek birodalmának fényes fővárosába. Az 1870-es porosz győzelem után a világhatalomra emelkedett Német Birodalom központja egyben a német protestantizmus fellegvára, Bismarck kancellár egyházellenes támadásainak kiindulópontja. Ismeretes, hogy az ún. kultúrharc a franciákon aratott győzelem után, 1871-ben kezdődik, és 1887-ig tart. A porosz uralkodó körök célja az egységes német birodalom megszilárdítása. Ennek érdekében harcot indítanak, látszólag a „civilizáció” védelmében, valójában azonban az intézkedések a katolikus egyházat sújtják. (1872-ben kitiltják a jezsuita rendet az ország területéről, 1873-ban az egyházi iskolákat és papnevelő intézeteket állami ellenőrzés alá vonják, bevezetik a polgári házasságot). Csak IX. Piusz halála, illetve a békülékeny XIII. Leó trónra lépése teremt új helyzetet. 1878-ban Bismarck megegyezik a katolikusokat képviselő Centrumpárttal, és az egyházellenes intézkedéseket fokozatosan visszavonják.

Contardo Ferrini tehát 1880 decemberében megérkezik Berlinbe. Híres professzorok vezetésével folytatja kutatásait a jogtörténet területén. A XVIII. század végén a római jog tudománya a természeti jog iskolái felé orientálódott. Hívei a római jog örökségének félretételét hirdették, az „eszményi társadalom” jogi szabályait a természetből levezetett elvek segítségével törekedtek kialakítani. A Szent Tamás és Suarez által kidolgozott jogfilozófiát mellőzték, a felvilágosodás eszméinek és az enciklopédisták tanításának befolyására a jog szakított az örök igazságokkal, és hamarosan a jogi dogmatizmus meddő vitáiban merült ki. Erre az észbe vetett hitre, valamint a külvilágot pusztá látszatként értelmező illuzionizmusra ellenhatásként a fiatal nemzedékekben felébredt a nemzeti lelkesedés, az eredetek kutatása, a középkori kultúra újrafelfedezése. Beköszönt a romantika, és ezzel együtt új kor kezdődik a történelem és a történeti kutatás minden terü-

letén. Németországban ebben az időszakban kezdik el tanulmányozni a Grimm testvérek a régi német nyelvet és irodalmat, valamint a germán népek ókori jogtudományát. Monumenta Germaniae Historica c. művük a német történelem összes dokumentumát gyűjti egybe, beleértve a különböző germán fajok törvényeit is. A kötet értékes szolgálatot tett a középkori egyház és a pápaság története szempontjából. Ugyancsak Németországban alakult ki a jogtörténeti iskola, amelyen belül több csoport különböztethető meg. Közös vonásuk, hogy a római és a bizánci jog eredetét kutatták, továbbá vizsgálták a római jog hatását a középkorban. Vázlatosan ez volt annak a tudományos világnak a háttere, amelyben Ferrini élt. Személyes kapcsolatba lépett a Berlinben tevékenykedő neves kutatókkal, akik segítettek neki elmélyíteni a kiterjedt anyag ismeretét. Mélyreható gondolatai, vasakarata hozzájárultak ahhoz, hogy alaposan elsajátítsa Németországban a pezsgő szellemi élet legújabb eredményeit, hogy aztán hamarosan ő maga is érett mesterré és kutatóvá váljék. Szilárd hite, vallásos meggyőződése, tisztánlátása megóvták a kor túlkapasaitól, amelyek kezdettől fogva a történeti iskola követői között akartak számára helyet találni.

1882-ben tért vissza Olaszországba. Nagyszabású munkájához számos adatot gyűjtött össze, és ha hazája ma ismét az elsők között jár a római jog terén, ez elsősorban neki köszönhető. „Az okosnak szíve tudás után kutat“ (Péld 15,14). A példabeszédeknek ez a mondata világít rá leginkább az ifjú Ferrini életére és tevékenységére. A Szentírás buzdítása szerint a tudományt kereste, de eleget tett a szent könyv más felhívásának is. Az ifjúság mestere lett a páviai, messinai és modenai diákok. Tartózkodó és választékos modora, életszentségének keresztény nemessége, tiszta és mély látásmódja, hajthatatlan jelleme mindenütt csodálatot és megbecsülést vívott ki. Mintegy két évtizedes munkássága során több, mint kétszáz tudományos publikációja jelent meg: cikkek kiadatlan kéziratokról, a polgári jog különleges kérdéseiről, a római és bizánci jog eredetének kritikai kiadásáról. Még Berlinben kezdte el Jusztiniánusz császár „Institutes“ c. joggyűjteménye görög „Parafrázisának“ latin fordítását és kritikai kiadását. (A Parafrázis szerzője a görög jogtudós, Theophilosz.) Ferrini hozzájárult a filozófus bizánci császár, Leó által kiadott joggyűjtemény rekonstrukciójához is (Ta Basilica nomica).

1883-ban kezdte tanítani a római jogot a páviai egyetemen; 1887-ben a messinai egyetem professzora, majd 1890-ben a modenai egyetemre kerül. 1894-től haláláig ismét a páviai egyetemen ad elő. Nem tartotta magát méltónak a papság szentségére. Mint harmadrendi ferences élt aszkéta életet a világiak között. Naponta áldozott, az elmélkedésből, a rózsafüzérből, az Oltáriszentségből merített erőt napi tevé-

kenységeihez. Lemondott a házasságról, hogy életét teljesen Isten szolgálatába állítsa.

Munkásságát a legmagasabb fokon végezte. A XIX. század nagy német történetirója, kiváló jogtudósa, Theodor Mommsen, aki a Római államjog c. munkájáért 1902-ben Nobel-díjat kapott, így nyilatkozott Contardo Ferriniről: „mint ahogy a XIX. század görög-római jogkutatását Savigny neve fémjelezte, ugyanúgy a XX. század Ferrini nevéhez kapcsolódik.”

Contardo állampolgári kötelességeit is keresztényként gyakorolta. 1895-ben beválasztották a milánói községi tanácsba: négy évre elkötelezte magát a közéleti szolgálatban. Kiállt az elemi iskolai vallásoktatás védelmében. 1895-ben a Lombard Tudományos és Bölcsészeti Intézet rendes tagja lett. 1901-ben Olaszországban terítékre került a válás kérdése. A szabadkőművesek a válás liberalizálását követelték. XIII. Leó pápa dec. 16-i beszédében arra szólította fel az olasz népet, hogy ne veszítse el ítélőképességét és józanságát. A katolikusok mindenféle válásellenes bizottságokat hoztak létre (Milánó, Firenze, Nápoly). Ferrini a milánói bizottságban tevékenykedett. Nyílt levélben mutatta be Gabba szenátor jelentős művét: „A válás az olasz törvényhozásban.” Ez a könyv kifejti azt is, hogy a keresztény tanítás szerint a házasság felbonthatatlan, mert szentség.

Megemlítjük még, hogy Contardo Ferrini csatlakozott a Szent Vince-konferenciák karitatív tevékenységéhez is: a tudós nem zárkózott elefántcsonttoronyba, hanem a szolgáló szeretetre is példát mutatott.

A tudós és a szent

Boldog Contardo Ferrini számára a tudományos munka és a belső élet elválaszthatatlan egységet alkotott. A tudós alakját csak hite fényében érthetjük meg a maga teljességében. Életét a szilárd elhatározás és a tiszta hit vezette, minden megnyilatkozásában az igazságot szolgálta, mindenben Istent kereste, minden jelenséget a Teremtőhöz viszonyított, az Ő szent és isteni akaratát követte. Személyében minden kristálytisztá volt: biztos nyugalma, szellemi derűje, őszinte odaadása nyilvánult meg külső magatartásában is. Józan, mértéktartó volt; imádságos életéből fakadó belső lángja megnyilatkozott külsőleg is, de mindig szerény volt, nem hiú tudósként tanított.

Munkáját az igazság szeretete hatotta át. Kutatásai során arra törekedett, hogy a történelmi tények tévedés nélkül szólaljanak meg. A forrásműveket, a témájába vágó irodalmat egyedülállóan ismerte, gyors észjárása és éles elméje igazi mesterré avatta.

Környezetére nagy hatással volt a belőle kiáradó erkölcsi erő. A tiszta szívűek és a Szentlélektől vezetett személyek ereje ez. Korunk a

megtapasztalható, kézzelfogható tények előtt hajlik meg, ki akarja zárni a természetfeletti, a hit világát a földi lét felesleges „felépítményének” tekinti. Sokan nem értik meg, hogyan lehet a mai világban élni, alkotni, eredményesen dolgozni az emberi társadalomért, ugyanakkor az életszentségre törekedni. Mások azt gondolják, hogy az imáelet és a „misztikus dolgok” ellentétben állnak az élet kemény harcával és a modern embert felemésztő munkával, amely nem ad helyet a misztériumnak, a hitnek, az imának. A tudós hideg logikája, a természet törvényeit uralma alá hajtani vágyó műszaki ember számára létezhet-e kinyilatkoztatás, természetfeletti világ? Erre a kérdésre Ferrini határozott igennel válaszolt. Életszentségében egyesítette a hit tisztaságát a tudomány követelményeivel.

Bízott a tudomány erőfeszítéseiben, az igazság megismerésében. A modern világ valóságában élt, átítatva azt Isten misztériumával. Erejét és buzdításait, méltóságát és cselekvésének hatékonyságát a Teremtőtől, minden igazság mesterétől kapta, életét egy magasabbrendű célra irányította, Isten dicsőségét, az emberiség valódi javát kereste.

Ferrini számára a jogtörténet és fejlődése nem a tudományos kutatás elszigetelt tárgya, nem az ész öncélú kielégülése, hanem az örök, isteni eredetű erkölcsi törvény alkalmazása az emberi élet valóságára. Szemében az Istentől elszakított jog és törvény azokhoz a mozaikokhoz, freskótöredékekhez hasonlítható, amelyeket kiszakítanak eredeti környezetükből, a templomból, az oltár mellől, és összekeverik egy világi múzeum profán kiállítási darabjaival. A kiszáradt föld nem hoz termést; ha az ágat leválasztják a törzsről, elszárad. Ha egy nép törvényhozása nem az Istenbe vetett hiten alapul, nem szolgálhatja a nép javát, a társadalmi szervezetek, a jogi intézmények előbb-utóbb a hatalmon lévők önkényének eszközévé válnak. Ferrini a zsoltárróval együtt vallotta: „Lám, elvesznek, akik elszakadnak tőled!” (Zsolt. 72,27) XII. Piusz hangoztatta idézett beszédében: Korunkban, amikor a filozófiai rendszerek a futóhomokra építenek Isten nélküli erkölcsöt és jogot, különösen reményt keltő az a tény, hogy Isten olyan boldogot adott nekünk, aki mester volt a jogtudomány terén, és ugyanakkor csodálatos példája az életszentségnek, a lélek Istenhez emelkedésének. Életével Krisztus szeretetének tudományára tanított. Csodákat nem tett; ő maga volt az erények példaképe, ezzel vívta ki kortársai tiszteletét.

Olyan században élt, amelyben Krisztus szeretetét száműzték az emberi társadalomból, tanítását, az evangéliumot pedig megvetették. Krisztusról tett tanúságot egy olyan században, amelyben a természet-tudományok hatalmas fejlődésének egyik következménye a fegyverkezés, a rombolás, a mézárulás a föld javainak megkaparintásáért. Az

élet a fejlődés irányában halad, de az embernek nincs a földön állandó lakhelye, mert egy másik, szellemi világra hivatott, de ezzel kevesen törődnek. A szentek erről a másik világról tanúskodnak; két lábukkal a földön állnak, de lelkük az égben van. Ferrini példája erre tanít bennünket: növekedjünk a tudományban, amely a földről az ég, Isten felé emelkedik, létünk cselekedeteit átalakítja, megszenteli, és így értékessé teszi az örökkévalóság számára. A megélt hit és a mélyen átgondolt Igazság új magasságok felé vezet, megtanít Krisztus szeretetének tudományára.

Gyakran hasonlítják össze Ferrini és Ozanam munkásságát és életét. 46 év különbséggel mindketten Milánóban születtek, ugyanahhoz a plébániához tartoztak. Hasonló érdeklődésük a jog tanulmányozására készítette őket, kutatásaikat ugyanazzal a keresztény szellemmel végezték, az eredményből pedig hasonló végkövetkeztetéseket vontak le. Egyetemi tanárok, Krisztus hirdetői, mindkettőjük érettsége teljében halt meg.

Tudományos kutatásai során Ferrini Párizsba is eljutott. Henri Cochin így emlékezett vissza rá: „A keresztény igazságokkal szemben ellenséges tudományos és kutató körökben Ferrini, ez a csodálatra méltó hívő az evangéliumi erények illatát árasztotta, tiszteletet ébresztett hite iránt és felkeltette a vágyat annak megismerésére. . . körülötte az életszentség légköre uralkodott.”

A „frakkos szent” személyiségéről az egyik legszebb tanúvallomást XI. Piusz pápa adta. A milánói Szent Ambrus-könyvtár igazgatója volt, amikor megismerkedett Contardóval. Barátságukat a hit, a tudományok iránti szeretet és a hegymászás szenvedélye alapozta meg. Amikor XI. Piusz pápa 1931. február 8-án dekrétumot olvasott fel Contardo Ferrini hősi erényeiről, megindulva idézte fel a szent professzor alakját; „Magasrendű intelligenciája olyan volt, mint a metszett gyémánt, amelynek lapocskáit a művész rendkívüli finomsággal csiszolta ki, és amelyen a fénysugarak színek sokaságát varázsolják elő, és megsokszorozzák ragyogásukat.” Isten szolgája – folytatta a pápa – életét imával, cselekvéssel és munkával töltötte. Pacelli bíboros, a későbbi XII. Piusz pápa Contardo személyében azt az embert ünnepelte, aki megvalósította fejlett képességeinek tökéletes egyensúlyát. Akik ismerték, megegyeztek abban, hogy élete a katolikus hit élő apologetikája volt. Megvalósult benne a tudomány és a hit magasrendű egysége, szerény volt nagyságában, összekapcsolta a világi történelem tudományos kutatását a vallási kultúrával, a hazaszeretetet az egyház szeretetével. Egészséges modern felfogása nyitottá tette a tudományok fejlődése felé, ugyanakkor hűséges volt a katolikus gondolkodás hagyományaihoz.

A végtelen igézetében
(Részletek Ferrini vallomásaiból)

A kortársak vallomásai után idézzünk most Ferrini írásából, amelyekben feltárja legbensőbb érzéseit. Naplórészleteiben, leveleiben, életprogramjában beavat misztikájába, Isten-kapcsolatába.

Életprogramját Vittorio Mapelli barátjához írt levelében foglalta össze, a szeretet és az ima köré csoportosítva gondolatait. Hogy megértsük nyelvezetét, emlékeznünk kell arra, hogy lelke – az isteni kegyelem segítségével – már feljutott a misztika birodalmába, önmagát megtagadva egyre feljebb emelkedett Teremtőjéhez, miután fokozatosan elszakadt a teremtményektől. Szemlélődésében egyszerű és szeretetteljes figyelemmel összpontosult Istenre az ész, az emlékezet és az akarat sokirányú működése nélkül.

„Imádkozunk a Szeretet Istenéhez – írja, – aki lehozta a tüzet a földre, hogy gyújtsa lángra szívünket; imádkozunk a Vigasztaló Szentlélekhez, az Atyával és az Igével egylényegű szeretethez, hogy áraszson el bennünket azzal a szeretettel, amely soha nem mondja, hogy elég; végül imádkozunk, hogy minden földi látszatot hát:ahagyva lelkünk Hozzá simuljon angyali gyöngédséggel.” Saját imáját Contardo így mutatja be: „Kezdjük az imával, a teremtmény és a Teremtő közötti legbensőbb beszélgetés kimondhatatlan perceivel. A lélek szemléli Istenének szelíd szépségét, leírhatatlan jóságát, és így szól: „szeretlek!” Isten látja teremtménye érzéseit, atyai szíve meghatódik, és így válaszol: „szeretlek!”. A szentáldozásról is vallomást tesz barátjának:

„De mit mondjak én, amikor az, akit szeretek, valóban a szívembe jön, belép valóban az imával megszentelt szájba? Néha az első angyali értelemre gondolok, amely Isten kezéből kikerült. Isten ezt mondhatta neki: „Nézz rám!”. Ó, ki tudná nekem elmesélni az első szívüktetést? Ez az, ez az, amit keresek, és semmi másért nem sóvárgok ezen a földön: ezt keresem abban az ünnepélyes pillanatban, amelyben elfelejtetek mindent, ami földi és rám mosolyog az én Mindenségem! Vele vagyok, Ő velem van: nem én élek, Krisztus él bennem!”

Barátja, Vittorio, egy alkalommal sokat szenvedett. Contardo így fordul hozzá: „Mondd, a fáradt föld miért ismétli forgását a nap körül, és a magányos ezüst égítést – más és más fázisaiban – miért díszíti az éjszakai órákban az eget kék boltozatát? A téli álom után miért ölt új ruhát a növény, miért veti le fehér kabátját a hegycsúcs, miért mosolyog a domb? . . . Minden az erkölcsi jóért, a lélek tökéletesedéséért, minden Érte történik. Talán úgy tűnik neked, hogy a jót a fájdalom túl nagy árán lehet megszerezni? Ó, sírás csodálatraméltó működése, megváltod a lélek nyomorúságát! Édesek a könnyek, ha a feszület lábánál, a szent Oltárszekrény előtt meghajolva hullajtjuk őket. Drága

ajándék, ha áldozatként szállnak fel az égbe tévelygő testvéreink üdvéért.”

Ferrini tudta, hogy eredményes munkássága, imaélete felemelkedése Istenhez, mind a kegyelem ajándékai. Messinából erről ír Paolo Mapelli barátjának: „Arra van szükségem, hogy a lélek magába mélyedése és a szív lendülete jobban megfeleljen a keresztyén misztérium kimondhatatlan ünnepélyességének, amely egyre mélyebben gyökerezik a lélekben. Szükségem van azokra a rendkívüli isteni kegyelmekre, amelyek hatására a láthatatlan is átalakul gondolatunkban, és a felénk közeledő Isten fenséges pillanatai kitörölhetetlen nyomokat hagynak. . . . Amikor Szépségére, Jóságára és Nagyságára gondolok, szívemet magasrendű vonzerő ragadja el, meghatódom, és természetesnek tűnik számomra, hogy teljesen Neki adjam magam. De amikor vége van a szent gondolatok ünnepének, miért tér vissza az erény hétköznapi tökéletlensége? De elég! Nem panaszkodom tovább, mert Isten békéje már így is kimondhatatlan ajándék, amely felülmúl minden értelmet, már így is csodálatos a Beléje vetett hit és remény. Mosolya így is édes vigasz.”

Misztikája, gyakori találkozásai Istennel arra tanították, hogy mindent, a fájdalmat is örömmé változtassa át.

„Milyen szép az élet, még akkor is, ha szerencsétlenség sújt bennünket, milyen szép az élet, amikor lelkünk – ahogy a Szentírás mondja – Isten kezében van. . . . Ó, igen, az Úr nekem is fájdalmat okoz, és világosan látom, hogy e szeretetteljes Atya célja, hogy ebből a hálatlan kovából – az én szegény lelkemből – a szeretet szikráját csilholja elő. Néha arra szeretném megkérni, hogy változtassa át ezt a keresztet egy másikra, de észreveszem, hogy amint könnyít rajtam, ismét rosszá válok. Most megvigasztalt: minden bizonnyal a Szentlélek, az öröm és a béke Lelke, aki mennyei boldogságának részesévé tesz, ez az Ő nagy ajándéka nekem, a méltatlannak.”

Befejezésül álljon itt egy részlet *Egy parányi végtelen* (Un po' d'in-finito) c. önéletrajzi naplófeljegyzéseiből, amely arról tanúskodik, mennyire átélte Ferrini a krisztusi és Szent Pál-i szeretet egyetemes-ségét. Ezeket az elmélkedéseit 1881-ben Berlinben vetette papírra. „Amikor idegen földön először hajoltam meg a Pap előtt, és az első idegen szót kiejtettem, úgy fogadtak, mint régi barátot, mint kedves vendéget, mint testvért. Maga Isten szolgálja sem tudta megállni, hogy fel ne kiáltson: ‚a vallás isteni hatalma!‘ – Milyen csodálatra méltó Krisztus egyetemes-sége! Milyen igaz, hogy Benne nincs sem görög, sem barbár, sem római, sem szittyá, hanem mindnyájan testvérek vagyunk! Milyen igaz, hogy egymás kölcsönös szeretetének kellene megkülönböztetnie bennünket, ahogy Ő ránk hagyta az utolsó vacsora szomorú-szelíd beszédében.”

MARIA CONCHITA CABRERA

Rendkívüli és mély misztikus élményekben részesült szentek rendesen a világtól elvonulva egy zárda csendjében vagy a pusztaság magányában éltek. Nehéz elképzelni, hogy valaki egy népes család sürgés-forgásában vagy más hasonló zavaró és gátló körülmények közt jusson el kiváló életszentségre és részesüljön rendkívüli kegyelmekben. Ennek lehetőségéről tesz tanúságot korunk meggyerő egyénisége, a mexikói Maria Conchita Cabrera.

Mint az asszonyok általában, családjától és barátaitól körülvéve, a mindennapi élet forgatagában élt, de amellett lelke rejtekében egyre szorosabb kapcsolatot ért el az Úr Jézussal, aki egyrészt apostoli hivatást ébresztett benne, hogy a lelkek üdvét szolgálja, másrészt magához vonzotta és lángoló szeretetet ébresztett benne, hogy minél jobban egyesülhessen vele, és kiváltságos látomásokban, misztikus élményekben részesítette. Conchita életében ez a háromféle hivatás csodálatosan összefonódott.

Conchita szülei – Ottavio Cabrera és Clara Arias – otthonában, a mexikói San Luis Potosi-ban született 1862. december 8-án. Jómódú földbirtokosok voltak, de legfőképpen buzgó keresztények. Erre jellemző, hogy Ottavio családjával és alkalmazottaival együtt mondta el naponta a rózsafüzért. Conchita naplójában nagyon kedvesen emlékezik meg anyjáról. Említi, hogy sokat szenvedett, és ő szentnek tartotta. Tizenketten voltak testvérek.

Conchita csak elemi iskoláztatásban részesült, mert az annak idején Mexikóban már folyamatban levő vallásüldözés az irgalmas nővéreket – akiknek iskolájába járt – kiutasította, és ezért tanulása félbeszakadt. Később egy tanító és a rendelkezésére álló házi könyvtár segítségével sokat pótolt, és az éneknek, valamint a zenének szép eredménnyel szentelt időt.

Conchita egyik lánya – valószínűleg anyja elbeszélése alapján – kedvesen írja le ifjúkori munkálkodását: „Ami a háztartást illeti, az én anyám a mosástól és padlósikálástól a hímzésig mindent megtanult. Már 12 éves korában meg volt bízva a háztartás kiadásaival. A gazdaságban teheneket is kellett fejnie. Kenyeret dagasztott, főzött, sőt előételeket és édességeket is készített. Minden az ő kezén ment keresztül, még a varrás és foltozás is.”

Ennek a keresztény és spártai nevelésnek kiegészítő része az volt, hogy meg kellett tanulnia lovagolni, hiszen nem igazi mexikói, aki nem tud vágtatva megülni a nyeregben. Apja hat éves korában felültette a

lóra, de az felágaskodott, és a kislány leesett. Félni nem volt szabad; egy pohár víz, majd ismét fel a lóra. Most már jobban ment és hamar megszerette a szilaj paripákat, amelyeket csak kevesen tudtak megsejldíteni; amzon lett belőle.

Már kis korában belső vonzást kezdett érezni az ima és a vezeklés iránt. Saját elbeszélése szerint, mialatt apjával hosszas lovaglásokon vett részt, sokszor gondolt arra, hogy inkább szeretne valahol a hegyekben egy barlang magányában bűnbánatban és imában elmerülni.

Serdülő korában az eukarisztia iránt gyulladt fel benne a buzgóság, ami gyakori szentáldozásra ösztökélte, sőt lassankint visszafojthatatlan szükségletévé vált. Jézus lett mindene, és iránta való szeretete egyre inkább elmélyült. Ottani szokás szerint már nagyon korán kellett házi multságokon és bálokon részt vennie. Naplójában azonban feljegyezte, hogy táncolva is sokszor Jézusra gondolt. Ha áldozott és úgy érezte, hogy buzgósága nem kielégítő, így imádkozott: „Uram, képtelennek érzem magam, hogy téged szeresselek, azért férjhez akarok menni. Adjál nekem gyerekeket, hogy azok nálamnál jobban szeressenek.“

Már 13 éves korában megismertették Francisco de Armida-val, akit férjéül szántak. Habár Francisco, azaz Pancho első megnyilatkozásai teljesen hidegen hagyták, a szokásnak engedve eljegyezte magát. Pancho mindig korrekt és tisztelettudó volt, de vallását nem gyakorolta. Conchita lassankint hitének mélyebb ismeretére és megélésére vezetete. A 9 évig tartó jegyesség alatt módja volt jövődő élettársát megismerni, és nagyon megszerette. Önvallomásában azt mondja: „A jegyesség részemre sohasem volt olyan akadály, ami gátolta volna Istennel való kapcsolatomat, vagy zavart volna az imában. Kizárólag azért törődtem szépséggel és öltözködtem elegánsan, hogy tesseem Panchónak. A színházban és a bálokon a selyemruhák alatt sokszor viseltem a derekamon ciliciumot.“

Vallásos hajlama felvirágoztatta az Üdvözítővel való kapcsolatát, és iránta való szeretete egyre mélyült. Azonban nem ismert más utat, mint amit majdnem minden nő megjár. „Azt véltem, hogy házasságra vagyok hivatva, mert más élethivatásnak nem ismertem kötelezettségeit és fennkölt nagyságát.“ Kedvessége miatt sokan udvaroltak neki, de az ő részére csak Pancho létezett. De saját bevallása szerint már jegyessége alatt, főleg estefelé vagy az éj folyamán valami vonzást érzett, ami határozottan az ég felé irányította.

1884. november 8-án volt Conchita esküvője. Előző nap reggel Panchóval együtt szentáldozáshoz járult. Hogy lelke mennyire Isten felé szárnyalt, tanúsítja feljegyzéseinek következő részlete: „Emlékszem, hogy a nászbednél a pohárköszöntők alatt eszembe jutott, hogy attól,

aki már a férjem volt, két dolgot kérjek: Hogy naponta mehessek áldozni, és hogy ne legyen féltékeny. Ezt ő meg is ígérte. Olyan jó volt, hogy még évekkel később is otthon maradt a gyerekekkel, és várt, amíg megjöttem a templomból. Még utolsó betegsége alatt is megkérdezett, hogy el fogok-e menni Urunkat magamhoz venni.”

Házasságának első éveiben egymás után születtek gyermekei. Azonnal felajánlotta őket az Úrnak. Egészsége azonban egyre gyengült, és minden szülés látszólag közelebb vitte a sírhoz. Ehhez még hozzájárult bizonyos félreértések keserősége, ami Pancho szülei előtt rossz fénybe állította be. Mindez nem csökkentette Isten iránti szomjúságát és a keresztény erényekben való növekedését.

Hivatásának mint feleség és anya mindig igyekezett eleget tenni. Életrajzírója kiemeli, hogy magasztos lelki élményei összevegyültek egy tökéletes háziasszony tevékenységével és az édesanya mindennapi gondjaival. Megesett, hogy különleges élményben volt része, amikor ebédelni hívták, és ő örömmel telt szívvel szaladt, hogy családjával részt vegyen az étkezésben. Minden körülményt felhasznált, hogy a gyerekek egyéniségét alakítsa, és bennük a keresztény lelkületet kifomálja. Séta közben sokszor bement velük a kórházba a sebesülteket és a haldoklókat meglátogatni. Saját maga adott nekik példát, hogy a nyomorúság és szenvedők láttára nem szabad félni, hanem a szenvedő Úr Jézust kell meglátni bennünk.

Az élet nehézségei és szenvedései saját családját sem kerülték el. Sógornőitől sok megaláztatásban részesült, anyagi nehézségek többször merültek fel, gyermekei betegsége, kis fia tragikus halála és öccsének, Manuelnek szerencsétlensége mélyen érintették. De ő esténként az Úrnak mondta el fájdalmát, az emberek előtt megmaradt a mosolya. Emberi szenvedéseit és isteni örömeit el tudta rejteni.

Férjét nagyon szerette, de naplójának egy kis megjegyzése mégis rávilágít belső világára. „Habár láttam férjemnek nagy jóságát, a házasság mégsem adta meg nekem azt a teljességet, amit elképzeltem. Szívem ösztönszerűen Isten felé közeledett, és őbenne kerestem azt, ami férjemből hiányzott. A földi élet minden boldogsága közepette növekedett bennem a belső üresség.” Érezte a földi örömeik és az emberi szeretet mulandóságát.

Lelkigyakorlaton először 27 éves korában volt alkalma részt venni. Ez alkalommal az Úr meglazította a szűk családi keretet, amibe Conchita beleilleszkedett. Az mondta neki: „A te küldetésed az lesz, hogy lelkeket mentsél meg.” De hogyan valósítsa meg? A testvére, Ottaviano gyára közelében levő birtok kápolnájába összegyűjtött kb. 60 asszonyt, és megismételve mindazt, amit ő maga hallott, lelkigyakorlatot tartott nekik. Ez nagyon eredményes volt, de nemsokára ő maga is érezte

egy lelkiprovokáló szükségességét. A gondviselés jóvoltából találkozott Alberto Mir jezsuita atyával, aki egy évtizedig segítette Istenhez való felemelkedésében.

Néhány évvel később kikönyörögte lelkiatyjától, hogy Jézus neve ünnepén az IHS monogramot behasíthassa a keblébe. „Amikor elvégeztem, természetfölötti erőt éreztem, ami arccal lefelé a földre sújtott. Könnyeláradt szemmel és szeretettel lángoló szívvel nagyon buzgón könyörögtem Jézushoz a lelkek üdvéért. Lelkem heve túlszárnyalta a testi fájdalmat, és kimondhatatlan öröm töltött el, hogy teljesen Jézusé vagyok, mint ahogy a bélyegzővel megsütött állatok a gazdájuké. Boldogságtól megittasodva, imában és magányban igyekeztem a napot eltölteni.“ A vérével megpecsételt önfelajánlás után Jézus azt mondta neki: „Azt akarom, hogy teljesen enyém legyél. Lelki jegyességet akarok veled megvalósítani, és nagy kegyelmekre előkészíteni.“

Ettől kezdve isteni kegyelemtől elárasztva a szenvedésben kezdett örömet találni. A kereszten függő Krisztushoz akart hasonlónak válni, és csodálatosan megélte a szenvedésben való közösséget, aminek keserve dacára hihetetlen örömet tudott élvezni.

A monogram azonban további következményekkel is járt. A szeretet tüze és a lelkekért való buzgóság teljesen átjárta. Ima közben hihetetlen erős fehér fényt látott, aminek közepében egy óriási kereszt volt, közepén egy tövissel körülfont emberi szív, amiből hatalmas lángok törtek elő, felette pedig szétterjesztett szárnyakkal egy hófehér galamb. Nem értette a látomás jelentőségét. Amikor erről lelkiatyjának beszámolt, az azt mondta: „Sok lelket fogsz megmenteni a kereszttel való apostolkodás által.“ Ezzel mintegy prófétaileg utalt apostoli hivatására és azokra az intézményekre, amelyeknek kezdeményezője vagy sugalmazója lett.

De mit is akart tulajdonképpen Jézus a kereszttel való apostolkodása által? Megértette vele, hogy mint Isten-ember lélekben egész életén át még jobban szenvedett mint testileg a kereszten, mert a szeretet készítette, amit csak kevesen értenek meg. „Azt akarom, hogy szívem szenvedését, ami egész életemen át kísért és misztikusan az eukarisztiában folytatódik, az emberek különlegesen tiszteljék; szenvedésüket és tevékenységüket velem egyesítsék, és a kereszttel való apostolsága által kapcsolódjanak bele a megváltásba Isten dicsőségére és a lelkek javára.“

Conchita életének legjellegzetesebb tevékenysége a keresztre alapított intézmények létesítése, illetve sugalmazása, ihletése lett.

A már említett két epizód – a monogram és a látomás – után meglepő gyorsasággal indult meg a Kereszt Apostolsága. Célkitűzése egyszerűen az volt, hogy a megfeszített Krisztussal egyesülve ajánljuk fel minden cselekedetünket, örömeinket és szenvedésünket a lelkek üdvé-

ért. Azonnal 8000-en iratkoztak fel. Senki sem sejtette, hogy a gondolatot Conchita sugallta, mert kivitelezője Ibarra atya volt. Conchita pedig hatodik gyermeke születését várta családjá körében. Róma hamarosan jóváhagyta.

1897-ben kezdett megalakulni a keresztre alapított apostolság másik intézményének tervezete. Ez a nagylelkű női lelkeket hívta fel, hogy szenteljék magukat a legfelségesebb Oltáriszentség állandó imádására, hogy éjjel és nappal egyesüljenek Jézus szenvedésével és önátadásával a Getszemáni kertben. Kontemplatív életüket az Egyházért és különösen a papokért ajánlották fel. Conchita sohasem lett tagja ennek az intézménynek, bár X. Pius pápa különleges kegye következtében egyháziilag mégis mint szerzetes halt meg gyermekei karjai közt.

Az ő kezdeményezésére indult meg a század vége felé a Szeretetszövetség Jézus Szívével a keresztre alapított apostolkodás szellemében, amire leginkább laikusok kötelezték magukat.

1900-ban a Kolumbiában dúló forradalom miatt a maristák rendfőnöke Rougier atyát néhány rendtestvérével Mexikóba küldte. Éber és tevékeny buzgóságával azonnal munkához látott. Lelke mélyén azonban érezte, hogy az Úr valami különlegeset akar tőle. Hogy jobban lásson, elkezdett buzgón imádkozni. Egy napon éppen távozni készült a templomból, amikor egy feketébe öltözött hölgy kérte, hogy gyónni szeretne. Conchita és Rougier atya részére a gyónatószerkben életbevágó volt a találkozás. A gyónó a Szentlélektől ihletve beszélt, a gyónató pedig úgy érezte, hogy Isten küldte neki ezt a nagy lelket, és teljesen fel volt dűlva. Ideáljaik azonosak voltak. Ott vetődött fel a Szentlélek misszionáriusainak a gondolata. Hosszú évek viszontagsága és ellenkezések után az atya elhagyta a maristákat, és feje lett az új kongregációnak, ami azzal a céllal létesült, hogy lelkivezetés által a kereszt megváltó munkáját elősegítse. Ezt a gyónatószerket a Szentlélek misszionáriusai mint drága ereklyét őrzik.

Mialatt ezek az intézmények a rájuk jellemző dinamikával, de saját jellegüknek megfelelően fejlődtek, Conchitát apostoli buzgósága arra ösztökélte, miként lehetne a püspököket és a papokat abban segíteni, hogy teljes mélységében éljék meg a papi örömeket. Az ő kezdeményezésére és buzgó imájára – habár ő szigorúan rejtve maradt – a püspökök és papok megalapították az Apostoli Ligát, aminek az volt a célja, hogy előmozdítsa a papok életszentségét, és terjessze a kereszt intézményeit.

Élete vége felé az Üdvözítő még a családok megszentelődése érdekében egy újabb kezdeményezésre, az áldozatos lelkek keresztes hadjáratára ösztökélte Conchitát: „Azt akarom, hogy sokan engeszteljenek az elváltakért, akik annyi bajt okoznak a családokban házastársuknak,

a gyerekeknek és az egész társadalomnak. Engesztelést akarok a sok-sok rejtett bűnért és a gyerekek keresztény nevelésében elkövetett mérhetetlen sok mulasztásért.”

Az Üdvözítő felhívására Conchita apostoli buzgósága két szerzetesrend alapítását kezdeményezte, de kiterjedt a laikusokra, a családokra, sőt még a klérusra is.

A lelkekért való buzgóság mellett Conchita családjának élt, és társadalmi állásának megfelelően részt vett összejöveteleken és mulatságokon. Egy kortársa azt írta róla, hogy nőiességéből nem hiányzott a kislány bája, a menyasszony varázsa, a hitvestárs hűsége és az édesanya gyengédsége. Nem vonta ki magát életkörülményeinek követelményei alól: táncolt és lovagolt, utazott és színházba járt, rádiót hallgatott és újságot olvasott, főzött és foltozott, szeretettel árasztotta el férjét és gyerekeit; de meglátta a felebarát szükségét és szenvedését, segített, ahol tudott. Jókedve és mosolya mindenkit megnyert, szeméi titokzatos fényt sugároztak, de senki sem sejtette belső gazdagságát.

1901. szeptember 17-én, közel 17 évi házasság után az Úr elszólította Panchót, ami mélyen lesújtotta. Naplójában többször megemlíti, hogy mily eleven és gyengéd maradt szívében iránta való szeretete. Férjéről írt jellemrajza megható. Özvegységének első napjait halálra kész elerőtlenedésben együtt töltötte nyolc árvájával. Elhagyatottságában azonban hamarosan magára talált, mert a közvetítés munkáját Krisztus és a lelkek között lélekben megosztotta Szűz Anyánkkal. Ezáltal életének következő szakasza nagyon termékenyé vált.

Gyermekei sok örömet, de bánatot is okoztak neki. Előzőleg meghalt kis fia mellé hamarosan még a kis Pétert kellett eltemetnie, aki vízbe fulladt. Később karjai közt halt meg kedvenc fia, Pál, egy szép, angyali tisztaságú ifjú. Előzőleg Manuel fia hagyta el a családot, de ez nem okozott neki bánatot. Spanyolországban lépett be a jezsuita rendbe. Mély kapcsolat volt közte és fia közt, aki – mint ő maga is – nagyon szerette hazáját, de belépésekor az Úrnak ajánlotta fel, hogy soha nem tér vissza. Concha lánya pedig a keresztről elnevezett kontemplatív szerzetesnők kongregációjába lépett be. Fiatalon halt meg, de anyja ott lehetett halálos ágyánál.

Apjuk halála után Pancho fia lett testvéreinek apja. Ignacio családot alapított, és övéinek szeretete vette körül. Salvador is megnősült, végül Lupe is férjhez ment. Conchita azt írta naplójába; „Nem vagyok méltó az Úr által nekem adott gyermekeimre.”

Vérmérsékletük különbözősége dacára megható gyermekeinek tanúságtétele, amiben anyjukról tökéletesen azonos képet nyújtottak. Mind kiemelte mesterkéletlen egyszerűségét és alázatosságát. Rendkívüli lelkiélete egyiküket sem zavarta. Szerintük mindenki iránt szere-

tetteljes volt, a rászorultakon segített, a betegeket és haldoklókat készségesen látogatta, mindenkinek megadta a járandóságát, és gyerekeit mindegyikre tanította. Hazáját nagyon szerette, és örömmel vallotta magát mexikóinak.

Amikor a guadelupeai Mária földjén elmérgesedett a vallásüldözés, Conchita megfélemlíthetetlen bátorsággal rejtett el saját házában egyházi és egyéb veszélyben forgó személyeket. „Már sok mártírunk van – írta –, ez a szenvedés ideje . . . A teljes reménytelenségben is remélni kell a békét, amit Isten kétségtelenül meg fog adni. Amíg Mexikó Máriával marad, nem fogja elveszteni a hitet.”

Conchita már kora ifjúsága óta közvetlen kapcsolatban volt az Úr Jézussal párbeszéd formájában. Minthogy az Úr egy alkalommal azt mondta neki: „Tebelőled olyan szentet akarok formálni, akit csak én ismerek”, a szentségre törekvés égette és megtanult mindennapi kötelességei közepette is az ő „belső zárdájában” élni, ahol egymással váltakoztak a Szentháromság életéről, az Ige megtestesüléséről, a Szentlélek működéséről az Egyházban és a keresztszenvedéséről szóló káprázatos megvilágítások és ihletések.

Rejtett életének egyik legsajátosabb eseménye, központi kegyelme a misztikus megtestesülés volt. Az Üdvözítő ezt a neki szánt kegyelmet kifejezetten megígérte és előkészítette. Egy alkalommal azt mondta neki: „Azt akarom, hogy készülj arra a napra, amelyiken az Egyház az isteni Ige megtestesülését ünnepli. Akkor leereszkedtem, hogy Máriával egyesülve az ő legtisztább keble alatt testté legyek, hogy megváltsam a világot. Ugyanazon a napon lelkileg veled akarok egyesülni, és új, isteni és halhatatlan életet adni neked az időben és az örökkévalóságban. Készülj, tisztogasd magadat, mert az adomány, amit neked készíték, igen nagy, mérhetetlenül nagy . . .”

Ezt 1897-ben írta naplójába, és 9 évig érezte az Úr készítését; lelke önszeretettől mentesen a lelkek üdvét szomjazta. 1906. március 25-én lelkigyakorlatban elmélyedve a szentmise alatt érezte Jézus jelenlétét, majd áldozás után azt mondta neki: „Ime itt vagyok. Misztikusan meg akarok szívemben testesülni. Megvalósítom ígéretemet. Számtalanféleképp készítettelek elő erre a kegyelemre. Elérkezett az óra: Fogadj be.” Conchita leírta, hogy kimondhatatlan megdöbbenés fogta el, hiszen már magához vette az Urat. De Jézus folytatta: „Ma másképpen jöttem hozzád. Birtokba veszem a szívedet . . . Ez a legnagyobb kegyelem, ami létezik . . .” „De Uram, ezt nem érdemeltem meg” – felelte Conchita. „Ezt senki sem érdemelheti meg, – felelte Jézus –; szeress, légy hasonló hozzám, maradj hűséges . . .” Lelkemet frissesség, béke és végtelen gyönyörűség töltötte el – írja Conchita. – Könyveim omlottak, és Máriát, égi anyámat kértem, hogy segítsen meg-

köszönni, és mondja velem: „Íme az Úr szolgáló leánya . . .“ Jézus mintegy kiterjesztette megtestesülését, hogy átvegye az uralmat szívében.

Közvetlenül a misztikus megtestesülés után Isten a „Szeretet láncának“ kezdeményezésére ihlette Conchitát, aminek célja, hogy teljesen Istennek szentelt lelki elitet alakítson ki az Egyház szolgálatára. Jézus azt mondta neki: „Te most egyidejűleg oltár és pap vagy, mert birtokodban van a Kálvária és az eukarisztia Áldozata, és képes vagy őt a világ üdvösségéért állandóan az Atyának felajánlani. Ez szívedben való misztikus megtestesülésnek a gyümölcse. Te az én oltárom leszel és egyszersmind áldozat. Velem egyesülve ajánld fel magadat állandóan az Atyának, hogy őt megdicsőítsed és lelkeket mentsél. Feledkezzél meg mindenről, de legfőképpen magadról. Magasztos papi küldetést kaptál. Anélkül, hogy tudtad volna, sokkal többet adtam neked, mint amire vágytál. Képességet adtam neked, hogy pap lehessél, de nem úgy, hogy a kezekben tartsád, hanem a szívedben, anélkül, hogy elszakadjak tőled. Valósítsd meg ennek a végtelen kegyelemnek a célját. Ez nem egyedül neked szól, hanem univerzális, és arra kötelez, hogy amennyire csak lehet, megsemmisülve a másik Áldozattal együtt oltár és áldozat légy, hogy egyetlen ostyá legyen, amit az Atya elfogad a világ megváltására.“

Ez a kinyilatkoztatás 50 évvel a Vatikáni zsinat előtt felfedte és előtérbe hozta Isten népének papságát: Íme az igazi papság, áldozatnak lenni az Áldozattal! Erre a szereteten alapuló igazi papi lelkületre mindenkinek törekednie kellene, a nőknek is, anélkül, hogy „kezükből akarnák tartani“, vagyis anélkül, hogy — látszólag önérvényesülésből — az egyházi rend szentségének feltételére törekednének. Minden lélek — akár pap vagy laikus — nagy életszentségre van hivatva, hogy Krisztus papi lelkének érzelmeivel azonosulva szolgálja Isten dicsőségét és a lelkek üdvösségét. Ha így értelmezzük kereszténységünket, Krisztus iránti szeretetünk és odaadásunk mértéke szerint bekapcsolódhatunk megváltásának misztériumába. Ez a kereszt evangéliumának a lényege.

Conchita életében a misztikus megtestesülés nem volt átmeneti epizód, hanem mindenkorra magára vállalt kötelezettség: önmagának állandó papi jellegű felajánlása. Attól kezdve a papság megszentelődéséért buzgólkodott. Jézus figyelmeztette és megértette vele, hogy Isten népének, az Egyháznak a szentsége a papok életszentségétől függ. Ez pontosan 30 évvel a Vatikáni zsinat előtt egy sürgős felhívásra készítette, ami az Egyháznak szóló „prófétai küldetése“ csúcspontjává vált.

„Ha a lelkek az úton késlekednek, ha belső életük kialszik, az a papok vétke . . . Hiánya az imának, a lelkiéletnek, a lélek tisztaságá-

nak, a velem való kapcsolatnak. A Szentlélek iránti áhítat és az Isten-
nel való egyesülés hiánya a szeretet távollétének a jele. Jelenleg a
világ nagy szakadást létesít a papok szívében, és te ismered a bűn-
ket, amelyek ezt a félelmetes ellenséget kísérik. A teremtményekkel
való túlhajtott kapcsolat lehűti buzgóságukat. A külső és belső össze-
szedettség hiánya ellanyhítja őket. Ahol a világ helyet foglal, onnan
a Szentlélek eltávozik. Ha pedig elhagyja a pap szívét, az a veszteség...
olyan mértékben hatol be a materializmus. Ez pedig könnyen megesik
olyannál, aki nem imádkozik és nem fegyelmezi magát...”

Az Üdvözítő megértette szolgálójával, hogy a lelkek ellensége mi-
lyen agyafúrt módon sodorja a papokat bűnbe. „Bizalmasan fogok ve-
led valamit közölni. Egyházamban a kegyelem kincsei bőségesen fel-
halmozódnak. De manapság az emberek – még azok is, akik enyéim-
nek mondják magukat – bezárják az ajtót a Szentlélek előtt. A sátán
azoknak a gyengeségével és könnyelműségével aknázza alá az Egy-
házat, akik arra hivatottak, hogy megvédjék. A lelkek tespednek, mert
vezetőik nincsenek eltelve a Szentlélekkel, Egyházam pedig senyved,
mert nincs, aki kincseit szétossza. Papjaim közül sokan alszanak...”
Érthető, hogy Isten megbízottja ezek után nem tudott pihenni, és asz-
ketikus erőfeszítéseit egy pillanatra sem volt képes lelassítani.

Jézus egy új pünkösdről is beszélt neki: „A világ utolsó szakaszát
a Szentlélek egész különleges kiáradása fogja jelezni. Ő a szívekben,
az emberek belső világában akar uralkodni, hogy megszerettesse az
Atyát és rólam tanúskodjon; nem személyének dicsősége miatt, habár
a dicsőség az egész Szentháromságé. Mondd meg a pápának, azt
akarom, hogy a keresztyének az egész világon békéért a Szentlélek-
hez könyörögjenek, és hogy Ő uralkodjon a szívükben. Csak Ő képes
a föld színét megújítani, a szíveknek világosságot, egységet és szere-
tetet adni.”

Conchita írásából érdemes még a következő idézetet átgondolni:
„Annak a fénynek a világosságánál, ami a lelkemet mintegy Istenben
elmerülve tartotta, egyik pillanatban megmagyarázhatatlan módon a
Szentháromság ragyogását szemléltem, olykor az egységét, a lényegét
és örökkévalóságát; időnkint az örök Ige létét és a megváltás tervét,
néha a boldogságát és tökéletességét. Ebben az egy lényegben felfed-
tem a tökéletesség egész sokaságát. Máskor mint prizmat, mint kris-
tályt láttam a Szentháromságot, amiben a fénynek minden színe visz-
szatükröződött azzal a különbséggel, hogy nem visszfény, hanem ma-
ga a fény. Micsoda csodálatos dolgokat tapasztalt az én lelkem a fény-
nek ebben a mélységében, azaz mérhetetlenségében, mialatt gondo-
lataim a megfoghatatlannak csak egy apró pontját tudták megragadni.”

Conchita ifjúkorában naplót vezetett lelki élményeiről, de azokat
teljesen rejtve akarta tartani, és azért egy alkalommal mindent elége-

tett. Később azonban lelki vezetőinek utasítására engedelmességből kénytelen volt mindent hűségesen leírni. Naplója a „Király titkai“, de más írások és nagyon sok levél maradt tőle hátra. Mindez 26000 géppel írt oldalnak felel meg. Amikor Rómában jóváhagyásra került a Szentlélek misszionáriusainak kongregációja, mivel olyan ügyről volt szó, ami az általa nyert magánkinyilatkoztatásokkal volt kapcsolatban, kénytelen volt írásából kilenc kötetet a Szerzetesek Kongregációjának rendelkezésére bocsátani. Ez óriási áldozatot jelentett neki, hiszen lelkének minden titka benne volt. Akkori lelkiatyja, Msgr. Ibarra az ügy érdekében még arra is rávette, hogy jöjjön vele Rómába. X. Pius pápa fogadta is, és a rendet jóváhagyta. Ezzel kapcsolatban körülhajózta a Földközi tengert, elment a Szentföldre is, ami nagy élmény volt számára. Spanyolországon át tért vissza hazájába, de előbb még Loyolában hálatelt szívvel utoljára megölelhette Manuel fiát.

Amikor Msgr. Ibarra meghalt, lelki leányának szíve majd megszakadt. Akkor azt mondta neki az Üdvözítő: „Neked anyámat utánözva úgy kell megjárnod életed utolsó szakaszát, hogy a kereszt intézményeinek kegyelmeket nyerj el.“ Conchita, tényleg úgy, mint Jézus anyja fia mennybemenetele után, teljesen visszavonultan élt. Földi életét 1937. március 3-án fejezte be. Ez alatt az utolsó húsz esztendő alatt külső apostolsága fokozottan csökkent, végül csak az ima és az önfeláldozás maradt. Isten lassankint mindentől megszabadította. Egyre inkább megismerte a szív magányát, de főképpen a lelke szenvedett az Istentől való látszólagos elszakadástól, mint ahogyan Jézus a kereszten az Atyától elhagyatottnak érezte magát. Isten kegyelme lassankint a megfeszített Krisztushoz tette hasonlóvá. Fizikai és morális szenvedés, betegség, belső szorongás, a hit és remény elleni kísértések és Istentől való elhagyatottság órái a Megfeszített visszfényévé tették. Utolsó három hónapját szörnyű fájdalmakkal karosszékekben és ágyban töltötte. Szeretett Jézusa látszólag teljesen elhagyta. Bizalmas barátainak azt ismételtette: „Mintha nem is ismertük volna egymást.“ Halála pillanatában gyermekei és José Guadalupe Treviño atya, a Szentlélek misszionáriusa vették körül; egyhangúan tanúskodtak, hogy vonásai mintegy a Megfeszítettéhez váltak hasonlóvá.

Azt a szédületes mennyiségű frást, amit Conchita hátrahagyott, Marie-Michel Philipon O. P. atya, a nagy teológus felettesei készítésére különleges odaadással áttanulmányozta, és behatolt ennek a különleges családanyának lelkivilágába és tanításába. Az lett a meggyőződése, hogy élettörténetét ismertetve nagy szolgálatot tesz az Egyháznak. Naplójában azt írta: „A gondviselés különleges rendelése engedte meg, hogy 32 éves korától 75 éves koráig lépésről lépésre követhettem egy kiváltságos és kivételes hősiességű lélek fokozatos felemelkedését Isten felé, aki nemcsak az Egyház, hanem a mai idők minden embere

részére is lelki küldetés ajándékát kapta." A hasonló életkörülmények közt élt misztikus szentektől – mint Génuai Katalin, Római Franciska stb. – írásainak összehasonlíthatatlanul nagyobb mennyisége különbözteti meg. Legnagyobb munkája lelki naplója, „A lelkiismeret elbeszélésé”-nek 66 kötete. Philipon atya Sienai Katalinnal és Avilai Terézszel hasonlítja össze.

Conchita életével szemléltette, hogy az Egyházban az életszentség nem egyes kivételesek monopóliuma, hanem mint családanya, mint világi is lehet szentté válni. Példát adott arra, hogy nemcsak papok és szerzetesek, hanem laikusok és házások is mély lelki kapcsolatban élhetnek Istennel. Nem lehet túlzásnak tekinteni, ha azt állítjuk, hogy Maria Conchita Cabrera élete és munkái a mostani idők misztikájában mint egészen különleges ritka eset szerepel.

Szentté avatásának ügyét 1959-ben terjesztették fel Rómába.

Irodalom: J. G. Trevino, La Sierva de Dios Concepción Cabrera de armida: su vida, su espíritu, su obras, II. ed. México, s. c., 1962. Journal spirituel d'une mère de famille. Par M.-M. Philipon. Paris, Desclée de Brouwer, 1974. (Olaszul Roma, Città Nuova 1979.)

Sinkó Ferenc

EVANGÉLIUMOT HIRDETNI A SZEGÉNYEKNEK

A századfordulón és a XX. század első évtizedeiben kibontakozó magyar katolikus megújodásnak nemcsak az ország központjában volt meg a nagyhatású szelleme – Prohászka –, hanem a nemzet háttérterületein is: Erdélyben Majláth Gusztáv gyulafehérvári és a Felvidéken Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök személyében.

Ez utóbbiakról jóval kevesebbet tud az utókor, mint Prohászkaról. Irodalmi hagyatékuk – ami legtovább megőrzi egy-egy nagy szellem emlékét – jóval szerényebb Székesfehérvár püspökéénél. Életük, soruk kedvezőtlenebb volt, munkájuk idegölőbb, feladataik nehezebbek. Emberi és papi példájuk és tanúságtételük azonban ugyancsak méltó rá, hogy életük és küzdelmeik tanulságait ébren tartsuk.

A következőkben Fischer-Colbrie Ágoston pályafutását próbáljuk feleleveníteni.

A Garamtól a Hernádig

Fischer-Colbrie Ágoston 1863. október 16-án született a Garam mellett fekvő Zselizen, Bars megyében. (A község jelenlegi neve Želiezovce.) Atyja, Fischer Antal, a stíriai származású Breunner Ágost gróf uradalmának erdőfőtanácsosa volt, aki a Colbrie nevet francia édesanyja után vette fel. Felesége, Kowarz Szerafin, bécsi, neve után ítélve elnémetesedett cseh család leánya. Ágoston legidősebb gyermekük volt, utána még három fiuk és egy leányuk született.

A család elsőszülöttje sokat betegeskedett, a gyenge szervezetben azonban annál eleveőbb szellem lobogott. Két nagyanyjától már kisgyermek korban megtanult németül és franciául nemcsak folyékonyan beszélni, hanem olvasni és írni is. A mély vallásosságot francia nagyanyja ébresztette fel benne, mikor mint elemista nála lakott Stockerauban. Középiskoláit német nyelven kezdte Kremsmünsterben, majd 1873-ban Pozsonyban, a magyar gimnáziumban folytatta, és 1881-ben Esztergomban kispapként fejezte be jeles érettségivel. Tizennégy éves korában, 1877-ben belépett a pozsonyi kieszemináriumba.

Maga főpásztora, Simor János prímás is felfigyelt a tehetséges, nyelveket ismerő kispapra. Érettségi után Bécsbe, a Pázmáneumba küldte, hogy a bécsi egyetemen végezze el teológiai tanulmányait. Tehetségével hamarosan itt is magára vonta a figyelmet. Gyenge szervezete azonban nehezen bírta a bécsi klímát és az intézeti kosztot. Belebetegedett, előljárói attól féltek, hogy meghal. El akarták tehát tanácsolni a papi pályától, ő azonban szívósan szembeszállt gyengeségével, és jóakarói jószándékával:

– Ha csak rövid ideig is, de hűségesen akarom szolgálni az Urat.

Meggyőzte előljáróit: 1886. március 20-án Simor János hercegprímás Esztergomban pappá szentelte, és március 25-én szülőfalujában, Zselizen bemutathatta első miséjét. Főpásztora nyomban visszaküldte Bécsbe, az Augusztineumba, befejezni teológiai tanulmányait. 1888. június 25-én avatták a hittudományok doktorává sub auspiciis Imperatoris. Az első magyar pap, akit az uralkodó gyémántgyűrűvel tüntetett ki.

Tanulmányai befejezése és egy évi pesti káplánság után a főgyézházmegye központjába, Esztergomba került. Szertartó, majd irattáros, később szentszéki jegyző a prímási irodában, amelynek igazgatója akkor Csernoch János, a későbbi prímás. Simor prímás atyai szeretettel bánt a gyenge fizikumú fiatal pappal, legígéretesebb munkatársai között tartotta számon. Két évi esztergomi szolgálata után mégis megvált tőle. A király nevelőt és papot kért unokája, Erzsébet főhercegnő, Rudolf trónörökös árvája mellé Bécsbe. Nyelvtudása, felkészültsége,

egyénisége egyaránt Fischer-Colbrie Ágostont ajánlotta a megbízásra.

– A király papot kért tőlem, a legjobbat kellett odaadnom. Elhihetik nekem, hogy nehezen adtam – mondta panaszosan a primás a fiatal pap szüleinek.

Fischer-Colbrie tehát 1890-ben újból visszakerült Bécsbe, mint udvari káplán, az Augusztineum papnevelő intézet tanulmányi felügyelője, Erzsébet főhercegnő hitoktatója, Károly főherceg, a későbbi IV. Károly király gyóntatója és a magyar testőrök lelki gondozója. A számos tisztség és a fényes környezet nem kápráztatja el. Az udvar tagjait nem egyszer hozza zavarba puritán magatartásával. Életvitelében már akkor irányító eszménye, amit később püspöki jelmondatába is felvett: a szegények szeretete és szolgálata.

Fischer-Colbrie Ágoston egész fiatalon vallotta: a pap a magánéletében is legyen egyszerű, mértékletes és józan. Jézus Krisztus szegény volt – hirdette –, tehát papja sem lehet gazdag. Lakásában legyen minél több könyvtárvány és minél kevesebb kényelem.

Ami szabad ideje maradt, tanulásra és olvasásra fordította. A magyaron kívül, mint említettük, gyermekkorában tökéletesen megtanult németül és franciául. Középkorában tanult meg a latinon kívül olaszul és angolul. Kisapja éveiben eredetiben olvasott zsidó, szír, káld és arab szövegeket. Arab fordításaiért a bécsi egyetem díjat nyert. A felsorolt nyelvek tudományos irodalmát szüntelenül figyelte, azokat a műveket, amelyek felkeltették érdeklődését, különösen amelyeket fontosaknak érzett valamelyik munkája szempontjából, messze külföldről is beszerezte.

Napjainak legkisebb részét töltötték ki udvari tennivalói. Ez azonban nem jelentette, hogy ottani feladatait félvállról vette volna. Egyéniségének szuggesztív hatása alól azok sem tudták kivonni magukat, akikkel véletlenül találkozott, még kevésbé a rábízottak: tanítványai és gyónói. Jellemző eset: az udvar egyik hangadója, Jenő főherceg egy alkalommal felkereste, hogy figyelmeztesse: az udvari pap kötelességeihez hozzátartozik reprezentálni, tehát – színházba járni. A fiatal pap olyan válaszokat adott neki, hogy zavartan távozott. A testőrök, akiknek gyóntatójuk volt, jobban tisztelték, mint az előjáróikat.

Nem hagyott feljegyzéseket, milyen volt a kapcsolata Erzsébettel, a tragikusan meghalt Rudolf trónörökös lányával, sem pedig arról, milyen volt a viszonya az új trónörököshöz, Károly főherceghez, a monarchia utolsó császárához és királyához. Kétségtelen azonban, hogy Károly mindvégig nagyra becsülte Fischer-Colbrie Ágostont.

Fischer-Colbrie, mint utaltunk rá, nem korlátozta működési területét a császári udvarra. Tevékenyen vett részt Bécs különböző társa-

dalmi köreinek lelkipendozásában is, elsősorban mint egyházi szónok és lelkipraktizáló. 1890-ben kinevezték az Augusztineum papnevelő intézet tanulmányi felügyelőjévé. Hamarosan előadója lett a bécsi egyetem hittudományi karának, mint a dogmatikai tanszék helyettes tanára. 1902-ben pedig a Pázmáneum rektori tisztségével bízták meg.

Irodalmi munkásságát már növendékpap korában megkezdte. A bécsi Allgemeines Literatursblatt másfélszáz cikkét, tanulmányát, könyvismertetését közölte. Számos írása látott napvilágot hazai lapokban, a Religióban, a Katolikus Szemlében és az Egyházi Közlönyben. Ezek sikerét jellemzi, hogy a Magyar Állam szerkesztője, Lonkay Antal felajánlotta neki, lépjen be a lap kötetlékébe – magas fizetéssel.

Hittudományi és lelki tárgyú könyvei közül legfontosabbak:

Fragmentum apologeticum de criterio positivo interno divinae originis christianae religionis, Esztergom 1891.

Fentebb említettük a szegények iránti szeretetét. Ezt az ösztönös vonzódást tölti meg tartalommal és gyakorlati programmal találkozásával a modern katolicizmus alapvető kartájával. Fialapoként, 1891-ben, Esztergomban – Prohászkat megelőzően – lefordítja a Rerum Novarumot, XIII. Leónak a munkások helyzetéről közzétett körlevelét.

Lelkipásztori arculatának, eukarisztikus lelkületének dokumentuma a Hora eucharistica című könyve, amely 1894–1899 között négy kiadást ért meg Bécsben.

Átfogó, szintézisre törekvő szellemét tükrözi a: De philosophia culturae, amely 1903-ban jelent meg Paderbornban.

Munkásságát Rómában éppúgy elismerik és értékelik, mint Esztergomban. 1894-ben pápai kamarás, 1900-ban esztergomi kanonok s még abban az évben pápai protonotárius lesz.

X. Szent Pius indításával

A törékeny papot egészen fiatal korától, szinte pappá szentelésétől „episcopabilisnak” tekintik. Egyformán püspököknek való egyéniséget látott benne főpásztor, Simor hercegprímás, közvetlen főnöke, Csernoch János irodaigazgató és – nyilván nemcsak az ő információik alapján – a Szentszék illetékes kongregációja. Nem származása, társadalmi rangja, politikai érdemei egyengették karrierjét, hanem tudása, erkölcsi, emberi magatartása. Kétségtelen: az udvar és az aula megszemenően támogatta, ő azonban megőrizte velük szemben is emberi és papi függetlenségét. Mindenekelőtt azért, mert egyéniségétől távol állt a nagyravágyás, az „első helyek” keresése. Jellemző, ahogyan pápai kamarási címének kérdését megoldotta. Ez a cím tudvalevőleg a kinevező pápa személyéhez van kötve. Ha meghal, meg kell újítani –

természetesen újra megfizetve a kinevezési taxát is. Fischer-Colbrie 1903-ban, XIII. Leó halála és X. Pius megválasztása után nem kérte pápai kamarási címe megújítását.

1904-ben három püspöki szék állt üresen Magyarországon; a pécsi, a szepesi és a beszercebányai, két főpásztor mellé pedig – agg voltak miatt – segédpüspököt kellett kinevezni. Nyitrán gróf Batthyány Vilmos, Kassán pedig Bubics Zsigmond püspök szorult koadjutor támogatására.

Bubics Zsigmond országos tekintély, azonban inkább műpártoló, műtörténész, mint lelkipásztor. Jelentős cselekedete, hogy ő hozta haza Bécsből az Esterházy képtárat. Az Akadémia tagja, a kormány embere és a – szabadelvű párt képviselője. Testileg, szellemileg is megfáradt öreg ember (1821-ben született a Tolna megyei Osorán). Szüksége van tehát segédpüspökre, még inkább az egyház ügyének olyan főpásztorra, aki az ország vallásilag és nemzetiségileg egyik legmegosztottabb, legnehezebb területén érvényre tudja juttatni az evangéliumi megújulás szellemét.

A Szentszék Fischer-Colbrie Ágostont óhajtja kassai segédpüspökké kinevezni utódlási joggal. Első pillantásra úgy tűnhetnék, hogy a kinevezéssel egy simán ívelő papi pályafutás magasabb lépcsőfokára lép a Pázmáneum törékeny egészségű, akkor mindössze negyvenegy esztendős igazgatója. A valóság azonban nem ez volt. Búcsút kellett mondania nevelői és tudományos karrierjének, hogy olyan poszton vállalja a vezetést, ahol a lelkekért az ország és Közép-Európa leg-súlyosabb társadalmi és nemzetiségi kérdéseivel kénytelen felvenni a harcot, s ahol a keresztény igazságosság érdekében tett minden állásfoglalása szemben álló táborok érzékenységét érinti.

A politikai erők már a kinevezés előtt rosszízű és kínos helyzetbe sodorták. A magyar kormány a maga emberét, Várady Árpádot akarta Pécs püspöki székébe ültetni. Váradyak azonban – egyébként Fischer-Colbrie Augusztineum-beli iskolatársának és jó barátjának – ellenségei voltak. A magyar kultuszminiszter ragaszkodott pártfogoltja kinevezéséhez, és – hogy nyomást gyakoroljon a Szentszékre – kijelentette: csak akkor hajlandó beleegyezni a Vatikán első számú jelöltjének, Fischer-Colbrienek kassai koadjutori kinevezéséhez, ha Várady lesz a pécsi püspök.

A „junktimba hozott“ két pap dicséretére meg kell állapítani, hogy barátságuk megmaradt azután is, hogy Várady kinevezése akkor hajótörést szenvedett. (Később, 1911-ben nevezték ki győri püspökké, majd kalocsai érsekké.)

Nehezítette a kinevezést a kassai főpásztor, Bubics püspök magatartása is. A nuncius felszólítására, hogy kérjen segítőtársat, kijelen-

tette, hogy nincs szüksége koadjutorra. Végül mégis csak hatott rá a nuncius rábeszélése, kérte a segédpüspököt. I. Ferenc József, mint magyar király 1904. december 27-én az aggastyán Bubicus Zsigmond kassai püspök mellé utódlási joggal kinevezte koadjutornak Fischer-Colbrie Ágostont. Az új koadjutort Gennaro Granito Pignatelli bécsi nuncius 1905. március 12-én szentelte püspökké domitopolisi címmel.

Első segédpüspöki ténykedése – még mielőtt felszentelnék –: Rómába kell utaznia, hogy képviselje az egyházmegyét és főpásztorát a három kassai vértanú boldoggá avatási ünnepségein. X. Szent Pius 1905. január 15-én avatta boldoggá a horvát Kőrösi Márkot, a magyar Pongrácz Istvánt és a lengyel Grodecz Menyhértet, akiket 1619. szeptember 7-én öltek meg hitük miatt Kassán kegyetlen kínzások után Rákóczi György pataki várúr hajdúi.

Jelképül és figyelmeztető tanulságul szolgált a három vértanú példája a fiatal püspök számára. Tanítás a Kárpát-medencében élő népek sorsközösségéről, amelyet oly sokszor pecsételt meg együtt kiontott vérük. Figyelmeztetés, hogy azon a területen, amelynek főpásztorává szemelte ki az egyház, csak úgy tud helyt állni, a lelkeket alkotó közösségbe fogni, ha az evangéliumi tanításokat csorbítatlan teljességükben próbálja érvényre juttatni minden elfogultsággal szemben.

Az ünnepség során más tanítást is kapott: a szent pápa különkihallgatáson fogadta őt, és figyelmeztetésekkel, jótanácsokkal látta el. Az egyházmegye átalakítását papjai lelkében kezdje. Csak úgy tudják azok a lelkeket krisztusibbá tenni, ha előbb maguk azonosulnak vele. A hívek lelkének átalakításához vezető út két alapvető eszköze: a tanítás és az eukarisztia.

A fiatal segédpüspökre életre szólóan mély hatást tett X. Szent Pius útmutatása. A legfőbb jópásztor pecsétjét tette rá mindarra, ami hitvallása volt addig is: az Eukarisztiából táplálkozó emberszeretetre, emberszolgálatra.

Kassai hivatalát 1905. április 5-én foglalta el. Azzal az elhatározással költözött be szállására, a szemináriumba: „tartózkodni fog mindentől, ami az öregurat – a püspököt – kritizálni látszanék, vagy pedig ami az ő részéről az egyszerre mindent megújítani akaró reformátor demonstratív jellegével bírna.“ Nem volt könnyű feladat, mert idős főpásztorának emlékezete kihagyott, nem tudta ellátni teendőit, ugyanakkor jogai csorbításának fogott fel minden indítványt.

Végül is 1906. január 5-én aláírta az okmányt, kinevezte Fischer-Colbrie Ágostont helynökévé „in spiritualibus et temporalibus“. A király január 16-án hagyta jóvá a rendelkezést, a Szentszék pedig február 1-i hatállyal nevezte ki a fiatal helynököt apostoli adminisztrátorrá.

Ebben a minőségben egy évig vezette az egyházmegyét. Bubicz Zsigmond 1907. május 22-én, 86 éves korában meghalt. Utódát, Fischer-Colbrie Ágoston személyében Kassa tizedik főpásztorát, 1907. május 30-án iktatták be püspöki székébe. Főpásztori programját püspöki lemondatában az evangéliumból, Jézus üzenetéből vett szavakkal fogalmazta meg: *Evangelizare misit me pauperibus* – Azért küldött, hogy a szegényeknek hirdessem az evangéliumot (Lk 7,22). Püspökségében nem rangot lát, hanem szolgálatot, a két pápa, XIII. Leó és X. Szent Pius tanításainak, figyelmeztetésének valóra váltását egy nehéz területen. Félreteszi egyéni vágyait, tudományos és irodalmi ambícióit, bár végleg lemondani nem tud róluk. Az a terve, ha elvégzi a vállalt munkát, visszatér az íróasztalhoz és a katedrához.

Munkája: alapozás és szántás. Ezért nehéz elmondani azt „krónikásan”, helyekhez, személyekhez, dátumokhoz kötve. Az egyházmegye életének szinte egész területét átöleli, és a püspök életének minden percét lefoglalja.

Legelső feladatának – X. Pius utasítása szerint – tehát a meglévő papság lelki átalakítását és a papi utánpótlás biztosítását tekinti. A működő papság új, modernebb arculatát két intézménnyel kívánja szolgálni. Ezek: a rendszeres papi lelkigyakorlatok és az évenként legalább kétszer, tavasszal és ősszel megrendezett esperesi kerületi tanácskozások. Az első lelkigyakorlatot 1906-ban szervezi meg papjai részére Kassán. Előadó két lazarista, Lollok József és Guszich Lajos, akik tisztségeikről és javadalmaikról mondtak le, hogy Szent Vince szellemében hirdessék a szegényeknek az evangéliumot.

Ettől kezdve nem szűnik meg követelni papjaitól, hogy legalább három évenként végezzenek lelkigyakorlatot, vonuljanak el a magányba Jézussal, egyesüljenek vele, töltekezzenek és merítsenek erőt Belőle a rájuk váró feladatokhoz, hogy adni tudják Őt és tanítását az embereknek. „A papság – írja 1913-as újévi körlevelében – minisztérium, szolgálat, amely új feladatokat ró ránk a nagy és gyakori erkölcsi veszély miatt, amelyben híveink forognak.” Sürgeti, hogy papjai „tárják szélesebbre a tabernákulum ajtaját, szorgalmazzák a gyónást és az áldozást és a liturgiában való részvételt”, a népmissziókat.

A lelkigyakorlatokat a világháború kitöréséig minden esztendőben megszervezteti: 1907-ben P. Schlick János, 1908-ban P. Tomcsányi Lajos, 1909-ben P. Komarik István és P. Fröhlich Gebhard, 1911-ben P. Fiedler Lipót, 1912-ben ismét Komarik István volt az előadó – mindnyájan jezsuiták. A 1913-as évi lelkigyakorlatot domonkos vezette, P. Paluscsák Pál, az 1914-es évit ismét jezsuita: P. Biró Ferenc. A püspök minden alkalommal részt vesz a lelkigyakorlat záró aktusán, buzdítva papjait: *„Conservare spiritum nunc renovatum”* – őrizzék most megújult lelkületüket, „éber, nemes, erős és szabad szívüket“.

A világháború megnehezítette a lelkigyakorlatok megrendezését, de utána újból megkezdtek. Hatásukat a legutóbbi időkhöz érezni a Kassa egyházmegyei papság legjobbjaival.

Másik újjátását: az esperesi kerületi papi gyűléseket modern intézménynek szánta, demokratikus és testvéri szellemű keretnek és alkalomnak, hogy a kerület papsága megismerje és megtárgyalja a legidősebb lelkipásztori, kulturális, társadalmi feladatait, a maga érdekvédelmének tennivalóit, elvégezze szentgyónását, közösségben vegyen részt a szentáldozatban. Előírja, hogy a gyűlést a Veni Creator eléneklésével kezdjék, olvassanak fel egy-egy fejezetet a Krisztus Követéséből vagy a Memoriale Vitae Sacerdotalis-ból. A gyűlés témáit a papságnak kell felvetnie, az előadókat is az választja meg. A sajtó, a veszélyeztetett fiatalság gondozása, a tanítók, papok nyugdíja, öreg papok otthona, az egyesületi élet megannyi problémája, küzdelem az alkohol ellen – mind a kerületi gyűléseken kerül a papság elé.

A papi utánpótlást kívánta szolgálni és az állandó paphiányt akarta megszüntetni a kisszeminarium létesítésével. A papság bevonásával már 1905-ben gyűjtést indít, szorgos kitartással jelentős tőkét gyűjt össze, a gyűjtést még a háború alatt is folytatja. Tervét az 1918-as fordulat hiúsítja meg.

Kispapjaival állandó kapcsolatban van. Személy szerint ismeri és számon tartja őket. Lelkigyakorlatos előadásokat tart nekik hivatásról, jellemről, erkölcsi kérdésekről, megszentelő kegyelemről. Bármennyire is paphiánnyal küzd az egyházmegye, figyelmezteti őket: a hivatás legfontosabb eleme: „hogyan teljesen szabadon jöttetek légyen ide“. Mert: „a paptól Isten sokat követel – mondja 1909 szeptemberében. – Nagy önmegtartóztatást, teljes tisztaságot, szeretetet, türelmet, buzgóságot, önállóságot. . . Az ember sokszor nem képes ellenőrizni, mit prédikál, mit mond a gyónóknak. Felelősségét emberi ellenőrzés nem támogatja. Bejártam az egyházmegyét, láttam, hogy a világ hogyan ítél. Nagy hírnévnek örvendő papoknál láttam, hogy az oltár rongyos, a sekrestye piszkos, a gyerekek semmit se tudnak a katekizmusból. Láttam más papokat, akiket a világ nem becsült – és ragyogó tisztaság, az iskolában szép eredmény. Midőn ti plebánosok lesztek, én, ha élek, öreg ember leszek. Talán nem lesz alkalmam személyesen meggyőződni és elismerésben részesíteni. És mégis dolgozni kell! Mindhalálig!“

Kispapjai egészségével azonban nagyon is törődött, még arra is ügyelt, hogy pihenjenek, üdüljenek. Nem kevésbé szorgalmazta azt is, hogy közvetlen tanulmányaikon túlmenően is szüntelenül műveljék magukat. Szerette a művészeteket és ezt igyekezett beleoltani kispapjaiba is. Vizsgálatakon részt vett és – segített nekik, könnyedén, szinte észrevétlenül és minden tárgyból.

Nemcsak elődje volt előregedett, hanem a káptalan is, amelyet tőle örökölt. Velük járt tehát a kórusba, hogy segítse és buzdítsa imádságukat. Igyekezett aktívabb, fiatalabb szellemű tagokkal pótolni az elhunytakat. Kilenc kanonokot nevezett ki, köztük olyanokat, mind Konrády Lajos, Tost Barna, Pfeiffer Miklós és a szenteletű Prónay Rezső, akik jelentős munkát végeztek a városban és az egyházmegyében, sőt, mint Pfeiffer Miklós, 1918 után az egész szlovákiai magyarság viszonylatában. Egyébként is igyekezett bevonni az egyházmegye központjába az olyan papokat, akik hasznos munkatársaknak ígérkeztek. Így került Kassára Wick Béla, a kitűnő helytörténész.

Nem feledkezett meg papjai anyagi gondjairól és érdekvédelméről sem. Szorgalmazta nyugdíjalapjuk megszervezését és fejlesztését. X. Pius pápa aranymiséjét 1910-ben papi nyugdíjas otthon alapításával kívánta emlékeztetessé tenni. Létrehozott egy „X. Pius alapot”. Az összegyűjtött pénzből megvásárolta a varannói pálos kolostor épületét a hozzá csatlakozó templommal együtt. A háború és az utána következő fordulat meghiúsította tervét. Később – már a halála után – az egyházmegye tátrai papi üdülőjét, mintegy emlékeztetőül, Ágoston papi otthonnak nevezték el.

A Rerum Novarum útján

A Rerum Novarumot Fischer-Colbrie Ágoston nemcsak lefordította, hanem az abban foglaltak megvalósítását életprogramjává is tette.

Elsősorban is szociálisan gondolkozó és tevékeny katolikus értelmiséget kívánt kinevelni papjai mellé, hogy segítségükre legyen olyan feladatok végrehajtásában, amelyek kívül fekszenek a papi szolgálat területén és hatáskörén. Látta és beszédeiben nem egyszer ki is fejtette: az egyház szociális törekvéseit, a Rerum Novarum eszméit csak az öntudatos és művelt katolikus világi elit és a helyesen tájékozott katolikus és nem katolikus közvélemény tudja hatékonyan képviselni és érvényre juttatni.

A közvélemény tájékoztatása céljából még apostoli adminisztrátor korában, 1906-ban megindította a Felsővidéki Szemlét, amely 1907-től kezdve 1918-ig Felvidéki Újság címmel jelent meg. Ekkor Esti Újságra változtatta nevét, s 1921-ig maradt fenn. Egykori titkára, a későbbi kassai plébános, Tost Barna szerint azoknak a cikkeknak a száma, amelyeket a lapban – aláírás nélkül – megjelentetett, meghaladta a nyolcszázat. Sok érdekes vonással gyarapíthatná szellemi portréját, ha megfelelő elemző munkával megállapítaná valaki, hogy melyek ezek a cikkek.

1907-ben, hogy a lap függetlenségét biztosítsa, részvénytársasági alapon megalapította a kassai Szent Erzsébet nyomdát. Ez 1945-ig fennmaradt, és rengeteg lap, brosúra, könyv került ki belőle.

A társadalmi egyesületeket a katolikus értelmiség nevelő intézményeinek, iskoláinak és tűzhelyeinek tekintette. Arra vonatkozóan, mekkora munkát végzett ezen a területen, egy jellemző adatot érdemes felhozni. 1917-ben Kassa katolikus intézményei díszalbummal fejezték ki tiszteletüket és köszönetüket iránta. Az albumban huszonhét szervezet nyilvánította ki nemcsak háláját, hanem azt a tényt is, hogy Fischer-Colbrie püspököt tekinti szellemi vezetőjének és irányítójának. A huszonhét egyesület jó részét ő alapította, illetve kezdeményezte. De a régebbiek munkájának, programjának is ő adott új célt és tartalmat.

Előadásait rengeteg munkája miatt nem tudta részletesen kidolgozni, egy részük azonban vázlatban megmaradt: 907 előadás vagy beszéd vázlatát hagyta hátra hat kötetben. Nagyobb részük elpusztult, egy kötet azonban nyomtatásban megjelent Wick Béla válogatásában, 1928-ban. Ezidő szerint ez jelenti a legfontosabb és leghasználhatóbb forrásmunkát arról, mit tanított Fischer-Colbrie a jézusi szeretetparancs terjedelméről és irányairól, a szabadságról és a szegénységről, a valódi hitről és erényről, különösen pedig a magyar társadalom bajainak, betegségeinek válfajairól és gyökereiről, első helyen az iszákosságról.

Az így elhangzott és fennmaradt tanításaiból hadd ismertessünk példaként vázlatosan egyet, azt, ahogyan a püspöki jelmondatába is felvett szegénységet látta: A szegénység, ha önként vállalt, lehet erény, de ha szociális okok váltják ki, és főként ha az ember akarata ellenére válik szegénnyé – botrány, amely romláshoz, összeomláshoz, egyéni és társadalmi pusztuláshoz vezet, A szegénység okai lehetnek egyéni: restség, tudatlanság, pazarlás, iszákosság, lehetnek fizikaiak: például betegség, lehetnek azonban társadalmiak is: a törvények hiányos volta, a munkanélküliség.

Ezek mindegyike ellen küzdeni kell. Erre a harcra a keresztény embert vallásának alaptétele: a szeretet parancsa kötelezi. Nem akárhogyan. Az egész embert kell szeretnünk – totum hominem amare. Nem elegendő csak testi javát szolgálni, erkölcsileg is emelni kell. Nélkülözhetetlen és alapvetően fontos biztosítani jogait, szabadságát, javítani anyagi és társadalmi helyzetét, de mindez nem elegendő. Ha nem növeljük műveltségét, erkölcsi érzékenységét, felelősségérzetét, nem tud élni a számára biztosított anyagi javakkal és jogokkal. Ágoston püspök fogalmazása szerint: az elemosyna corporalis feneketlen kútba önt vizet mindaddig, amíg meg nem előzi, vagy nem társul hozzá az elemosyna spiritualis.

A keresztény ember a szegénység elleni társadalmi küzdelem közepette sem feledkezhetik meg Fischer-Colbrie püspök tanítása szerint a szegények gondozásában való személyes részvételről, a szegények-

nek nyújtott személyes vigasztalásról. A hívő lélek világának központja: Jézus szeretete. Jézus Szíve végtelen felségű szív – mondja fohászunk. Az embertársban és az embertárs szenvedésében Jézus Szíve, az isteni felségű Szív lüktet és izzik. A szegény és rászoruló embertárs: a megsebzett Isteni Szív képviselője és követe. Az általuk közvetített üzenetre választ kell adnunk. Válaszunk: a felebaráti szeretet, hivatásbeli kötelességeink teljesítése és a rászoruló embertárs megsegítése: az „activitas socialis”. (1912. jún. 13-án mondott beszédének alap-gondolatai.)

Ágoston püspök szociális felfogása a misztériumból és a misztikából, az Eukarisztiából és a Szent Szív kultuszából források. És viszont: Eukarisztia-szeretete szociális kicsengésű és tájékozódású. Alig volt a világháború előtt Eukarisztikus kongresszus, amelyen nem vett részt. A hétköznapi élettől elzárkózott vallásosságot hamisnak tartja és elítéli, a konkrét cselekvést fölébe helyezi a reprezentációnak, elvi deklarációnak, még az elméleti munkának is.

Teljes erejével és minden rendelkezésére álló eszközzel támogatja a keresztény szakszervezeteket, annyira, hogy azok számottevő társadalmi tényezővé válnak a püspöki város és az egyházmegye életében. Jó tanáccsal látja el a szervezeteket és vezetőiket, személyesen is bekapcsolódik nevelő, ismeretterjesztő, felvilágosító munkájukba: cikket ír, brosrúrákat szerkeszt, hogy megmagyarázza és kifejtse az egyház szociális tanításainak, a keresztény szakszervezeti munkának legfontosabb tennivalóit. E téren oly nagy a tekintélye, hogy amikor az államfordulat után Pozsonyban megalakult az egységes szlovákiai keresztény szakszervezeti mozgalom, az ő írásban elküldött tervezetét fogadták el a szervezeti és működési program alapjául.

Az „activitas socialis” másik tartományában különösen a veszélyeztetett fiatalok mentéséért és védelméért tett sokat. Amikor az 1910-es büntetőjogi novella lehetővé tette, hogy a fiatalok elítélteket egy évi próbaidőre szabadlábon hagyják, amennyiben egy család vagy valamely társadalmi intézmény vállalja, hogy felügyel rájuk, neveli és támogatja őket, Fischer-Colbrie nyomban felkarolta a kezdeményezést. Elsősorban papjait sürgette, hogy keressenek pártfogónak alkalmas férfiakat és nőket, és bírják rá őket, hogy vállalják el a javítóintézetből kihelyezett fiatalok gondozását. Az akció irányítására Patronage Egyesület névvel szervezet létesült. A kassai szervezet elnökségét Fischer-Colbrie püspök vállalta el. Püspöki otthonába ő is befogadott próbaidőre szabadlábon hagyott fiatal elítélteket. A szervezetben nemcsak elnökölt, hanem tanította, lelkesítette a tagokat, bátorította őket, hogy bizzanak vállalkozásuk eredményében és sikerében, igyekezett elosztani a felmerült kételyeket. Szombat délutánjait a fiatalok elítéltek

intézetében, az úgynevezett javítóban töltötte, oktatta és bátorította a fiatalokat, gyóntatta őket, lelkiatyai beszélgetéseket folytatott velük. Nem egy fiatal mentett meg a végleges hajótöréstől, és tett a társadalom hasznos tagjává. Jellemzi odaadását, hogy románul is megtanult román védencai kedvéért.

Ugyanennek a területnek egy másik fontos parcellája volt a faluról városba került szolgálóleányok védelme. Amikor a Katolikus Háziaszszonyok Országos Szövetsége a főváros után Kassán is megnyitotta a Szent Zita otthont a cselédleányok védelmére, a püspök nyomban védelmébe vette. Sürgette a falusi plébánosokat: irányítsák cselédmunkát kereső leány-híveiket az otthon felé.

A püspök irányításával működő Patronage Egyesület más ifjúságmentő intézményeket is létesített: leánymenhelyet, Zita leányjavító intézetet, vasárnapi fiú- és leánygondozókat, kórház- és fogházmissziót, szabadoktatást, a háború alatt hadiárva-otthonokat fiúk és leányok részére.

Említettük: a szegénység elleni küzdelem figyelmen kívül nem hagyható feladatának tekintette a nép, a proletariátus erkölcsi művelését, emelését. Ezért volt egész életében kérlelhetetlen antialkoholista. Az 1905-ben Budapesten megrendezett I. Nemzetközi Antialkoholista Kongresszusnak már egyik elnöke. A Magyar Antialkoholista Egyesület egyik szervezője, 1913. évi budapesti nagygyűlésének egyik szónoka. A háború kitörésének évében az ő szorgalmazására alakul meg az egyesület kassai csoportja.

Griger Miklós „A lelkipásztor az antialkoholizmus szolgálatában” című 1912-ben megjelent könyvének előszavát Fischer-Colbrie Ágoston írta. Ebben kemény megállapításokkal indokolja meg, miért tartja a pap elsődrendű kötelességének az alkohol elleni küzdelmet. Szerinte az alkoholizmus nemcsak a legsúlyosabb veszélyek egyike, hanem a halálos veszély az egyén, család és társadalom, nemzet és egyház szempontjából.

Püspöksége első évében indult meg a kassai orsolyák gyakorlati nőnevelő munkája. Létrehozták női gazdasági iskolájukat. Ez akkoriban országos viszonylatban is úttörő kezdeményezés volt. Fischer-Colbrie nyomban felismerte jelentőségét, és nemcsak szóval, anyagiakkal támogatta a vállalkozást, hanem valósággal személyesen is beállt a munkatársak közé. Ilyen irányú munkájának emléke egy kis brosúra, amelyet a kezdeményezés népszerűsítésére szerkesztett. Címe: Gazdasági nőnevelés és megélhetés. Nemcsak a nők akkori kiszolgáltatottságán kíván segíteni vele, hanem hozzá akarja segíteni a nőket, hogy a családjukon is segíteni tudjanak. A kis füzet hatását jellemzi, hogy 1910 és 1912 között négy kiadásban fogyott el.

Ugyanilyen szoros kapcsolatot tartott fenn a kassai ipariskolával, az ottani mezőgazdasági akadémiával, a jogi és a katonai akadémiával. A háború legnehezebb éveiben megalapította és bőkezűen látta el a Regina Pacist, a szegény tanulók internátusát. A jogász és a gazdasz akadémiái fiatalság Szent Imre körének püspöki házában adott otthont, kertjét rendeztette be nekik pihenő és sportoló helyül. Kolping az egyik eszményképe volt Ágoston püspöknek, az 1909-es kölni eukarisztikus kongresszus alatt külön elzarándokolt sirjához. Természetes tehát, hogy a legényegylet fejlesztését püspöksége első napjaitól kezdve szorgalmazta és támogatta.

Az ifjúság nevelésének és támogatásának feladatai között sem feledkezett meg az idősebb nemzedékről. Szociológiai és történeti tájékozottsága alapján jól látta, hogy egy társadalom fejlődése annál zavartalanabb, minél kisebbek benne a nemzedéki különbségek. Takács Menyhérttel együtt azért kezdi meg 1907 elején szervezni az új szellemű katolikus kört, amely aztán Autonóm kör néven alakult meg, majd később Keresztény Társadalmi Kör néven tömöríti Kassa keresztény intelligenciáját.

Egy európai szellem a Tátra tövében

A német–francia származású és műveltségű Fischer-Colbrie Ágoston szívvel-lélekkel magyarnak vallotta magát. Hazaszeretete azonban, éppen családi hagyományai, neveltetése eredményeként, magas szintű, széles látókörű, tisztán látó, a szó legnemesebb értelmében európai volt; épp úgy távol állt tőle mindenfajta szemellenzős nacionalizmus, mint a társadalmi elfogultság, osztálygóg, felekezeti beszűkültség.

Beszédvázlati tanúsítják, hogy híveihez mindenkor a saját anyanyelvükön szólt, a magyarokhoz magyarul, németekhez németül, szlovákokhoz szlovákul. A kassai egyházmegye három nyelvű volt: plébániái közül 59 tiszta magyar, 79 tiszta szlovák, 60 vegyes, magyar–szlovák–német. A püspök éberem őrködött, hogy a papság a szlovák és német ajkú híveket is ellássa anyanyelvű ima- és énekeskönyvekkel, anyanyelvük korlátozás nélkül érvényesüljön az igehirdetésben, liturgiában és hitoktatásban.

Az egyház anyagi és társadalmi helyzetét, a mindenkori hatalomhoz való viszonyát Fischer-Colbrie püspök nagyvonalúan, józanul, történeti távlatokból szemlélte és ítélte meg. Az egyházi nagybirtokot idejét múlt intézménynek tartotta, amely – ahogyan azt az 1918 januárjában a magyar püspöki karhoz intézett levelében megírta – akkor is reformokra szorul, ha fennmarad. Levelében – amellyel meg is botránkoztatta a püspöki kar ez ügyben létesített bizottságát – azt ajánlotta, vonják össze a nagy javadalmak kezelését és állapítsák meg, mennyi

lehet a javadalmasok legmagasabb jövedelme, a többit fordítsák intézmények létesítésére és fenntartására. „A magyar nagy javadalmasok Pázmány Péter óta monumentális alkotást nem mutathatnak fel...“ – állapította meg.

Hogy mennyire a reformok és egy új világ híve volt, azt legkifejezettebben az a beszéde bizonyítja, amelyet 1918. november 2-án mondott, mikor az őszirózsás forradalom vezető testülete, a Nemzeti Tanács felszólította a papságot, hogy tegyen esküt az új alkotmányra. Fischer-Colbrie püspök papjaival együtt az elsők között tette le a kívánt esküt. „Egy több mint kétezer éves kontroverzia dől el ezen a napon – mondotta ekkor – talán világszerte, talán végleg, abban az irányban, amellyel a keresztény hit és a keresztény szellemű erkölcsbölcselet mindenkor rokonszenvezett. Ez a kontroverzia az államhatalom feladatának alapvető kérdéseiről szól, és az individualizmus vagy liberalizmus és a szocializmus jeligéiben csúcsosodik ki... Az individualizmus az egyén jogának rideg védelme... Ezzel az iránnyal szemben állott már a régi római világban a jus aequum, a méltányossági jogi elv, melyet előbb a Stoa bölcselete szerényen megpendített, s utóbb a kereszténység sok évszázadon érvényre emelt... Midőn a renaissance századai a római joggal a jus strictumot s a fejedelmi abszolútizmust ismét érvényre emelték, a mai nemzetközi jognak és demokratikus politikának alapjait Suarez spanyol jezsuita vetette meg, 1613-ban, V. Jakab angol király ellen írott munkájában... A liberális, individualista elmélettel szemben a katolikusok közül elsőnek Ketteler mainzi püspök vette fel a tudományos harcot, kimutatva, hogy igenis, van szociális kérdés, és az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy a tételes jogokat védelmezze, hanem az is, hogy a gazdasági életbe erős kézzel belenyúljon a gyengék és a szegények védelmére. A német, francia, belga, osztrák parlamentek keresztény pártjai mindig a népijóléti állam alapján állottak, és álláspontjuknak XIII. Leó Rerum Novarum enciklikája pápai szentesítést is adott... Midőn most a népijóléti állam világszerte diadalmaskodik, vallásunk régi eszméit látjuk diadalra jutni.“

Azt, hogy az egyházi vagyont idejét múlta intézménynek tekintette, ez alkalommal is kifejezte – persze a maga fegyelmezett és tapintatos módján. Az eskütétel után ugyanis a Nemzeti Tanács egyik megbízottja felszólította, mondjon le a nagy nyilvánosság előtt püspöki vagyonáról. Fischer-Colbrie, látva, hogy a kérdést nem lehet ilyen módon elintézni, így válaszolt: „Két dolgot kell megkülönböztetnem: az évi jövedelmet és a püspökség törzsvagyonát. Az évi jövedelmemet eddig is szétosztottam, a háború óta nem csináltattam cipőt, öt év alatt egy liter bort nem ittam, negyven év óta egy cigarettát se szívtam el. Ami megmaradt, különösen most, a borból és a fából, azt mind a szegény diá-

kok internátusára adtam... A törzsvagyonról nem rendelkezhetem, legfeljebb egyéni véleményt mondhatok: én kívánám, hogy a jelenlegi helyzet megváltozzék.“

A papság elsőrendű kötelességének vallotta, hogy a legnehezebb helyzetekben, minden megpróbáltatás és változás között tartson ki hívei mellett. Amikor a háború elején úgy látszott, hogy a front végighömpölyög az egyházmegyén, körlevélben szólította fel papjait; mindnyájan maradjanak helyükön. Maga is felkészült rá, hogy a helyén marad, ha a hadműveletek elérik püspöki székhelyét.

Ugyanebből a magatartásból fakadóan, azaz annak a meggyőződésének alapján, hogy a püspök és a pap kötelessége hívei mellett maradni, vonakodás nélkül tette le az esküt az újonnan alakult csehszlovák államra is. A szlováksággal kapcsolatos magatartását legjobban az új állam egyik ismert politikusa – egykor a kassai egyházmegye papja –, Anton Straka jellemzi, ha félreértésekkel és elfogultan is: „Személy szerint nagyon szerettem – írja az 1928-ban megjelent szlovák jubileumi almanachban – egyrészt azért, mert valóban magas műveltségű és komoly ember volt, másrészt a háború előtt sok jót tett a szlovák kisebbséggel... Valóban Fischer olyan dolgokat művelt, amelyek csodálkozást váltottak ki. Szlovák községekben magyar köszöntésre, a hatósági emberek megrökönyödésére szlovákul válaszolt... Búcsúkon tüntetően elhagyta a magyar prédikációt, és a szlovákok közé ment... Éppen azért Fischer volt az egyetlen katolikus püspök, akit meghagytak helyén. Csakhamar azonban csalódást okozott. Szinte érthetetlen okokból Fischer a szlovák kisebbség védelmezőjéből a Csehszlovák köztársaság önállóságának ellensége lett.“ (Jubilejni almanach mesta Košic, 1928.)

Mint mondtuk, félreértés és félremagyarázás ez a vélekedés – amely nemcsak az említett politikusé volt. Fischer-Colbrie mindig minden körülmények között azok mellé állt, akiről úgy érezte, hogy védelemre szorulnak. Egyébként nagyon is hamar, 1922-ben már bekapcsolódott a csehszlovákiai püspöki kar munkájába, részt vett még a velehradi uniós kongresszus tanácskozásain is. Lisieux-i Teréz szentté avatási ünnepségein ő képviselte Kašpar litomericei püspököt, a későbbi prágai érseket.

A „kedves látogató“

Törékeny szervezete hatvankét éves korában roppant össze. 1925 április 10-én, nagypénteken, amikor a csonka misén a prefációt énekelte, megcsuklott a hangja. Kétszer-háromszor is megpróbálta újra kezdeni. Nem bírta, A szertartás további részét ülve, csendesen olvasta. A húsvéti misén még jelen volt, de azt már helyettese mutatta be. Utána ágnak dőlt.

Négy hétig volt beteg. Útjának e végső szakaszában arcának eddig titkolt vonásáról hullt le a fátyol. Fájdalmait olyan türelemmel viselte, ahogyan csak szentek tudják és bírják. Éjjeltől még orvosságot sem vett magához, hogy a napot szentáldozással kezdhesse. A rózsafüzér éjjel-nappal a kezében volt. Mindig nagy tisztelője volt Lisieux-i Teréznek. Képét most is kifüggesztette ágya fölé: vele együtt szenvedte át súlyos fájdalmait. Azt mondta: Teréz piros rózsákkal jelzi neki, ha súlyosbodnak fájdalmai és fehérekkel, ha enyhülnek szenvedései. Nővére, aki ápolta, megkérdezte, mit jelent, ha Teréz sárga rózsát küld.

– Gyógyulást! – válaszolta a beteg.

Másnap sárga rózsával lépett az ágyhoz a nővére.

– Kis Teréz küldte! – próbálta biztatni a beteget – Azt jelenti: meggyógyulsz!

A beteg mosolygott:

– Teréz nem küldi a rózsákat, hanem dobja.

Május 16-ról 17-re virradó éjszaka a beteg ágya mellett ápoló apáca virrasztott, Aquina nővér. A nehéz, fojtott csendben egyszer csak egy alak tűnt fel a betegágy mellett – Lisieux-i Teréz. A látomás egy pár pillanatig tartott, aztán eltűnt. A nővér ijedten felkiáltott.

A beteg féhéren mosolygott az ágyban, s rászólt a megrémült apácára:

– De kedves nővér, hogyan ijedhetett meg ennyire, mikor ilyen kedves látogatónk volt?!

Május 17-én – vasárnap volt – elbúcsúzott 83 éves édesanyjától. Meg akarta csókolni a kezét, de nem volt ereje hozzá. Erre édesanyja csókolt kezét neki. Este hét órakor halt meg. Utolsó szava nagyon egyszerű volt: Köszönöm, köszönöm.

Testét 1925. május 22-én helyezték el a Karitás nagy szentjének, Szent Erzsébetnek szentelt ősi templomban, a kassai székesegyházban. A temetési szertartást Marmaggi Ferenc érsek, prágai apostoli nuncius végezte el számos püspök, pap és hatalmas hívősereg jelenlétében.

Halála, ahhoz viszonyítva, hogy mi mindent akart elvégezni és mit kellett volna még megvalósítania, fájdalmasan korai volt. Különösen súlyos veszteség volt a csehszlovákiai magyar katolicizmus szempontjából. Krisztust sugárzó egyéniségével (állandó jelzője lett sajtóban és szóban: „Kassa szentéletű püspöke“) sok félreértést tudott volna elhárítani, elfogultságokat tudott volna áttörni, indulatokat szelídíteni, amelyek egyre szélesebb és mélyebb szakadékokat vájtak emberek és népek között.

Szellemi és lelki hagyatéka mégsem tűnt el nyomtalanul. Azok a mozgalmak, amelyek halála után, a harmincas évek elején bontakoztak

ki a csehszlovákiai magyar katolikus fiatalság körében, Fischer-Colbrie Ágoston programjával indultak egy új társadalom építésének munkájába.

Források: Dr. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök Beszédei és Beszédvázlatai. Sajtó alá rendezte: dr. Wick Béla theologiai tanár. A Kassa egyházmegyei papság kiadása, Kosice-Kassa, 1928.

Fischer-Colbrie Ágoston emléke. Írta: Tost Barna prelátnak kanonok, Kassai plebános. — Prágai Magyar Hírlap, 1935. máj. 19. sz.

Omnino et ex toto corde! Pfeiffer Miklós visszaemlékezése Kassa nagy püspökére. — Prágai Magyar Hírlap, 1935. máj. 19. sz.

Vidákovich Aladár: Egy szentéletű magyar püspök. Vigilia 1975. májusi száma. 225–231. o.

Vidákovich Aladár: Dr. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök életrajza. — Kézirat évszám nélkül. 170 gépelt oldal.

Löffler Mária

ELLEN AMMANN

Fiatalság

Ellen Aurora Sundström, vagy magyarul Sundström Erzsébet Hajnalka 1870. július 7-én született Svédország fővárosában, Stockholmban. Édesapja, dr. Sundström Rudolf a „Stockholms Dagblad (Stockholmi Napilap) külföldi rovatának szerkesztője és gimnáziumi tanár: vallástant és természettudományos tárgyakat tanít. Természettudományos érdeklődését erősen növeli Darwin hatása. Ezirányú munkásságáért több kitüntetésben részesült, magántanár és a Svéd Tudományos Akadémia tagja is lett. Ellen sokat örökölt édesapjától, pl. erős koncentráció képességét.

Édesanyja, Häggström Karolina Zsófia nagyon művelt, főleg nyelvtelenséggel megáldott asszony. Bár a család evangélikus, mint a svéd lakosság általában, Sundströmné erősen rokonszenvez a katolicizmussal. Stockholm egyik városrészében a múlt század utolsó negyedében feléledt a katolicizmus. Ez főleg három egyéniség, Josefina, a népszerű katolikus származású királynő, Studach püspök és Bernhard lelkész hatásának köszönhető. A majdnem 300 áttérő között Ellen édesanyja az elsők egyike volt, habár akkor Svédországban katolikusnak lenni társadalmi hátránnyal járt. Ellen édesanyja is titokban katolizál Dániában 1881-ben.

Ellent és hűgát, Harrietet evangélikusnak keresztelték, édesanyjuk azonban már katolikus szellemben neveli őket. Édesapjuk erősen rokonszenvez a franciákkal, és így készségesen beleegyeznek, hogy két leánya az előkelő stockholmi francia középiskolában tanuljon. Ezt az intézetet a Franciaországból jött katolikus Szent József nővérek vezetik; állami rendelkezésre polgári ruhában jártak. Az iskolát az országban tartózkodó diplomaták és külföldiek gyermekei látogatják. Ellen német, francia, angol és latin nyelvet tanul. 1894. május 24-én járul első szentáldozáshoz. Az egyik tanítónő, a mélylelkű Ágnes nővér, erős befolyást gyakorol vallási életének fejlődésére. Időnként megkéri, hogy törődjön egy-egy iskolatársnőjével, akinek erre szüksége van. Serdülő korában egyszer átsegíti tanácstalan, kétségbeesett lelkiállapotán. Ellen később is levelez Ágnes nővérral. Még évekkel később is emlékezik találkozásuk dátumára, és 1902-ben ezt írja naplójába: „Lelkem Istene, e napon adtad nekem sok évvel ezelőtt azt a nővért, aki gyermekkoromra oly nagy hatást gyakorolt. Ő ültette szívembe azt a törekvést vagy inkább a vágyat, hogy Neked tessenem. Ez a vágy elkísért és hajtott hűségesen.” Valószínűleg Ágnes nővér iránti szeretete és bizalma ébresztette Ellenben a szerzetbe lépés gondolatát. Nem ezt az utat választotta, de a vágy később is felmerült lelkében.

A francia nővérek iskolája, a Franska Skolan előkészítette növendékeit az érettségire, de itt nem teheték le, hanem csak a Wallinska Skolan nevű svéd leánygimnáziumban. Svédországban már 1874-től kezdve lányok is tehetek ebben a gimnáziumban érettségit, sőt tanulhattak az uppsalai egyetemen is. Svédországban ugyanis hamarabb megindult és kevesebb ellenállásba ütközött a női emancipáció, a nők hamarabb kaptak körzeti választójogot és vehettek részt a nyilvános életben, mint máshol Európában. Az 1880-as évek közepén már megalakult a svéd nők szövetsége a városokban és vidéken. Mind a Wallinska, mind a Franska Skolanban megtanították a leányokat politikai és gazdasági kérdésekről vitákat folytatni.

Ellen kitüntetéssel tette le az érettségit 1888 májusában a Wallinska Skolanban. Itt ismerkedett meg a vele együtt szintén kitüntetéssel érettségiző Lydia Wahlströmmel, és egész életre szóló barátságot kötöttek. Lydia Wahlström később a harmadik svéd nő lett, aki már doktorált. Írónő lett és pedagógus, leánygimnáziumi igazgatónő, az evangélikus nőmozgalom vezetője, Nathan Söderblom uppsalai evangélikus érsek ökumenikus körének tagja. 40 éven át tartó levélváltásukból egyelőre az a 84 levél került elő a stockholmi Királyi könyvtár kéziratgyűjteményéből, amelyeket Ellen írt neki. A levelek részletes kiértékelése most folyik. Az első levelekből látszik, hogy Ellen megpróbálja barátnőjét a katolikus hit számára megnyerni. Lydiának problémái vannak evangéli-

kus vallásával, gondolkozik, végül mégis úgy dönt, hogy evangélikus marad. Ellen tartózkodóbbá válik, ami nem mindig könnyű neki, nehogy megbántsa barátját. Egyik levében Ellen lelkes szavakkal fejezi ki boldogságát, amelyet a szentáldozás vált ki belőle. Minden hívő embernek össze kell tartania, írja. Máskor biztatja, hogy sose felejtse el imádkozni, mielőtt valakivel beszél. Későbbi leveleiből is kitűnik, hogy Ellen sokirányú elfoglaltsága ellenére mély lelki életet élt. Több mint 40 éven át ír ugyanazzal az odaadással és szeretettel hitéről, és barátságába, állandó érdeklődésébe és imáiba zárja Lydiát.

A 18 éves Ellen Sundström intelligens, öntudatos, energikus leány, inkább komoly, mint élénk. Szereti a sportot: úszik, vitorlázik, ssel, turistáskodik, tornázik. Erős hajlam van benne, hogy emberekkel foglalkozzék, a hitét átadja, és hogy a közéletben tevékenykedjék. Megtanulta, hogy Svédországban evangélikus környezetben is megállja a helyét, és élje katolikus hitét.

A ragyogó érettségi után mégis a pályaválasztás problémáival kerül szembe. Tudja ugyan, hogy mit akar: pedagógusnak készül, történelem, földrajz, művészettörténelem szakot szeretne tanulni. Tanulmányait azonban csakis az uppsalai egyetemen végezhetné. Édesapja 50 éves korában betegeskedni kezd, és a családnak így anyagi gondjai vannak. Nyíltan megmondja, hogy nem tudja leánya tanulmányait egy másik városban anyagilag fedezni. Azt ajánlja Ellennek, hogy Stockholmban maradva egészségügyi vonalon folytasson tanulmányokat. Ez azonban nem vonzza.

Ebben a dilemmában gondviselészerű megoldásnak látszik, hogy a német Heeremann családtól meghívást kap a család surenburgi kastélyába, Westfáliába. Nem szívesen utazik éppen Németországba, amikor szülein és iskoláján keresztül Franciaországot szerette meg és „Németországot gyűlöli“, nem az embereket, hanem a túlszervezett német államot – ahogy egyik levelében kifejezi. Egy évig tartózkodik Surenburgban mint a család vendége, de elvárják, hogy a házi munkákban is részt vegyen. Alaposan megismerkedik a háztartásvezetéssel, gyakorlatot szerez a társadalmi élet formáiban. Itt kapja első benyomásait a katolikus Centrumpárt munkájáról, politikai és szociális célkitűzéséről. Alkalma van ebben a magas kultúrájú környezetben elmélyíteni katolikus öntudatát, lelkiületét. A családdal együtt naponta jár szentmisére, kéthetenként a szentségekhez járul. A vidéki élet azonban nem elégíti ki. 1889. január 6-án ezt jegyzi fel magának: „Keress egy célt magadnak, hogy azért élj, kérd Istent, segítsen megtalálni. És ha megtaláltad, törekedj feléje fáradhatatlanul, ne veszítsd el soha szemed elől. Sose add fel a küzdelmet, hogy eléred, bármi történjék, még ha a legjobb barátaid elhagynak is. Ha Isten veled van, az egész

világ erői sem árthatnak neked. Légy tehát hű!” Egy év múlva, 1890. március 16-án írja: „Mi az igazi nagyság? Ha az ember önmagát elfelejtí, és csakis másokért él.“

Isten rövidesen még világosabban belenyúl életébe. Édesapja, aki eljött érte, hogy hazakísérje, Osnabrückben megbetegszik, és meghal. A megrendült Ellenben újra megerősödik a szerzetesélet utáni vágy. A család életkörülményei azonban nagyon megváltoztak. Ellen Németországból hazatérve, józan megfontolással egy évig tornát tanul. A családról az édesanyának kell gondoskodnia. Először szobák kiadásával, majd iskolai tanítással és szerkesztőségi munkával igyekszik a lét-szükségletet előteremteni. Ő lett Svédország első újságírónöje, a külpolitikai rovatot vezette.

Ellen ebben az évben ismerkedik meg egy müncheni orvossal, dr. Ottmar Ammannal, aki szintén az akkor híressé vált stockholmi orvosnál, dr. Zandernél tanul gyógytornát. Megszereti Ellent, és még karácsony előtt feleségül kéri. Az anya örömmel venné ezt a házasságot, és beleegyezését is adja, mielőtt még Ellen tudna dr. Ammann tervéről és vonzalmáról. Mikor a fiatal orvos neki is nyilatkozik, egyelőre gondolkodási időt kér, hiszen egészen más tervei vannak. Édesanyja próbál kettejük között közvetíteni. Dr. Ammann is katolikus, körülményeik is hasonlóak: szülei nem élnek, leánytestvére nemrég halt meg. Édesanyja biztatja Ellent, hogy mint házastársak kölcsönösen egymás támaszai lehetnének. Ellen később észreveszi, hogy az orvos nem különbös számára, de küzd szerzetesi hivatásáért. Hosszas belső vívódás után gondol csak arra, hogy a keresztény házasság, az anyaság – hiszen nagyon szereti a gyermekeket – számára is járható út lenne.

1890. október 4-én, Szent Ferenc napján tartanak ünnepélyes esküvőt nagy nyilvánosság előtt a stockholmi katolikus Szent Eugénia-templomban. Az apostoli vikárius, dr. Albert Bitter esketi őket. Az esküvő barátnőjére, Lydia Wahlströmmre is lenyűgöző hatást tett. Ellen egy 1892-ben Lydiának írt levelében fejezi ki, hogy milyen nagyra becsüli a házasság szentségét.

Az életrajz felé

Dr. Ammann fiatal feleségével tér haza Münchenbe. Itt van ortopéd magánklinikája, és ennek gazdasági vezetését Ellen vállalja magára. Nagy gyakorlati érzékkel fog munkához. Elsősorban a férje iránti szeretet ösztökéli, hogy jól beilleszkedjék új környezetébe. Sokat kell tanulnia: mindenképp a nyelvet akarja tökéletesen elsajátítani, aztán megismerni mindent, ami a bajor kulturális, egyházi és közélettel összefügg. Most már végleg katolikus környezetben él, ami után vágyott. Szellemi gazdagodást jelent számára az a barátság, amely Ammanné-

kat néhány mélyen vallásos és befolyásos müncheni családhoz fűzi. Ellen 1892 és 1903 között, 11 év alatt hat gyermeket hoz világra: négy fiút és egy leányt, majd ismét egy fiút. Leveleiben, főleg édesanyjának, sokat ír gyermekeiről. Vallásosan nevelik őket, az elfoglalt anya férjével és a gyermekekkel rendszeresen részt vesz a vasárnapi szentmisén. Valamennyiből jellemes, komoly, tanult ember vált. Legnagyobb fiuk jezsuita lett. Mégis: „Albert rettenetes csibész” írja, de nem kétségbeesve, Ellen egyik levelében a kis kamaszról. Időnként megpihenhet a fiatal mama Svédországban édesanyjánál, akinek a stockholmi tengerparton kis nyaralója van. Szülőházját soha nem felejtí el.

Házassága harmonikus. Halála után férje elragadtatással nyilatkozik majd róla első életrajzírójának, Marie Amalie von Godinnak. 1933-ban dr. Helene Weber német képviselőnő ír arról a látogatásról, amit 1912-ben többedmagával Ammannéknál tett. Ellen a házasságról beszélt nekik:

Mindig újra kifejtette a földi szerelem boldogító teljességét, ugyanakkor a szentségi házasság titokzatos erejét, amelyből naponta erőt lehet meríteni a legmélyebb szeretethez és hűséghez, hogy mindvégig elviselhessük az emberi gyengeségeket... Sosem hallottunk ilyen egyszerű és mély beszédet a keresztény házasságról. Arcán boldog-vidám kifejezés uralkodott, de a szeme fátyolos volt, – sejtetve belső harcait, amelyekről nem beszélt. Különös erő áradt belőle más asszonyok felé, akik tanácsaltanak vagy kétségbeesettek voltak. Mindig talált egy vigasztaló szót. „Mintha a világ összes asszonyát ismerte volna” – mondta róla egy egyszerű asszony.

Hamarosan új életfeladatok vártak a fiatal anyára: mások gyermekei. A XIX. század második felében sokan hagyták el a falvakat és kerestek munkalehetőséget a városokban. Sok tapasztalatlan fiatal leány, aki háztartási alkalmazottként akart munkát vállalni, került veszélybe és méltatlan helyzetbe, mivel támasz nélkül állt. Evangélikus részről 1877-ben alakult Genfben egy egyesület, amely ezekkel a fiatal leányokkal már az állomásokon törődött. Tagjai 1889-ben már Münchenben is, négy évvel később pedig 14 bajor városban működtek. Cyprian Fröhlich bajor kapucinus atya, aki már létre hozott és kiépített egy „Szeretetművet” árva és erkölcsileg veszélyeztetett gyermekek számára, indítást merített a kezdeményezésből, hogy munkatársakat keresen a katolikus leányvédelem megszervezésére. Négy első segítője közül Maria Hohenhausen bárónő megnyeri a munkának az akkor még csak 25 éves Ellen Ammannnt. Ellen 1895 szeptemberében belépett a Münchenben akkor alakult katolikus Caritas szervezetébe, és így már volt egy kis gyakorlata. A Leányvédelmi Egyesület keretében sajátos

munkaterülete a katolikus pályaudvari misszió lesz. 1895-ben állítják fel a világ első katolikus „Bahnhofmission“-ját Münchenben. 1897-ben kiépítik, és Ellen vezeti az evangélikus szervezettel együttműködve egészen 1914-ig. 1897-től kezdve rendszeres nappali és éjszakai szolgálatot vezetnek be az állomáson. A szolgálattelvő az érkező leányok elé siet, felajánlja segítségét, az első éjszakára a leányotthonba kíséri, és megpróbál nekik állást szerezni. Idővel a leányok már maguk keresték fel az ügyeletest. Ellen 1904-ben, az 51. regensburgi Katolikus Napokon tartott előadásában mondja a pályaudvari misszióról:

Itt szolgálatot teljesíteni nem „sport“ olyan nők számára, akik nem tudják, mihez kezdjenek az idejükkel . . . Az ember ki van téve a szélnek és a rossz időnek, óráig járka munka nélkül . . . Legközelebb annyi a tennivaló, hogy alig boldogul vele. Csak a lelkek, az Isten iránti szeretet adja az erőt, hogy a munkatársnők évekig kitartsanak az állomáson. Egy igazi nő egész meleg anyai szíve szükséges hozzá, hogy teljesítse ezt a szolgálatot.

Ellent nyelvtudása is segítette, hogy a pályaudvari misszió nemzetközi szervezetté fejlődött. 1900-ben már Párizsban tartott előadást a „Leányvédelmi Egyesületek Nemzetközi Kongresszusán“ a müncheni vállalkozás alapelveiről, módszereiről és működéséről.

A leányvédelemmel kapcsolatban ismerjük meg Ellen egyik jellemző tulajdonságát: a képességet, hogy nagyobb összefüggésükben lássa meg a dolgokat. Ebben az esetben a leányvédelmet mint a nőkérdés egy részét.

Közben egymás után születtek gyermekei. Mindezek mellett a testi-
leg gyenge, de erőslelkű asszony mélyreható vallási átalakuláson ment át. Ennek két elindítója és mozgatója volt. Az egyik Hohenhausen Mária bárónő. Sajnos, ez a meghitt barátnő és munkatárs korán, 1902-ben meghalt. A másik segítése lelkivezetője, P. Schwaighofer Celestin OFM volt. Vele 1897-ben került kapcsolatba és ez megmaradt egész életében, bár az atyát rövidesen Rómába helyezték, ahol mint konzultor működött. Egy a II. világháborús romok közül kimentett kis füzet, 1901. december 2-től 1902. Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepéig írt jegyzetekkel tanúskodik lelki fejlődéséről, arról, hogyan kereste állandóan Isten akarátát, az emberekért felajánlott teljes önatadásáról. Néhány mondat belőle: „Miért nem ott keresünk Téged, ahol megtalálhatunk: embertársaink halhatatlan lelkében? Miért nem látunk meg napi feladatainkban, miért nem a keresztszen, a megalázásban, az ellenmondásban?“ Másutt: „Add Uram, hogy ne sokáig vonakodjam a belátás és végrehajtás között.“

A nőmozgalom vezetője

Az 1848-as forradalmak után német nyelvterületen három irányban indult el a nőmozgalom. A politikai csoport a nők választójogát akarta kiharcolni, a kulturális irányzat az egyetemeket akarta megnyitni a nők előtt. A harmadik, a szociális megmozdulás általában a dolgozó nők érdekeit igyekezett érvényhez juttatni. Lényegében mind a három törekvés ugyanazt a célt szolgálta: a nők egyenjogúságát.

Az Egyház és a buzgó katolikus hívek bizonyos tartózkodással néztek ezeket a mozgalmakat. Szerintük a XIX. században egyre jobban terjedő Caritas szellemében alakult női egyesületek, Mária-kongregációk gazdag munkateret nyújthattak a nőknek, hogy Istenért és az Egyházért munkálkodjanak. A különféle jótékony egyesületekben és intézményekben nem volt hiány, áldozatos munkatársak is mindig jelentkeztek. Ekkor alakultak az olyan aktív egyesületek, mint a Szent Erzsébet és Szent Vince Kör, evangélikus részről a „Menhely”-ek és a „Belföldi Misszió”.

Azonban ez a tisztán karitatív, jótékonyásra alapított segítő munka sok messzebb tekintő egyházi vezetőt és világi hívőt már nem elégtett ki. Az egyre súlyosbodó szociális kérdés megoldása számos katolikus vezetőnek okozott gondot, nyugtalanságot. Ketteler püspök, Hitze, Windthorst már szociális reformokat hirdettek, és ezzel előkészítették XIII. Leó pápa „Rerum Novarum” kezdetű enciklikájához a talajt. Mellettük egy asszonyban, Gnauck-Kühne Erzsébetben (1850–1917) is felmerült a gondolat, hogy a nyomort nem elég enyhíteni, hanem létrejöttét kell megakadályozni. A 90-es évek kezdetén számos kiadványban tárgyalta a különböző asszonykérdéseket. Minden szellemi eszközzel segített azoknak a Rajna-menti asszonyoknak, akik az általános nőmozgalom értékeit keresztény alapokon akarták tettekre váltani. A mozgalom vezetői már nem voltak fiatalok. Eddigi leányvédelmi munkássága alapján meghívták Kölnbe a 33 éves Ammann asszonyt is a Katolikus Nőszövetség megalapításához (1903. november 16-án). Ez az egész Németországra kiterjedő Nőszövetség Ellent második elnökének választja meg, és ő ezt a tisztséget haláláig viseli is.

A kölni kezdet fellelkesíti Ellent hogy 1904-ben Münchenben is megalkuljon a Katolikus Nőszövetség, mégpedig karitatív, szociális és tudományos részleggel, ez utóbbi az elméleti alapokat dolgozza ki. Ő lesz az első elnöke. Az 1904-ben Frankfurtban megtartott nagygyűlésen referált a müncheni alapításról, és felajánlotta, hogy a két év múlva esedékes nagygyűlést Münchenben tartsák meg.

Széles és sokoldalú működési terület nyílt meg előtte. Ő azonban vonakodva vállalta el az újabb feladatokat. 1904 nyarán írt levelei tükrözik belső vívódását. Többször panaszkodik idegességéről, fizikai ere-

jét már kimerítik a családjával megtett nyári hegyi túrák. Gyakran kéri mások imáit. „Nincs semmi önbizalmam, és hamarosan elfogynak lelki és testi erőim. Minden olyan nehéz és zavaros.” Sok gonddal jár részvétele a regensburgi Katolikus Nagygyűlés előkészítő munkáiban, ugyanez a helyzet a frankfurti nőszövetségi nagygyűlés előtt. Egy másik levélben írja: „Ha kedvetlenség és belső ellenkezés annak a jele, hogy nem saját kedvtelésből kezdem el ezt a munkát, akkor jó. A ház és a gyermekek tízszer kedvesebbek számomra, és nincs kedvem leveleket írni, vagy nőszövetségi tagokat toborozni.”

Élettapasztalatait tükrözi még 1914 előtt Lydiához írt levele: „Két természet küzd bennem, a kontemplatív és az aktív. Szeretném igazságosan felosztani energiáimat és időmet a kettő között. Szent Ferenc végeredményben ezt tanította, azért becsülöm olyan nagyon . . . Isten kezében vagyunk, de időnként alaposan megszorít bennünket. Az élet néha majdnem túlságosan célra törekvő . . . Nem hiszem, hogy nehezemre esik egyszer meghalni és megnyugodni. Akkor érti majd meg az ember igazán, mire volt jó a sok törekvés. A mennyben minden egybefonódik.”

1904. szept. 10-én már ezt írja egy barátjának:

Nem kell elzárkóznod. Nekünk katolikusoknak nem szabad kivonulnunk a társadalom mezejéről, bármilyen idegennek érezzük is magunkat rajta a mostani szemléletben. Különben harc nélkül átengedjük a többieknek, és éppen ott fogják egyszer a gyermekeink elveszíteni a hitüket. Az irodalomnak, művészetnek, színháznak is tevékenységi területünkhöz kellene tartoznia, nemcsak a karitásznak.

A Nőszövetségnek súlyos gondjai vannak az ifjúkori bűnözők helyzetének megjavításával. Bajorországban egy 1909-ben hozott törvény ezt a fiatakorúak bíróságára bízta, de a Nőszövetség itt és hasonló intézményekben is képes volt segíteni. Gondoskodtak az ifjúságvédelem keretében a bűnözés megelőzéséről is. Az Ammann-gyerekek közreműködésével tervszerű délutánok kezdődnek elsődözők részére az iskolai hitoktatás mellett a müncheni plébániákon. A gyermekeknek olvasótermeket rendeznek be, a leányifjúságnak a Nőszövetség alcsoportokat szervez, törődnek az iskolavégzett fiatalokkal.

Ellen Ammann működésének „szociális” jellege abban rejlett, hogy nemcsak a sok egyes emberen igyekezett segíteni, hanem fölismerte egy társadalmi réteg, egy csoport minden oldalú veszélyeztetettségét, nyomorát, és tudta, hogy a segítségnek is sokoldalúnak kell lennie. Számunkra ma már ezek a szociális vonatkozások és segélyintézkedések többnyire megszokottak. De akkor először mindezt föl kellett fedni, átgondolni, szavakba foglalni, szembenézve azok ellenállásával, akik

görcsösen ragaszkodtak társadalmi helyzetükhöz és tulajdonukhoz. Igazi úttörő munka! Ellen és társai belevetették magukat. Például az „uraságokhoz“ elszegődött lányok esetében hamarosan beleláttak a háztartási alkalmazottak egész problematikájába. Jól szemügyre vették a bérezést és a szabadidő kérdését, s a lehetőség szerint javítottak rajta. Segítettek a szabadidő értelmes felhasználásában is, beleértve a háztartási továbbképzést. Gondjuk volt a vallásosság elmélyítésére és az erkölcsi erősítésre. Mindezeket a feladatokat a háztartási alkalmazottak egyesületei vették át. Ugyanúgy törődtek a gyári munkásnőkkel és különösen kizsákmányolt bedolgozókkal. Másik veszélyeztetett csoportot alkottak az építkezéseknél dolgozó nők, különösen a férfimunkát végző és így egészségileg megtámadott malterhordók. Az éjszakai munkásoknak, különösen a szállodai alkalmazottaknak, kiharcolták a külön szabadidőt. Minden tevékenységük folyamán azon fáradoztak, hogy az egész embert lássák, a külvilághoz való teljes viszonyában.

Ellen vezető szerepet vitt mindebben. Rögtön átlátta, hogy a lányok szorult helyzete összefügg a nők általános lebecsülésével, és ezért célratörően, de türelmesen és az adott lehetőségekhez képest igyekezett javítani a nők helyzetén.

1910-ben Koblenzben tart előadást „A technika tanítónője a népiskolában, helyzete és feladata“ címmel. Ebben a leányneveléssel foglalkozik:

Az alsó néposztály leányai az elemi iskola elvégzése után kénytelenek azonnal munkába állni. Sokan gyárba mennek dolgozni. Ezek a lányok könnyen és túl korán mennek férjhez, válnak anyává, nincsenek rá előkészítve, és erkölcsileg is éretlenek még . . . Igen sokat kellene tudniok ahhoz, hogy a jó háziasszony és anya szerepét betölthessék. Ezeket a képességeket nem öröklik egyszerűen, ezekre a feladatokra nevelni kell őket, és nekik szorgalmasan kellene begyakorolniok . . . Az állam javát szolgálná, ha az elemi iskolában bevezetnék a háztartástant. Az iskolában kell a szociális károk gyógyítását elkezdeni . . .

A Nőszövetségnek a német birodalom nyugati és északi részén létesült csoportjai a nagyobb ipari városokban működtek, és így problémáik különböztek a kisebb, agrárjellegű bajor városok és a falvak szellemi és gyakorlati szükségleteitől. A bajor asszonyokat érdekelte a Nőszövetség, egymás után alakultak meg a vidéki városokban és a falvakban a helyi csoportok. Ellen hamarosan tisztán látta, hogy a kölni központ programjával a bajor tagság nagy részénél semmire sem megy. A központ kezdetben tiltakozott, 1911. december 7-én mégis megalapítottak a két és fél ezres bajor tagságra támaszkodva a bajorországi

Nőszövetséget. Három évvel később, 1914. december 6-án, az itt végzett munkájáért megkapja a „Pro Ecclesia et Pontifice” pápai kitüntetést.

Nemsokára kitört az első világháború. Férje, az ortopédiai magánklinika vezetője, a fronton van. 1915. okt. 4-én az egész család mégis össze tud jönni az ezüstlakodalomra. A gyerekek már 23, 21, 19, 18, 15 és 12 évesek. Három fiú katona, a legidősebb, a jezsuita mint szanitéc. Ellen számol valamelyikük elvesztésével, de nem kerül sor erre az áldozatra.

Hogyan tudta kielégíteni ez a kifelé oly sok irányban lekötött felelősség és anya családja kívánalmait? A kérdésre egyértelmű a felelet. Ez a feleség és anya, aki oly korán átadta magát Isten akaratának, egyszerűen és következetesen teszi azt, ami természetes és természetfölötti erejéből telik, egymás után vagy párhuzamosan, amint az idők szava mint Isten akarata elvárja tőle.

Paula Huber – Curt Huber professzornak, a „Fehér Rózsa” ellenállási mozgalom 1943. július 13-án kivégzett tagjának a nővére – 1933 januárjában így emlékezett Ellenre:

Lényegéhez tartozott a mélységes, áhítatos tisztelet minden emberi lélek előtt; ezért tudott minden segítségre szoruló felé azzal a finom, asszonyi-anyai magatartással fordulni, ami az ember szív legmélyebb bánatát is képes feloldani. – Fogadónapjain, vagy máskor, bármilyen, sokszor nagyon is alkalmatlan időben számtalan ember kopogtatott ajtaján a Szövetségben vagy odahaza; és az volt a nagy benne, hogy alig akadt emberfia, aki segítség vagy legalábbis vigasztalás nélkül távozott volna . . . Mindenkinek anyja volt . . . aki szeretettel teli szíve mélyéből és gyakorlati háziasszonyi érzéke teljes célszerűségével segített. Milyen gyakran voltam tanúja, amint pénztárcájából az utolsó márka vagy az utolsó pfennig egy rászoruló kérelmező kezébe vándorolt!

Egy szegénysorsú egyetemista lánynak kölcsönadta fekete ruháját, hogy abban mehessen el doktorra avatására.

Előrelátó tervezéssel segítőtársakat képez ki magának. Már 1909-ben lerakja ehhez az alapokat. 1911-ben pedig látja, hogy az ún. „szociális szemináriumok” a jövő iskolája. Először előadásokkal, később kurzus formájában indít el 1912-ben egy egyéves, 1916-tól kezdve két éves gondozónőképző iskolát. Ő maga minden évben heti egy órás előadásorozatot tartott benne a katolikus nő helyzetéről az őskeresténységtől napjainkig. Ez a szociális-karitatív munkára előkészítő iskola egyedülálló volt abban az időben Németországban, és indítást adott több hasonló intézmény létesítésére. Később alapítójáról „Ellen

Ammann-iskolá"-nak nevezték el, és Münchenben nagy modern épületben kapott helyet.

Férje minden téren támogatta szociális-karitatív munkájában. Korábban elképzelhetetlen volt, hogy egy nem férjes asszony a közéletben dolgozzék.

Okos tapintattal várta meg azt az időpontot, amikor új eszméit nyilvánosságra hozza. Elgondolása lassan érlelődött. Később többek között ezeket írja:

Meg vagyok győződve, hogy a férjes asszonyok mellett egy csapat független nőre is szükségünk van, akik Isten iránti szeretetből lemondtak a házasságról, és teljesen, minden erejükkel a szociális és karitatív munkának szentelhetik magukat. Nem mint szerzetesnők, hanem a nők harmadik hivatásának élve, a világban. Ezt a hivatást kell fölvirágoztatnunk. Szeretném, ha Isten nekem még egy életet adna, hogy ennek a hivatásnak szentelhetném.

Másutt:

Fiatal lányokra van szükségünk, akik Isten iránti lelkes szeretetből ezt a „harmadik hivatást” választják, ami teljesértékűen sorakozik az asszony és a szerzetesnő hivatása mellé.

Ma is példaadó teljesítményt kell felmutatniok a katolikus nőknek, attól az Isten iránti szeretettől hajtva, ami legnemesebb társnőiket hősi tettekre vitte. A nőkérdés itt van, akár kellemes nekünk, akár kellemetlen. És a nő nélkül – s nőkérdést nem lehet megoldani, a katolikus nő nélkül nem lehet és nem szabad megoldani.

Ez az elképzelése a „harmadik hivatás”-ról nemcsak a szociális iskolában kiképzett segítőkre, gondozónőkre, hitoktatónőkre, plébániai segítőkre vonatkozik, hanem sokkal inkább egy vallásos csoportra, amely magját alkotná a fő- és mellékhiphatásként működő szociális segítőknek.

1916-ban létre is jött egy ilyen öttagú kis csoport, tagjai egészen Istennek szentelték magukat, és embertársaik szolgálatának akartak élni. Elvük: Semmi rendkívülit, de a mindennapit rendkívül jól! Az evangéliumi tanácsok alapján kötelezték magukat a szegénységre, állapotbeli tisztaságra és engedelmességre. Elmélyült lelkiéletet vállaltak a világban napi szentmishallgatással, elmélkedéssel, zsolozsmával. A csoport 1919-ben Ellen Ammannt választotta vezetőjévé; ezt a tisztséget más munkái mellett haláláig megtartja és viseli. Elképzelése itt is jövőbe mutató és maradandó volt: Kezdeményezése később más állásban levő nők felé is megnyílt, elterjedt, és 1981-ben Rómában „Ancillae Sanctae Ecclesiae” (a Szentegyház szolgálólányai) néven pápai jogú világi intézménnyé nyilvánították.

A keresztény képviselő

Ellen Ammann 1919-ben a Bajor Néppárt képviselője lett. A parlamentben a közegészségügy, az ifjúsági és általános ügyek, valamint a népjóléti kérdések részlegét kapta meg. Ő természetesen felelősnek érezte magát a politikai élet összességéért, és egyéb kérdésekben is állást foglalt. Itt is határozottan és céltudatosan dolgozott. Beszámolói, előterjesztései nagy szakmai tudásáról, gyakorlati tájékozottságáról és mértéktartásáról tanúskodnak. Indítványaiiban mindig figyelembe veszi az ország pénzügyi terheit: a háborús jóvátételt, az inflációt, munkanélküliséget, széles néprétegek éhezését, az általános gazdasági válságot. (Férje betegeskedése folytán az ő anyagi helyzetük is nehéz lett.) Mélyen keresztény álláspontot képviselt a tartós béke előkészítésének kérdésében a németek szörnyű veresége után: az ellenség nyílt vagy rejtve izzó gyűlöletét el kell temetni, a reváns gondolatáról le kell tenni, csak így sarjadhathat ki a béke. De megkívánta ugyanezt a háborúban ellenséges hatalmaktól is. Vallásossága leginkább erkölcsi kérdésekkel kapcsolatban jelentkezett. Ezen a ponton azonban mindig egyértelmű, határozott és következetes volt. Valószínűleg nem volt könnyű dolga. A képviselők közül már abban az időben is aránylag elég nagy százalék kívánta a 218. törvénycikk felülvizsgálatát, vagyis az abortusz engedélyezését, a nudizmus engedélyezése is szóba jött, költségesebb, fényűzőbb közéletre is egyre erősebb igény jelentkezett. Ammann asszony 14 éven át rettenthetetlenül foglalt állást ilyen irányú nézetekkel, követelésekkel szemben, arra azonban mindig ügyelt, hogy a maga részéről a vita soha ne fajuljon személyeskedéssé. Beszédeiben sokszor találunk ilyen megjegyzést: „Ezt úgy mondom, hogy senkit nem akarok vele sérteni.”

Ammann asszonynak és szociáldemokrata kolléganőjének jelentései híven tükrözik az akkori bajor szociális helyzetet. A nők számára az alkotmány biztosította jogok keretét a lehetőség szerint igyekezett felhasználni. Pl. 1920. február 13-án, a volt hadiszolgálatosok előjoga ellenére is megkérvényezi, hogy a női és gyermekklinikákon az orvosnők bizonyos százaléka is beosztást nyerjen, – ma ez már természetes. Állandóan szorgalmazza a szülésznők alaposabb kiképzését. Ugyancsak szívügye volt a szociális iskolából kikerült gondozónők oklevelének állami elismerése és fizetésük rendezése. De nemcsak a dolgozó nők jogos igényeiért küzdött, hanem általában a nők megbecsüléséért is bátran síkra szállt. Csak magunk elé kell képzelnünk ennek a nagyon intelligens, befolyásos asszonynak szerény, de tiszteletet parancsoló magatartását, és rögtön tudjuk, mit értett ő a „női becsület”-en. Szívügye volt és maradt haláláig az asszony tulajdonképpeni birodalma, a nemzeti és vallási élet termőtalaja: a sokgyermekes család.

A parlamenti munkát később nehezítette a hitleristák számának növekedése. 1932-ben 43 mandátumot szereztek meg a 128-ból. A nemzetgyűlés légköre megváltozott. November 22-én már az ülés megnyitásakor zavargás kezdődött. A vitát az váltotta ki, hogy néhány náci képviselő pártuniformisban jött az ülésre, és azt igyekeztek zavarni. Ilyen kedvezőtlen helyzetben került sor Ammann képviselő előterjesztésére. A sokgyermekes családok megsegítéséről volt szó. Lényegében a sokgyermekes családok szövetségének kérvényét ismertette, vagyis több ajánlatot, amelyek az állam által előírt takarékosági rendszabályok mellett is megvalósíthatók lennének. Ezt a beszédét azonban nem a töle megszokott józan, világos összefoglalással fejezte be. A befejezés itt kissé idegenül hatott, igen őszinte, személyes jellegű vallomás volt:

„ . . . Ahogy a házasságban az asszony föl kíván nézni élettársára, ugyanúgy a jellemes férfi családi boldogságát is tiszta és gyermek-szerető hitvese biztosítja.“

Ellen Ammann utolsó szavai úgy hangzottak, mint egy végrendelet. Az is volt. Rögtön a beszéde után szélütés érte. Sem beadványa vitájáról, sem annak egyhangú elfogadásáról nem vehetett már tudomást. Öt órával beszéde után, 1932. november 23-án éjjel 1 órakor, 62 éves korában meghalt.

Több ezernyi gyászoló tömeg vonult el nyitott koporsója előtt a müncheni Südfriedhof ravatalozójában: egyházi és állami vezetőktől kezdve barátaikig és az ország nincstelenjeiig.

A sok gyászbeszédből, és svéd és német nyelvű méltatásból álljon itt néhány. Hopmann Mária, Ellen Ammann helyettese a müncheni szociális-karitatív iskolában, így nyilatkozott 1933-ban: „Megrázó volt halálakor volt tanítványai széles köréből hallani, hogy senki sem tudta kivonni magát személyisége hatóerejéből, hogy mindenki maradandó értékeket vitt magával ettől az asszonytól egész életére . . .“ Dr. Lydia Wahlström, barátnöje, a svéd írónő hosszú cikkben méltatja halála után egy svéd újságban: „Ha férfi lett volna, valószínűleg a papi pályát választotta volna. ‚Daniel Malbrink‘ című regényemben megkísértem úgy ábrázolni őt, ahogy elképzeltem magamban, milyen lett volna akkor, ugyanis az angol Frank Lorrimer pap alakjában őt ábrázoltam.“

Faulhaber müncheni bíborosérsek így imádkozott koporsójánál:

„Ez a példás családanya,
a nép nyomorának fáradhatatlan enyhítője,
a katolikus nőmozgalom előrelátó vezetője,

a Katolikus Akció hűséges munkatársa,
az Úr Isten legyen gazdag jutalma.“

Ez az ima Ammann Ellen munkásságának méltó foglalata.

Felhasznált irodalom: Marianne Neboisa: Ellen Ammann. Eine bemerkenswerte Frau der Katholischen Aktion. Katholische Bildung c. folyóirat, Schöningh, Paderborn, 1982, 11. sz. Frau Neboisa még más anyagot is készségesen rendelkezésünkre bocsátott, többek között Svédországban folytatott kutatásainak még ki nem adott eredményeit, amiért hálás köszönetet mondunk.

TARTALOM

Gertrud von Le Fort (Németh József)	5
Tanúságot tenni: Dr. Karl Stern, pszichiáter (Benkő Antal)	18
Gabriel Marcel. A „Homo viator“ lelki útja (Szabó Ferenc)	32
Romero érsek (Jesús Delgado)	42
Jozef Kalinowski, Szent Józsefről nevezett Boldog Rafael OCD (Puskely Mária)	53
Jakob Künzler, a diakónus (Sántha Máté)	75
A lelki gyermekség útján: Msgr. Vernon Johnson (Szigeti Miklós)	82
„A roncsolt anyagon diadalmas lelked megállt“: Harangi László (Kardos Klára)	95
Alberto Marvelli (Parentiné Ipacs Katalin)	114
Contardo Ferrini – a frakkos szent (Vertse Márta)	123
Maria Conchita Cabrera (Jálics Kálmánné)	131
Fischer-Colbrie Ágoston (Sinkó Ferenc)	141
Ellen Ammann (Löffler Mária)	157

